

ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทย
บ้านโคกโค้ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา
บัณฑิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2547

ISBN 974-04-5161-6

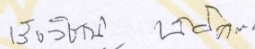
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

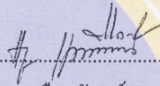
เรื่อง

ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโลกโก้

ตำบลกุคหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

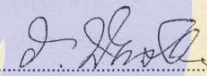

นายเรจวิชัย นิลโคตร
ผู้วิจัย

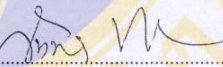
อ.เรณู เหมือนจันทร์เชย
ศศ.บ., ศศ.ม.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

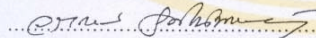
รองศาสตราจารย์เรืองเดช ปิ่นเขื่อนขันธ์
พธ.บ., M.A., Ph.D

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

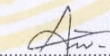

อ.กัทธิยา ขิมเรวัต
ค.บ., ศศ.ม., Ph.D

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ. วรภรณ์ วุฒินันท์ พ.บ., ป.ชั้นสูง
(วิทยาเอ็นโคคอนต์), วท.ม. (การแพทย์คลินิก),
อ.ท. (วิทยาเอ็นโคคอนต์)
รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี
ศศ.บ., ศศ.ม.

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

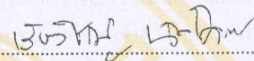
ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโลกโก้

ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

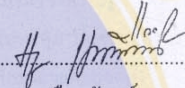
ปรัชญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

นายเรงวิชัย นิลโคตร

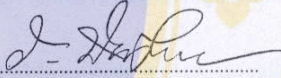
ผู้วิจัย

อ. เรณู เหมือนจันทร์เซบ

ศศ.บ., ศศ.ม.

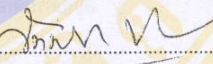
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์

พร.บ., M.A., Ph.D

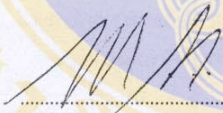
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อ. กัทธยา ยิมเรวัต

ค.บ., ศศ.ม., Ph.D

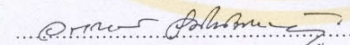
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์เชษฐ งามเกษตร์

ร.บ.(เกียรตินิยม), อ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

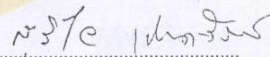

รศ. วราภรณ์ สุนันทน์พันธุ์ ท.บ., ป.ชั้นสูง
(วิทยาเอ็นโคดอนต์), วท.ม. (การแพทย์คลินิก).

อ.ท. (วิทยาเอ็นโคดอนต์)

รักษาราชการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์สุวิไล เปรมศรีรัตน์

อบ., อม., Ph.D

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือ สนับสนุน ทั้งกำลังใจ และกำลังทรัพย์ของ บิดา มารดาและครอบครัวนิลโคตร ผู้ซึ่งให้ทั้งโอกาสและอนาคต

ขอขอบคุณ อาจารย์เรณู เหมือนจันทร์เชย อาจารย์ ดร.ภัททิยา ยิมเรวัตติ และรองศาสตราจารย์ ดร. เรืองเดช ปิ่นเขื่อนขัตย์ อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาให้คำแนะนำ ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย และตรวจแก้ไข ข้อบกพร่องมาโดยตลอด รวมทั้งขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ พิเชฐฐ์ กาลามเกษตร์ ผู้เป็นกรรมการสอบ และอาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาจิตติภัทร จันทร์คุ้ม วัดเสวตฉัตรวรวิหาร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผู้ให้ความอนุเคราะห์เรื่องเอกสารด้านการศึกษาด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหานิวัฒน์ คำเรือง ผู้ให้ความช่วยเหลือทุกๆ ด้านระหว่างการศึกษา และให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ คุณทักษิณ ศรีหรั่ง ผู้ให้ความช่วยเหลือในขณะเก็บข้อมูลภาคสนาม และเป็นกำลังใจให้ตลอดมา

ขอขอบคุณ ชุมชนบ้านโคกโค้งทุกๆ คน ที่ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมืออย่างดี ในขณะเก็บข้อมูล

ขอขอบคุณ คุณกาญจนา โนรี คุณเกรียงศักดิ์ ชื้อเลื่อม คุณรัชชัญญ จารุวัฒนพงษ์ คุณชนินทร สวณภักดี และเพื่อนร่วมรุ่นพัฒนาชนบทศึกษาทุกๆ คน ที่ให้ความหวังใจสอบถาม ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ และให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้ามาตลอด

ท้ายสุดนี้ คุณประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบแต่บิดามารดา ครอบครัวนิลโคตรทุกคน และคณาจารย์ทุกท่าน รวมทั้งผู้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

เริงวิชญ์ นิลโคตร

พฤษภาคม 2547

ศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (THE EFFECT OF TOURISM MANAGEMENT ON SOCIETY AND CULTURE OF PHU-THAI : A CASE STUDY AT BANKHOKKONG TAMBONKUTWA AMPHOE KUCHINARAY KARASIN PROVINCE)

เรขวิชัย นิลโคตร 4236454 LCRU/M

ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : เรณู เหมือนจันทร์ชัย, ภัททิยา ยิมเรวัต, Ph.D., เรืองเดช ปั่นเขื่อนขัติย์, Ph.D.,

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และสังคมและวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีการนับถือญาติตามสายผี ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติดำเนินไปอย่างเกื้อกูลกันและกัน เอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นจากพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเหยา การแต่งงาน พิธีกรรมสำหรับคนตาย นอกจากนี้ชาวไทยมีประเพณีและวัฒนธรรมตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อย่างชาวไทยถิ่นอีสาน แต่มีขั้นตอนของพิธีเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทย สอดแทรกเข้าไปด้วย การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ตามโครงการจัดงานน้ำตกโคกโก่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 คณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดมีมติเห็นชอบเลือกหมู่บ้านโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ ดังนั้น จึงมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นอย่างดี วิธีการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีรูปแบบการนำเสนอประเพณีและความเชื่อผ่านการแสดงกิจกรรม การเหยา การเลี้ยงผี เป็นต้น และนำเสนอวิถีชีวิตในลักษณะโฮมสเตย์

ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งผลให้ชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น ชุมชนมีรายได้และสังคมภายนอกได้รู้จักชุมชนมากขึ้น ผลกระทบด้านลบส่งผลให้ความสัมพันธ์ มีการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะมุ่งผลต่างตอบแทนมากขึ้น และการนำเอาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาแสดงแก่คณะทัวร์บางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ทำให้ถูกมองว่าจะทำให้คุณค่าของพิธีกรรมดังกล่าวลดความน่าเชื่อถือ

คำสำคัญ : ผลกระทบ / การจัดการท่องเที่ยว / สังคมและวัฒนธรรม / ชาวผู้ไทย

200 หน้า ISBN 974-04-5161-6

THE EFFECT OF TOURISM MANAGEMENT ON SOCIETY AND CULTURE OF PHU-THAI : A CASE STUDY AT BANKHOKKONG TAMBONKUTWA AMPHOE KUCHINARAY KARASIN PROVINCE.

REONGVITCH NILKOTE 4236454 LCRU / M

M.A. (RURAL DEVELOPMENT STUDY)

THESIS ADVISORS : RENU MUENJANCHOEY, M.A., PATTHIYA YIMREWAT, Ph.D., RUENGDET PANKHUENKHAT, Ph.D.

ABSTRACT

This research aims to study the background, socio-cultural community's tourism management, and the effect of tourism on the socio-cultural aspects of the Phu-thai people in Khok-kong village, Tambon Kutwa, Amphoe Kuchinaray, Kalasin province. This study used a qualitative approach, and collected data by interview, observation and questionnaire.

The findings of the study are that the society and culture of Phu Thai are the basis of their ethnic identity. They respect their own spiritual relatives and maintain good relationships among their relatives. The ethnic identities are reflected through ceremonies such as the Yao, marriage, and funeral ceremonies. Moreover, the Phu-thai also follow their tradition of Hit Sipsong Khong Sipsi like the local Isan people, but add some details of Phu-thai traditions in the activities. The community's tourism management started in 2526 B.E., for the Khok-Kong waterfall festival. Then, in 2541 B.E., the province's tourism committee agreed to promote Khok-Kong village as a cultural tourism village, due to the government's tourism promotion project. Therefore, the tourism is supported by the government sector and managed systematically. The villagers represent their traditions and beliefs through activities: the Yao, the spirit feast, etc. They also manage home-stays to represent their way of life.

The effects of tourism have helped the community to realize the values of their local society and culture. It gives them a chance to present their culture to the outsiders. On the other hand their relationships, local traditions and values may be changing due to the influence of tourism.

KEY WORDS : EFFECT/TOURISM MANAGEMENT/SOCIO-CULTURAL/PHU-THAI

200 pp. ISBN 974-04-5161-6

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
บทที่ 1 : บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.4 ขอบเขตในการศึกษา.....	4
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	4
1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	4
1.7 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	
1.7.1 ลักษณะทั่วไปของจังหวัดกาฬสินธุ์.....	6
1.7.2 ลักษณะทั่วไปของอำเภอ กุฉินารายณ์.....	7
1.7.3 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน โลกโคง.....	8
บทที่ 2 : ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่.....	16
2.2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	18
2.3 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว.....	22
2.4 แนวคิดเรื่องความร่วมมือ.....	24
2.5 แนวคิดเรื่องการปรับตัว.....	29
2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	33
2.6.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมผู้ไทย.....	33
2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว.....	35
บทที่ 3 : วิธีการดำเนินการศึกษา	
3.1 รูปแบบการศึกษา.....	38

สารบัญ (ต่อ)

3.2 เหตุผลในการเลือกหมู่บ้าน.....	38
3.3 ลักษณะของข้อมูล.....	39
3.4 ประชากรเป้าหมาย.....	39
3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	39
3.6 วิธีเก็บข้อมูล.....	41
3.7 การบันทึกข้อมูล.....	42
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	42
3.9 ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล.....	42
บทที่ 4 : ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง	
4.1 สภาพทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรม.....	43
4.1.1 ถิ่นฐานเดิม.....	44
4.1.2 การอพยพและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย.....	45
4.1.3 สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย.....	47
4.1.4 ครอบครัวและการจัดระบบญาติ.....	47
4.1.5 การนับถือญาติ.....	48
4.1.6 อาชีพ.....	49
4.1.7 อาหารและการบริโภค.....	49
4.1.8 ภาษาของชาวผู้ไทย.....	50
4.1.9 คำสรรพนามในภาษาผู้ไทย.....	52
4.1.10 คำสรรพนามลำดับญาติ.....	53
4.1.11 คำทักทายในชีวิตประจำวัน.....	54
4.1.12 วรรณกรรมพื้นบ้าน.....	54
4.1.13 การแต่งกายของชาวผู้ไทย.....	57
4.1.14 สันทนาการ.....	58
4.1.15 ความเชื่อและศาสนาของชาวผู้ไทย.....	59
4.1.15.1 ความเชื่อดั้งเดิมของชาวผู้ไทย.....	60
4.1.15.2 การนับถือศาสนาพุทธของชาวผู้ไทย.....	60

สารบัญ (ต่อ)

4.1.15.3 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานกลุ่มชาติพันธุ์.....	61
4.1.15.4 ความเชื่อเรื่องผี.....	63
4.1.15.5 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม.....	65
4.1.15.6 ความเชื่ออื่นๆ.....	69
4.2 ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทย.....	71
4.2.1 ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนา.....	71
4.2.2 ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิต.....	76
4.2.2.1 การเกิด.....	76
4.2.2.2 การแต่งงาน.....	79
4.2.2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย.....	92
4.2.2.4 พิธีกรรมเหยา.....	99
บทที่ 5 การจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม	
5.1 การจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้าน โศก โคง.....	112
5.1.1 การริเริ่มหรือแรงบันดาลใจ.....	112
5.1.2 สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สนใจ.....	113
5.1.3 ปัจจัยดึงดูดและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการต้อนรับ.....	116
นักท่องเที่ยวยุคใหม่	
5.1.4 ประเภทนักท่องเที่ยว.....	116
5.1.5 อัตราค่าบริการสำหรับการพักผ่อนและการจัดกิจกรรม.....	117
5.1.6 การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน.....	117
5.1.7 รูปแบบการจัดการและการแบ่งหน้าที่.....	119
5.1.8 แหล่งเงินทุนหรืองบประมาณในการจัดการ.....	122
5.1.9 ขั้นตอนการดำเนินงานจัดกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว.....	122
5.2 ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชน.....	132
5.2.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ.....	132
5.2.2 ผลกระทบด้านสังคมและสภาพแวดล้อม.....	135
5.3 ผลกระทบด้านวัฒนธรรม.....	138

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 6 บทวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 สังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้าน โลก โกง ตำบลกุคหว้า อำเภอภูมินารายณ์.....	141
จังหวัดกาฬสินธุ์	
6.1.1 ประวัติความเป็นมาทางสังคมและวัฒนธรรม.....	141
6.1.2 ลักษณะทางสังคมของชาวผู้ไทย.....	143
6.1.3 ประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย.....	150
6.1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย.....	153
6.2 วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของบ้าน โลก โกง ตำบลกุคหว้า.....	155
อำเภอภูมินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
6.2.1 วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของบ้าน โลก โกง.....	155
6.2.2 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว.....	158
6.2.3 วิเคราะห์บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกิจกรรม... การท่องเที่ยวของหมู่บ้าน โลก โกง	160
6.3 วิเคราะห์ผลกระทบการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมวัฒนธรรมชาวผู้ไทย.....	161
6.4 การปรับตัวและแนวโน้มการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต.....	167
6.4.1 การปรับตัวของชุมชน.....	168
6.4.2 แนวโน้มการจัดการการท่องเที่ยวในอนาคต.....	169

บทที่ 7 สรุป และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการศึกษา.....	170
7.2 ข้อเสนอแนะ.....	172
บรรณานุกรม.....	174
ภาคผนวก ก. รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	178
ภาคผนวก ข. แนวทางการสัมภาษณ์ชาวบ้าน โลก โกง ตำบลกุคหว้า อำเภอภูมินารายณ์.....	180
จังหวัดกาฬสินธุ์	
ภาคผนวก ค. ภาพกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนบ้าน โลก โกงตำบลกุคหว้า.....	187
อำเภอภูมินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
ภาคผนวก ง. แสดงแผนที่.....	190
ประวัติผู้วิจัย.....	194
Executive Summary.....	195

สารบัญตาราง

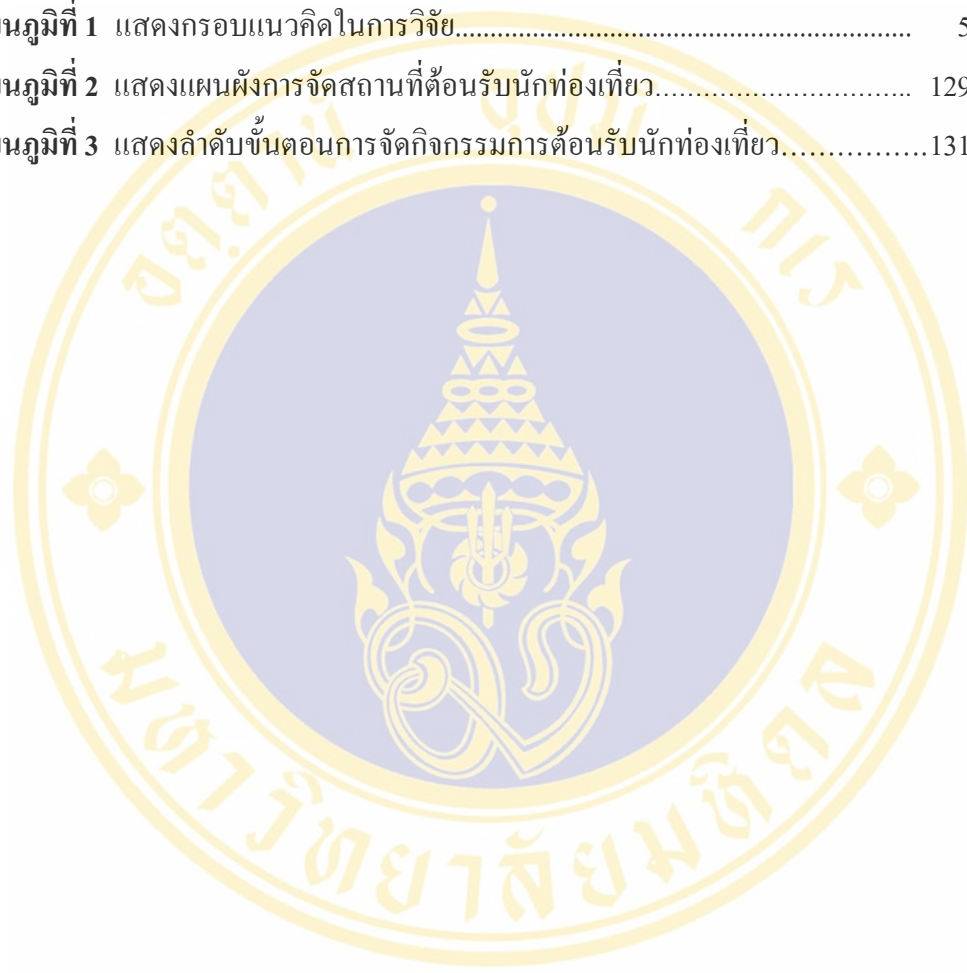
	หน้า
ตารางที่ 1 มือเก๋ากองตามเดือนและปี.....	66
ตารางที่ 2 มือเก๋ากองตามวันข้างขึ้น/แรม.....	67
ตารางที่ 3 ฤกษ์การแต่งงาน.....	68

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
แผนภูมิที่ 2	แสดงแผนผังการจัดสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว.....	129
แผนภูมิที่ 3	แสดงลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยว.....	131

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

รัฐบาลมีนโยบายให้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ เช่น ประวัติศาสตร์ อารยธรรม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาพัฒนาเพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ อีกทั้งยังส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และสนับสนุนการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์, 2539) ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ส่งผลให้มีการผลักดันชุมชนท้องถิ่นที่มีศักยภาพและประกอบด้วยความหลากหลายของพื้นที่ ทั้งด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต และการปกครองท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ

การจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีการดำเนินการโดยขาดความเอาใจใส่เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงมีความพยายามนำเอารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ (Alternative tourism) ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุดแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และเอื้อประโยชน์แก่ท้องถิ่นให้มากที่สุด เช่น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism) การท่องเที่ยวสีเขียว (Green tourism) การท่องเที่ยวแบบนุ่มนวล (Soft tourism) การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible tourism) แต่ที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุดก็คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ซึ่งใช้กันแพร่หลายในประเทศไทย (วรรณพร วณิชชานุกร, 2540: 10)

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นดังคำขวัญที่ว่า “เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางล้าเลิศ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี” โดยเฉพาะ “วัฒนธรรม ผู้ไทย” เป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของจังหวัด ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมาอยู่ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ หลายแห่ง เช่น เขตอำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอกำม่วน อำเภอสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์ มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระยะเวลานานและอย่างต่อเนื่อง (ชวัช ปุณโณทก, 2532 :41-46)

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวผู้ไทย มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้เป็นปัจจัยหนึ่งให้จังหวัดนำมากำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ในปี 2540-2541 และจังหวัดกาฬสินธุ์จึงได้มีการกำหนดโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยววัฒนธรรมบ้านโคกโก่งขึ้น เพื่อมุ่งส่งเสริมด้านอาชีพ และเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน โดยจัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Culture tourism) ขึ้นในหมู่บ้านเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมและแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรม ตลอดจนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูดและการประกอบอาชีพ มีการคัดเลือกครัวเรือนเพื่อรับนักท่องเที่ยวแบบ “โฮมสเตย์” กิจกรรมต่างๆ จากการท่องเที่ยวนี้มีส่วนพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้นจากสภาพการดำเนินชีวิตแบบเดิม

การนำทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมาเป็นต้นทุนในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แม้ว่าผลกระทบจะเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึงเพราะไม่มีตัวเลขข้อมูลที่ชัดเจนสนับสนุน บางเรื่องมีลักษณะเป็นนามธรรม กว่าจะปรากฏให้เห็นผลเสียต้องใช้เวลาาน แต่ผลที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้าง และเอกลักษณ์ของสังคมซึ่งบางเรื่องเมื่อเกิดขึ้นแล้วแก้ไขยาก (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2539: 32) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีพเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ที่รับเข้ามาด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีกว่าเดิมได้ อย่างไรก็ตามลักษณะการนำเอาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวเป็นแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น ในขณะที่เนื้อหา ด้านทัศนคติ ค่านิยมที่เป็นปรัชญาพื้นฐานอย่างแท้จริงได้ถูกแยกออกโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าดังที่เคยมีในอดีต และการเผชิญการเปลี่ยนแปลงจากการจัดการการท่องเที่ยวนี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นชุมชนจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการ และแผนการพฤติกรรมเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ นั่นก็คือการปรับตัว ซึ่งจะสามารทำให้ชุมชนสามารถรักษาคุณภาพทางสังคมและวัฒนธรรมและวิถีชีวิตสืบต่อไป (จารุ โรจนธรรม, 2537 : 9)

ผู้วิจัยมีความสนใจว่า เมื่อชาวผู้ไทยบ้าน โศก โกงที่มีลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) ที่ชัดเจน มีการจัดการการท่องเที่ยว มีการติดต่อกับภายนอกในรูปแบบการให้บริการแบบการท่องเที่ยว และได้สัมผัสกับวัฒนธรรมภายนอกอย่างต่อเนื่อง เกิดผลกระทบอย่างไรบ้าง ชุมชนมีการปรับตัวอย่างไรในด้านสังคมและวัฒนธรรมทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และทัศนคติด้านต่างๆ โดยจะศึกษาผ่านประวัติความเป็นมาของชุมชน การจัดการการท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ คำตอบจะเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.2.2 เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.2.3 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ได้ทราบสังคมและวัฒนธรรมของบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.2 ได้รู้ถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.3 ได้ทราบถึงผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้าน โศก โกง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.4 ได้รับรู้ถึงอุปสรรคและปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

1.4.1 ด้านพื้นที่ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4.2 ด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1.5.1 ผลกระทบ หมายถึง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนต้องปรับตัวตาม ทั้งนี้ผลกระทบอาจจะเป็นไปทั้งแง่ดีและไม่ดี

1.5.2 การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นชั่วคราวด้วยจุดประสงค์ต่างๆ เช่น เพื่อพักผ่อน เพื่อความสนุกบันเทิง เพื่อศึกษาหาความรู้ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องไม่ใช่การเดินทางเพื่อหารายได้หรือประกอบอาชีพ

1.5.3 สังคมและวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย

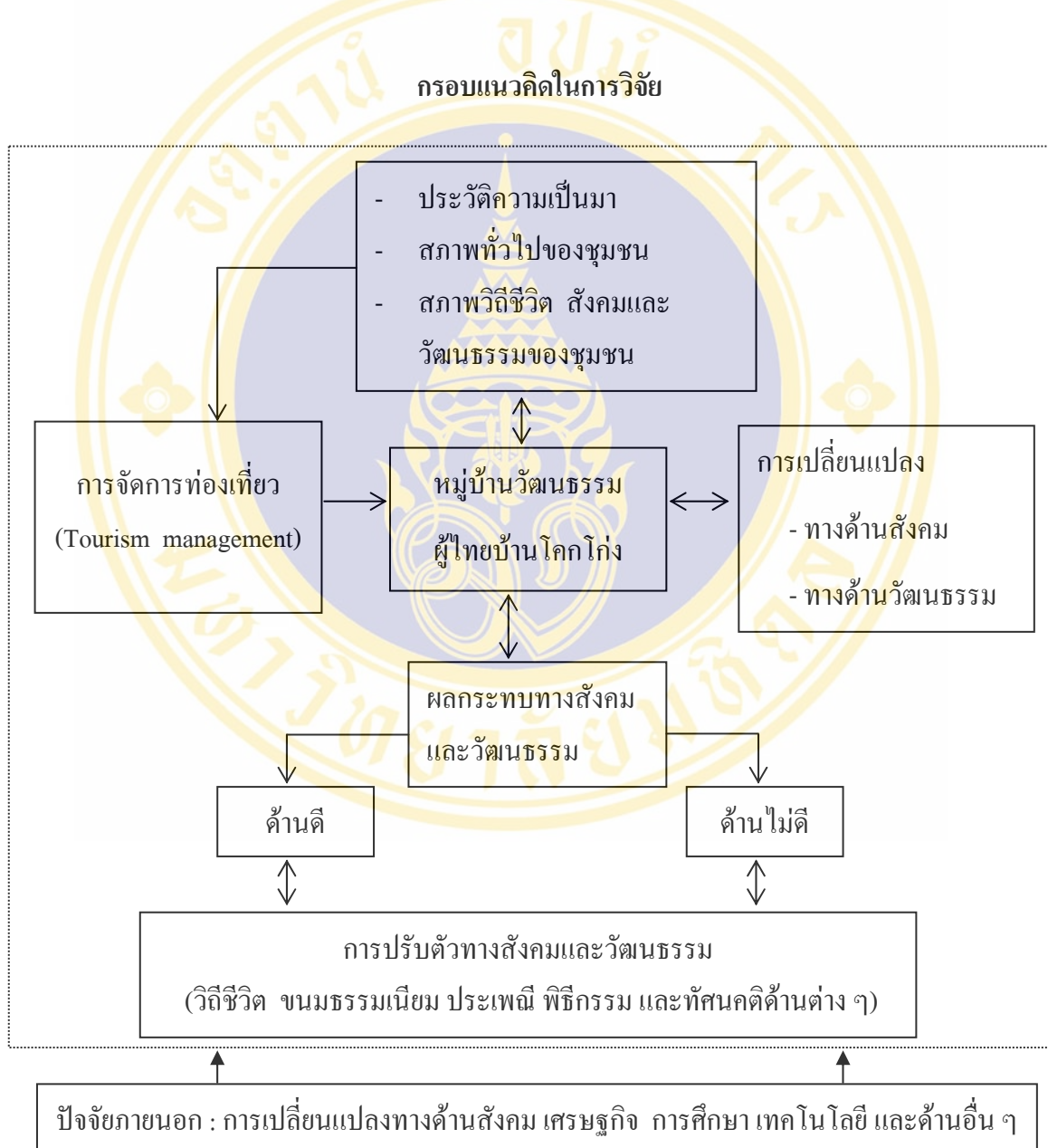
1.5.4 ชาวผู้ไทย หมายถึง ชนชาติไทยสาขาหนึ่งซึ่งอพยพมาจากลาวและเวียตนามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น การศึกษารุ่นนี้หมายถึงชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การจัดการการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ทั้งด้านกายภาพ ด้านสภาพวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ที่มีความสำคัญต่อชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย การท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนย่อมส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชน ส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ชุมชนจำเป็นต้องมีกระบวนการปรับตัว เพื่อให้สามารถดำเนินไปตามกระแสที่เปลี่ยนแปลงได้

ในการศึกษารุ่นนี้ ได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ เพื่อแสดงการเชื่อมโยงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตลอดจนวิธีการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

1.7.1 ลักษณะทั่วไปของจังหวัดกาฬสินธุ์

ตามตำนานจังหวัดกาฬสินธุ์เดิมเป็นถิ่นของพวกละว้าและขอม สมัยขอมเรืองมีชื่อเดิมว่าเมืองฟ้าแดด ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างได้หักพังจมดินคงเหลือไว้แต่ซากหินศิลาแลงซึ่งมีรูปสัณฐานเป็นที่สังเกตได้ จังหวัดกาฬสินธุ์มีประวัติที่ปรากฏหลักฐานในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์โดยสังเขปว่า เจ้าฟ้าขาวซึ่งเป็นพวกเดียวกับเจ้าพระตา เจ้าพระวอฯ (พระวรวงศ์เธอ) เมืองอุบลฯ เกิดผัดใจกับเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ด้วยพระโอรสของเจ้านครเวียงจันทน์ผัดประเวณีกับหลานสาวของตนจึงได้นำครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ แต่เมื่อกองทัพเวียงจันทน์ตามราวี เจ้าฟ้าขาวพาไพร่พลอพยพลงมาทางใต้ยึดมั่นในหมู่บ้านตำบลต่อมาที่เรียกกันว่าบ้านพรรณา บ้านฟ้าขาว ฯลฯ จนหลานสาวที่มีครรภ์กับโอรสพระเจ้านครเวียงจันทน์มาก่อนนั้น คลอดบุตรเป็นชายให้ชื่อว่า “เจ้าโสมพมิตร” ต่อมา เจ้าโสมพมิตรได้ปกครองบ้านไพร่แทนพระเจ้าวอมีความเห็นว่าต่อไปเบื้องหน้าจะอยู่ที่บ้านฟ้าขาวไม่ปลอดภัย จึงได้ย้ายมาตั้งที่ตำบลแก่งสำโรง ริมน้ำป่าในปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2336 เจ้าโสมพมิตรกับท้าวอุปฌาเข้าเฝ้าขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารในรัชกาลที่ 1 และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมืองกาฬสินธุ์ ตามนามที่เจ้าโสมพมิตรกราบถวายบังคมถึงถิ่นที่ตนอพยพมาอยู่ริมน้ำป่ามาก่อนและถือนิมิตที่เจ้าโสมพมิตรได้ทูลเกล้าฯ ถวายกาน้ำสำฤทธิ์จึงได้พระราชทานนามว่า “เมืองกาฬสินธุ์” และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าโสมพมิตรเป็น “พระยาไชยสุนทร” เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ ทำราชการขึ้นกรุงเทพมหานคร

ภายหลังมีการปกครองระบบเทศาภิบาลเมืองกาฬสินธุ์ถูกโอนขึ้นกับมณฑลร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2456) ต่อมาได้ยุบจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอำเภอของจังหวัดมหาสารคาม (18 กุมภาพันธ์ 2474) จนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2490 อำเภอกาฬสินธุ์ได้แยกออกเป็นจังหวัดตามเดิมจนถึงปัจจุบัน

จังหวัดกาฬสินธุ์ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคอีสานอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16-17 องศาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 103-104 องศาตะวันออก มีอาณาเขต ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดสกลนครและอุดรธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดสกลนครและจังหวัดมุกดาหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดกาฬสินธุ์มีพื้นที่ 6,946.746 ตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีเนื้อที่มากที่สุด ได้แก่ อำเภอกุฉินารายณ์ จำนวน 739.247 ตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีเนื้อที่น้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอร่องคำ จำนวน 82.137 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนบน เป็นภูเขาตามแนวเทือกเขาภูพานมีภูเขาสลับซับซ้อน และที่ราบเล็กๆ ประกอบด้วยพื้นที่อำเภอท่าคันโท อำเภอก้ามวง อำเภอกวาง กิ่งอำเภอสหัสขันธ์ และกิ่งอำเภอนาคู

ตอนกลาง ลักษณะพื้นที่เป็นเนินสูงสลับป่าโปร่งและทุ่งราบประกอบด้วยพื้นที่อำเภอหนองกุงศรี อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสว่าง อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอห้วยเม็ก กิ่งอำเภอนามน และกิ่งอำเภอห้วยผึ้ง

ตอนล่าง เป็นที่ราบลุ่ม มีหนองน้ำและบึงโดยทั่วไป เหมาะแก่การเพาะปลูก ประกอบด้วยพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอขามเฒ่า อำเภอกมลาไสย กิ่งอำเภอดอนจาน กิ่งอำเภอฆ้องชัยและกิ่งอำเภอร่องคำ

จังหวัดกาฬสินธุ์มีประชากรประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ตามลำดับ ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาถิ่นผู้ไทย และยังมีภาษาถิ่นอื่นๆ เช่น ภาษาญ้อ ภาษากะเลิง ตามแนวเทือกเขาภูพาน

จังหวัดกาฬสินธุ์แบ่งการปกครองเป็น 14 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ 134 ตำบล 1,515 หมู่บ้าน 1 เทศบาลเมือง 23 เทศบาลตำบล 129 อบต. และ 5 สภาตำบล ระดับอำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอกมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอท่าคันโท อำเภอกวาง อำเภอก้ามวง อำเภอห้วยเม็ก อำเภอหนองกุงศรี อำเภอนามน อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอขามเฒ่า อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสว่าง และอำเภอร่องคำ กิ่งอำเภอนาคู กิ่งอำเภอดอนจาน กิ่งอำเภอฆ้องชัย และกิ่งอำเภอสหัสขันธ์

จังหวัดกาฬสินธุ์มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวนาปี มีการประกอบการอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลางเพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์โดยแบ่งเป็นสหกรณ์ภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร

1.7.2 ลักษณะทั่วไปของอำเภอกุฉินารายณ์

อำเภอกุฉินารายณ์ เดิมได้รับการยกฐานะเป็นเมืองตรี มีชื่อว่า “กุคสิมนารายณ์” ตั้งอยู่ที่บ้านกุคสิม (ปัจจุบันคือบ้านคุ้มเก่า อำเภอกวาง) โดยมีพระธิดาเบสวงษา (กอ) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองคนแรก เหตุที่ได้ชื่อว่ากุคสิมนารายณ์เนื่องจากที่ตั้งเมืองมีหนองน้ำแยกจากห้วยเรียกว่า “กุค” และมีศาลาสำหรับประกอบศาสนกิจอยู่กลางน้ำ เรียกว่า “สิม” ต่อมาชาวบ้านพบเทวรูปทำ

ด้วยไม่เข้าใจว่าเป็นพระนารายณ์อยู่ในหนองน้ำนั้น จึงเรียกชื่อเมืองว่า “กุดสินนารายณ์” ซึ่งภายหลังได้แผลงเป็น “กุนินารายณ์”

ปี พ.ศ. 2454 ทางราชการได้แต่งตั้งหลวงประเวทย์อุทรจันทร์ (ลี มัชฌมนันท์) มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอ และได้พิจารณาเห็นว่าสภาพภูมิศาสตร์ไม่เหมาะสม การคมนาคมไม่สะดวก ในฤดูแล้งขาดน้ำอุปโภคบริโภค ไข้ป่าชุกชุม การทำมาหากินฝืดเคือง จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมายังที่ตั้งบ้านบัวขาว เมื่อปี พ.ศ. 2456 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันที่ว่าการอำเภออำเภอกุนินารายณ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่ที่ 2 ตำบลบัวขาว ริมทางหลวงแผ่นดิน สายสมเด็จ-มุกดาหาร ห่างจังหวัดกาฬสินธุ์ 80 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอยุวดี จังหวัดกาฬสินธุ์

อำเภอกุนินารายณ์มีพื้นที่ทั้งหมด 739.247 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงประกอบด้วยภูเขา และป่าไม้มีลำน้ำ มีสภาพดินฟ้าอากาศ และฤดูกาล มี 3 ฤดู

อำเภอกุนินารายณ์ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 134 หมู่บ้าน สำนักเทศบาลตำบล 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 12 แห่ง มีสถานศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษา ประชากรพูดภาษาไทยถิ่นอีสานร้อยละ 70 ภาษาถิ่นผู้ไทยร้อยละ 30 นับถือศาสนาพุทธคิดเป็นร้อยละ 97 มีโรงพยาบาลประจำอำเภอขนาด 90 เตียง คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช

สภาพทางเศรษฐกิจยังคงสภาพเป็นสังคมชนบทมีรายได้เฉลี่ย/คน/ปี 12,000 บาท รายได้เฉลี่ย/ครอบครัว/ปี 15,000 บาท ประชากรร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมคือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์

สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ คือ ซากไดโนเสาร์บ้านนาไคร้ วนอุทยานนกกระทา บ้านชุมช้าง น้ำตกตาดสูงและหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านโลกโอง อ่างเก็บน้ำจุมจัง และพิพิธภัณฑ์โบราณ วัดสิมนาโก

1.7.3 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านโลกโอง

ประวัติการก่อสร้างหมู่บ้านได้เริ่มเมื่อประมาณปีพุทธศักราช 2432 ชาวบ้านคำเฮ้ หรือบ้านโนนน้ำคำ (ปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร) ได้มีความดำริ

จะขยายพื้นที่ทำกิน จึงได้ชักชวนกัน โดยมีนายอุปชัยเป็นผู้นำอพยพมาตั้งหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านโคกโก่งปัจจุบัน ตั้งชื่อหมู่บ้านในขณะนั้นว่า “บ้านทุ่งบักเฒ่า”

ต่อมาหลังจากนั้นอีกประมาณ 2 ปี มีชนชาวเผ่ากลาประมาณ 10 คน ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกับชาวผู้ไทยบ้านทุ่งบักเฒ่า และได้สมรสกับคนในหมู่บ้าน ในระยะเวลาต่อมาชาวเผ่ากลากลุ่มนี้ได้ นำผืนภคินมาค้าขาย และประพาศิตัวเป็นโจรทำการปล้นจี้เพื่อนบ้านใกล้เคียง ได้สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันอยู่เรื่อยๆ ชาวบ้านเข้าไปร้องเรียนกับทางการเพื่อมาปราบปรามและจับไล่ชาวเผ่ากลาให้หลบหนีไป เหตุที่เกิดขึ้นส่งผลให้ทางเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าใจว่าชาวหมู่บ้านทุ่งบักเฒ่าเป็นต้นเหตุที่ก่อความเดือดร้อนให้กับเพื่อนบ้าน จึงมีคำสั่งให้ชาวบ้านทั้งหมดอพยพหนีจากหมู่บ้านทุ่งบักเฒ่า ชาวบ้านทั้งหมดจึงได้อพยพกลับไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านคำเฮ้ ตำบลหนองสูง ตามเดิม โดยปล่อยให้บ้านเป็นหมู่บ้านร้าง

ต่อมาเมื่อปี 2449 กลุ่มชาวบ้านทุ่งบักเฒ่าเดิม ซึ่งอพยพกลับไปตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านคำเฮ้ มีความดำริที่จะกลับมาตั้งถิ่นฐานทำกินที่บ้านทุ่งบักเฒ่าตามเดิมจึงได้ลงขันหาทุนทรัพย์ให้ตัวแทนเดินทางไปขอตั้งหมู่บ้านใหม่กับพระยาสุนทรที่มณฑลอุดรและได้รับอนุมัติให้ตามความประสงค์ โดยมีชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านโคกโก่ง” มีนายจ้ำชิน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

ประมาณปีพุทธศักราช 2458 มีสมาชิกในหมู่บ้านได้เสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านจึงย้ายบ้านมาตั้งอยู่ทางทิศเหนือปากทุ่งนาตรงกันข้ามกับที่ตั้งหมู่บ้านเดิม และเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านโคกโก่งถึงปัจจุบัน

ประมาณปีพุทธศักราช 2477 ประชาชนจาก 3 หมู่บ้านคือบ้านโคกโก่ง บ้านห้วยแดง และบ้านชุมขี้ยาง ได้ไปยื่นความประสงค์แยกการปกครองจากอำเภอภูคาหาร จังหวัดนครพนม มาขึ้นกับตำบลจุมจัง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม เพราะระยะทางหมู่บ้านกับหน่วยราชการ ทางกรมได้อนุมัติให้ บ้านโคกโก่งขึ้นกับตำบลจุมจัง อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม และปัจจุบันขึ้นตำบลภูคหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

บ้านโคกโก่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอภูจินารายณ์ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 19 กิโลเมตร บนถนนสายภูจินารายณ์-ภูคาหาร (เส้นทางหมายเลข 2042) และแยกออกถนนสายหลักเข้าหมู่บ้านเป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,467 ไร่ มีอาณาเขตคือ

ทิศเหนือ	มีพื้นที่ครอบคลุมถึงภูหลังเต่า
ทิศใต้	มีพื้นที่ครอบคลุมถึงบ้านนา
ทิศตะวันออก	มีพื้นที่ครอบคลุมถึงภูถ้ำเม่น
ทิศตะวันตก	มีพื้นที่ครอบคลุมถึงภูมะตูม

บ้านโคกโก่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับเนินเขา มีพื้นที่ราบสำหรับการทำนาด้านทิศใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาปกคลุมด้วยป่าไม้ และมีลำน้ำที่สำคัญคือลำห้วยแดง ซึ่งเป็นที่ตั้งของน้ำตกตาดสูง ตามทางน้ำจะมีโขดหินทอดยาวตามลำห้วย ในฤดูฝนถึงปลายฤดูหนาวจะมีน้ำไหลตลอด แต่ถึงฤดูร้อนจะแห้งเหลือเพียงโขดหิน ส่วนพื้นที่ตามเชิงเขาประกอบด้วยป่าเบญจพรรณเป็นแหล่งอาหารป่าให้กับชาวบ้านโดยเฉพาะหน่อไม้ ผักหวาน และพืชผักที่ขึ้นตาม

การคมนาคม การติดต่อระหว่างหมู่บ้านโคกโก่งกับสังคมภายนอกมีดังนี้

1. รถโดยสารห้วยแดง – บัวขาว อัตราค่าโดยสารไปกลับ 20 บาท มี 2 เที่ยวคือ ก่อน 7 โมงเช้าจะรับผู้โดยสารพร้อมนักเรียนที่จะเข้าไปศึกษาที่นาไคร้และบัวขาว เที่ยวที่ 2 เวลา 08.00 นาฬิกา รับส่งชาวบ้านเพื่อเข้าตลาดอำเภอบัวขาว และเวลา 15.00 นาฬิกา รถจะออกไปรับเด็กนักเรียนอีก 1 รอบ

2. สามล้อเครื่องและรถจักรยานยนต์รับจ้าง ซึ่งจะมีทั้งจากหมู่บ้านและปากทางเข้าหมู่บ้าน ในอัตราเหมาเที่ยวละ 30-40 บาท

นอกจากนี้ประชาชนยังนิยมเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์ส่วนตัวซึ่งมีแพร่หลายในปัจจุบันซึ่งจะสะดวกต่อการเดินทางกว่าการเดินทางรถโดยสาร

การเดินทางไกลสามารถมาต่อรถที่ปากทางบ้านนาไคร้ได้ โดยจะมีรถโดยสารบริษัทขนส่งจำกัด (บขส) สายมุกดาหาร – ขอนแก่น ผ่านตลอด มีรถวิ่งตลอดวัน เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 07.00 น. – 20.00 น. ทุกวัน ส่วนการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ สามารถขึ้นรถโดยสารปรับอากาศที่ตัวอำเภอบัวขาว หรืออาจขึ้นรถตู้บริการระหว่างกรุงเทพฯ – บัวขาวได้ สำหรับการเดินทางด้วยรถไฟผู้โดยสารสามารถเดินทางไปขึ้นที่สถานีรถไฟที่ตัวจังหวัดขอนแก่นได้

การบริการสาธารณูปโภค หมู่บ้านโคกโก่งมีการบริการสาธารณูปโภค ดังนี้

ถนน เดิมชาวบ้านโคกโก่งเดินทางติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยการเดินเท้า ต่อมามีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ รพช. เริ่มตั้งแต่บ้านนาไคร้ผ่านบ้านโคกโก่งทอดยาวถึงบ้านห้วยแดงเป็นระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร การคมนาคมมีความลำบากช่วงฤดูฝน ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ เป็นโคลน จนกระทั่งต้นปีพุทธศักราช 2542 ชาวบ้านโคกโก่งโดยการนำของผู้ใหญ่บ้านได้ยื่นเรื่องขอถนนลาดยางโดยตรงกับกรมโยธาธิการ และได้รับอนุมัติการก่อสร้างได้แล้วเสร็จเมื่อต้นปี พ.ศ. 2544 ส่วนถนนภายในหมู่บ้านปัจจุบันเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 4 สาย ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล

ไฟฟ้า บ้านโคกโก่งทุกครัวเรือนมีไฟฟ้า แต่แต่ละครอบครัวจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้าอำนวยความสะดวกในกิจวัตรประจำวัน เช่น หม้อหุงข้าว โทรทัศน์ ตู้เย็น ตามอัตราของแต่ละครอบครัว
น้ำ ปัจจุบันในหมู่บ้านยังไม่มีน้ำประปาใช้ ชาวบ้านยังใช้บ่อน้ำตื้นซึ่งมี 2 บ่อ ส่วนบ่อบาดาล มี 8 บ่อ บางส่วนได้รับงบประมาณจากรพช. แต่บางครอบครัวจะจ้างช่างเจาะเพื่อต่อกับเครื่องปั้มน้ำมาใช้เอง

แหล่งน้ำธรรมชาติ ลำห้วยแดงคือแหล่งน้ำธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านโคกโก่งและหมู่บ้านใกล้เคียงมีแหล่งกำเนิดจากภูเขาด้านหลังหมู่บ้าน ในฤดูฝนจะมีน้ำหลากไหลตลอดเวลาจนถึงฤดูหนาว แต่ในฤดูแล้งน้ำจะแห้งขอด

การสาธารณสุข หมู่บ้านโคกโก่งอยู่ในเขตความรับผิดชอบของสถานีอนามัยนาไคร้ ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนมุกดาหาร- กุฉินารายณ์ จากสถิติที่ผ่านมา (พ.ศ. 2543) โรคที่มีชาวบ้านรักษามากที่สุดคือ โรคระบบย่อยอาหาร และโรคระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่าง และเนื้อเยื่อเสริม ส่วนโรคติดเชื้อที่ติดต่อบ่อยคือ อุจจาระร่วง และปอดบวม การประชาสัมพันธ์สาธารณสุขจะมีบ้านผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันคือนายสีเทียด ไตรยะวงษ์เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ข่าวสารให้ชุมชน ส่วนการอบรมสาธารณสุขเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากบ้านนาไคร้และจากโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชอำเภอกุฉินารายณ์จะเข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยแก่ชาวบ้าน ตลอดถึงวิธีการรักษาความสะอาดเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

ในหมู่บ้านมีทุกครอบครัวจะมีส้วมใช้ครบ 100 เปอร์เซนต์ มีลักษณะเป็นส้วมมุงสังกะสี ส้วมก่ออิฐถือปูน และส้วมที่มีอยู่ในตัวเรือน

การรักษาพยาบาลของชาวบ้านโคกโก่งนิยมรักษาทั้งหมอนพื้นบ้าน และรักษาแผนปัจจุบัน ปัจจุบันค่านิยมในการรักษาพยาบาลแบบแผนปัจจุบันจะเป็นที่นิยมมากกว่าอันเนื่องมาจากการได้รับความรู้ข่าวสารสมัยใหม่มากขึ้น และการบริการที่รวดเร็วได้รับความสะดวกสบาย สถานที่นิยมไปคือโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอกุฉินารายณ์ คลินิกเอกชน หากมีอาการเพียงเล็กน้อยจะเข้าไปปรึกษาสถานีอนามัยนาไคร้เพื่อตรวจดูอาการและขอยามารับประทานกันเอง ส่วนการรักษากับหมอนพื้นบ้านนิยมรักษากับหมอเหยาทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการรักษาแผนปัจจุบันที่ยังไม่หาย ผู้ป่วยจะมาขอคำปรึกษาจากหมอเหยาเพื่อทำพิธีต่อไป

การปกครองและการรวมกลุ่ม หมู่บ้านโคกโก่งมีการปกครองและการรวมกลุ่ม ดังนี้
การปกครอง มีผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านให้เป็นผู้นำโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการ ประกอบด้วยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 คน แบ่งเป็นผู้ช่วยฝ่ายปกครอง

2 คน และผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย 2 คน นอกจากนั้นยังมีกรรมการฝ่ายอีก 3 ฝ่าย คือ กรรมการการเงินสงฆ์ กรรมการการลงทุน และคณะกรรมการฝ่ายการท่องเที่ยว

การร่วมกลุ่ม ในหมู่บ้านโคกโก่งจะมีการร่วมกลุ่มเพื่อพัฒนาหมู่บ้านที่นอกเหนือจาก คณะกรรมการหมู่บ้าน คือ

กลุ่มสหกรณ์ เป็นการร่วมกลุ่มเพื่อดำเนินการต่างๆ ปัจจุบันได้งบการเกษตร 60,000 บาท เป็นกองทุน เน้นการส่งเสริมอาชีพพื้นเมือง เช่น ทอผ้ามัดหมี่ หมวก ตะกร้า ชุดผู้ไทย ปัจจุบันมีสมาชิกในกลุ่ม 30 คน เมื่อผลิตสินค้าได้แล้วจะนำไปออกร้านขายตามงานต่างๆ เช่น งานกาชาดประจำจังหวัด งานสหกรณ์ งานสภากาชาดแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งได้สร้างทุนและกำไรให้แก่กลุ่มเป็นการตอบแทน เป็นรายได้เสริมแก่ชุมชนได้ดีพอสมควร

กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง มีสมาชิก 20 คน สมาชิกจะจ่ายเงินเข้ากองทุนเพื่อนำเงินเข้าหมุนเวียนทุกเดือน มีการประชุมรายงานความก้าวหน้าทุกเดือน เมื่อมีจำนวนเพียงพอที่จะให้สมาชิกกู้ยืมก็จะปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นการช่วยเหลือสมาชิกภายในชุมชน

อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน มีสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 14 คน ได้รับการอบรมวิชาการด้านสาธารณสุขพื้นฐานเพื่อบริการประชาชน ภายในหมู่บ้านตลอดจนเป็นผู้ประสานงานข่าวสารจากสถานีอนามัยตำบลให้แก่ประชาชน โดยมีศูนย์กลางที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

กองทุนยา มี 1 กองทุนมีร้านค้ากองทุนยาเป็นศูนย์กลางในการจำหน่ายยาสำหรับใช้รักษาและพยาบาลโรคภัยพื้นฐานต่าง ๆ

กลุ่มพัฒนาชุมชน มีสมาชิกของกลุ่มประมาณ 40 ครอบครัว ได้รับทุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้เลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม

เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ หมู่บ้านโคกโก่งมีสภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ดังนี้

อาชีพหลัก ชาวบ้านโคกโก่งมีอาชีพทำนาเป็นหลัก เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา จากพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมด 1,467,900 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับทำนาประมาณ 900 ไร่ เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ จะทำนาได้ปีละ 1 ครั้งโดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ เป็นการทำงานแบบปักดำ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน หลังการเลี้ยงเจ้าปู่ชาวบ้านจะทำการไถเตรียมดินไว้ก่อนเรียกว่า “ไถสุคนา” ปัจจุบันนิยมไถด้วยรถไถแบบเดินตามซึ่งในหมู่บ้านมีทั้งหมดประมาณ 50 คัน สำหรับพันธ์ข้าวที่เตรียมไว้นิยมปลูกข้าวเหนียวพันธุ์ กข. 6 ซึ่งชาวบ้านจะเก็บพันธุ์ไว้เอง ตามปกติหากฝนมาตามปกติจะเริ่มปักดำข้าวประมาณเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม จากนั้นจะเป็นช่วงของการบำรุงรักษาข้าวจนถึงเดือนพฤศจิกายน – เดือนธันวาคม จะเป็นช่วงของ

การเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะเกี่ยวข้าวกันเองเป็นส่วนมาก ส่วนการสีข้าวจะจ้างรถสีข้าวจากหมู่บ้านอื่น ในอัตราจ้างมัดละ 1 บาท หรือบางรายจะคิดจากอัตราข้าวที่สี เช่น ร้อยละ 1 ถึง เป็นต้น แล้วแต่ความคุ้นเคยกับเจ้าของรถ ส่วนใหญ่จะเก็บผลผลิตไว้เพื่อกินเอง จะขายก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นในการใช้เงินเร่งด่วน เช่น ค่าเทอมสำหรับลูกหลานที่ต้องใช้จ่าย มีโรงสีข้าวที่ตลาดอำเภอภูผินารายณ์รับซื้อ

อาชีพรอง ก่อนที่จะมีการประกาศพื้นที่รอบๆ หมู่บ้านให้เป็นพื้นที่สงวนจากทางราชการชาวบ้านจะทำไร่ ทำสวนเป็นอาชีพรองจากการทำนา เมื่อสิ้นฤดูกาลการทำนาชาวบ้านจะอพยพไปหางานทำต่างถิ่น โดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งมีการส่งเสริมให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวประกอบกับการฝึกอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า พื้นบ้าน จักรสาน เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู หาพืชของป่านำไปขายที่ท้องตลาด เป็นต้น ชาวบ้านหลายครอบครัวที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นจึงได้ย้อนกลับมาหลายครอบครัว

อาชีพเสริมอื่นๆ คือ ค้าขายมีร้านค้าขายของชำในหมู่บ้าน 3 ร้าน ร้านสหกรณ์ 1 ร้าน ร้านก๋วยเตี๋ยว 1 ร้าน ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ 1 ร้าน นอกจากนี้ชาวบ้านยังหาของป่าที่เกิดตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ ผักหวาน ซอกระเจียว นำไปขายตามตลาดอีกด้วย

ศาสนาและการศึกษา หมู่บ้านโคกโก่งมีการนับถือศาสนาและการศึกษา ดังนี้

ศาสนา ชาวบ้านโคกโก่งทุกครัวเรือนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก สมาชิกในหมู่บ้านยังไม่มีผู้ใดนับถือศาสนาอื่น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษด้วย

สำหรับวัดประจำหมู่บ้านคือวัดศิภูษันธ์ วัดเก่าแก่ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาพร้อมๆ กับการสร้างบ้านโคกโก่งในระยะต้น (ประมาณ พ.ศ. 2452 – 2458) ชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสถานที่ทำบุญของชาวบ้านควบคู่กับการถือผีตามความเชื่อเดิม ทุกๆ ปีจะมีบุตรหลานชาวบ้านหมั่นเวียนกันบวชเป็นพระและสามเณรมาอบรมตามหลักธรรมวินัยที่วัด แต่ก็เป็นกรบวชเพื่อศึกษาในช่วงระยะเวลาสั้นๆ โดยมากเมื่อรับกอบบุญช่วงเดือนเมษายนเสร็จแล้วจะลาสิกขาไปประกอบอาชีพส่วนมาก ปัจจุบันวัดมีศาลาการเปรียญ 1 หลัง สร้างด้วยไม้ยกพื้นสูงประมาณ 1.50 เมตร เป็นสถานที่ทำบุญประจำปี สถานที่ประชุม สถานที่ต้องรับแขกบ้านแขกเมืองหรือสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ตามโอกาส มีกุฏิพระ 2 ชั้น 1 หลัง และมีเรือนไม้ชั้นเดียวที่กลายเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมการศาสนา นอกจากนี้ยังมีประรำ ที่สร้างด้วยไม้สำหรับทำเป็นเวทีเล็กๆ สำหรับเล่นดนตรีพื้นบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวอีก 1 หลัง

การศึกษาของชุมชน สามารถแบ่งตามระดับของการศึกษาได้ดังนี้คือ

ระดับประถมศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาบ้านโคกโก่ง ให้การศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอภูผารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2485 โดยชาวบ้านได้บริจาคเงินร่วมกับราชการจัดตั้งโรงเรียนแยกออกจากวัดตั้งแต่เดิม มีอาคารเรียน 2 ชั้น 2 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง จัดการเรียนการสอนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีทั้งหมด 7 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 71 คน แบ่งเป็นนักเรียนชาย 38 คน นักเรียนหญิง 33 คน มีครู 12 คน ครูช่วยราชการ 1 คน นักการภารโรง 1 คน

ระดับมัธยมศึกษา จากการสัมภาษณ์นายพร อัฐนาค อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านโคกโก่ง พบว่าผู้ปกครองนักเรียนบ้านโคกโก่งนิยมส่งบุตรหลานให้เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนนาโคกพิทยาสรรพ์ ซึ่งตั้งอยู่บ้านนาโคก ห่างจากบ้านโคกโก่ง 3 กิโลเมตร และมีนักเรียนชายบางส่วนได้เข้าบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อศึกษาระดับมัธยมศึกษาต่อ ที่โรงเรียนปริยัติสามัญ วัดสิมนาโก ตำบลนาโก อำเภอภูผารายณ์ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนมัธยมศึกษาอีก 2 แห่ง คือ โรงเรียนภูผารายณ์และโรงเรียนบัวขาว ซึ่งในบางปีจะมีนักเรียนจากบ้านโคกโก่งเข้าไปศึกษาต่อทั้งสองแห่ง ทั้งนี้เป็นไปตามความสะดวกและความประสงค์ของผู้ปกครองและเด็กนักเรียนเอง

นอกจากนี้ชาวบ้านโคกโก่งยังได้รับการศึกษาอบรมจากหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น จากกรมพัฒนาชุมชน ได้จัดวิทยากรมาอบรมฝึกวิชาชีพหัตถกรรมพื้นบ้านให้แก่ชุมชน เป็นการอบรมให้ความรู้เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ชุมชน โดยทางกรมพัฒนาชุมชนจะออกไปประกาศนียบัตรรับรองให้แก่ผู้เข้าร่วมอบรม

นอกจากนี้เป็นการศึกษาเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการ และจากการดำเนินชีวิตของชุมชนเอง และเกิดขึ้นตลอดเวลา แหล่งความรู้ที่ได้ เช่น

วิทยุ ปัจจุบันชาวหมู่บ้านโคกโก่งนิยมซื้อวิทยุเทปซึ่งสามารถเล่นเครื่องเสียงมาประจำเรือนเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจพบว่าแต่ละครัวเรือนมีวิทยุ-เครื่องเสียง โดยมีทั้งเป็นแบบวิทยุเทปธรรมดาที่สามารถหอบหิ้วไปทำงานได้ และวิทยุเครื่องเสียงที่สำหรับตั้งโชว์และฟังที่บ้าน โดยส่วนมากนิยมรับฟังเพลงและข่าวจากสถานีวิทยุในท้องถิ่น

โทรทัศน์ จากการสำรวจในหมู่บ้านโคกโก่งมีเครื่องรับโทรทัศน์จำนวน 110 ครัวเรือน โดยนิยมชมละครหลังข่าวมากที่สุด รองลงมาเป็นข่าวสารประจำวัน โดยมากเป็นเครื่องรับโทรทัศน์ที่ตั้งเสารับได้ มีเครื่องรับผ่านจานดาวเทียม 1 เครื่องประจำอยู่ที่บ้านของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านโคกโก่ง

หอกระจายข่าว มีประจำที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านโลกโอง เป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวสารจากทางราชการที่ผ่านมายังผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีคณะกรรมการหมู่บ้านโดยผู้นำของผู้ใหญ่บ้านหมุนเวียนไปให้ข่าวสารแก่ชุมชน จะเปิดดำเนินการให้แก่ชุมชนทุกวันตั้งแต่เวลา 05.30 – 06.00 น. ยกเว้นวันที่มีงานในหมู่บ้าน เช่น งานต้อนรับนักท่องเที่ยว งานบุญประเพณี จะมีการเปิดกระจายเสียงเป็นเวลาหลายชั่วโมงและปิด-เปิดตลอดวัน

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการกำหนดประเด็นในการสืบค้นข้อมูล สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่
- 2.2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว
- 2.4 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวคิดเรื่องการปรับตัว
- 2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Structural-Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ถือว่าสังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิต (Biological organism) มองสังคมมีลักษณะดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2540 : 26)

1. สังคมในฐานะที่เป็นระบบที่มีอาณาเขตแน่นอน เป็นสังคมที่วางระเบียบตนเองควบคุมตนเอง (self-regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาดุลยภาพไว้ได้
2. ในฐานะที่ระบบบำรุงตนเองทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย สังคมมีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (needs or requisites) ซึ่งเมื่อสนองได้แล้วจะทำให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ได้ ส่วนต่างๆ สามารถพึ่งพากันได้ (homeostasis) และสามารถรักษาดุลยภาพไว้ได้
3. เมื่อเป็นดังนั้น การวิเคราะห์ระบบที่บำรุงรักษาตนเอง (สังคม) จึงสังคมนิเวศวิทยาจึงควรต้องสนองความต้องการจำเป็นของส่วนประกอบต่างๆ ของสังคม ซึ่งการทำเช่นนั้นจะส่งผลให้เป็นการรักษาความพึ่งพากันและดุลยภาพด้วย
4. ในระบบที่มีความต้องการจำเป็นเช่นนี้ สังคมจึงจะต้องมีโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมา เพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (homeostasis) ดุลยภาพ (equilibrium) และการมีชีวิต

(survival) อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวกันได้ แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สามารถสนองความต้องการจำเป็นใดๆ หรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างได้ในขณะเดียวกัน

Emile Durkheim (1917 : 45-47) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2537) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมเชิงโครงสร้างหน้าที่ไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเข้ากับกลุ่มและบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อถือนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ฉะนั้น ตามทัศนะของ Durkheim จึงถือว่าศาสนาทำหน้าที่บำรุงรักษาให้สังคมนั้น ได้ดำรงอยู่ต่อไป (continuity) ศาสนามีหน้าที่ ดังนี้

1. ทำหน้าที่ในการเตรียมและจัดวินัย (Disciplinary and function) หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่พิธีกรรมของศาสนาจะหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวของตัวเอง และเตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม
2. ทำหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกสังคมให้เข้ากัน (Cohensive function) ศาสนาและพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในอันที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์และความรู้สึกทำนองเดียวกัน ตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกัน เป็นการสร้างพลังของการรวมเป็นกลุ่ม
3. ทำหน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Revitalizing function) ศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีตให้คงอยู่ในปัจจุบันซึ่งสิ่งเหล่านั้นจะเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม
4. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่า และความสุขของการมีชีวิตอยู่ (Euphoric function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดันหรือเศร้าโศกในจิตใจ ในกรณีที่กลุ่มสังคมจักต้องประสบภาวะวิกฤตเสมอๆ เช่น การตายหรือภัยต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้ว่าบุคคลที่ประสบเคราะห์กรรมนั้นมิใช่เป็นผู้เดียวที่ได้รับทุกข์ แต่กลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในความทุกข์อันนั้น เห็นได้จากพิธีศพซึ่งบรรดาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของผู้ตายทั้งหลายและผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็จะมาร่วมในพิธีกรรมนั้นด้วย เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในทุกข์มิใช่บุคคลเดียวเท่านั้น หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

อมอลด์ แวน เจนเนป (Arnold van Gennep : 1960) (อ้างถึงใน สุภิญญา จันทะสุน, 2538 : 28) ได้วิเคราะห์พิธีกรรมซึ่งจัดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพที่สำคัญในชีวิตของคนเรา ซึ่งเรียกพิธีกรรมนี้ว่า rite de passage โดยวิธีการศึกษาเชิงโครงสร้างหน้าที่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. Rite of separation ส่วนของพิธีกรรมที่ว่าด้วยการแยกจากสถานภาพเดิมซึ่งมีความหมายในแง่ของการแยกบุคคลออกจากสถานภาพเดิม

2. Rite of transition ส่วนของพิธีกรรมที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพ ซึ่งพิธีกรรมนี้จะจัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองการเปลี่ยนสถานภาพ

3. Rite of incorporation ส่วนพิธีกรรมที่ว่าด้วยการเข้าไปอยู่ในสถานภาพใหม่ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้สถานภาพที่บุคคลได้มาใหม่มีความมั่นคง

อมอลด์ แวน เจนเนป ศึกษาพิธีกรรมในเชิงการหน้าที่ซึ่งมีมิติในการสนองตอบความต้องการทางจิตวิทยาของกลุ่มที่รวมอยู่ในสังคม เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ และมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขทางจิตใจ

2.2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 2-4) ให้ความหมายของสังคมว่า หมายถึงกลุ่มคนหรือผู้ที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งเกิดจากการติดต่อระหว่างกัน มีความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกัน และยอมรับแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มมาประพฤติปฏิบัติจนกลายเป็นสถาบันทางสังคม ส่วนวัฒนธรรมหมายถึงวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อ จนมีการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน มีการอบรมถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะสังคมและวัฒนธรรมต่างก็เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นกัน

สุริชัย หวันแก้ว (2540, 155-157) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น และจะเกิดขึ้นทั้งระดับกลุ่มบุคคลและระดับสถาบันทางสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (culture change) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้านต่างๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวเนื่องกัน

ไวล์ (Wiese) (1968) (อ้างถึงในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2536 :23) ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของหรือเรื่องราวต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์ ส่วนสังคมเป็นเรื่องของตัวกระทำสิ่งนั้นๆ

ฟองพันธุ์ มณีรัตน์ (2521 : 19) สรุปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่ได้เปลี่ยนไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิตระเบียบแบบแผน และระบบความคิดที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

มิติของการเปลี่ยนแปลง (The dimension of change)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) สรุปถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น สามารถพิจารณาได้ 3 มิติดังนี้

1. มิติเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้าง (Structural dimensions) เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะที่เน้นถึงโครงสร้างทางสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาท การเปลี่ยนแปลงการติดต่อสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน และค่านิยม เป็นต้น

2. มิติเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural dimensions) เน้นถึงวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด หรือแตกต่างกันน้อยเพียงใดบ้าง อย่างน้อยสามารถมองได้ 3 ทางคือ

- 2.1 การรับสิ่งใหม่ (innovation) พิจารณาถึงการรับสิ่งใหม่ๆ ของที่เกิดในสังคมนั้น
- 2.2 การกระจาย (diffusion) พิจารณาความเป็นไปของการกระจายของวัฒนธรรม
- 2.3 การบูรณาการรวมหน่วย (integration) พิจารณาว่าการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่าและใหม่เป็นอย่างไร มีความแตกต่างกันอย่างไร

3. มิติเกี่ยวกับการกระทำระหว่างกัน (interactional dimensions) พิจารณาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สามารถพิจารณาได้ 5 ทาง คือ

3.1 ความถี่ (frequency) พิจารณาจากความถี่ จำนวนที่ไปติดต่อกันว่าเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นหรือลดลง

3.2 ระยะทางสังคม (social distance) พิจารณาการเปลี่ยนแปลงระยะทางสังคมโดยดูจากความสัมพันธ์ใกล้ชิด ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการไปสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่สนิทสนม หรือความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงในทางกลับกันได้

3.3 แนวทางของสถานภาพที่เปลี่ยนจากความสัมพันธ์แนวนอน (horizontal relationship) ไปสู่สถานภาพที่มีความสัมพันธ์แนวตั้ง (vertical relationship) หรือเปลี่ยนจากสถานภาพที่มีความสัมพันธ์จากแนวตั้งเป็นแนวนอน เช่น นาย ก. และนาย ข. มีสถานภาพเดียวกัน ความสัมพันธ์จึงเป็นแบบแนวนอน ต่อมานาย ก. ได้รับตำแหน่งสูงขึ้น ความสัมพันธ์ นาย ก. กับนาย ข. จะเปลี่ยนไปแบบแนวตั้ง

3.4 ความสัมพันธ์แบบผิวเผินที่มีวิธีการต่างๆ (means) ได้เปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์แบบลึกซึ้งที่เข้าถึงจุดหมายปลายทาง (ends) หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงจิตต่อสัมพันธ์จากแบบลึกซึ้งไปสู่แบบผิวเผิน เช่น นาย ก. กับ นาย ข. เป็นเพื่อนรักกันมาก ให้อะไรต่ออะไรกันโดยมีนัยอยู่เบื้องหลัง ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างนาย ก. และนาย ข. ได้เปลี่ยนไป เพราะ นาย ก. ไม่จริงจังทำอะไรก็เพราะต้องการผลประโยชน์ตอบแทน

3.5 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบฟอร์ม (form) เช่น จากความสัมพันธ์ที่ร่วมมืออาศัยซึ่งกันและกัน กลายเป็นศัตรูแข่งขันกัน ขัดแย้งกัน หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่เคยขัดแย้งกันมาเป็นการร่วมมือซึ่งกันและกัน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

สมิทธ์ สระอุบล (2532 : 35) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า สาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากปัญหาที่มนุษย์จะประสบประกอบด้วยความต้องการของมนุษย์ และอาจจำแนกสาเหตุออกเป็นข้อย่อยๆ ได้ดังนี้

1. เนื่องจากการทะนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุ้งแต่งวัฒนธรรมสังคมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ มีการปรับปรุงคัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้งและความหนาวจัด การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าวกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อทำให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อขจัดความร้อนอบอ้าวของอากาศ อันทำให้วิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

3. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเชาว์ปัญญาสูงความนึกคิดของมนุษย์เองจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง เช่น คิดค้นสิ่งใหม่ๆ และวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมา อันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

4. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น

5. การแลกเปลี่ยนหิบบัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่างๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วการแลกเปลี่ยนหิบบัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

6. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นเอง เช่น จากการศึกษาที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้นทำให้เปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเดิม

7. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคม

8. เนื่องจากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้นๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้นๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นก็จำเป็นต้องอาศัยการผลิตแบบอุตสาหกรรม การใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิต การผลิตระบบโรงงาน (Factory system)

● สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 28-29) ได้กล่าวถึงปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. ปัจจัยภายใน (internal or sociogenic factor) หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในสังคม ซึ่งสามารถมองได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ปัจจัยที่แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำเปลี่ยนแปลง (manifest or intent) ได้แก่ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) การประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ (invention) การวางแผนสังคม การกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม เช่น ผู้นำ ขบด เป็นต้น

1.2 ปัจจัยที่ไม่ได้แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ ได้แก่ ความตึงเครียดภายในระบบสังคม และการขาดแคลนทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้น

2. ปัจจัยภายนอก (external factor) ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกสังคม ปัจจัยที่เห็นชัดก็คือ

2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะของประชากร ได้แก่ การย้ายถิ่นของประชากร ความแตกต่างขององค์ประกอบของประชากร เช่น อายุ เพศ และการศึกษา เป็นต้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เปลี่ยนไป เช่น ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น

2.3 กลุ่มกระทบจากภายนอก ได้แก่ การล่าอาณานิคมและการโจมตีจากชาติอื่น

2.4 การยืมวัฒนธรรม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชนชาติอื่น หรือการรับวัฒนธรรมอื่นมาใช้วัฒนธรรมได้รับการยืมจากวัฒนธรรมทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 28-29) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อตามมา 2 ลักษณะ คือ

1. ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่นมีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานที่ดีขึ้น และมีการพัฒนาประเทศทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี เป็นต้น
2. ก่อให้เกิดปัญหา ถ้าหากอัตราการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุก้าวหน้าเร็วกว่าวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาของการเพิ่มประชากร ปัญหาการว่างงาน ปัญหาแหล่งสลัม และปัญหาโสเภณี เป็นต้น

2.3 แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นคำที่มีได้มีความหมายเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเจริญรมย์ดังที่ส่วนมากเข้าใจเท่านั้น การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมอุทยานที่พี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น (สถาบันวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

ความหมายของการท่องเที่ยวอาจจะกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

เดินทางจากที่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)

เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)

เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ในปี พ.ศ. 2506 องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่าเนื่องจากคำว่านักท่องเที่ยวเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางดังกล่าวแล้วจึงสมควรกำจัดความของคำว่าการท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคิน (International Tourist) ให้เป็นคำที่กินความกว้างขึ้น เพื่อให้หลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่จะสามารถใช้เปรียบเทียบซึ่งกันและกันได้ต่อไป โดยเสนอแนะให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า “ผู้มาเยือน” (Visitors) แทนคำว่า “นักท่องเที่ยวที่ค้างคิน (Tourist) ซึ่งคำว่าผู้มาเยือน

ให้หมายถึงบุคคลที่เดินทางไปยังประเทศที่ตนมิได้พักอาศัยอยู่เป็นประจำด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตามที่มีใช้ไปประกอบอาชีพหารายได้

คำว่า “ผู้มาเยือน” จะหมายรวมถึงผู้เดินทาง 2 ประเภท ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน ทักษะศึกษา ประกอบศาสนกิจร่วมการแข่งขันกีฬา ดิฉันต่อธุรกิจ ร่วมการประชุม สัมมนา ฯลฯ เป็นต้น
2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

ประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยวตามลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Attraction)
ทรัพยากรประเภทนี้นับว่าเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจสวยงามหรือแปลกประหลาด เช่น น้ำตก น้ำพุร้อน ถ้ำ ชายหาด ฝั่งทะเล ปะการัง และอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม
 - 1.1 ทิวทัศน์ ทิวทัศน์ต่างๆ ทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและแปลกประหลาดจะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการคมนาคมสะดวกสามารถเข้าถึงแหล่งธรรมชาติได้ จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมบริเวณนั้นมากยิ่งขึ้น
 - 1.2 สัตว์ป่าเป็นส่วนหนึ่งของความงดงามทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าเป็นสิ่งที่น่าหาความรู้และนับวันจะหมดไป แต่ยังคงมีที่ให้ท่องเที่ยวได้ คือ แหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น
 - 1.3 สภาพภูมิอากาศ ลักษณะอากาศที่ต่างไปจากถิ่นเดิมของตน จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้ เช่น ฤดูร้อนผู้คนจะเดินทางไปยังชายฝั่งทะเล
 - 1.4 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดสุริยุปราคา
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attraction) จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น สวนสนุก ศูนย์การค้า โรงแรม ตลอดจน

เทคโนโลยีที่ทันสมัย พระราชวัง ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากเช่นกัน

ส่วนทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยว มีดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ถ้ำ ภูเขา น้ำตก น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ทะเลหาดทราย และทะเลสาบ เป็นต้น

2. ประเภทโบราณวัตถุและศาสนสถาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ และ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีก รูปแบบหนึ่งในลักษณะของงานพิธี งานประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง พืชผักผลไม้ เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก สวนสามพราน เป็นต้น

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทาง การท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวจึงมีความสัมพันธ์กับการธรรมชาติ มิตรรา สามารถ (2543:25-27) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้วยพื้นที่

มีพื้นที่อยู่กับธรรมชาติ(Nature-based)และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น(Identity or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ (Eco-system) ในพื้นที่ด้วย

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ

มีการจัดการอย่างยั่งยืน(Sustainable Managed)ที่มีความรับผิดชอบไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Learning Process)โดยให้มีการศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์และความประทับใจ (knowledge, experience and appreciation)

สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based) โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อย้อนกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่สุดท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่ระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว ทำความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาและรูปแบบการท่องเที่ยว จะทำให้มองเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ อีกทั้งการท่องเที่ยวนี้จะเป็นตัวเหตุปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายผลกระทบต่อชุมชนได้อย่างชัดเจน

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความหมายการมีส่วนร่วม

UNICEF (1975) (อ้างถึงใน ยูวตัน วุฒิเมธี, 2526) ให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและการเกี่ยวข้องกับมวลชนใน 2 ระดับ คือ ในระดับของกระบวนการตัดสินใจ เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เป็นการที่ประชาชนมาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร และในอีกระดับหนึ่งเป็นระดับการกระทำ เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและ/หรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ

ยูวตัน วุฒิเมธี (2526 : 207) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

อकिन รพีพัฒน์ (2527 : 320) เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนควรเป็นการที่ประชาชนเป็นผู้ทำทุกอย่างไม่ใช่คนอื่นไปกำหนดให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดขึ้นมา

ชินรัตน์ สมสืบ (2539) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงการทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการดังกล่าวด้วย

ความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้ แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ

บัณฑิตร อ่อนคำ และจรินทร์ บุญมัธยะ (2537)ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่ามีสมมติฐานว่าการทำงานโดยหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการ นักพัฒนาเอกชน และชาวบ้าน ถ้าไม่ร่วมมือกันจะไม่ประสบผลสำเร็จ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าทุกคนมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงศักยภาพของตัวเอง เป็นกระบวนการจากเบื้องล่าง (Bottom Up) ตู้อเบื้องบน (Top Down)

รูปแบบการมีส่วนร่วม

รูปแบบการจัดการมีส่วนร่วมตาม Mochy (1983) (อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์ (2527) มี 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดจากการได้รับการสนับสนุนหรือ ชี้นำ (Spontaneous Participation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดจากแรงจูงใจของประชาชนให้สมัครใจจะเข้าร่วมในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแก้ไขปัญหาหรือคลี่คลายสถานการณ์ที่วิกฤตของชุมชน โดยที่ปราศจากความช่วยเหลือของรัฐหรือจากองค์กรภายนอก

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดจากการได้รับการสนับสนุนหรือชี้นำ (Sponsored or Introduced Participation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดจากการกระตุ้นหรือปลุกเร้าจากบุคคลอื่น ซึ่งอาจเป็นนักพัฒนา หรือผู้นำท้องถิ่นที่นักพัฒนาอบรมหรือแนะนำแต่รูปแบบนี้ กระบวนการเกิดการมีส่วนร่วมก็ยังคงเกิดการตัดสินใจของประชาชนเอง เพียงแต่เบื้องหลังการตัดสินใจดังกล่าวมีนักพัฒนาหรือผู้บริหารชุมชนเป็นผู้ชี้ทาง หรือกระตุ้นให้มีการความตระหนักใน ความสำคัญของตนเองในการเข้าร่วมกับกิจกรรมของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นโดยบังคับ (Forced Participation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถูกผลักดันจากภายนอกโดยสิ้นเชิง ในรูปแบบนี้ประชาชนจำเป็นต้องเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ไม่ต้องถูกลงโทษจากทางใดทางหนึ่ง

โคเฮนและอูปนอฟท์ (1980) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ส่วนแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมด้านการจัดการท่องเที่ยวตามแนวทางของ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 3-75) มีดังนี้

1. แนวทางขั้นเตรียมการ

การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

การเตรียมข้อมูลที่ต้องเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และ

การกำหนดขั้นตอนการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการท่องเที่ยว

2. แนวทางขั้นดำเนินการ

การร่วมวางแผนปฏิบัติการและประเมินผลกับองค์กรอื่น

ควบคุมและส่งเสริมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้ถูกต้อง

การร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน

3. แนวทางปฏิบัติแต่ละบุคคล

การพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับท้องถิ่นคน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ครอบครัวและชุมชน

การร่วมมือและมีบทบาทร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาความรู้และทักษะด้านการให้บริการ

4. แนวทางขั้นติดตามประเมินผล

มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชน และสภาพแวดล้อม

ประเมินผลกระทบต่อพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนต่อการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาตนเอง

สำหรับแนวคิดที่จะนำมาใช้ในการเป็นแบบในการทำงานแบบมีส่วนร่วม นั้น อकिन
รพีพัฒน์ (2527 : 107-111) ได้กล่าวถึงจำแนกไว้สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าประสงค์ โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader) ผู้นำพลวัต คือ การเคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (Dynamic Leader) และผู้นำทางไม่ดี คือ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative Leader)

2. ทฤษฎีจูงใจมวลชน (Mass Persuasion) การจูงใจ หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน ถ้าจะให้เกิดผลดี ผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจ เรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้ถูกเกลี้ยกล่อม

3. ทฤษฎีการสร้างความรู้รักสามัคคี (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้รักสามัคคีให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวเองที่จะอุทิศ หรือ

เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ของชาติ มีความพอใจในชาติของตัว พอใจในเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อท้องถิ่น

4. *ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Moral)* เนื่องจากคนเรามีความต้องการทั้งทางกายและใจ ถ้าคนมีขวัญดีผลการทำงานก็จะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามที่คนงานมีขวัญดีจะเกิดมีความสำนึกในการรับผิดชอบอันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญของบุคคลและกลุ่ม

5. *ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and Method)* การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีการหนึ่งด้วย เพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม ผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการใช้การบริหาร เพราะธรรมชาติของคนถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจว่าจะดำเนินการกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างไรหรือไม่ เพื่อให้เกิดความตระหนักและยอมรับร่วมกันในความต้องการและทิศทางที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้ผลของการพัฒนามีความยั่งยืนมากกว่าการให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงระดับปฏิบัติการและรับผลประโยชน์ เพราะประชาชนจะเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นและได้นำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ผลได้ผลเสียของการตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ผลการพัฒนาจะปรากฏเป็นอย่างไรก็สืบเนื่องมาจากการตัดสินใจของประชาชนเอง หากไม่เป็นอย่างที่คาดหวัง ประชาชนก็สามารถที่จะแสวงหาทางแก้ไขได้เพราะตนได้รู้และร่วมคิดมาตั้งแต่ต้น

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมนี้จะอธิบายรูปแบบการทำงานด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดถึงการปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ที่เชื่อมโยงทำงานอย่างเป็นเครือข่าย ซึ่งจะสามารถทำให้ภาพของการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมบ้าน โลก โกงได้ อย่างชัดเจน

2.5 แนวคิดเรื่องการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม

ความหมายของการปรับตัว

การปรับตัว (adjustment) ตามความหมายเดิมมักจะใช้ในความหมายกระบวนการทางจิตซึ่งคนนำมาใช้เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการต่างๆ ของตนเอง และสังคม และเข้าได้กับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ หรือที่เปลี่ยนแปลงไป และยังเป็นวิธีการที่คงไว้ซึ่งสุขภาพจิตที่ดี ด้วยการแก้ปัญหาทางออก เพื่อขจัดหรือผ่อนคลายความทุกข์ ความคับข้องใจ หรือความเครียด Charles Darwin เป็นผู้เริ่มใช้คำว่า “การปรับตัว หรือ adaptation เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1859 โดยสรุปว่าสิ่งที่มีชีวิตที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมของโลกที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายได้เท่านั้นที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งในทัศนะของ Darwin หมายถึง การปรับตัวให้เป็นที่ไปตามต้องการของร่างกายหรือในแง่ชีววิทยา (biological needs) (สุทธิชัย ปานปรีชา, 2539 : 499)

นิภา นิธยาน (2530 : 9) ให้ความหมายการปรับตัวไว้ว่า เป็นกระบวนการวิธีการต่างๆ ที่คนเราใช้ในการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามความต้องการของตัวเองในสภาพแวดล้อม ซึ่งบางครั้งขัดขวางการปรับตัวหรือบางครั้งสร้างความทุกข์ทรมานแก่เรา กระบวนการปรับตัวนี้เกิดจากความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จำเป็นต่อชีวิต (Needs) มากมายหลายอย่างซึ่งเป็นผลจากแรงผลักดันภายนอก และภายในตัวมนุษย์ และเราอาจใช้วิธีการแบบต่างๆ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการเหล่านั้นในสภาพแวดล้อมที่ปกติธรรมดา หรือมีอุปสรรคขัดขวางมากน้อยต่างๆ กัน

โคโซ สวานานนท์ (2518 : 68-75) สรุปความหมายของการปรับตัวในแง่ของความ ต้องการและการตอบสนองว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการที่มนุษย์และสัตว์พยายามแสวงหาความ สมดุลระหว่างความต้องการกับสิ่งเร้า หรือการกระทำที่ทำให้ความต้องการได้รับการตอบสนอง และจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้

ลาซารัส (Lazarus) (อ้างถึงใน นิภา นิธยาน, 2530) ให้ความหมายการปรับตัวสรุปได้ว่าการปรับตัวประกอบขึ้นด้วยกระบวนการหรือวิธีการทั้งหลายทางจิต ซึ่งมนุษย์ใช้ในการเผชิญข้อ เรียกร้องหรือแรงผลักดันภายนอกและภายในแรงผลักดันภายนอกหมายถึงข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคม แรงผลักดันภายในเป็นแรงกระตุ้นอันเกิดจากสภาพสรีระภายในร่างกาย และจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้เรียนรู้ในอดีต

มาร์มและเจมิสัน (Malm and Jamison) (อ้างถึงใน นิภา นิธยาน, 2530) ให้ความหมาย การปรับตัวว่า เป็นวิธีการที่คนรับปรับตัวให้เป็นที่ไปตามความต้องการของตัวเองในสภาพแวดล้อม ซึ่งบางครั้งส่งเสริม บางครั้งขัดขวาง บางครั้งสร้างความทุกข์ทรมาน กระบวนการปรับตัวเกิดจาก

การที่มนุษย์มีความต้องการและเราสามารถใช้ชีวิตแบบต่างๆ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการนั้นๆ ในภาพแวดล้อมที่ธรรมดาหรือมีอุปสรรคขัดขวางต่างๆ

ความจำเป็นทำให้ต้องปรับตัวจิตทางสังคมและวัฒนธรรม

การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งจะมีลักษณะเป็นการผสมกลมกลืน การยืม การประดิษฐ์ การผสมผสานทางวัฒนธรรมและการยอมรับสิ่งใหม่ๆ เป็นลักษณะของการปรับตัวซึ่งดำเนินไปเป็นกระบวนการทำให้บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งยอมรับและทำให้ตัวเข้ากับวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ผ่านจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (อุทัย หิรัญโต, 2519 : 48-49) บรรพต วีระสัย (2514:36) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม โดยจะมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งผู้ให้และผู้รับซึ่งต่างก็ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมหรือปรับตัวให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมขณะนั้น เป็นผลของความพยายามที่จะปรับตัวเข้าหากันของวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน

สภาพการณ์ของชีวิตที่จำเป็นต้องมีการปรับตัว

พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้อเรียกร้องหรือแรงผลักดัน 2 ประเภทคือ

1. แรงผลักดันภายใน หมายถึง ความต้องการอันเกิดจากสภาพทางสรีระภายในร่างกายและประสบการณ์ทางสังคมซึ่งเรียนรู้ผ่านมาในอดีต

1.1 ความต้องการอันเกิดจากสภาพสรีระภายในร่างกายได้แก่ความต้องการในสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ปัจจัยสี่ คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ความต้องการทางสรีระเป็นความต้องการซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งแก่มนุษย์ มนุษย์จะพยายามดิ้นรนเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายของตนเป็นอันดับแรก เนื่องจากความต้องการทางกายภาพเป็นความต้องการที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

1.2 ความต้องการอันเกิดจากประสบการณ์ทางสังคม หรือเรียกว่า “เหตุจูงใจทางสังคม” (Social Motives) ได้แก่ ความต้องการที่จะสัมพันธ์กับบุคคล ในสังคมด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น ความต้องการความรักจากครอบครัว เพื่อนฝูง คนรัก ความต้องการความสำเร็จ และเป็นที่ยกย่องนับถือในสังคม การที่บุคคลเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ถูกเลี้ยงดูมาในลักษณะที่แตกต่างกัน และมีรูปแบบความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างในลักษณะที่แตกต่างกันเช่นนี้ ย่อมทำให้บุคคลมีเหตุจูงใจทางสังคม และประสบการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน

2. แรงผลักดันภายนอก หมายถึง ข้อเรียกร้องหรือความต้องการอันเกิดจากสภาพแวดล้อมในสังคม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องอยู่ร่วมกัน และต้องผูกพันกับผู้อื่น ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในสังคมซึ่งตนเองอาศัยอยู่ โดยจะเห็นได้จากเมื่อเด็กเริ่มรู้ความ บิดามารดาจะอบรมให้เด็กมีพฤติกรรมในแนวทางที่ตนเห็นว่าเหมาะสม บิดามารดาจะพยายามสร้างค่านิยมที่ตนเห็นว่าดีงาม และปลูกฝังให้แก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย และเมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นสู่ความเป็นผู้ใหญ่ บุคคลอื่นๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องก็จะเรียกร้องให้เขามีพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานของสังคม เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การแต่งงาน ความต้องการหรือข้อเรียกร้องจากสังคมดังกล่าวนี้ เป็นแรงผลักดันที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อตัวบุคคล และต่อวิธีการในการปรับตัว เพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องเหล่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นการปรับตัวที่ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จล้มเหลวก็ได้ ดังนั้นความต้องการทั้ง 2 ประเภทข้างต้นจึงมีความสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีผลต่อพฤติกรรมการปรับตัวของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการปรับตัวด้านอื่นๆ

ปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลให้มีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมใหม่หรือเป็นเรื่องของการเรื่องใดเรื่องหนึ่งประกอบด้วย

1. **ผู้นำการเปลี่ยนแปลง** ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงนั้นผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความรู้ระดับชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือมีความสามารถที่จะทำให้ผู้รับการเปลี่ยนแปลงเกิดศรัทธายอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ต้องมีความสามารถในการคาดคะเน มีความสามารถในการถ่ายทอดข่าวสาร มีความสามารถในการใช้สื่อไปเผยแพร่ และมีความสามารถในการรับเลือกเอาสื่อกลางในการติดต่อ

2. **สิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ** หรือความคิดที่จะนำไปเผยแพร่เพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่นั้น ต้องเป็นวัฒนธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ไม่ยุ่งยาก ประหยัด และเหมาะสมกับสิ่งที่มีอยู่แล้ว และเป็นประโยชน์ต่อสังคม นั่นก็คือเมื่อสังคมอยู่รวมกันมากๆ จำต้องมีระเบียบบังคับ หรือข้อตกลงต่างๆ ร่วมกันทั้งด้านอาชีพและวิถีชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นวัฒนธรรมของของสังคม

3. **ผู้รับการเปลี่ยนแปลง** ซึ่งจะขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐาน โดยทั่วไป ความสามารถในการรับข่าวสารตลอดจนทัศนคติที่มีต่อสิ่งใหม่ต่อผู้นำการเปลี่ยนแปลงและต่อตนเองการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้มีขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงอันจะนำไปสู่การยอมรับทางวัฒนธรรม

4. **สภาพสังคมและวัฒนธรรม** ได้แก่ สภาพสังคมและวัฒนธรรมเดิมจะเอื้ออำนวยต่อการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้แค่ไหนอย่างไร เช่น ระบบการถือครองที่ดิน องค์กรทางสังคม

สภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อค่านิยมบางประการของคนในสังคม ในด้านค่านิยม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เองจะทำให้เกิดการยอมรับและปรับตัว ตามวัฒนธรรมใหม่หรืออาจจะทำให้เกิดการไม่ยอมรับก็ได้

5. สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะทำให้กลุ่มคนนั้นๆ เห็นถึงผลประโยชน์ หรือเสียผลประโยชน์ในการยอมรับวัฒนธรรมใหม่แค่ไหน เช่น สถาบันสินเชื่อ สถาบันวิจัยและส่งเสริมการเกษตร การตลาด สื่อมวลชนและโครงสร้างทางสังคม เป็นต้น

การปรับตัวตามทฤษฎีของโคเฮน (Cohen) (1968) (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ 2542:17)

1. การศึกษาเรื่องการปรับตัวควรพิจารณาองค์ประกอบด้วยศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่นๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตความเชื่อ ฯลฯ
2. องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ
4. วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธงมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง
5. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนระดับกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดทางวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
6. พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
7. ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาส่วนนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว โดยจะนำเสนอออกเป็น 2 ส่วนตามลำดับ ดังนี้

2.6.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมชาวผู้ไทย

คำเนียร เลขะกุล (2505) ได้ศึกษาพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารเมืองแกลง สรุปว่า ในพงศาวดารกล่าวถึงแคว้นสิบสองจุไทย เมืองไล ซึ่งชาวผู้ไทยได้อพยพเข้ามาอยู่ และได้กล่าวถึงอุปนิสัยของชาวผู้ไทยดำ และผู้ไทยขาวว่า เป็นพวกที่ชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน รักพวกพ้องเชื่อผู้นำ มีนิสัยรักในการค้า นิยมผลิตสินค้าใช้เอง ไม่นิยมปะปนกับชนเผ่าอื่น เป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านผสมกับการนับถือผี เชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับต่างๆ นอกจากนี้ยังได้เสนอสารคดีเกี่ยวกับชาวผู้ไทย โดยให้ความหมายคำว่า “ผู้ไทย” และ “ภูไทย” ตลอดจนตำนานของชาวผู้ไทยในถิ่นฐานเดิม การแบ่งสาขาของพวกผู้ไทย สรุปได้ว่า แต่เดิมมีผู้แบ่งชาวผู้ไทยออกเป็น 4 สาขา คือ ผู้ไทยขาว ผู้ไทยแดง ผู้ไทยดำ และผู้ไทยลาย ส่วนชายผู้ไทยนั้นแยกกลุ่มของตนเองออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ไทยดำ และกลุ่มผู้ไทยขาว นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอพยพของชาวผู้ไทยว่าได้ข้ามมาจากฝั่งขวาแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณจังหวัดนครพนม กาฬสินธุ์ อุบลราชธานีราชบุรี และเพชรบุรี โดยเฉพาะกลุ่มผู้ไทยที่มาตั้งอยู่ในเพชรบุรีนั้น เรียกตามลักษณะการแต่งกายว่า “ลาวโซ่ง” ทั้งยังได้กล่าวเปรียบเทียบความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยในแคว้นสิบสองจุไทยและหัวพันทั้งหกกับชาวผู้ไทยในปัจจุบันว่า มีความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก

ธีรภาพ โลหิตสกุล (2538) กล่าวถึงชาวผู้ไทยอีสานว่าความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยอีสานมีรากฐานจากการนับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) กล่าวคือเป็นพุทธศาสนาที่ปรับให้เข้ากับจารีตประเพณีนิยมของชาวบ้านซึ่งมุ่งเน้นหลักธรรมคำสั่งสอนให้เป็นคนดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์มากกว่ามุ่งเน้นไปที่คำสั่งสอนให้หลุดพ้นจากกิเลสและการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อหนทางสู่นิพพานตามหลักปรัชญาพุทธศาสนา ทั้งนี้ยังมีการนับถือบูชาภูติผี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีไร่ผืนนา ผีเถานควบคู่กันไปด้วย ปรัชญาการดำเนินชีวิตได้แสดงออกทางจารีตประเพณีที่เรียกว่า “ฮีดสิบสอง” นั่นเอง

ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร (2540) ได้ศึกษาพิธีกรรมเหยาพบว่า พิธีกรรมเหยาเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นรูปแบบของการผสมผสานความเชื่อ ความ

ศรัทธาในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ให้กลายเป็นขวัญและกำลังใจ นอกจากนี้แล้วยังเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แน่นแฟ้น จนมีผลทำให้โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยแข็งแกร่งเหนียวแน่น สามารถต้านทานแรงกดดันที่มาจากภายนอกได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบันผลกระทบจากการพัฒนาภายนอกที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทำให้วิถีชีวิตของประชาชนได้เปลี่ยนไป จนในขณะนี้พบว่ามีบางชุมชนได้ใช้พิธีกรรมเหยาไปแสดงเพื่อผลประโยชน์ในการท่องเที่ยว

บุญยงค์ เกศเทศ (2536) ได้วิจัยเรื่องพิธีกรรมของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตอันมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การเจ็บป่วย และการตาย ชาวผู้ไทยยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์อันเป็นข้อปฏิบัติมาแต่บรรพชนโดยมีข้อห้าม อย่างครบถ้วน เคร่งครัด และจริงจัง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนั้น ชาวผู้ไทยจะกระทำพิธีเลี้ยงเคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) เมื่อมีลางบอกเหตุ หรือพบเห็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ ในขณะที่จะกระทำพิธีแต่งแก้เนื่องในกรณีที่มีหวังเพื่อให้เป็นสิริมงคลกับตนและครอบครัวที่จะได้อยู่เป็นสุขสำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น พบว่าชาวผู้ไทยยังคงศรัทธาใน “ฮีดสิบสองคลองสิบสี่” มีความเชื่อผูกพันอยู่กับวัน เดือน ฤกษ์ยาม โดยให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของธรรมชาติทั้งการเลือกหาอาหาร และยาพื้นบ้านรักษาโรค ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ ความเจ็บป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้ ชาวผู้ไทยจึงใช้ภูมิปัญญาในกระบวนการพิธีของ “หมอเหยา” และ “พิธีเหยา” เพื่อตอบสนองให้อาการเจ็บป่วยทั้งกายและจิตใจได้รับ การบำบัดโดยพิจารณาให้สภาวะของธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติมาคลี่คลายความตึงเครียดเพื่อผลประโยชน์ในด้านการดำรงชีพอย่างไม่โดดเดี่ยวและพบความสุขในที่สุด

วิญญู ผลสวัสดิ์ (2537) เป็นปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม งานวิจัยนี้สรุปว่าชาวผู้ไทยมี 2 พวก คือผู้ไทยดำ เป็นผู้ไทยแท้ ตั้งถิ่นฐานใน 8 เมือง บริเวณสิบสองจุไทย รับประทานข้าวเหนียว ผิวขาว เสื้อฝ้ายนิ่มใส่สีดำ จึงเรียกว่าผู้ไทยดำ ผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานจะเกล้ามวยผมดำ เมื่อแต่งงานแล้วจะเกล้าผมสูง ส่วนผู้ไทยขาวเป็นผู้ไทยที่ผสมกับจีน ตั้งถิ่นฐานใน 4 เมืองทางเหนือของเวียงจันทน์ ไกล่พรมแดนจีน ผู้ไทยขาวนิยมนุ่งห่มเสื้อผ้าสีขาว โดยเฉพาะเมื่อมีการทำศพจะนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าสีขาวจนครบ 3 ปี ผู้ไทยในภาคอีสานส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองวัง เมื่ออพยพมาตั้งบ้านคำชะอีก็นำผีบรรพบุรุษของตนมาด้วย และปลูกศาลให้อยู่ติดกับป่าช้าของหมู่บ้าน ผีบรรพบุรุษนี้ชาวบ้านเรียกว่าเจ้าปู่ธาดา หรือธาดา ทุกปีจะมีพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ธาดา โดยมีเจ้าจ้ำเป็นประธานพิธี เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเจ้าปู่ธาดาผู้มีบทบาททรงลงไปที่คือ เทียม เวลาเจ้าปู่ธาดาเข้าสิงจะเข้าสิงในตัวเทียม ปัจจุบันชาวบ้านคำชะอียังเคารพนับถือเจ้าปู่ธาดามาก จะมีชาวบ้านไปเช่นไหว้เจ้าปู่ธาดาเสมอ ให้ท่านช่วยเหลือไม่

ว่าจะเป็นเรื่องการเกณฑ์ทหาร ความปลอดภัยในการเดินทาง การเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อสำเร็จสมประสงค์ผู้บ่จะก็นำของมา “คอบ” (ถวาย) เจ้าปู่ฯ ซึ่งมักจะทำพร้อมกับตอนพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ฯ ประจำปี รัตนารณ์ พัสค (2536) ได้ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เสนอต่อ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม งานวิจัยนี้พบว่ากับข้าวของชาวผู้ไทยทำมาจากพืชผัก และสัตว์น้ำตามธรรมชาติและที่ผลิตขึ้นมาเอง อาหารประเภทเนื้อวัวทำเฉพาะในโอกาสพิเศษ เรือนนั้นมี 5 แบบ คือ เรือนแฝดทรงไทย เรือนเกษมิโข่ง เรือนเกษธรรมดาที่มีเรือนไฟ เรือนเกษธรรมดาที่ไม่มีเรือนไฟ และเรือนชั่วคราว เรือนเป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะของผู้อยู่อาศัยด้วย เสื้อผ้าของชาวผู้ไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ผู้ชายสวมเสื้อดำแขนยาว กางเกงขาแคบสีดำ ผู้หญิงสวมเสื้อดำแขนยาวกระดุมโลหะสีเงินผ้าหน้าตลอด นุ่งผ้าถุงฝ้ายหรือไหมสีดำ มีผ้าพาดไหล่หรือผ้าสไบสีแดง ส่วนการรักษาโรคชาวผู้ไทยเชื่อว่าโรคบางอย่างเกิดจากภูมิจิตและวิญญาณ จึงใช้หมอมเหยรักษา หากเสียชีวิตแล้วไม่ใช้การกระทำของผี ก็ให้หมอปล่องรักษาด้านสมุนไพรร ชาวผู้ไทยเคารพนับถือผู้นำและผู้อาวุโส มีความเชื่อถือผู้มีความรู้ความสามารถ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เชื่อเรื่องบุญกรรมเป็นคนดีมีศีลธรรม ชาวผู้ไทยนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับนับถือ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน(2528) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นงานวิจัยเปรียบเทียบชาวโซ่กับชาวผู้ไทยในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณเรื่องแรกที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโซ่และผู้ไทย งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนผู้ไทยเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าชุมชนโซ่ ทั้งด้านการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบสาธารณสุข และการพักผ่อนหย่อนใจ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ คือ ปัจจัยทางด้านนิเวศวิทยา ด้านสาธาณูปโภค ด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และด้านสื่อสารมวลชน ส่วนปัจจัยยับยั้งการเปลี่ยนแปลงคือ ปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์และด้านบุคลิกภาพ ผลของการเปลี่ยนแปลงคือชุมชนผู้ไทยมีสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรมากกว่าชุมชนโซ่ ชุมชนโซ่มีปัญหาหญิงไปเป็นโสเภณี ส่วนปัญหาการดื่มสุราอาละวาด การเล่นเกมพนัน ยาเสพติด มีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสองชุมชน

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539) กล่าวถึงผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรมและการเมืองจากการพัฒนาการท่องเที่ยวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้าง และเอกลักษณ์ของสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ ผลกระทบด้านดี เช่น มีมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น ความสะดวกสบายจากกิจกรรมสาธาณูปโภคสาธาณูปการทำให้

ให้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและช่วยลดปัญหาการล้นไหลเข้าสู่เมืองด้วย ส่วนผลกระทบด้านลบก็ เช่น การมีค่านิยมที่ผิดๆ ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่องปัญหาศีลธรรม ปัญหา ค่าครองชีพ ปัญหาขัดแย้งทางวัฒนธรรม

วิชัย เทียนน้อย (2528) สรุปถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวไว้เป็น 5 ด้าน คือ ผลกระทบทางด้านการเมือง ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม ผลกระทบด้านศีลธรรมและสังคม ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ และประการสุดท้ายผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ซึ่งผล ทั้งหมดขึ้นอยู่กับบริการและการจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่ใน ภาวะการปัจจุบันมีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะเป็นส่วนหนึ่งของประชากรมากขึ้นเพราะมุ่งเน้น ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจมาก

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2527) ได้ศึกษาผลกระทบ ของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมกรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จากการวิจัยพบว่าอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมในด้านการสร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ และราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทาง ประเพณี อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับ อิทธิพลอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ดนตรี และค่านิยม ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ยังสามารถวัดได้อีกว่าอิทธิพลการท่องเที่ยวที่ เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วหรือเพิ่มมากขึ้น

สุวิทย์ บุญญาอนุพงศ์ และสุรศักดิ์ ป้อมทองคำ (2540) เป็นการศึกษาผลกระทบจากการ จัดการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์วรรณนาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาได้พบว่าประเพณีปอย ส่างลอง ถูกนำมาเสนอต่อสาธารณชนในฐานะ “สินค้า” การท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบ ให้เหมาะสมแก่การเป็นสินค้าที่จะนำกำไรมาสู่ชุมชนได้คู่กับการลงทุน ดังนั้นเพื่อที่จะสามารถ พัฒนารูปแบบของพิธีการให้มีความเหมาะสม และสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้หน่วยงาน ของรัฐจึงต้องเข้ามาดำเนินงานในฐานะผู้ประสานงานจัดพิธี การศึกษารั้งนี้ก็เป็นเพียงการนำเสนอ ผลกระทบอย่างหนึ่งของการจัดกิจกรรมประเพณีเพื่อตอบสนองการส่งเสริมจากการท่องเที่ยวใน ประเด็นที่เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เพราะขณะที่การเปลี่ยนรูปแบบประเพณี เพื่อการท่องเที่ยวได้ทำลายระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมให้หมดไปก็ได้สร้างระบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นผลดีต่อการรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรมของชุมชนรวมทั้งไม่เป็นผลดีต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านต่างๆ ขึ้นมาแทน ระบบความสัมพันธ์แบบใหม่นี้เป็นระบบที่คนในชุมชนมีความห่างเหินกันมากขึ้นเป็นระบบที่คน

จะต้องคำนวณทุกครั้งก่อนจะตัดสินใจร่วมกิจกรรมใดๆ ทางสังคมว่าการมีส่วนร่วมนี้ตนจะได้ประโยชน์คุ้มหรือไม่และใครจะได้ประโยชน์มากกว่า ซึ่งหากระบบคิดคำนวณเช่นนี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ก็เป็นเรื่องยากยิ่งที่จะสามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีใดๆ ไว้ได้อย่างสมบูรณ์

ณัฐพร แสงประดับ (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้านบ่อสร้าง โดยก่อให้เกิดผลโดยตรงในด้านเศรษฐกิจซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยว โดยได้ส่งผลให้การผลิตศิลปหัตถกรรมเปลี่ยนไปจากเดิมทั้งในด้านการขยายตัวของประเภทหัตถกรรม ลักษณะการผลิตที่เปลี่ยนจากการทำหัตถกรรมและมีการขายเองภายในแต่ละครัวเรือนไปสู่ลักษณะกึ่งอุตสาหกรรมที่ทำในสถานประกอบการขนาดใหญ่ ผลิตคราวละมากๆ ลักษณะการลงทุนที่อาศัยสถาบันการเงินและตลาดมุ่งสู่ตลาดขายส่งเป็นสิ่งสำคัญ อันส่งผลให้ผู้ผลิตรายย่อยเกิดการเปลี่ยนสภาพจากเจ้าของกิจการไปสู่ผู้รับจ้างผลิตหัตถกรรมในที่สุดแต่ในด้านวิธีการทำหัตถกรรม การท่องเที่ยวมีบทบาทในการอนุรักษ์ลักษณะเดิมไว้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเศรษฐกิจและลักษณะในการทำหัตถกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งผลการเปลี่ยนแปลงสังคมจากภายนอกหมู่บ้านได้มีบทบาทร่วมกันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ เช่น การย้ายถิ่นเข้า รูปแบบการใช้ที่ดินจากการอยู่อาศัยทำหัตถกรรมและการเกษตรไปสู่การค้าขายและผลิตหัตถกรรมขนาดใหญ่และการบริการ รูปแบบบ้านเรือนจากบ้านไม้ใต้ถุนสูงแบบชนบทไปสู่ตึกแถว การดำเนินชีวิตเป็นแบบการค้ามากขึ้น และมีการปรับตัวโดยเฉพาะด้านภาษาต่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต่อการประกอบอาชีพค้าขายหัตถกรรมแก่นักท่องเที่ยวมาก นอกจากนี้ ที่สำคัญคือได้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของหัตถกรรมท้องถิ่นและอนุรักษ์ไว้ด้วย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2520) ได้วิจัยผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสถานที่ท่องเที่ยว 3 แห่ง คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี และกรุงเทพมหานคร สรุปผลการวิจัยพบว่า ตลาดน้ำจังหวัดราชบุรีได้รับผลกระทบจากเรือหางยาวซึ่งให้บริการนักท่องเที่ยวเล่นด้วยความเร็วสูงทำให้คลื่นทำลายคันกั้นน้ำของชาวสวนริมคลอง และก่อให้เกิดเสียงรบกวนแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ริมคลอง ตลอดจนทำให้ทำนบกั้นน้ำพังทลาย การค้าขายสินค้ากระจุกตัวอยู่เฉพาะร้านใหญ่ๆ เท่านั้น จังหวัดกาญจนบุรีมีนักท่องเที่ยวเดินทางกลับไปกลับทำให้เกิดผลกระทบกับแหล่งท่องเที่ยวน้อยมาก ส่วนกรุงเทพมหานครได้ทำการศึกษาร้านค้าที่แสดงโชว์วีรไทยเท่านั้นผลการศึกษาพบว่าเป็นผลกระทบในด้านดีที่ได้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่งไว้ได้แม้ว่าจะอยู่ในรูปของธุรกิจก็ตาม

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษา

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยรูปแบบการศึกษา เหตุผลในการเลือกหมู่บ้าน ลักษณะของข้อมูล ประชากรเป้าหมาย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (cultural anthropology) ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเจาะลึกสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทย ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่มีความเฉพาะตัวสืบต่อกันมาอย่างยาวนานและศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของชุมชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน การศึกษานี้ได้เก็บข้อมูลภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์รวม (Holistic) และเชื่อถือได้ (Reliability) การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) สังเกตพฤติกรรมความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ ตลอดจนวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย โดยเน้นการศึกษาอย่างรอบด้าน ซึ่งมีตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเพื่อที่จะได้เก็บข้อมูล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วจึงจะนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์และเสนอผลการศึกษาเป็นลำดับ

3.2 เหตุผลในการเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้เลือกบ้านโคกโก่ง หมู่ 5 ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก เป็นหมู่บ้านชาวผู้ไทยที่มีเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องเป็นระยะเวลานาน มีหลักฐานประวัตติความเป็นมาอย่างชัดเจน

ประการที่สอง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัด ทำให้มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมชาวผู้ไทยอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เห็นศึกษาผลกระทบได้อย่างชัดเจน

ประการที่สาม เป็นหมู่บ้านที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยทั้งด้านชุมชนและประเพณีวัฒนธรรม ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี จะส่งผลให้การทำงานภาคสนาม และการเก็บข้อมูลมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย บ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยที่ยังไม่เคยมีใครวิจัยมาก่อน

3.3 ลักษณะของข้อมูล

ข้อมูลที่ต้องการในการศึกษารั้งนี้ ประกอบด้วย

3.3.1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ (Literary tradition) และข้อมูลคำบอกเล่า (Oral tradition) จากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน

3.3.2 ข้อมูลการทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงออกมาในรูปของประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งจะได้อาจการสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก

3.4 ประชากรเป้าหมาย

การศึกษารั้งนี้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งซึ่งปัจจุบันมีกระบวนการที่เชื่อมโยงถึงบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ประชากรเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ) ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน สมาชิกครัวเรือนที่จัดบริการโฮมสเตย์ และสมาชิกชุมชนทั่วไป

3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นข้อมูลจากบทความวารสาร รายงานการวิจัย ทั้งจากอินเทอร์เน็ตและหนังสือ ตลอดจนสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยและการท่องเที่ยวจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น สำนัก

หอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล หอสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดปรีดีฯ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร

3.5.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.5.2.1 เตรียมพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากเพื่อนที่เป็นเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล เขตอำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ว่าบ้านโคกโก่ง หมู่ 5 ตำบลกุดหว้า เป็นหมู่บ้านที่ชุมชนยังคงมีวิถีชีวิต ประเพณีพิธีกรรมหลายๆ อย่างที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวผู้ไทย ปัจจุบันทางจังหวัดได้ส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงได้เข้าไปสังเกตการณ์ โดยเข้าไปแนะนำตัวเองและชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การศึกษาครั้งนี้จากครูใหญ่โรงเรียนบ้านโคกโก่ง จากนั้นได้รับคำแนะนำให้ไปพบผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน และผู้สูงอายุซึ่งทราบประวัติความเป็นมาและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้านเป็นอย่างดี สำหรับภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ภาษาผู้ไทยซึ่งเป็นภาษาของชุมชนเองโดยอาศัยการที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยด้านภาษา สังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างดี ทำให้การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและการเก็บรายละเอียดของข้อมูลมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยได้กลับมาหาข้อมูลเพิ่มเติมด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จากเอกสารเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลด้านพื้นที่ให้มากที่สุด พร้อมทั้งกลับเข้าไปในหมู่บ้านเป็นระยะๆ

3.5.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เครื่องมือที่จะใช้ในการกระบวนการศึกษาครั้งนี้ คือ ตัวผู้วิจัยเอง และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้เครื่องมืออื่นๆ ในการเก็บข้อมูล ดังต่อไปนี้

- 1) หนังสือ เอกสารต่างๆ บทความ วารสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทย และการท่องเที่ยว
- 2) สมุดบันทึก
- 3) แนวทางการสัมภาษณ์
- 4) แฟ้มเก็บข้อมูล เพื่อแยกข้อมูลออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อความเรียบร้อย และการนำข้อมูลมาใช้ได้สะดวกรวดเร็ว

- 5) เทปบันทึกเสียง เพื่อความสะดวกรวดเร็ว และให้สามารถเก็บข้อมูลให้ได้ครอบคลุมเนื้อหาครบถ้วน โดยเฉพาะข้อมูลที่สำคัญๆ ที่ผู้วิจัยไม่สามารถบันทึกไว้ได้ทั้งหมดได้ทัน ในขณะการสนทนาหรือสัมภาษณ์
- 6) กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญ

3.6 วิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.6.1 การทำแผนที่ (mapping) ประกอบด้วยแผนที่ทางกายภาพ (physical mapping) และแผนที่ทางสังคม (social mapping) ในเบื้องต้นได้อาศัยเค้าโครงเดิมจากที่ชุมชนได้จัดทำไว้แล้วนำมาปรับปรุงให้ละเอียดยิ่งขึ้น การทำแผนที่เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งทำให้มองเห็นภาพของชุมชนตลอดถึงลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนแบบเครือข่ายจากการตั้งบ้านเรือน ส่งผลให้การทำงานวิจัยสะดวกยิ่งขึ้น

3.6.2 การสำรวจสำมะโนประชากร (census taking) ช่วงแรกของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัยบ้านนาไคร้ที่รับผิดชอบหมู่บ้านนี้ด้วย และข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นทางการด้านต่างๆ เช่น ชื่อ - นามสกุล ระดับการศึกษา อายุ เพศ และด้านอื่นๆ อย่างละเอียด โดยที่ผู้วิจัยจะตรวจสอบทุกครั้งที่เข้าสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบันที่สุด ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต 2 วิธี คือ

3.6.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนโดยตรง เช่น การร่วมกิจกรรมภายในหมู่บ้าน การร่วมทำบุญวันพระ การร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว การร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น งานแต่งงาน งานบุญผ้าป่า งานบวช เป็นต้น เพื่อให้ได้ความคุ้นเคยกับชาวบ้านยิ่งขึ้น

3.6.2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม แต่สังเกตไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เช่น พฤติกรรมประจำวันในบ้าน การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ภายในชุมชน-ครอบครัว เป็นต้น และใช้การสังเกตทั้งแบบเค้าโครงไว้ล่วงหน้าและที่ไม่มีเค้าโครงกำหนดไว้ล่วงหน้า ผสมผสานตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลก่อนสังเกต จากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากผู้ที่ให้ข่าวสารสำคัญ (Key Informants) และ

วิธีการกำหนดแผนงานไว้ก่อนว่าจะสังเกตเรื่องใดบ้าง และกำหนดเรื่องที่จะสังเกตไว้อย่างชัดเจน เพื่อไม่ประมาทต่อรวบรวมข้อมูล

3.7 การบันทึกข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารผลงานที่ได้มีผู้อื่นศึกษาไว้แล้ว ในส่วนที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกไว้ในสมุดบันทึก พร้อมทั้งทำหัวเรื่อง บรรณานุกรมแหล่งที่มากำกับไว้ และพิมพ์ไว้ในคอมพิวเตอร์เก็บไว้เป็นไฟล์ต่างๆ ตามลำดับเรื่องเพื่อความสะดวกรวดเร็วต่อการนำมาใช้และอ้างอิง สำหรับข้อมูลจากภาคสนามจะบันทึกในสมุดบันทึกทุกครั้งหลังจากการเก็บข้อมูล โดยจะเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อความสะดวกต่อการนำมาใช้ ถ้าหากพบว่าไม่สมบูรณ์ตามที่ต้องการก็จะขอเข้าไปขอคำแนะนำจากชุมชนอีกครั้ง

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล 2 ขั้นตอน คือ

3.8.1 วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น หลังจากสังเกต สัมภาษณ์ และการบันทึกประจำวันแล้ว นำมาแยกแยะให้เป็นหัวเรื่องตามประเด็นที่ศึกษาพร้อมๆ กับพิจารณาข้อมูลว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่อย่างไร หากไม่เพียงพอจะต้องเก็บรวบรวมให้เรียบร้อยในวันต่อไป

3.8.2 วิเคราะห์สรุปข้อมูลทั้งหมด เป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามจากชุมชน ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปโดยนำเอาแนวคิดทฤษฎีตามที่กำหนดไว้ในบทที่ 2 มาวิเคราะห์ให้ได้ภาพรวมก่อนจะเรียบเรียงเพื่อนำเสนอรายงานเป็นลำดับต่อไป

3.9 ระยะเวลาที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้นเป็นเวลา 12 เดือน ตั้งแต่ เมษายน 2543 – มีนาคม 2544

บทที่ 4

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง

ในบทนี้เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยชาวบ้านโคกโก่งตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี โดยได้ศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสารประกอบกับข้อมูลในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยผู้วิจัยได้กำหนดหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) ตามลำดับดังนี้

4.1 สภาพทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรม

ผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีชื่อเรียกและเขียนแตกต่างกันเป็น ภูไท, ภูไทย, ผู้ไท, ผู้ไทย, พูไทย, จิตร ภูมิศักดิ์ (2519 : 200) กล่าวถึงการเรียกชื่อนี้ว่าไทยภาคกลางสมัยโบราณเหมาเอาชาวบ้านล้านนาเป็นลาวตามชาวล้านช้างไปหมดซ้ำเหมาเอาพวกผู้ไทยในเขตสิบสองผู้ไทย (สิบสองจุไทย) เป็นลาวไปด้วย (ลาวโซ่ง) ทั่วๆ ที่คนเหล่านั้นเรียกตัวเองว่าไทหรือผู้ไทย ถวิล เกษรราช (2512 : 18) สรุปว่าชาวผู้ไทยนั้น มีชื่อเรียกหลายชื่อเป็นผู้ไทยดำ ผู้ไทยขาว ลาวเก่า ไทยกะตักบ้าง ตัดคำว่า “ผู้” ออกเสียเรียกแต่คำว่าไทยดำและไทยขาวบ้าง และมีบางท่านเขียนว่า ภูไทย พูไท และผู้ไทยก็มี ภูนาท บัณฑิตโต (2540 : 42) กล่าวว่า หมู่บ้านผู้ไทยเขตจังหวัดกาฬสินธุ์จะเรียกคำแทนชื่อของเขาว่า ผู้ นั้น = คนนั้น, ผู้ นี้ = คนนี้, ผู้ บ่าวผู้ สาว = ชายหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน, ผู้ ชาย = ผู้ชาย, ผู้ ยิง = ผู้หญิง, ผู้ เต่าผู้ แก่ = คนแก่, ผู้ น้อยผู้ นุ่ม = ผู้ที่ยังหนุ่มแน่น นอกจากนี้คำว่า “ผู้ นี้” ยังใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้พูดอีกด้วย คำว่า “ผู้ไทย” จึงมีเหตุผลถูกต้องมากกว่าคำว่า “ภูไท” คำเนียร เลขะกุล (2505 : 18) กล่าวว่า “ผู้ไทย” คำนี้แปลตรงๆ ว่า “คนไทย” เพราะ “ผู้” แปลว่า “คน” อย่างเช่นคำชื่อนว่า “ผู้คน” คำว่า “ผู้ไทย” จึงแปลว่า “คนไทย” และเมื่อ 60 ปีที่ผ่านมาแล้วชาวเมืองไลในถิ่นฐานเดิมของชาวผู้ไทยแท้ก็เรียกตัวเองว่า “ผู้ไทย” เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์ (2531 : 139) กล่าวว่าคำว่า “ผู้” หมายถึง “คน” ดังนั้นคำว่า ผู้ไทย หมายถึง คนไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 สารานุกรมไทย-อีสาน-อังกฤษ พ.ศ. 2500 และอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย พ.ศ. 2520 ใช้คำว่า “ผู้ไทย” เช่นกัน

สำหรับชาวบ้านโคกโก่งจากการสัมภาษณ์พบว่ามีความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับคำเรียกว่าเป็น ภูไท หรือ พูไทย ซึ่งชาวบ้านให้เหตุผลว่าตามสำเนียงท้องถิ่นจะออกเสียงได้ใกล้เคียง

มากกว่าคำว่าผู้ไทย อย่างไรก็ตามเมื่อได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับหลักฐานทั้งทางราชการและประวัติศาสตร์แล้วก็เป็นที่ยอมรับในการใช้คำว่า “ผู้ไทย” ทั้งภาษาเขียนและภาษาพูดในปัจจุบัน

4.1.1 ถิ่นฐานเดิม

ตามหลักฐานถิ่นฐานเดิมของชาวผู้ไทยอยู่ในเขตชายแดนบริเวณใกล้รอยต่อระหว่างประเทศจีน เวียดนามและลาว หัวเมืองของพวกผู้ไทยกระจายอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าสิบสองจุไทย พระยาอุทริทรงศรีณเจทกล่าวว่ามีถิ่นที่เรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไทย ซึ่งมาจากคำว่า สิบสองเจ้าไทย พระยาอนุমানราชชนได้อธิบายอาณาเขตของแคว้นสิบสองจุไทไว้ว่า “ได้แก่แคว้นตั้งเกียดลงมาทางใต้ในแนวเฉียง (ตะวันตก) จดเขตแดนสยาม (เขตเมืองหลวงพระบาง) ฝรั่งเศสเรียกว่าหัวพันทั้งห้าทั้งหก ซึ่งเคยเป็นราชอาณาจักรของสยามคราวหนึ่งเหนือดินแดนที่กล่าวนี้ แต่ถ้าไปทางทิศตะวันตกเป็นแคว้นสิบสองจุไทย” (วัช ปุณ โทท, 2532 : 41-46) ปัจจุบันศูนย์กลางที่สำคัญของแคว้นสิบสองจุไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเวียดนาม ต่อเนื่องเข้าไปในดินแดนจีนบางส่วน

แคว้นสิบสองจุไทยได้แบ่งการปกครองออกไปถึง 12 หัวเมืองตามชื่อโดยอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองในแขวงนั้นๆ ต่างก็เป็นอิสระต่อกัน ไม่มีการแบ่งอาณาเขตที่แน่นอน การขึ้นกับเมืองใดก็อยู่ที่ความสะดวกด้านภูมิศาสตร์และความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นสำคัญเขตการปกครอง 12 หัวเมืองหลักได้แบ่งออกเป็นสองส่วนที่สำคัญคือ ผู้ไทยขาว ได้แก่ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง รวมเป็น 4 เมือง ส่วน ผู้ไทยดำ ได้แก่ เมืองแฉง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม่ เมืองหวัด (วาด) และ เมืองซาง รวมเป็น 8 เมือง อาณาเขตเหล่านี้เป็นที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมของกลุ่มชาวผู้ไทยเป็นระยะเวลาอันยาวนานกระทั่งพวกญวนและกลุ่มคนไทยได้เข้าไปมีอิทธิพลในเวลาต่อมา (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ , 2521 : 3)

การแบ่งขอบเขตระหว่างชาวผู้ไทยทั้งสองพวกคือผู้ไทยขาวและผู้ไทยดำนี้จะเห็นว่าพวกผู้ไทยขาวอยู่ทางเหนือติดกับดินแดนจีน ส่วนพวกผู้ไทยดำอยู่ทางใต้ติดกับดินแดนญวนและล้านช้าง ตามเอกสารบางฉบับได้แบ่งชาวผู้ไทยออกมากกว่า 2 สาขาดังปรากฏในหนังสือนิติศาสตร์ของพระยาอนุমানราชชนได้แบ่งชาวผู้ไทยไว้ถึง 4 สาขา คือ ผู้ไทยขาว ผู้ไทยแดง ผู้ไทยดำ และผู้ไทยลาย ซึ่งการตั้งชื่อได้ถือเอาตามสีเสื้อผ้าที่นุ่งห่ม คำนิธิ เลชะกุล (2505 : 27) กล่าวว่าเป็นเรื่องของชาวต่างประเทศไปแบ่งและตั้งชื่อให้เขาส่วนพวกผู้ไทยเองเขาแบ่งกันเพียง 2 สาขา คือ ผู้ไทยดำ กับผู้ไทยขาวเท่านั้น

ตามพงสาวดารเมืองไลกล่าวว่าเดิมเขตการปกครองของชาวผู้ไทยตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีสัตนาคนหุต ต่อมาเมื่ออำนาจกรุงศรีสัตนาคนหุตอ่อนลงตั้งแต่เสียเมืองแก่พม่า

ครั้งพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเป็นต้นมา อำนาจการปกครองหัวเมืองที่ห่างไกลก็มีน้อยลงโดยลำดับ ภายหลังกองเมืองศรีสัตนาคนหุตแยกจากกันออกไปแบ่งออกเป็นสองส่วนคือหลวงพระบางและเวียงจันทน์ หัวเมืองของพวกผู้ไทยก็ได้ถูกแยกตามไปด้วย ฝ่ายตะวันออกมีเมืองพาน เมืองเชียงขวาง เป็นต้น ขึ้นกับเวียงจันทน์ ส่วนฝ่ายเหนือขึ้นไปขึ้นกับหลวงพระบาง ในส่วนของหลวงพระบางเจ้านครหลวงพระบางได้ตั้งขุนนางขึ้นเป็นหัวพันปกครอง เรียกว่าเขตหัวพันทั้งหก ส่วนเขตสิบสองจุไทย ซึ่งไกลออกไปคงให้การปกครองเป็นแบบประเทศราช และเนื่องจากมีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่มีเขตติดต่อมหาอำนาจในท้องถิ่นถึงสามฝ่ายพร้อมๆ กันคือ จีน เวียดนาม และ ลาวหลวงพระบาง ทำให้หัวเมืองผู้ไทยเหล่านั้นบางครั้งต้องยอมอ่อนน้อมผูกไมตรีและส่งส่วยบรรณาการ ให้กับมหาอำนาจถึงสามฝ่ายพร้อมๆ กัน จึงได้ชื่อว่า เมืองสามฝ่ายฟ้า มาแต่โบราณ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, 2542 :191)

4.1.2 การอพยพและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

เนื่องจากมีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่มีเขตติดต่อ จีน เวียดนาม และ ลาวหลวงพระบาง ซึ่งมีอิทธิพลมากกว่าดังกล่าวมาแล้ว นอกจากต้องยอมอ่อนน้อมผูกไมตรีและส่งส่วย บรรณาการให้แล้ว บ้านเมืองยังต้องกลายเป็นสนามรบระหว่างแคว้นใกล้เคียง และถูกรุกรานจากแคว้นต่างๆ อยู่เสมอ หากความสงบสุขได้ยาก ชาวผู้ไทยจึงต้องอพยพหลบหนีกระจัดกระจาย ทิศทางที่ชาวผู้ไทยอพยพหนีร้อนมามากที่สุดคือริมฝั่งแม่น้ำโขง มีเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบางเป็นศูนย์กลาง บางส่วนได้ข้ามมายังฝั่งขวาของแม่น้ำคือแผ่นดินไทย (ดำเนียร เลขะกุล, 2505 : 27) สำหรับสาเหตุของการอพยพนั้น พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ตีสโล) (2515 : 357-360) กล่าวว่าเกิดจากเหตุสองประการคือ ประการแรกบังเกิดการอึดอัดคอยาก ประการที่สองเกิดจากความขัดแย้งระหว่างท้าวเก่าหัวหน้าของชาวผู้ไทยกับเจ้าเมืองน้อยอ้อยหนู จำต้องนำพาชาวผู้ไทยชายหญิงประมาณหมื่นคนมาขออาศัยกับเจ้าอนุรุธกุมารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ และเจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ให้ไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองวังตามลำดัด

การอพยพเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยของชาวผู้ไทยโดยมากเป็นการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกสงคราม เริ่มแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. 2321-2322 สมัยกรุงธนบุรี กองทัพไทยนำโดยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ได้ยกทัพขึ้นไปตีอาณาจักรล้านช้างได้เมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบางแล้ว จึงให้จัดทัพเมืองหลวงพระบางขึ้นไปตีเมืองทันต์ และเมืองม่วย ซึ่งเป็นเมืองของพวกผู้ไทยที่ตั้งอยู่ริมเขตแดนญวน ได้กวาดต้อนครอบครัวผู้ไทยดำเข้ามาในประเทศไทยเป็นอันมาก ครอบครัวผู้ไทยดำเหล่านั้นได้เป็นกำลังผลิตเสบียง ส่งส่วย และใช้แรงงานชายฉกรรจ์ในกิจการของทางราชการ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, 2542 :191)

ระยะที่สองเมื่อประมาณ พ.ศ. 2325-2328 สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองแกลงและเมืองพวนแจ้งซื้อต่อเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์ตีเมืองทั้งสองพร้อมกับกวาดต้อนลาวทรงดำและลาวพวนลงมาถวายที่กรุงเทพฯ โดยทั้งหมดได้ถูกส่งไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรีร่วมกับพวกที่ได้อพยพเข้ามาก่อนตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี การที่เวียงจันทน์กวาดต้อนมาเป็นเชลยครั้งนี้เพื่อมิให้ญวนเข้ามากวาดต้อนไปเป็นเชลยของญวนเองอันจะเป็นภัยต่อกรุงเทพฯ (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และ ณรงค์ อุปัญญา, 2538 : 23)

ระยะที่สาม ประมาณปี พ.ศ. 2377-2381 ซึ่งเป็นระลอกใหญ่ที่สุด เมื่อกองทัพไทยได้ยกขึ้นไปปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์เรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะตัดศึกที่จะบังเกิดขึ้นกับญวนซึ่งพยายามเข้ามาแทรกแซงตามแนวฝั่งแม่น้ำโขง จึงโปรดให้อพยพครอบครัวในเมืองขึ้นของเวียงจันทน์เข้ามาอยู่ในดินแดนไทยเสียให้หมดเพื่อมิให้ตกเป็นกำลังแก่ญวนต่อไป อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการอพยพในครั้งแรกไม่แล้วเสร็จจึงโปรดให้พระมหาสงครามกับท้าวพระยาที่เคยอยู่ในบริเวณนั้นๆ มาก่อนแล้วจึงยกขึ้นไปกวาดต้อนครอบครัวใหม่อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2383 ทำการอยู่ 5 ปีและได้กลับมาใน พ.ศ. 2387 จึงได้ครอบครัวชาวเมืองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาพักอยู่บนฝั่งขวา และได้ให้ท้าวพระยาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเหล่านั้นตกลงเลือกอยู่ในแผ่นดินไทยเอง (คำนิร เลขะกุล, 2505 : 63) การอพยพครั้งนี้ปรากฏตามหลักฐานว่าชาวผู้ไทยได้เข้ามาอยู่หัวเมืองลาวตอนใต้ระยะหนึ่งแล้วจึงถูกเกลี้ยกล่อมให้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในภาคอีสาน ซึ่งชาวผู้ไทยได้มีการอพยพมาหลายครั้งหลายกลุ่ม โดยมีหัวหน้านำมา ชาวผู้ไทยที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานนั้นเดิมทีเป็นพวกที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหัวเมืองตอนใต้ของลาว เช่น เมืองพิน เมืองนอง เมืองวัง เมืองคำเกิด เมืองปะก่อง เมืองผาบ้ง ผู้ไทยบางกลุ่มก็อพยพมาพร้อมกับไทยย้อเมืองมหาชัยกองแก้ว (ธวัช ปุณโณทก, 2532 : 41-46)

การปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งผลให้กลุ่มชาวผู้ไทยได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะกลุ่มของพระสีหนาม เจ้าเมืองคำอ้อ และท้าวสุวรรณ ซึ่งมีราษฎรจากเมืองวัง 806 คน จากเมืองคำอ้อ 852 คน มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองหนองสูง (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536 : 8) และพื้นที่ใกล้เคียงกัน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแสดงว่าชาวผู้ไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายออกจากแคว้นสิบสองจุไทยเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างภายในกลุ่มของตนเอง และเนื่องจากความอึดคัดในเรื่องการทำกิน และได้กระจายอยู่ตามหัวเมืองลาวตอนใต้ระยะหนึ่งแล้วจึงอพยพโดยการเกลี้ยกล่อมให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในภาคอีสาน โดยเฉพาะช่วงหลังจากทางไทยได้ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ชาวผู้ไทยกลุ่มใหญ่จึงเข้ามาสู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

4.1.3 สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย

สังคมของชาวผู้ไทยแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) นอกจากจะประกอบด้วยสามี ภรรยาและลูกแล้วยังมีพ่อแม่ของสามีหรือภรรยา และญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย ครอบครัวของชาวผู้ไทยจึงมีลักษณะขยายก่อน ต่อเมื่อลูกเขยและลูกสาวแยกออกไปจึงมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นวัฏจักรอยู่เช่นนี้ การอยู่อาศัยภายในครอบครัวชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็นการเข้าอยู่อาศัยแบบมาตาลัย (Matrilocal) กล่าวคือ หลังจากแต่งงานแล้วคู่สมรสจะไปอาศัยอยู่ในครอบครัวของพ่อแม่เจ้าสาวต่อเมื่อใช้ระยะเวลาอยู่ถึง 6 ปี ถึงจะแยกออกไปตั้งครอบครัวตัวเองได้ ระหว่างนั้นต้องอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงและสังคมของชาวผู้ไทยเองนิยมแต่งงานกันภายในกลุ่มดังมีคำกล่าวที่ว่า “เชื้อไก่ป่าอย่ามาเอ็ดไก่หัววัน คนต่างพันธุ์อย่ามาเอ็ดคนเอ็ดแนว” (ไก่ที่มีสายพันธุ์จากไก่ป่าไม่ต้องนำมาเป็นไก่มงคล คนต่างเผ่าต่างเหล่ากออย่าได้นำมาเป็นเชื้อสาย)

4.1.4 ครอบครัวและการจัดระบบเครือญาติ

ในทางมานุษยวิทยา การจัดระบบญาติที่ปรากฏแบ่งออกได้เป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือ (สนธิ สมักรการ, 2525 : 19-23)

4.1.4.1 การจัดระบบญาติสายเดี่ยว (Unilinear kinship) ถือว่าญาติสายใดสายหนึ่งเท่านั้นที่มีความสำคัญ มีสิทธิและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะญาติ ส่วนอีกสายหนึ่งจะถูกมองข้ามไป คือไม่ให้ความสำคัญและไม่มีความสัมพันธ์ที่พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะญาติแต่อย่างไร ระบบญาติแบบสายเดี่ยวแบ่งแยกย่อยได้ 2 แบบ คือ

แบบปิตาลัย (Patrilinear) ถือว่าญาติฝ่ายชายมีความสำคัญ อำนาจสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ อยู่กับฝ่ายชาย

แบบมาตาลัย (Matrilinear) ถือว่าญาติฝ่ายหญิงมีความสำคัญ อำนาจ สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ อยู่กับฝ่ายหญิง

4.1.4.2 การจัดระบบญาติสายคู่ (Bilateral kinship) ถือว่าญาติทั้งสองฝ่ายมีความสำคัญ อำนาจ สิทธิ และหน้าที่ต่าง ๆ อยู่กับการตัดสินใจของทั้งสองฝ่าย

สังคมดั้งเดิมของชาวผู้ไทย ผู้ชายจะได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำครอบครัว ต้องทำหน้าที่เป็นผู้สืบสกุล ฝ่ายหญิงต้องนับถือผีตามสามี และต้องทำพิธีบอกคืนผีที่ตนเองเคยนับถือหลังการแต่งงาน ซึ่งชาวผู้ไทยเรียกว่าพิธี “ฮีดแปงเอาะ” โดยลูกตาพาเข้า (ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง) จะบอกฝ่ายหญิงที่จะออกเรือนนั้นเอาไก่ไปผูกไว้ตรงเชิงบันไดแล้วเอาผ้าคลุมไก่ไว้และให้พ่อล่ำเป็นผู้ปล่อยไก่ออกไป ระหว่างที่ปล่อยไก่ออกไปให้เตรียมคนไว้บนเรือนด้วยเพื่อที่คอยพรมน้ำเกล้ารดหัวไก่ไปพร้อมๆ กัน ส่วนลูกตาพาเข้าก็ต้องพูดเป็นเคล็ดว่า “ไก่สะปกนกสะหุ้ม แหลทอมมองดู

ลอย ผ้าห่าวปกโห้หนีเมื่อหน้า แพพาดบ่าหนีไปโก่พุ่นเนื้อ ไปเสได้ (โก่ตัวโดนกตัวงาม แหลกทองอวนลูกลอย ผ้าขาวคลุมหัวหนีไปข้างหน้า ผ้าแพรพาดบ่าให้หนีไปไกลโน่นนะ ไปเสยเถอะ) ปฏิบัติตามขั้นตอนนี้แล้วถือว่าเสร็จพิธี ฝ่ายหญิงและบุตรที่เกิดมาจะต้องใช้นามสกุลและนับถือผีตามฝ่ายชาย ในครอบครัวเดียวกันบุตรชายก็จะได้รับการยกย่องมากกว่าฝ่ายหญิงเพราะถือว่าจะต้องเป็นผู้สืบ ทอดผีต่อจากบิดา ด้วยลักษณะดังกล่าวสังคมชาวผู้ไทยจึงมีลักษณะสายเดี่ยว (Unilinear kinship) แบบปิตาธิปไตย (Patrilinear) คือ ฝ่ายชายจะได้รับการยกย่องมากกว่าฝ่ายหญิง

4.1.5 การนับถือเครือญาติ

ประเภทของเครือญาติตามหลักทางมานุษยวิทยา ได้แบ่งประเภทโดยยึดเกณฑ์ 3 ทางคือ (สุกัญญา จันทะสุน, 2538 : 77)

4.1.5.1 แบ่งตามความสัมพันธ์ทางสายเลือด (Consanguinity) หมายถึงการที่บุคคลในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกัน

4.1.5.2 แบ่งตามความสัมพันธ์ที่เนื่องจากการสมรส (Affinity) หมายถึงกลุ่มบุคคลที่เป็นญาติเกี่ยวข้องจากการแต่งงาน ได้แก่ เขย สะใภ้

4.1.5.3 แบ่งตามอำนาจคนที่เป็นสมาชิกในระบบเครือญาติ (Authority) กลุ่มชนบางแห่งถือว่าญาติฝ่ายสามีเป็นใหญ่หรือบางกลุ่มเห็นว่าญาติทางฝ่ายภรรยามีความสำคัญกว่าหรือบางกลุ่มอาจจะให้ความเสมอภาคกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

สังคมของชาวผู้ไทยมีการนับถือญาติตามสายโลหิตเดียวกัน และญาติทางการแต่งงานญาติทางสายโลหิตโดยเฉพาะฝ่ายชายจะนับถือผีเดียวกัน เช่นเดียวกับสะใภ้ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันก็จะถือตามสามีและนับถือญาติฝ่ายสามีเป็นสำคัญ สำหรับการถือญาติทางการแต่งงานฝ่ายชายจะมีพันธะหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมที่ตนจะต้องปฏิบัติต่อญาติฝ่ายภรรยาด้วย เช่น งานศพ หรือถ้าฝ่ายชายซึ่งเป็นเขยไม่ทำหน้าที่นั้นก็จะตกเป็นของผู้เป็นบุตรของเขยนั้นทำหน้าที่แทนดังคำกล่าวที่ว่า “พ่อแม่มีอยู่กะหื้อลูมันเฮ็ดแทน” (เมื่อพ่อแม่ไม่อยู่ก็ให้ลูกของมันทำหน้าที่แทน)

ส่วนญาติที่เกิดจากการแต่งงานประเภทหนึ่งของชาวผู้ไทยคือ “พ่อล่ำ” ตามประเพณีดั้งเดิมจะสมมา (เชื้อเชิญ โดยมีดอกไม้เทียนคู่เป็นเครื่องประกอบ) เอาญาติที่มีศักดิ์ใหญ่กว่าให้เป็นล่ำ ต่อเมื่อได้เป็นล่ำแล้วก็ถือว่าเป็นเสมือนพ่อคนที่สองของคู่สามีภรรยาที่พึงปฏิบัติให้ความเคารพนับถือเช่นเดียวกับบุตรที่แท้จริงพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ และพ่อล่ำเองก็จะถือว่าคู่สามีภรรยาอยู่ในฐานะ “ลูกล่ำ” ของตนและถือเป็นเสมือนลูกที่แท้จริง พ่อล่ำแม่ล่ำจึงเป็นญาติประเภทหนึ่งที่เกิดจากการแต่งงาน

อดีตการคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นล่ามจะต้องพิจารณานับเชื้อสายกัน และนิยมเลือกเอาผู้ที่เป็นญาติที่เชื้อสายอยู่อันดับสูงกว่าฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ปัจจุบันสังคมชาวผู้ไทยเปิดขยายมากขึ้นมีการแต่งงานกับบุคคลนอกสังคมชาวผู้ไทยมากขึ้น การคัดเลือกล่ามนอกจากคัดเลือกเอาญาติแล้วก็มีการสมมาเอาผู้ที่นำเคารพเชื้อถือในสังคมมาเป็นล่ามมากขึ้น

4.1.6 อาชีพ

การดำรงชีพของชาวผู้ไทยแต่เดิมนั้นปรากฏตามหลักฐานว่า เนื่องด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของถิ่นฐานเดิมที่เป็นหุบเขาซึ่งล้อมรอบไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และด้วยความที่ไม่คุ้นเคยกับการทำนาในที่ราบลุ่ม ภายหลังจากที่ชาวผู้ไทยอพยพจากเมืองน่านน้อยอ้อยหนู่เพื่อไปขึ้นกับเจ้าอนุรุธกุมาร เจ้าอนุรุธกุมารได้สอบถามว่าเมื่ออยู่เมืองน่านน้อยอ้อยหนู่เคยประกอบอาชีพอย่างไร ท้าวเก่าและชาวผู้ไทยได้บอกว่าเคยทำแต่ไร่ปลูกข้าว และไร่นาสวนผลไม้ต่างๆ แต่ไม่เคยทำ (พระโพธิวงศาจารย์ (ฮ้วน ดิสโส), 2515 : 357-358) เจ้าอนุรุธกุมารจึงได้มอบพื้นที่ให้ทำไร่ตามความถนัด ต่อเมื่อได้อพยพข้ามมาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยแล้ว ชาวผู้ไทยได้ยึดการทำไร่ เลี้ยงไหม รวมทั้งทอผ้าฝ้าย และทอผ้าไหมตามแบบบรรพบุรุษของตน การดำรงชีพจึงอยู่ในลักษณะเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient economy) ด้วยอุปนิสัยที่พิถีพิถันในการเลือกทำเลที่จะตั้งหมู่บ้านซึ่งจะต้องเป็นที่ราบ และใกล้แหล่งน้ำทั้งนี้เพื่อความสะดวกต่อการดำรงชีพด้วยดังคำกล่าวที่ว่า “อินพู่เหือได้กะแต่ กะเฮาะ เาะะฮิมโห้ยเหือได้ฝักตำเป๊ะฝักน้าม ลงเนื่อน้ำเหือได้ป่า ปู้ จู้งหอย” (ขึ้นบนภูเขาให้ได้กระรอกกระแต รอบๆ ริมธารน้ำให้ได้ฝักหนาม ลงน้ำให้ได้ปลา ปู กุ้ง หอย)

ชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งในปัจจุบัน ได้ยึดอาชีพการทำไร่ ทำไร่ หางของป่า แต่ต่อมาเมื่อทางราชการได้ประกาศให้พื้นที่รอบๆ หมู่บ้านซึ่งเป็นภูเขาให้เป็นเขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า หลายครอบครัวไม่มีที่ทำไร่คงมีอาชีพทำนาเท่านั้น ชาวบ้านบางส่วนได้ออกไปใช้แรงงานเพื่อหารายได้ ช่วงหมดฤดูการทำนาจนกระทั่งทางการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวขึ้นในหมู่บ้านมีการส่งเสริมอาชีพเสริมรายได้ เช่น เลี้ยงไก่ ย่าง กระโปรง ผ้าถุง การเลี้ยงวัว เป็นต้น

4.1.7 อาหารและการบริโภค

ชาวผู้ไทยนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก อยู่อย่างเรียบง่าย กับข้าวนิยมนึ่งจืด การประกอบอาหารมักจะเป็นของที่ทำได้จากป่า เช่น หน่อไม้ หวาย ดอกกระเจียว เป็นต้น การบริโภคอาหารแม้จะเรียบง่าย แต่ก็มีข้อห้ามหรือที่เรียกว่า “ชะล่า” เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อกินแล้วอาจจะมีผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น “แม่อยู่กำ” (หญิงอยู่ไฟ) ห้ามกินเนื้อวัวเนื้อควาย เป็นต้น

สำหรับ “ชะล่า” อื่นๆ เช่น สำหรับชายหญิงผู้ถือ “คุณพระ” หรือ “คุณไสย” ต้องมีข้อปฏิบัติเฉพาะของตัวเอง เช่น ห้ามกินเนื้อ เนื้อเสือ เนื้อของปลาที่ไม่มีเกล็ด เป็นต้น

ปัจจุบันชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งยังคงนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก แต่ก็ยังมีบางครอบครัวที่บริโภคข้าวเจ้าเนื่องจากความสะดวกในการหุงด้วยอุปกรณ์ไฟฟ้า และต้องเตรียมต้อนรับแขกที่จะมาท่องเที่ยวในหมู่บ้านด้วย อาหารมีทั้งที่เป็นของป่าซึ่งหาได้จากป่าเขารอบๆ หมู่บ้าน เช่น ไข่มดแดง จี๊กะปอม (กิ่งก่า) ซึ่งหาได้ตามฤดูกาล ความสะดวกสบายด้านการคมนาคมทำให้มีการเดินทางไปตลาดในตัวเมืองได้ง่ายขึ้น เช่น ตลาดบัวขาว หรือ ตลาดบ้านกุดหว้า อาหารการกินจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่

ในช่วงเทศกาลและเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญๆ จะมีการเตรียมอาหารเป็นพิเศษมีการลัมวัวหรือลัมควาย (ฆ่าวัวฆ่าควาย) เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเลี้ยงปู่ตา เป็นต้น เพื่อต้อนรับแขกที่มาร่วมงานเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติในปัจจุบัน

การปรุงอาหารและการคัดเลือกอาหารเพื่อการบริโภคได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จากความรู้ที่ได้รับจากสื่อต่างๆ และจากบุตรหลานที่ได้รับการศึกษามากขึ้น ตลอดถึงเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากสถานีอนามัยประจำตำบล และหน่วยสาธารณสุขอำเภอที่ได้เข้ามาให้การแนะนำ

4.1.8 ภาษาของชาวผู้ไทย

ชาวผู้ไทยมีภาษาเป็นของตัวเอง แต่ไม่ปรากฏว่ามีตัวอักษรใช้ แต่จากการค้นคว้าหลักฐานพงศาวดารเมืองไล และต้นพงศาวดารเมืองแกลง มีข้อความอยู่หลายตอนที่บอกให้ได้ทราบ ว่าพวกผู้ไทยมีตัวหนังสือใช้ ดังข้อความว่า “ด้วยความรู้เรื่องเมืองไล แต่แรกเดิมนั้นตามที่ปู่ย่าตายายของกรรมการซึ่งให้การและบางหัวข้อได้รู้ตามหนังสือจดหมายเหตุที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้จารึกมีไว้ในเมืองไลนั้นบ้าง แต่เมืองไลมีศึกศัตรูมาอย่ามิ ถูกเพลิงไหม้บ้านเมือง หนังสือจดหมายเหตุโบราณสำหรับบ้านเมืองเหล่านั้นก็ไหม้เสียหมด จักค้นหาหนังสือจดหมายเหตุโบราณเหล่านั้นมาแปลสอบสวนกันมิได้” จากบันทึกนี้เองเชื่อว่าเดิมชาวผู้ไทยมีอักษรของตัวเองใช้ ต่อเมื่อถูกรุกรานบ้านเมืองถูกเผาจดหมดสิ้น ประกอบกับต้องอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานอยู่บ่อยๆ จนทำให้ขาดการศึกษาและสืบสานเอาไว้จนสูญหายไป และผลจากที่รักสงบ ชอบสันโดษ ชาวผู้ไทยจึงเป็นฝ่ายถูกรอบงำจากมหาอำนาจในท้องถิ่น คือ จีน ญวน และลาว (หลวงพระบาง) สภาพความเป็นอยู่ไม่มีเหตุจูงใจให้ต้องเรียนหนังสือ ต่อมาเมื่ออพยพมาอยู่เมืองจึงได้มานับถือพุทธศาสนาและเรียนธรรมโดยอักษรไทยน้อย และหนังสือขอมตามแบบอย่างชาวเวียงจันทน์ ความนิยมทางด้านวัฒนธรรมตามชาวเวียงจันทน์เป็นเหตุให้อักษรของชาวผู้ไทยได้สูญหายไป (ถวิล ทองสว่างรัตน์, 2530 : 182)

เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย คำราชาศัพท์ ที่ใช้อยู่ก็คงเป็นอักษรไทยน้อย และ ขอม ครอบ
อาจารย์ในภาคอีสานก็สอนอักษรไทยน้อย อักษรธรรม ภาษาผู้ไทยก็คงเหลือแต่ภาษาพูด

ภาษาผู้ไทยจัดอยู่ในภาษาไทยหรือคำไต (Tai or kamtai family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้
(Southwestern Branch) เรืองเดช ปิ่นเชื่อนชาติย์ (2531:139) ได้กล่าวถึงลักษณะของภาษาผู้ไทยว่า
“มีสำเนียงคล้ายกับภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ ภาษาผู้ไทยมีลักษณะทั่วไปดังนี้

- 1) มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 20 เสียง (ไม่นับเสียงควบกล้ำ) /p, t, c, k, ʔ, p^h, t^h, k^h, b, d, m, n, ɲ, ɳ, f, s, h, l, w, y /
- 2) มีหน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 เสียง โดยไม่มีเสียงสระประสมใช้
- 3) มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์อยู่ 5 เสียง
- 4) มีพยัญชนะเสียงควบกล้ำอยู่ 3 เสียง คือ /k^hw –sw- และ kw-/ ลักษณะเด่นนอกจากมีสัทลักษณะหรือสำเนียงพูดคล้ายกับภาษาไทยพวน(คือมีเสียงวรรณยุกต์แบบเสียงเบญจมา) และมีการออกเสียงแบ่งแยกระหว่างคำศัพท์ที่ใช้สระ ใ-และสระใ-

ข้อแตกต่างของภาษาผู้ไทยกับภาษาไทยมาตรฐาน

- 1) ลักษณะของเสียงพยัญชนะภาษาผู้ไทยต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน เช่น

ภาษาผู้ไทย	ภาษาไทยมาตรฐาน
เฮ้า	เข้า
หา	ขา
ฮาด	ขาด
เหา	เขา
เห้ม	เข้ม
ฮ้า	หมา
หอน	หงอน

นอกจากนี้ยังมีเสียงปากกลม s^w ดังในคำว่า (s^w aap³) “ขม้่า”

- 2) ภาษาผู้ไทยมีการใช้คำต่างจากภาษาถิ่นอื่น เช่น

คำฮัก	(น่ารัก)
คำแพ่ง	(น่าเอ็นดู)
คำย่าน	(น่าเกลียดน่าชัง)
คำโห้	(น่างำ, น่าหัวเราะ)

และคำเหล่านี้สามารถใช้ตามหลังคำว่า “เป็น” ได้ เช่น

ดึกน้อยเป็นตำฮักตำแพง	(เด็กน่ารัก)
เพิ่นเป็นตำซัง	(เขาเป็นคนน่าเกลียด)
เหล็งนี้เป็นตำโห้	(เรื่องนี้น่าขัน)

3) ภาษาผู้ไทยไม่มีเสียงสระผสม คือ เอีย, เอือ, และ อัว โดยจะใช้เสียงสระ เอ, เออ, และ โอ แทนตามลำดับ เช่น แม่ = เมีย, เสอ = เสือ, เหว = เหียว, เลอด = เลือด, โห = หัว, โต้ = ตัว เป็นต้น เสียงสระที่ภาษาไทยมาตรฐานเขียนด้วยไม้มีว่น “ไ-” ในภาษาผู้ไทยจะออกเสียงเป็น “เออ” เช่น ไหม = เมอ, ไส = เซอ, ไห้ = เฮือ, ไจ = เจือ, ไต้ = เตือ

4) ภาษาผู้ไทย ไม่แยกความแตกต่างระหว่างคำว่า “มี” และคำว่า “ได้” ในขณะที่ไทยถิ่นอื่นๆ ใช้คำทั้งสองคำ ภาษาผู้ไทยใช้เพียงคำเดียวคือคำว่า “ได้” (ได้, ต้าย) เช่น

แม่ว ไต้ หา ชี หา	(แมวมียาชีขา)
ไต้ ค่น อยู่ เนอ เฮอน	(มีคนอยู่ที่บ้าน)
เพิ่น ไต้ เวะ	(เขาไต้งาน)
เฮ่า ไต้ หอง	(ฉันไต้ของ)

5) คำว่า “ไม” ในภาษาผู้ไทย ต่างจากภาษาถิ่นอื่นๆ ซึ่งใช้คำว่า “บ” ภาษาผู้ไทยใช้คำว่า “มิ” เช่น มิเห็น = ไมเห็น, มิไต้ = ไมมี, มิมา = ไมมา (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, 2520 : 41-43)

4.1.9 คำสรรพนามในภาษาผู้ไทย

คำสรรพนามเป็นคำพูดที่บ่งบอกถึงลักษณะของภาษาชาวผู้ไทยอย่างหนึ่ง เวลาใช้มักจะคำนึงถึง “ความสัมพันธ์” ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง นอกเหนือจากความสัมพันธ์แล้วยังต้องคำนึงถึง “อายุ” ของผู้ฟังด้วย คำสรรพนามที่ใช้มีดังนี้

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 มีคำว่า “ข้าน้อย” คู่กับ “เจ้า”, “ค้อย” คู่กับ “เจ้า”, “เฮ่า” คู่กับ “โด้”, และ “กู” คู่กับ “มิ่ง”

คำสรรพนามบุรุษที่ 3 มีคำว่า “มัน” “เพิ่น” และ “เขา”

คำสรรพนามดังกล่าวข้างต้นบ่งบอกถึงเอกพจน์แต่ถ้าจะใช้บ่งบอกความเป็นพหูพจน์มักจะเติมคำเหล่านี้คือ “โพะ” = พวก, “ซุ่ม” = พวก, “มู่” = หมู่ เหล่า เช่น เมื่อต้องการคำว่า หลายนๆ คน ก็ใช้คำว่า “โพะเฮา” หรือ “มู่เฮ่า” เป็นต้น (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, 2520 :17)

ชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ยังคงใช้สรรพนามดังกล่าวอย่างแพร่หลาย การใช้กับผู้ที่เราเคารพนับถือก็จะเลือกใช้แตกต่างกันไป สำหรับสรรพนามที่ใช้เรียกพระสงฆ์ จะใช้คำว่า “ยาครู” “ครูบ่า” หรือคำว่า “หม่อม” สำหรับสามเณรใช้คำว่า “โจ้”

นอกจากนี้ชาวผู้ไทยนิยมเรียกชื่อบุตรคนโตของครอบครัวเป็นสรรพนามแทนชื่อของพ่อแม่ด้วย เช่น พ่อวี แม่วี หมายถึงพ่อหรือแม่ของคนชื่อวี เป็นต้น

สำหรับสรรพนามบุคคลทั่วไปที่ไม่เจาะจงชื่อ รวมทั้งตัวเองด้วย ในภาษาไทยผู้ไทยจะมีคำว่า “ผู้” นำหน้าคำเรียกขานด้วย เช่น “ผู้ข้า” = กระผม, ผู้สาว = หญิงสาว, ผู้บ่าว = ชายหนุ่ม, ผู้เฒ่า = คนสูงอายุ, และด้วยลักษณะใช้คำว่าผู้นี้เองมีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นเหตุผลของที่มาของคำว่า “ผู้ไทย” (ภวนาท ปัทมทิโต, 2540 : 42)

4.1.10 คำสรรพนามลำดับญาติ

สังคมชาวผู้ไทยมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Kinship tie) มีคำเรียกลำดับญาติดังนี้

พ่อของปู่	เรียก	ปู่เฒ่า หรือ ปู่โตด
ปู่	เรียก	ปู่
แม่ของย่า	เรียก	ย่าเฒ่า หรือ ย่าโตด
ตา	เรียก	อี่ต่า หรือ ต่าโตด
แม่ของยาย	เรียก	นายโตด หรือ นายเฒ่า
ยาย	เรียก	อี่นาย หรือ อี่เบะ
พ่อ	เรียก	พ่อ
แม่	เรียก	แม่
ลุง	เรียก	ลุง
ป้า	เรียก	ป้า
น้องพ่อ	เรียก	บ่าว หรือ น้ำบ่าว
น้องสาวพ่อ	เรียก	สาว หรือ น้ำสาว
พี่ชาย	เรียก	อ้าย
พี่สาว	เรียก	เอี้ย
ภรรยาน้องพ่อ	เรียก	โล
ลูกชายคนโต	เรียก	อ้ายเทาะ
ลูกคนสุดท้าย	เรียก	ลูกหล้า
ลูกเขย	เรียก	ลูกเขย
ลูกสะใภ้	เรียก	ลูกเก้อ
พ่อของภรรยา	เรียก	พ่อเต้า
แม่ของภรรยา	เรียก	แม่เต้า

แม่ของสามี เรียก แม่หย้า

พ่อของสามี เรียก พ่อปู่

สำหรับการใช้คำว่า “อี” หรือ “อ้าย” เป็นคำเรียกนำหน้าชื่อบางคำ เป็นคำที่มีลักษณะกลางๆ ไม่สื่อความหมายในทางดีหรือไม่ดี จะพบในคำพูดของชาวผู้ไทยและชาวไทยถิ่นอีสาน

4.1.11 คำทักทายในชีวิตประจำวัน

ลักษณะคำทักทายในชีวิตประจำวันของชาวผู้ไทยจะเหมือนกับไทยถิ่นอีสาน แปลกแต่สำเนียงภาษาและคำบางคำจะเป็นคำเฉพาะของชาวผู้ไทย เช่น คำว่า “ซึเลอ” (อะไร), “แนวเลอ” (อย่างไร) เป็นต้น

ตัวอย่างคำทักทาย

เจ้าเป็นแนวเลอ (คุณเป็นอย่างไร)

เจ้ามาแต่ซึเลอ (คุณมาจากไหน)

กินเข้ากับเผ่มือนี่ (ทานข้าวกับอะไรวันนี้)

เอ็ดเผอยู่ (ทำอะไรอยู่)

เพิ่นผัดมาแต่ซึเลอ (คุณละมาจากไหน)

ปัจจุบันอิทธิพลของการสื่อสารทั้งจากสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนการศึกษาเล่าเรียนซึ่งต้องใช้ภาษาไทยมาตรฐาน และจากการติดต่อกับชาวไทยถิ่นอีสาน ทำให้ภาษามีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะผสมผสานกลายเป็นวัฒนธรรมสังสรรค์ (Acculturation) ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโคกโก่งจะเป็นผู้ที่อนุรักษ์ภาษาเดิมได้มากที่สุด แต่วัยรุ่นหนุ่มสาวจะมีการใช้ศัพท์ปะปนกันไประหว่างคำผู้ไทยแท้กับคำที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาอื่น

4.1.12 วรรณกรรมพื้นบ้าน

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์ วรรณกรรมพื้นบ้านยังสะท้อนออกมาให้เห็นค่านิยมในเรื่องต่างๆ ของสังคมด้วย นอกจากนี้ วรรณกรรมพื้นบ้านจะแสดงออกให้เห็นถึงระดับวัฒนธรรม ศิลธรรม ความเชื่อ ศาสนา ความคิด ความต้องการและอุดมคติ รวมทั้งสิ่งต่างๆ ของชนในกลุ่มนั้นๆ วรรณกรรมพื้นบ้านเครื่องบอกลักษณะสภาพชีวิต และสังคมของคนในถิ่นต่างๆ ตามกาลเวลาที่ล่วงมาจึงเป็นที่ประมวลไว้ซึ่งความเป็นชาติอย่างแท้จริงของแต่ละชาติแต่ละภาษา มีทั้งแบบมุขปาฐะ (Oral tradition) และแบบลายลักษณ์อักษร (Literary tradition)

วรรณกรรมพื้นบ้านแบบมุขปาฐะ(Oral tradition) หมายถึงเรื่องเล่าจากปากโดยไม่มี
การบันทึกให้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการจดจำสืบต่อๆ กันมา ประกอบไปด้วย เพลงพื้นบ้าน
นิทานพื้นบ้าน สุภาษิตข้อห้าม คำอวยพร เพลงกล่อมเด็ก คำอบรมสั่งสอนต่างๆ

ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็ก

นอนสาหล่าหลับตาแม่สิกก้อม

อ้อ อ้อม อ้อย แมวน้อยสิตอดตา

แม่ไปไฮ่ปั้งไก่อมาหา

แม่ไปนาปั้งปามาต้อน

แม่ไปเลี้ยงม่อนเก็บม่อนมาส่ง

เจ้าอยู่บ้านนอนท่าแม่สิมา

เอื้อ เทอะ เออ เทอะ เออ เอื้อ เออ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านโคกโค้งถึงการร้องเพลงกล่อมเด็กพบว่าหลายคนสามารถ
ร้องได้ แต่เป็นการร้องเลียนแบบกันเล่นเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ลักษณะคำร้องจะเลียนแบบ
สำเนียงชาวไทยอีสาน การร้องเพื่อกล่อมเด็กเหมือนอดีตไม่มีอีกแล้ว

ตัวอย่างเพลงพื้นบ้าน (จากเพลงทุกข์ของเขยใหม่ผู้ไทย)

เป็นเขยนี้ทุกข์ยากหัวเจ้อ

(เป็นเขยนี้ทุกข์ยากหัวใจ)

เอ็ดแนวเลอย่านแต่เพิ่นเว้า

(ทำการใดก็กลัวแต่เขาว้า)

सानกะคั้งกะต่ากะเบน

(सानกระคั้ง ตระกร้า กระเบียน)

อยู่ในเฮอนมูมบมูบ้าย

(อยู่ในเรือนแบบเจียมเนื้อเจียมตัว)

มิได้ว่าฮ้ายแต่เป็นอิหลี

(ไม่ได้ว่าใส่ความแต่เป็นเช่นนี้จริง)

แต่โหที่เกินอกเกินอั้ง

(ในสมองมีแต่เรื่องหนักใจ)

นั่งม่องเลอย่านแต่ผู้เถ้า

(นั่งที่ใดก็กลัวผิดจารีตกับญาติผู้ใหญ่)

ซาวมือกะมิดิง

(มีถึง 20 มือก็ไม่อยู่นิ่งเจียมตัว)

ยามกินเข้าผัดสองสามคำกะพัดอ้อม(กินข้าวเพียงแค่ 2-3 คำก็ต้องเรีบบอ้ม)

ชิมอันนั้นอันนี่นี่ข้อยอยู่มิตัน (ชิมนั้นชิมนี้แล้วก็ต้องเรีบบไปอยู่ได้ไม่นาน)

โพะผู้คนกินเข้านำเดวกะเหลวเบ็ง (พวกที่นั่งกินด้วยกันก็คอยจ้องมอง)

ส่งบาดขุ่มบาดแยมแนมเบ็งว่าเป็นแนวไต่ (คอยยิ้มหัวเราะจ้องว่าทำตัวอย่างไร)

วรรณกรรมที่เป็นคำสอนแบบมุขปาฐะเช่นนี้ผู้วิจัยได้บันทึกไว้แล้วไปเทียบเคียงข้อความกับผู้สูงอายุในหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านหนองห้าง บ้านกุดหว้า บ้านเหล่าใหญ่เขตอำเภอภูจินารายณ์ มีความแตกต่างกันบ้างในลำดับของข้อความ และข้อความเสริมบางคำ อาจเป็นไปได้ว่าไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแต่จดจำสืบต่อกันมาจึงทำให้เนื้อความผิดแปลกกันไป แต่สาระคำร้องมีความคล้ายกัน มีท่วงทำนองการร้องเป็นที่สนุกเพลิดเพลิน

มุขปาฐะที่ยังคงแพร่หลายในหมู่ผู้สูงอายุอย่างอีกก็คือ “ตะขุสุภายิต” เหมือนชาวไทยอีสาน เมื่อมีการว่ากล่าว สั่งสอน ยังคงมีให้ได้ยินอยู่

ตัวอย่างตะขุ

อยู่เอนกินมิพ้อมเดว ผู้น้อยกินก่อนผู้ใหญ่ เมกินก่อนโผ โฉกินก่อนยาคุ ขะล้า
(อยู่เอนกินไม่พ้อมกันเด็กกินก่อนผู้ใหญ่กรรยากินก่อนสามีสามเณรกินก่อนพระ
ชะล้า)

● ผู้น้อยอยู่สูงกว่าผู้ใหญ่ โกวเขยนั่งไขว่ห้าง ต่อหน้าเจ้าโคตรลู่ต่า ขะล้า

(เด็กอยู่สูงกว่าผู้ใหญ่ สะโวกัและลูกเขยนั่งไขว่ห้างต่อหน้าญาติผู้ใหญ่ ขะล้า)

เอ็ดต่างลี้จี้ต่างอยู่ ขะล้า

(เวลาทำงานแอบหลบพัก ไปอุจจาระก็แอบหลบเอาแรง)

คำหมาซา คำหมาเสด หัวซาเด็ก หัวซาคนทุกขัจจน ขะล้า

(คำหมุด่าหมา ไปเอาความกับเด็กคนทุกขัจญ์ใจ ขะล้า)

หัวโล้นเยอะล้า หัวคำเยอะเทศน์ ขะล้า

(เป็นพระสงฆ์ร้องรำทำเพลง เป็นฆราวาสอยากเทศน์ ขะล้า)

จี้กร้านอย่าเอ็ดนาเคือทาง นุ่งลีนบางอย่าอยู่ก้างแดด ขะล้า

(เกลียดกร้านอย่าทำนาไถล้าทาง นุ่งผ้าซิ่นบางอย่าให้อยู่ที่แดดส่อง ขะล้า)

ไคมิทันได้เตะมืออย่าได้เหือที่มีมือชาย ขะล้า

(ไขยังไม่ถึงมือ (แต่งงาน) อย่าได้ให้ถูกมือชายก่อน ขะล้า)

นอกจากนี้ชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งและชาวผู้ไทยที่หมู่บ้านใกล้เคียง เช่น กุดหว้า ห้วยแดง ยังมีตำนาน นิทานปรัมปราของท้องถิ่น ที่สามารถขอฟังจากผู้สูงอายุได้ เช่น ตำนานชาวผู้ไทยนิทานกำพร้าว เป็นต้น

ปัจจุบัน สำหรับเด็กรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจกับนิทานพื้นบ้านมากนัก ทั้งนี้เป็นผลจากสื่อความบันเทิงทางวิทยุ โทรทัศน์ ได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น แม้แต่เรื่องราวของชาวผู้ไทยเองก็ได้รับรู้จากสื่อทางโทรทัศน์มากกว่าจากผู้สูงอายุเหมือนแต่ก่อน

วรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษร(Literary tradition) ในหมู่บ้าน โศกโคงวรรณกรรมที่ผู้สูงอายุรวบรวมไม่มีเพียงคำสวดมนต์ผู้ขำขัน สมุดบันทึกกลอนรำเหยาบางส่วนเท่านั้น

4.1.13 การแต่งกายของชาวผู้ไทย

ชาวผู้ไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดิมเชื่อว่าเป็นพวกไทยดำ ด้วยลักษณะของการแต่งกายที่นิยมใช้สีดำเป็นพื้น และสาเหตุที่ได้ชื่อว่าไทยดำ ก็สันนิษฐานกันว่าเป็นการเรียกตามสีเครื่องแต่งกาย เนื่องจากนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำเป็นหลักซึ่งแตกต่างจากผู้ไทยกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะคือผู้ไทยขาว และผู้ไทยแดง (สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, 2542 : 190) เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (2504 : 264) กล่าวถึงลักษณะการแต่งกายชาวผู้ไทยเมื่อครั้งอยู่แคว้นสิบสองจุไทยว่า “เครื่องนุ่งห่มผู้ชายนุ่งกางเกงขาแคบ ห่มเสื้อยาวอย่างญวนเกล้าผมมวย ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ห่มเสื้อยาวอย่างญวน ไว้ผมมวยเหมือนกัน แต่ที่มีอยู่อย่างหนึ่งตัวหญิงยังไม่ได้สามีจึงเกล้าผมมวย เมื่อมีสามีแล้วก็เกล้าผมสูงเป็นเครื่องหมายสำคัญ และเครื่องนุ่งห่มนั้นใช้สีดำทั้งสิ้น” สำหรับรายละเอียดการแต่งกายของชาวผู้ไทยในเขตอำเภอภูจินารายณ์ พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ติสโต) (2515 : 361-362) อธิบายไว้ว่า “เวลาปกติผู้ชายนุ่งผ้าด้วยตามลัดงาสีดำ หรือนุ่งผ้าขาวม้าด้วยสีขาว สวมเสื้อดำยี่สิบห้า (ผ้าพื้นเมือง) ผู้หญิงนุ่งซิ่นใช้เสื้อสีดำ (ผ้าพื้นเมือง) ถ้าไม่สวมเสื้อแทนที่จะห่มผ้าเอาแขนเสื้อผูกสะพายแล่งเฉียงไปใช้แทนห่มผ้า เครื่องประดับของชายในเวลาปกติไม่มีของหญิงมีกำไรเงินใส่ข้อมือกับกระจอนหู (ต่างหู) ทำด้วยเงินหรือทองเหลืองใส่ประจำตัวอยู่เสมอ เฉพาะคนที่มียศชั้นน้อยกับมีฝ้ามนต์ขีด (ผ้าเก็บดอก) สีเหลืองผืนเล็กๆ ผูกคล้องศีรษะรัดผมไม่ให้รุงรังโดยมากใช้ทั้งหญิงทั้งชาย ในเวลางานนักขัตฤกษ์ ถ้าเป็นเวลาปกติใช้แต่หญิง ถ้าเป็นงานนักขัตฤกษ์ ผู้ชายนุ่งผ้าไหมสวมเสื้อชั้นใน ห่มผ้าซิดส่วนผู้หญิงนุ่งซิ่นหมีไหม สวมเสื้อดำแขนยาว รูปเสื้อกระบอกติดลูกกระดุมด้วย แถวหนึ่งประมาณ 30-40 เม็ด มาสมัยนี้บางคนใช้สตาลค์ห้าหรือสตาลค์โดยร้อยซ้อนกับลูกกระดุมทุกลูกทำตามฐานะคนจนและคนมีเครื่องประดับกายมีลูกปัดแก้วร้อยเป็นสายใช้คล้องคอผูกข้อมือเกี่ยวหูพันผมหลายเส้น ใช้ทั้งหญิงและชาย พวกผู้หญิงยังเอาเงินบาทเหรียญสลึง เหรียญสองสลึง เหรียญเฟื้อง และเงินต่างประเทศเจาะร้อยผูกเป็นแถว คล้องคอคล้ายเสมาอีกด้วย ถ้าเป็นนักขัตฤกษ์ การทำบุญต่างบ้านจะต้องเดินทางไปต่างบ้าน พวกผู้หญิงต้องมีกระหย่งใส่เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งตัว หวี กระจกแบ่งพร้อมไปด้วยทุกคน เมื่อเวลารับศีล พวกผู้หญิงต้องถอดเครื่องประดับออกกองไว้ทั้งหมด เมื่อรับศีลแล้วกลับแต่งตามเดิม”

การแต่งกายปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ก่อนที่จะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านบ้าน โศกโคงเกือบจะไม่มีการแต่งกายแบบเดิม คงแต่งกายตามสมัยนิยม จะมีก็เฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้นเมื่อร่วมประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเหยา พิธีเลี้ยงปู่ตา หรือเวลาเข้าวัดทำบุญตาม

ประเพณี ต่อมาทางราชการได้ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาจึงได้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวผู้ไทย และเริ่มแพร่หลายมากขึ้นเมื่อหมู่บ้านได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดกาฬสินธุ์ ในปี พ.ศ. 2541

สำหรับชุดที่สวมใส่โดยเฉพาะของฝ่ายชายจะคงพื้นสีดำเอาไว้ แต่จะประยุกต์เข้ากับสมัยนิยมด้วยการแต่งเติมลายพื้นบ้านตามคอเสื้อ แขนเสื้อ หรือ ขอบกระเป๋าย่าง เสื้อผ้าชุดผู้ไทยจะมีทั้งครวเรือนในหมู่บ้านตนเอง กลุ่มแม่บ้าน และสามารถหาซื้อได้ตามหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านชุมช้าง บ้านคำหว่า และบ้านเหล่าใหญ่ เป็นต้น

4.1.14 สันทนาการ

การพ้อนผู้ไทยเป็นการพ้อนที่มีเครื่องดนตรีประกอบ คือ กลอง กริ่ง แคน กลองคุ่ม กลองตะ แกลองยาว ฆ้องโหม่ง (ลักษณะคล้ายฆ้องแต่ไม่มีเสียงทุ้ม) กับแก้ว ฉาบ ฉิ่ง การพ้อนจะไม่จำกัดจำนวน ตามแต่ความเหมาะสม โดยจะตั้งเป็นแถวเรียงสอง โดยจะถือเอาผู้อยู่ด้านหน้าเป็นหลักในการสังเกตขบวน

ลักษณะท่าทางในการการพ้อนผู้ไทยมีหลายท่าด้วยกันซึ่งโดยมากจะเลียนแบบมาจากท่าทางการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติของสัตว์และพืช เช่น ท่านกกะบ่าบินเลียนหาด ท่าจะเข้ฟาดหาง ท่าเสื่อออกเหล่า เป็นต้น

การแต่งกายเวลาร่วมพิธีการพ้อน ฝ่ายหญิงจะนุ่งผ้าถึงสีดำ หรือน้ำเงินมีเชิง สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำหรือกระดุมธรรมดาเป็นแถวยาว เครื่องประดับมีกำไล คุ่มหู หรือสร้อยคำทำด้วยเงิน ผมเกล้าเป็นมวยตัดดอกไม้มีมวยผม และข้างหู ฝ่ายชายนุ่งผ้าโจงกระเบน แต่ปล่อยชายทั้งหน้าและหลังคล้ายหาง หรือนุ่งกางเกงขาแค่น่องสีดำหรือน้ำเงิน สวมเสื้อกุยเฮงสีดำ ขลิบด้วยผ้าแดง บริเวณคอเสื้อและสายเสื้อ หรือบางทีก็ใช้ผ้าโพกศีรษะ

ตัวอย่างคำร้องเพลงผู้ไทย

ไปย้อเฮาไป ไปโห้เอาชัยเอาสอง (ซ้ำ)	(ไปเถิดพวกเราไป ไปโห้ร้องเอาชัยเอามงคล)
ไปโฮมพีโฮมน้องไปแซ่ซ้องร้องอ้วยชัย	(ไปรวมพี่รวมน้องไปแซ่ซ้องร้องอ้วยชัย)
เทิงเขาแสนจน หนทางก็ลำบาก (ซ้ำ)	(บนภูเขาแสนจะยากเข็ญ หนทางก็ลำบาก)
พวกข้อยรู้ทนยากมาอ้วยชัยหือละเนอ	(พวกเรารู้ถึงความลำบากมาอ้วยชัยให้แล้ว)
ขออำนาจไตรรัตน์จงปกปักษ์รักษา (ซ้ำ)	(ขออำนาจพระรัตนตรัยจงปกปักษ์รักษา)
ทุกท่านที่มาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป	(ทุกท่านที่มาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป)
เวลาก็จวนข้อยลิด่วนไป (ซ้ำ)	(เวลาจวนใกล้มาถึงแล้วเราต้องเร่งรีบไป)

ขอความมีชัยแก่ทุกท่านเทอญ

(ขอความสวัสดิ์มีชัยจงมีแก่ทุกท่านเทอญ)

ข้อยลิตาละเนื้อ...

(ข้าพเจ้าจะลาไปแล้ว)

ในอดีตการเพื่อนรำผู้ไทยจะเป็นไปเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น เพื่อนรำตามเสียงแคน เพื่อเกี่ยวสาว ๆ เทียวจับกลุ่มกันกินเหล้าสาโทและซ้าง (เหล้าอู) เพื่อนเมื่อมีเทศกาลงานต่างๆ เช่น งานผ้าป่า งานต้อนรับแขกบ้านเมือง เพื่อนรำตามเสียงแคนของหมอเหยา การเพื่อนรำแรกๆ ไม่ได้อาศัยความเป็นระเบียบ เป็นไปตามความเพลิดเพลินของแต่ละคน จนพัฒนามาเป็นการเพื่อนรำเป็นหมู่คณะดังปรากฏเช่นปัจจุบัน

ก่อนที่จะมีการจัดการท่องเที่ยว ชาวผู้ไทยบ้าน โศกโคงจะมีการเพื่อนรำเป็นหมู่คณะก็ต่อเมื่อมีงานสำคัญๆ เช่น การต้อนรับคณะผ้าป่าประจำปี การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง โดยจะคัดเลือกสาวที่มีความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม และอาศัยรุ่นพี่คอยฝึกฝนคอยช่วยสอนทำรำ

ภายหลังได้มีการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในหมู่บ้าน นอกเหนือจากคนในหมู่บ้านจะเป็นผู้ให้คำแนะนำการเพื่อนรำแล้วยังได้รับความช่วยเหลือจากคณะอาจารย์ทั้งจากโรงเรียนบ้าน โศกโคง โรงเรียนนาไคร้พิทยาสรรค์ และผู้เชี่ยวชาญด้านเพื่อนรำผู้ไทยจากอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ปัจจุบันชาวผู้ไทยบ้าน โศกโคงมีวงดนตรีประจำหมู่บ้าน โดยการนำของผู้ใหญ่ มีการประยุกต์ระหว่างดนตรีท้องถิ่นและดนตรีสมัยใหม่เข้ากันได้อย่างกลมกลืน

4.1.15 ความเชื่อและศาสนาของชาวผู้ไทย

ความเชื่อและศาสนาเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตด้านต่างๆ ของแต่ละสังคม ตามแนวคิดของเคอร์ไคม์ (Durkheim) (อ้างในยศ สันตสมบัติ, 2540:201) กล่าวว่า ศาสนาคือระบบความเชื่อและหลักปฏิบัติซึ่งแยกระหว่าง “ความศักดิ์สิทธิ์” (Sacred) กับ “ความเลวร้าย” (profane) ออกจากกันอย่างชัดเจน ความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่มาของระบบความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีและบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับว่าดีงามและถูกต้อง ศาสนาเป็นที่มาของการสร้างความสมานฉันท์ เป็นที่มาของ “สำนึกร่วม” (Collective consciousness) ด้วยเหตุนี้เองศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุม รักษากฎเกณฑ์ กติกาและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ส่วนเรื่องความเชื่อได้นั้น อมรา พงศาพิชญ์ (2541 : 34-35) ได้แบ่งความเชื่อเป็น 2 แบบ คือ 1. ศาสนาตามหลักคำสอนของพระศาสนา (Doctrinal Religion) และ 2. ศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion) ข้อแตกต่างของระดับความเชื่อนี้ ทำให้เกิดวัฒนธรรมหลัก (Great tradition) และวัฒนธรรมระดับชาวบ้าน (Little tradition) สำหรับความเชื่อและศาสนาของชาวผู้ไทยสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.15.1 ความเชื่อดั้งเดิมของชาวผู้ไทย

ชาวผู้ไทยเชื่อว่าชะตาชีวิตของมนุษย์จะมีเทวดากำกับความเป็นไปอยู่ตลอดเวลา เทวดานี้อยู่บนสวรรค์ที่เรียกว่า “แกน” เป็นผู้กำกับความเป็นไปของมนุษย์ทั้งด้านดีและด้านร้าย การกระทำใดๆ ก็ตามต้องให้เป็นไปในทางที่พึงพอใจของแกน แม้แต่ชีวิตของมนุษย์เมื่อตายไปแล้วก็ต้องขึ้นไปอยู่กับแกนในเมืองฟ้า แล้วหลังจากนั้นจะกลับมาอยู่กับลูกหลาน กลับมาเป็นผู้ปกป้องรักษา ดูแลการกระทำของบรรดาลูกหลาน ญาติพี่น้องอยู่ตลอดเวลา เมื่อบุตรหลานประพฤติผิดก็ที่จะคอยลงโทษด้วยการทำให้ล้มป่วยลง ต้องหาหมอเหามาบำบัดเสวยยา และมีกรเลี้ยงผีกัน (พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ดิสโส), 2515 : 368) สำหรับการเลี้ยงผีเพื่อตอบแทนต้องเลี้ยงเช่นสองหนคือเช่นเมื่อเดือน 5 ก่อนจะลงมือทำนาครั้งหนึ่ง เมื่อตอนเดือน 11 ได้ข้าวใหม่อีกหนหนึ่ง วิธีเมื่อจะไหว้(พิธีกรรม) ก็จะสั้มกระบือและเป็ดไก่ ถ้าเป็นคนจนไม่มีรายได้ก็เอาแต่โลหิต เป็ด ไก่ มาทากระดูกโค กระดูกกระบือก็เป็นใช้ได้ หลังจากนั้นก็จะเลี้ยงฉลองกันอย่างสนุกสนาน (เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, 2504:267)

ปัจจุบันลักษณะความเชื่อดั้งเดิมของชาวผู้ไทย ในหมู่บ้านโคกโก่งยังปรากฏอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมของชาวผู้ไทย เช่น พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ศิราพร ณ ถลาง (2545 : 190-191) กล่าวถึงลักษณะความเชื่อเช่นนี้ว่าเป็นลักษณะของความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Scared narratives) เกี่ยวกับพระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็น โครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ให้เห็น "ชั้น" (layers) ของความเชื่อ และเห็นพัฒนาของความขัดแย้ง การประนีประนอมของความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์

4.1.15.2 การนับถือศาสนาพุทธของชาวผู้ไทย

หลังจากชาวผู้ไทยได้อพยพจากถิ่นเดิม คือเมืองน้ำน้อยอ้อยหนูเพื่อมาพึ่งเจ้าอนุรุทธเจ้าเมืองเวียงจันทน์ พระยาเก่าซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มชาวผู้ไทยยังไม่มีภรรยา เจ้าอนุรุทธจึงได้ประทานสาวสนมมาให้เป็นภรรยาคนหนึ่งชื่อนางลาว พร้อมกับได้ให้พระครูอีกรูปหนึ่งเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาโดยตั้งวัดอยู่เมืองวัง และทำการแนะนำสั่งสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นางลาวเป็นหัวหน้าช่วยแนะนำในการทำบุญให้ทาน พวกผู้ไทยจึงมีการเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนา รู้จักการทำบุญตามหลักพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา (พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ดิสโส), 2515 : 363)

ชาวผู้ไทยได้รับเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาพร้อมกับความเชื่อดั้งเดิมของตน และได้กลายเป็นแนวปฏิบัติ จารีตประเพณีจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์และเข้าร่วมพิธีกรรมการทำบุญสะเดาะเคราะห์พิธีกรรมต่างๆ พบว่าชาวผู้ไทยจะมีคติความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมตามหลัก

ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำสวดบูชาบางบทที่ใช้สำหรับสวดเพื่อให้เกิดสิริมงคลและทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ก็ได้ประยุกต์จากมนต์พิธีและคำสวดพระปริตรในพระพุทธศาสนานั่นเอง

การนับถือผี (แถน) และความเชื่อหลักคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาของชาวผู้ไทยในปัจจุบันดำเนินไปในลักษณะผสมผสาน บางครั้งก็แยกไม่ออกระหว่าง “เจ้าปู่” หรือ “แถน” กับพระพุทธเจ้าซึ่งได้ปรินิพพานไปแล้วว่าเป็นองค์เดียวกันหรือไม่ ดังปรากฏในข้อความคำถวายทานตอนหนึ่งว่า “...ขอเจ้าปู่จึงมาฮับเอาบิณฑบาตของฝูงข้าทั้งหลาย ขอฝูงข้าทั้งหลายจึงหายปะปังยังบาป...ขอฝูงข้าทั้งหลายจึงได้เห็นหน้าองค์พระเมตตริยเจ้าในเมืองนิระพานเบื้องหน้าโน้นเทอญ...” (ขอเจ้าปู่จึงมารับเอาบิณฑบาตของฝูงข้าพเจ้าทั้งหลายขอให้ฝูงข้าพเจ้าทั้งหลายจงหายจากบาปกรรม ขอให้ฝูงข้าพเจ้าทั้งหลายได้เห็นหน้าพระศรีอริยเมตตโดยในเมืองพระนิพพานโน้นเทอญ)

จากการที่ชาวผู้ไทยได้อพยพเข้ามาอาศัยเจ้าอนุรุธกุมารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ทำให้ชาวผู้ไทยได้เรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมคนลาวมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของกลุ่มตนเอง ตลอดจนการยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) ดังนั้นลักษณะความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยจึงมีความคล้ายคลึงกับชาวไทยถิ่นอีสานหลายประการ แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบความเชื่อและการถือปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของชาวผู้ไทยหลายอย่างก็คงมีการสืบทอดถึงปัจจุบัน

4.1.15.3 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานของชาติพันธุ์

ในทางคติชนวิทยา (Folklore) ตำนานหรือวรรณกรรมปรัมปรา (Myth) หมายถึงเรื่องที่ถูกแต่งขึ้นมา โดยมีเนื้อหาของเรื่องมาจากเรื่องเล่าในท้องถิ่น หรือเรื่องราวที่แต่งขึ้นมาจากคติเก่าแก่ การนำคำว่า “ปรัมปรา” เข้ามาต่อท้าย ทำให้เห็นภาพจน์ของความเก่าแก่ โบราณ อดีตกาลอันไกลโพ้น ซึ่งเรากันเคยกับคำเริ่มต้นในเรื่องเล่าต่างๆ ว่า “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว...” อันเป็นลักษณะวิสัยที่ทำให้ระบุดูกำเนิดที่แท้จริงของเหตุการณ์ในเรื่องไม่ได้ อีกความหมายหนึ่งคือมองในรูปนามธรรม หรือ “มายาคติ” คำว่า “คติ” หมายถึงความรู้อันเกิดจากการประสมประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ส่วน “มายา” เป็นคำที่ให้ลักษณะถึงความจริงและไม่จริงอยู่ระหว่างความจริงกับจินตนาการ คำว่า “มายาคติ” จึงอยู่ในฐานะที่ผ่านประสบการณ์จึงถือเป็นความจริงทั้งหมด โดยที่ความคิดนี้มีผลต่อการแสดงออกของมนุษย์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดในเบื้องต้นผ่านรูปแบบที่เรียกว่า วรรณกรรมปรัมปรา

ชาวผู้ไทยมีความเชื่อว่าต้นกำเนิดของบรรพบุรุษมาจากเทพดาซึ่งเชื่อตามตำนานเล่าสืบทอดกันมาว่า แต่เดิมแผ่นดินเมืองแกลงซึ่งเป็นเมืองบรรพชนของชาวผู้ไทยเป็นทุ่งที่ว่างเปล่า มีภูเขาต้นไม้ตามชายทุ่งบ้าง ยังหาเป็นบ้านเมืองมีคนอยู่ไม่ ครั้งนั้นมีเทพดา 5 องค์อยู่ในดาวดึงส์

พิภพ เป็นพี่น้องรักใคร่กัน จึงปรึกษาแก่กันว่าเราทั้ง 5 นี้เสวยทิพยสมบัติมาในสวรรค์ก็ช้านาน จวนจะจุติอยู่แล้ว ควรที่จะคิดพากันจุติลงไปเกิดในมนุษย์โลก จะได้เป็นต้นชาติมนุษย์ ช่วยบำรุงแผ่นดินที่เป็นทุ่งเป็นป่าว่างเปล่าอยู่ให้ตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้นได้ มนุษย์จะได้อาศัยเกิดพืชพันธุ์ สืบสายแพร่หลาย จะได้เป็นที่พึ่งแก่กันต่อไปจนสิ้นโลก เทพธิดาพี่น้องทั้ง 5 ปรึกษาเห็นชอบด้วยกันแล้ว ต่างองค์ก็ต่างปรึกษาด้วยนางเทพธิดาทั้ง 5 อันเป็นบริจาริกาของตนทุกๆ องค์ ก็เห็นชอบด้วยเทพธิดาผู้สามีของตนทุกๆ นาง ต่างอยากจะจุติลงมาเกิดในมนุษย์โลก เทพธิดาทั้ง 5 องค์และนางเทพธิดาทั้ง 5 นาง ต่างอธิษฐานร่วมจิตเนรมิตเป็นรูปเต่าปุง (น้ำเต่า) เทพธิดาและนางเทพธิดาก็เข้านั่งประหมัดกันอยู่ในรูปน้ำเต่าปุง รูปเต่าปุงนั้นก็บันดาลลอยไปบนฟ้า แล้วจุติตกลงมาบนภูเขาที่ทุ่งน้ำเต่าซึ่งอยู่เขตแดนเมืองฝั่งข้างทิศตะวันออกแห่งเมืองแกลง ระยะทางเดินเท้าไปจากเมืองแกลงวัน 1 จึงถึง น้ำเต่าที่เทพธิดาทั้ง 10 องค์จุดนั้น ครั้งแตกออกมาแล้วก็ป็นมนุษย์รูปกายแตกต่างกันไปคือ ข้าแจะออกมาก่อนเป็นที่ 1 ผู้ไทยคำออกมาเป็นที่ 2 ลาวพุงขาวออกมาเป็นที่ 3 ฮ่อออกมาเป็นที่ 4 แกว (ญวน) ออกมาเป็นที่ 5 รวม 5 กลุ่มด้วยกัน และเทพธิดาฝ่ายหญิงก็ออกมาหญิงครองคู่เป็นต้นกำเนิดแต่ละกลุ่มสืบต่อกันมา

หลังจากนั้นชายหญิงทั้ง 10 คนก็พากันลงจากภูเขาไปอาบน้ำชำระกายและดื่มกินน้ำในหนองชื่อหนองสกลหนองสายที่เชิงเขา น้ำในหนองนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์บริสุทธิ์ใสสะอาด เมื่อใครอาบหรือดื่มกินแล้วก็จะทำให้ร่างกายสะอาดผ่องใสงาม และมีสติปัญญารู้คิดกิจการบ้านเมืองได้ พวกข้าแจะซึ่งมาถึงก่อนไม่ได้ลงอาบน้ำเพราะกลัวหนาว รูปร่างจึงหมองคล้ำมาจนถึงปัจจุบันฝ่ายคนผู้ไทย คนลาว คนฮ่อ และแกว ได้ลงอาบและดื่มกินน้ำในหนองสกลหนองสายนั้น ผิวพรรณกายจึงผ่องใสงามกว่าคนข้าแจะ พวกผู้ไทยเป็นเจ้าของเมืองแกลง พวกข้าซึ่งไม่ชอบปกครองคนชอบสงบจึงไปอยู่ตามป่าเขา ส่วนลาว ฮ่อและแกว ได้แยกย้ายกันไปทางทิศใต้เหนือและตะวันออกตามลำดับ

ชาวผู้ไทยยังมีความเชื่อว่าตนเองมีสติปัญญาสามารถปกครองบ้านเมืองได้ ดังตำนานการต่อสู้ของกับผู้ไทยกับคนข้า เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อชาวผู้ไทยได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองบกกเมืองวังต้องแย่งชิงพื้นที่กับชาวข้าซึ่งเป็นเจ้าถิ่น จึงต้องมีการเสี่ยงบุญว่าใครจะได้เป็นใหญ่โดยพนันกันหากใครเอาหน้าไม่ยิงผา ลูกหน้าไม้ติดผาอยู่ได้ผู้นั้นคือผู้ชนะ และจะได้ปกครองเมืองวัง ข้าเป็นผู้ยิงก่อน โดยโก่งธนูเต็มที แต่ด้วยความแรงของธนูกลับทำให้แรงปะทะกับพื้นผามีมากทำให้ลูกธนูกระดอนกลับ ส่วนชาวผู้ไทยใช้ขี้สูด (ชันโรง) ติดปลายลูกหน้าไม้ก่อนจะยิงไป ความเหนียวของชันโรงทำให้ลูกหน้าไม้ติดอยู่บนหน้าผา ชาวข้าเห็นเป็นอัศจรรย์จึงยอมอยู่ได้ปกครอง

เรื่องการต่อสู้ของชาวผู้ไทยกับชาวข้าเป็นตำนานที่ชาวผู้ไทยได้ถ่ายทอดสู่ลูกหลานของตนในรูปแบบของการบอกเล่า (The oral versions) สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าบรรพ

บุรุษชาวผู้ไทยเป็นผู้มีไหวพริบดีจึงสามารถสร้างบ้านแปลงเมืองเมืองได้สำเร็จ จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุหลายท่านสามารถเล่าตำนานผู้ไทยได้โดยละเอียดซึ่งบางครั้งก็ผสมผสานจินตนาการของผู้เล่าเองได้อย่างสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้รับฟัง

ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมาของบรรพบุรุษชาวผู้ไทยนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับน้ำเต้าปุงซึ่งบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวผู้ไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าคนลาวคนไทยในแถบเวียงคานอาจได้รับอิทธิพลความคิดความเชื่อเรื่องน้ำเต้าปุงมาจากท้องถิ่นแถบนั้น ในตำนานของขมุ ม้งและเข่า มีเรื่องมนุษย์เข้าไปหลบในน้ำเต้าขณะน้ำท่วมโลก คนหลายเผ่าพันธุ์ในแถบนี้จึงมีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกันมาก ส่วนจิตร ภูมิศักดิ์ (อ้างในจารุวรรณ ธรรมวัตร, 2542 : 187-188) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับตำนานน้ำเต้าปุงว่าเป็นผลงานของพวกนักแต่งคำสอนปลอมใจของลาว เพื่อพิสูจน์ว่าการที่ชาตนั้นเป็นเรื่องชอบธรรมแล้ว เป็นชาตกรรมที่โลกกำหนดมาให้เป็นเช่นนั้นตั้งแต่เกิด เป็นความฉลาดที่รู้จักยกย่องให้ชำนันเกิดก่อนและเป็นพี่ของลาว เป็นพี่น้องกันแล้ววาสนาของพี่ไม่ดีต้องเป็นข้าของน้อง ผลของตำนานคือทำให้ข้าผู้เป็นพี่ยินยอมรับชาตกรรมรับใช้น้องไปโดยคุณิ พฤติกรรมเช่นนี้ยังเพื่อแผ่ไปถึงกลุ่มชนที่ผิวพรรณคล้ายลาวและผู้ไทยด้วย

4.1.15.4 ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่อง “ผี” เป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาแล้ว และได้คลี่คลายมาเป็น “ศาสนา” ซึ่งเรียกว่าศาสนาธรรมชาติบ้าง ศาสนาผีบ้าง ศาสนาเทวดาบ้าง หรือบางทีก็เรียกรวมๆ ว่า ศาสนาผีสางเทวดา (ธิดา โมสิกรัตน์ และจ่านงค์ ทองประเสริฐ, 2538 : 12) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (อ้างในธิดา โมสิกรัตน์ และจ่านงค์ ทองประเสริฐ, 2538 : 12) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับผีไว้ว่า ถ้าว่ารวบรวมของการถือผี ดูเป็นวิสัยของมนุษย์ที่ถือกันมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ทั้งยังเชื่อถืออยู่ในบัดนี้ และจะเชื่อต่อไปภายหน้าไม่มีที่สิ้นสุด ถึงใครจะว่าห้ามปรามอย่างไรก็เห็นจะไม่หาย ในศาสนาก็สอนว่ามีผีอยู่ทุกศาสนา เป็นแต่เรียกชื่อต่างๆ เช่น เรียกว่า “เทวดา” และ “ปีศาจ” บ้าง เรียกว่า Angel และ Satan บ้าง ถ้าว่าโดยลักษณะก็เป็นผีทั้งนั้น

สำหรับชาวผู้ไทยมีเชื่อว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ต้นไม้ใหญ่ ภูเขา บ้านเรือน จะมีวิญญาณ หรือ ผีสถิตอยู่ และผีต่างๆ ก็จะมีอำนาจมีพลังเหนือธรรมชาติที่จะสามารถควบคุมหรือบันดาลให้ชีวิตของมนุษย์เป็นไปตามต้องการได้ “ผี” ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยมีดังนี้

1) **ผีแถน** เป็นผีเทวดาที่อยู่เมืองฟ้า เป็นผู้กำกับความเป็นไปของมนุษย์ ทั้งด้านดีและด้านร้าย ชาวผู้ไทยเรียกว่า “ผีไท้” “ผีเจ้าปู่” หรือ “ผีปู่ตา” ทุกๆ ปีจะมีการเลี้ยงผีปู่ตาที่ดอนปู่ตา ซึ่งเป็นที่อยู่และเป็นเขตหวงห้าม ใครจะเข้าไปตัดไม้ ดักสัตว์ หรือกิจกรรมอื่นใดที่ถือว่าเป็นการ

รบกวนไม่ได้ ปู่ตาจะโกรธ และบันดาลให้ชีวิตประสบแต่เคราะห์กรรม การเลี้ยงปู่ตาจะมี “เจ้าจ๋า” เป็นตัวแทนชาวบ้านติดต่อกับผีปู่ตา

2) ผีบรรพบุรุษ หรือบางพื้นที่เรียกว่า ผีมหัศจรรย์ ชาวผู้ไทยเรียก “ผีปู่ผีย่า” เป็นผีต้นตระกูลหรือบรรพบุรุษที่ชาวผู้ไทยเชื่อว่าติดตามมาจากเมืองบกเมืองวัง ประเทศลาว เมื่อข้ามมาฝั่งประเทศไทยได้อาศัยเกาะกระหยัง ไม้หาบ ไม้คอนของลูกหลานตามมาด้วย มาช่วยดูแลปกป้องรักษาให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ปกติชาวผู้ไทยจะตั้งเป็นศาลกลางหมู่บ้าน ซึ่งบางหมู่บ้านก็อาจจะเป็น “เสาหลักบ้าน” ผีปู่ผีย่านี้มีศักดิ์เป็นรองจากผีปู่ตาเท่านั้น

3) ผีพ่อผีแม่ หรือผีประจำเรือน เป็นผีบรรพบุรุษประจำตระกูลที่คอยดูแลอยู่ในเรือน ชาวผู้ไทยเชื่อว่าเมื่อคนในเรือนตาย และวิญญาณออกจากร่างแล้วจะกลับมาคอยดูแลรักษา ลูกหลาน ญาติพี่น้องของตนเอง ตามปกติชาวผู้ไทยจะไม่เรียกว่า “ผี” แต่จะใช้คำว่า “คุณ” เรียกขานแทน เช่น คุณพ่อคุณแม่ ก็หมายถึงผีพ่อผีแม่หรือผีบรรพบุรุษประจำเรือนนั่นเอง ตามความเชื่ออีกนัยหนึ่งเชื่อว่าผีที่อยู่ในเรือนแท้จริงไม่ใช่ผีพ่อผีแม่แต่อย่างใด แต่เป็นวิญญาณเร่วร้อน ซึ่งก่อนที่คนในเรือนกำลังจะตายและวิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ภพภูมิอื่น วิญญาณเร่วร้อนนี้จะมาสอบถามประวัติและความเป็นไปของเรือน และสวมรอยเป็นผีบรรพบุรุษแทนเพื่อคอยถามกินเครื่องเซ่นของลูกหลาน สำหรับการสมมา (เช่น ไห้ว) จะยกดอกไม้ธูปเทียนบูชาทุกวันพระ หรือในโอกาสที่ลูกหลานจะเดินทางไปเล่าเรียน คำขาย หรือกิจกรรมอื่นๆ ต้องบอกกล่าวทุกครั้ง

4) ผีนาหรือผีตาแฮก เป็นผีที่คอยทำหน้าที่ปกป้องรักษาที่นา คอยทำให้ข้าวปลาตลอดจนคุ้มครองคนในครอบครัวให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง “คอนผีตาแฮก” จะเป็นที่อยู่ของผีตาแฮก ซึ่งมักจะเป็นที่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา อาจจะเป็นต้นไม้ใหญ่ หรือ ตั้งเป็นศาลเพียงตา ตามความเหมาะสมของพื้นที่ เขตที่อยู่ของผีตาแฮกมักจะเป็นเขตหวงห้าม ห้ามไปเลี้ยงสัตว์หรือดักสัตว์ หรือแผ้วถางเป็นอันตราย หากจะทำการใดก็ต้องบอกแจ้งก่อนทุกครั้ง การเลี้ยงผีตาแฮกนิยมเลี้ยงก่อนฤดูการทำนา ซึ่งจะเลือกวันพฤหัสบดี อาหารได้แก่ ไก่ต้ม ข้าวเหนียวปั้น ข้าวดำ ข้าวแดง เหล้า และหลังจากเสร็จการเก็บเกี่ยวแล้วนอกจากข้าวปลาที่จะต้องเลี้ยงตามปกติจะต้องเตรียมข้าวเปลือก (โดยมากจะเป็นแกลบ) ใส่กระตางใบตองซึ่งสมมติว่าเป็นเกวียนไปแบ่งข้าวให้แก่ผีตาแฮกด้วย

5) ผีปอบ เชื่อว่าเกิดจากผู้ที่เรียนเวทมนตร์คาถาต่างๆ หรือจากการรับเอาจากผู้เป็นปอบสืบทอดกันมาอีกต่อหนึ่ง ปอบจะชอบกินของขาว เลือดสด ผู้ที่โดนปอบสิงจะเกิดอาการเพ้อคลั่ง ขาดสติ ประพฤติตัวแปลกๆ มักจะคำทอด้วยวาจาหยาบคาย เมื่อสงสัยว่าปอบจะเข้าถึงต้องเชิญ “หมอมอ” หรือ “หมอเหยา” เพื่อจะส่งทายความเป็นปอบจริงหรือไม่ เมื่อเป็นปอบจริงก็จะไปเชิญหมอไล่ปอบมาขับไล่ต่อไป

6) ผีอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ชาวผู้ไทยยังเชื่อว่ามีผีอื่นๆ อีกด้วย เช่น ผีจีน เขียน ผีตานี ผีบังบด ผีเงาะ ผีเป่า ผีโพง ผีกองกอย เป็นต้น ซึ่งส่วนมากเชื่อว่าเป็นผีที่สิงสถิตอยู่ตามที่ต่างๆ หรือ บางชนิดก็เป็นผีเร่ร่อน มีที่อยู่ไม่แน่นอน

สำหรับบทบาทของการนับถือผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษของกลุ่มนั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นระหว่างกลุ่มเครือญาติ หรือตระกูล เป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่ม (เรณู เหมือนจันทร์เชษ, 2542 : 135) ในสังคมชาวผู้ไทยถือว่าการถือผีบรรพบุรุษเดี่ยวยังเป็นเครื่องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยดังคำกล่าวที่ว่า “มันกะผีโตเต๋วกันนั้นแล้ว” (มันก็เชื่อสายเครือญาติเดียวกันนั่นแหละ) ดังนั้นเมื่อมีญาติพี่น้องมาเยี่ยมเข้าบ้านจะต้องต้อนรับให้เต็มที่ มีเสื่อ หมากพลู ไว้น้ำต้อนรับ เพราะมีความเชื่อว่าผีที่เป็นบรรพบุรุษจะตามมากับญาติผู้้นั้นด้วย หากไม่ต้อนรับจะทำให้ผีโกรธ และถ้าหากญาติพี่น้องมาพักค้างแรมคืนบนเรือนด้วยจะต้องทำพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบทุกครั้งด้วย ไม่เช่นนั้นผีจะโกรธที่ไปก็ไม่ลามก็ไม่ไหวไม่กล่าวให้ทราบ

4.1.15.5 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

คำว่า "ฤกษ์งามยามดี" มีความหมายว่าเวลาหรือคราวแห่งช่วงวันหรือคืนอันเหมาะในการประกอบการ (ทำการ) งานมงคลทั้งปวง เพื่อให้เกิดลาภผล ความดี ความสำเร็จเป็นมิ่งขวัญแก่เจ้าของงาน (สมบัติ จำปาเงิน, 2536 : 2)

จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งพบว่ามีความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ดังต่อไปนี้

1) มือเก้ากอง

ชาวผู้ไทยเรียกว่า “มือเก้ากองสองพื้น” หมายถึงวันอุบาทว์ วันอัปมงคล ไม่นิยมประกอบกิจกรรมมงคลใดๆ เพราะเชื่อว่าจะบังเกิดผลร้ายต่อผู้ประกอบกิจกรรม การเผาศพก็ห้ามวันมือเก้ากองด้วย มือเก้ากองที่ชาวผู้ไทยถือเป็นปฏิทินฤกษ์ยามมีดังนี้

ตารางที่ 1 มือเก้ากองตามเดือนและตามปี

มือเก้ากองตามเดือน		มือเก้ากองตามปี	
เดือน	จัน/แรม	ปี	จัน/แรม
อ้าย	8 ค่ำ	ชวด	1 ค่ำ
ยี่	7 ค่ำ	ฉลู	2 ค่ำ
สาม	6 ค่ำ	ขาล	3 ค่ำ
สี่	5 ค่ำ	เถาะ	4 ค่ำ
ห้า	4 ค่ำ	มะโรง	5 ค่ำ
หก	3 ค่ำ	มะเส็ง	6 ค่ำ
เจ็ด	2 ค่ำ	มะเมีย	7 ค่ำ
แปด	1 ค่ำ	มะแม	8 ค่ำ
เก้า	12 ค่ำ	วอก	9 ค่ำ
สิบ	11 ค่ำ	ระกา	10 ค่ำ
สิบเอ็ด	10 ค่ำ	จอ	11 ค่ำ
สิบสอง	9 ค่ำ	กุน	12 ค่ำ

ตารางที่ 2 มือเก๋ากองตามวันข้างขึ้น/แรม

ข้างขึ้น/แรม	ชื่อประจำวัน	คำฝอย (ทำนาย) ประจำวัน
1 ค่ำ	เก๋ากอง	เป็นวันที่ร้อนทำอะไรไม่สู้จะดีจะต้องมีเรื่องร้อนใจ
2 ค่ำ	สองพี่น้อง	ทำกิจกรรมใดแล้วจะมีเรื่องเดือนร้อนตามมา
3 ค่ำ	พี่น้องนอก	ทำกิจกรรมใดก็จะถูกหลอกหลวงสูญเสียเงินทองทรัพย์สิน
4 ค่ำ	พี่น้องตาย	ทำกิจกรรมใดก็เปล่าประโยชน์ไม่มีประโยชน์ใดๆ เกิดขึ้น
5 ค่ำ	สุพับ	ทำกิจกรรมใดแล้วจะถูกผู้ร่วมงาน โกง หักหลัง
6 ค่ำ	ฮับได้	ทำกิจกรรมใดแล้วจะมีความเดือดร้อนตามมาภายหลัง
7 ค่ำ	ฮับไข	ทำกิจกรรมใดแล้วจะแพ้ยั่วแต่ผู้ทำการ (เจ้าของ)
8 ค่ำ	ฮับตาย	ทำกิจกรรมใดแล้วจะต้องมีการฆ่าฟันกันในงานนั้น
9 ค่ำ	เสียเปล่า	ทำกิจกรรมใดแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์ใดๆ มีแต่ความสูญเสีย
10 ค่ำ	เสียงเปล่า	ทำกิจกรรมใดแล้วจะเกิดการขาดทุนสูญเสียไปครั้งหนึ่ง
11 ค่ำ	เข้าเหล่า	ทำกิจกรรมใดจะมีดมนเหมือนเดินเข้าป่า
2 ค่ำ	เสียศีล	ทำกิจกรรมใดก็ตามจะทำให้ต้องเสียศีลเสียคนไปด้วย

จากการสัมภาษณ์เรื่องการถือฤกษ์มือเก๋ากองในปัจจุบันพบว่าชาวผู้ไทยยังให้ความสำคัญ เชื้อถือมาก โดยเฉพาะมือเก๋ากองตามวัน เมื่อมีคนตายหรือจะทำพิธีกรรมมงคลยังคงถือตามมือเก๋ากองตามวัน ส่วนมือเก๋ากองตามปีและตามวันข้างขึ้นข้างแรมนั้นให้ความสำคัญน้อยมาก ทั้งนี้เพราะจดจำได้ยากและไม่สะดวกต่อการที่ถือฤกษ์ตามนั้นด้วย

2) วันฟูวันจม

การทำพิธีหรือกิจกรรมต่างๆ โบราณนิยมถือทำกันวันฟู เว้นในวันจม ถือว่าเป็นวันอุดมมงคล แต่วันจมไม่เป็นมงคล ส่วนวันธรรมดาซึ่งไม่ใช่วันฟูหรือวันจม โบราณไม่ห้ามประกอบกรรมมงคล ตำราโหราศาสตร์กำหนดวันฟูและวันจมตามเดือนทางจันทรคติไว้ดังนี้

เดือน	วันจม (ไม่ดี)	วันฟู (ไม่ดี)
เดือนเจียง	วันศุกร์	วันจันทร์
เดือนยี่	วันเสาร์	วันอังคาร
เดือนสาม	วันอาทิตย์	วันพุธ
เดือนสี่	วันจันทร์	วันพฤหัสบดี
เดือนห้า	วันอังคาร	วันพฤหัสบดี

เดือนหก	วันพุธ	วันเสาร์
เดือนเจ็ด	วันพฤหัสบดี	วันอาทิตย์
เดือนแปด	วันอาทิตย์	วันพุธ
เดือนเก้า	วันจันทร์	วันพฤหัสบดี
เดือนสิบ	วันอังคาร	วันศุกร์
เดือนสิบเอ็ด	วันพุธ	วันเสาร์
เดือนสิบสอง	วันพฤหัสบดี	วันอาทิตย์

3) ฤกษ์การแต่งงาน

นิยมแต่งงานคู่ เว้นช่วงเข้าพรรษา วันและเดือนที่เป็นมงคลมีดังนี้

ตารางที่ 3 ฤกษ์การแต่งงาน

เดือนและวันที่เป็นมงคล		วันและขึ้น/แรมที่เป็นมงคล	
เดือน	วัน	ขึ้น/แรม	วัน
เดือนอ้าย	ตรงกับวันจันทร์	1 ค่ำ	ตรงกับวันศุกร์
เดือนยี่	ตรงกับวันอังคาร	2 ค่ำ	ตรงกับวันพุธ
เดือนสามเดือนแปด	ตรงกับวันพุธ	3 ค่ำ	ตรงกับวันจันทร์
เดือนสี่เดือนเก้า	ตรงกับวันพฤหัสบดี	4 ค่ำ	ตรงกับวันพฤหัสบดี
เดือนห้าเดือนสิบ	ตรงกับวันศุกร์	5 ค่ำ	ตรงกับวันเสาร์
เดือนหกเดือนสิบเอ็ด	ตรงกับวันเสาร์	8 ค่ำ	ตรงกับวันอาทิตย์
เดือนเจ็ดเดือนสิบสอง	ตรงกับวันอาทิตย์	9 ค่ำ	ตรงกับวันอังคาร

4) ฤกษ์ปูที่นอน

ข้างขึ้น	6 ค่ำ	7 ค่ำ	10 ค่ำ	13 ค่ำ	ดี
ข้างแรม	4 ค่ำ	8 ค่ำ	10 ค่ำ	14 ค่ำ	ดี

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในอดีตจะเป็นที่นับถือเคร่งครัดมาก โดยเฉพาะผู้ถือธรรมถือผี นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังนิยมใช้ปฏิทินฤกษ์ยามตามตำราพื้นบ้านอีสานที่พิมพ์หน้าตามท้องตลาด เพราะเป็นการสะดวกกว่าการจดบันทึกซึ่งบางครั้งมีความผิดพลาดมาก

4.1.15.6 ความเชื่ออื่นๆ

1) **ความเชื่อเรื่องสืบชะตาชีวิต** เชื่อว่ามนุษย์เราจะมีพระเคราะห์ประจำตัว เมื่อเกิดความทุกข์ใจหรือเกิดเจ็บป่วยจะต้องแต่งเครื่องบูชาเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วยกระทงกาบกล้วย (บัตรพลี) กว้างยาว 4 เหลี่ยมจตุรัสเท่าศอกเจ้าชะตา กั้นห้องเป็นกระทง 9 ห้อง แต่ละห้องใส่ข้าวดำข้าวแดง เมียง หมาก ถั่ว งา ใช้ดินเหนียวปั้นท้าว – นาง ใส่ให้ครบทั้ง 9 ห้อง ปั้นสีวะ 9 อัน หมากพลู บุหรี่ ใส่ให้ครบ หลักรงกระดาศ ยาวแก่ศอกเท่าอายุเจ้าชะตา ปักไว้ที่ห้องกระทง 9 อัน เทียนรอบหัว และเทียนยาวจากสะดือถึงลูกกระเดือก ฝ่าย ขาว-ดำ-แดง เหน็บเสาชง และชงเหล็กเท่าอายุ นอกกล้วย หน่ออ้อยอย่างละ 4 หน่อ มะพร้าวอ่อน 2 ลูก ชันซ์ 5,8 ข้าวตอก ดอกไม้ กล้วยน้ำว้า เงินบูชาเท่าอายุ เสร็จแล้วเชิญพราหมณ์มาสวด เมื่อเสร็จพิธีให้นำไปส่งให้ผีที่ทางสี่แพร่ง เวลาไปส่งห้ามหันหน้ากลับไปดูทางที่วางกระทงไว้

2) **ความเชื่อเรื่องการเข้ากรรม** “กรรม” หมายถึง บุคคลผู้ที่ได้ร่ำเรียนวิชาคาถาอาคม และถือศีลปฏิบัติเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้าน การถือกรรมมีหลายประเภท เช่น ถือกรรมพระเวสสันดร (กรรมพระโพธิสัตว์) ถือกรรมคุณพระ (พระรัตนตรัย) ถือกรรมพราหมณ์ (ไสยศาสตร์) พิธีกรรมเกี่ยวกับการ “เข้ากรรม” จะคล้ายการก้มเข้าถือนมอเหยา แต่ถือปฏิบัติจะง่ายกว่า กล่าวคือเมื่อถึงวันพระ (ผู้ไทยเรียกศีลน้อย คือขึ้น/แรม 8 ค่ำ, ศีลใหญ่คือขึ้น 15 ค่ำ, แรม 14 ค่ำ) ให้นำชันซ์ 5 ไปขึ้นหิ้งพระกับหมอกรรมที่ตัวเองไปเป็นลูกกรรมเพื่อให้พ่อกรรมได้ผูกแขนให้ เป็นการแสดงการคุ้มครองดูแลให้อยู่เย็นเป็นสุข

3) **ความเชื่อเรื่องนางขี้ข้าว-หุงข้าวแดง** เชื่อว่าเมื่อจะมีเคราะห์เกิดแก่ครอบครัวข้าวที่นึ่งหรือหุงจะออกเป็นเหลืองแดงไปทุกเม็ด จะต้องเคราะห์ร้ายแก่สมาชิกในครอบครัว ทางแก้ต้องคดข้าวทั้งหมดในวันนั้นไปถวายพระเสียด และพูดเป็นนัยอันเป็นมงคลว่าได้หุงข้าวเป็นเงินเป็นทองถวายพระเรียบร้อยแล้ว

4) **ความเชื่อเรื่องขวัญ** ขวัญตามความหมายที่ใช้กันหมายถึงผมที่เวียนขึ้นเป็นก้อนหยอบบนศีรษะ นอกจากนี้ยังกินความไปถึงวิญญาณหรือสิ่งที่ไม่มีความตัวตนประจำกายคนและสัตว์มาตั้งแต่แรกเกิด เหตุที่ทำให้ขวัญ เพื่อความเป็นมงคลในชีวิตทั้งยามประสบโชคและประสบเคราะห์ เช่นเจ็บไข้ได้ป่วยก็ทำพิธีสู่ขวัญ ย้ายที่อยู่ ไปค้าขายได้เงินทอง หรือประสบผลสำเร็จได้ลาภยศ เกียรติเสื่อมลาภ เสื่อมยศ เสื่อมเกียรติก็จะทำพิธีสู่ขวัญ

ชาวผู้ไทยมีความเชื่อเรื่องขวัญซึ่งจะมีตั้งแต่เกิดจนถึงตายลงไปก็ต้องมีการจำหัวนี้ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการปลอบขวัญและปลอบใจถือว่าเป็นการ “พูนหนุนฮักซึกเหนเอา”

การ “สู่ขวัญ” ถ้าเป็นเด็กหรือจัดพิธีเฉพาะครอบครัวก็จะมีแค่ไข่ต้ม หรือ “ไก่ต้ม” พร้อมด้วยด้ายผูกแขน มีเฉพาะญาติผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ถ้าเป็นการต้อนรับหรือจัดพิธีที่มีแขกเข้าร่วมเป็นจำนวนมากก็จะมี “ขันมะเบ็ง” จัดใส่พานหรือขันโตกขนาดใหญ่ พร้อมด้วยไข่ต้ม ขนม ของหวาน ดอกไม้ รูปเทียน ด้ายสายสิญจน์ และมี “หมอสวด” เป็นผู้สวด เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะตามด้วยการผูกแขน อาจจะเป็นผู้น้อยให้ผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ให้แก่ผู้น้อยตามอักษาศัย เป็นการเชื่อมจิตวิญญาณ และความผูกพันให้แก่กันและกัน

บางครั้งระหว่างการผูกแขนก็จะมีข้าวเหนียวปั้นพร้อมไข่หรือเงินใส่มือด้วย แล้วแต่ อักษาศัย เมื่อเสร็จแล้วจะเคี้ยวกินเลยหรือจะไปวางไว้มุมใดมุมหนึ่งของบริเวณบ้านก็ได้

ตัวอย่างคำสู่ขวัญผูกแขน

นึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หัก ตักเส นึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หัก เจ็ด แปด เก้า เฒ่าผู้นั้น เฒ่าผู้นั้น อันฮ้ายกวดหนีอันดีกวดเฮ้อๆ เหนือผู้ดีมีแสง ความเจ็บป่วยได้ความไข้ยามมีเนื้อ ญ่างมนาเขาญาแหงนากเกล้า เอ้อมาเฮินมาซานเด้อ พื้นเป็นหญ้าแฝกมุงหนามาอยู่เฮินหลังคามุงสังกะสีมุงที่ เอ้อมาอยู่หน้าพื่อนำแม่ อันน่องยังหนานอันลุดตายังแน่นแท้ด้าย พ่อแม่มิได้หาย ตานายมิได้จ่ายเจ้าด้าย ยังฮักซิงแดงแพงซิงไข่แท้ด้าย อันหมั่นสันมิได้ตีหมั่นฮิมมิได้พาดเจ้าด้าย เหนืออยู่นือเข้านือเฮินนี้แหละ ก้อนเส้าไปเจ้าจิ้งไปจี่ไฟ คว่าเจ้าจิ้งคว่า ลูกแต่ปามาเฮินลูกแต่โสนมาบ้าน เจ้าจี่ค้ำหนอนนอนอยู่นือเฮิน มาเนือขวัญเอี้ยมาเป็นหมู่ ซิงกอกมาเป็นป่าซิงก้วย อ้อยอยู่โสนใหญ่เพียงลุดสูงเพียงป่า สูงปายฟ้าวยาวเพียงปายต่าน ยืนซิงพระเจ้าเฒ่าซิงพะโพพะไฮนือ มั่นผู้นั้น มั่นผู้นั้นเด้อ สาธุ”

(1 2 3 4 5 6 ตกเสียว 1 2 3 4 5 6 7 8 9 เฒ่ายังยืน เฒ่ายังยืน ลึ่งที่ร้ายๆ ใ้กวดหนี ลึ่งที่ดีใ้กวดเข้า ขอให้ผู้นี้มีความสุข ความเจ็บจงอย่าได้ความไข้จงอย่าได้มีนะ อย่าไปเพลนอยู่กับไรนาคนอื่น อย่าแหงเหมือนนกเกล้าใ้กลับมามาบ้านเรือนนะ พื้นบ้านเป็นกระเบื้องหนา ขอให้มาอยู่เรือนมุงสังกะสี ใ้มาอยู่กั้บพอกับแม่ ฟื่นน่องยังหนานอันลุดตายาดิผู้ใหญ่ยังแน่นแฟ้นกันนักหนา พ่อแม่ไม่ได้หาย ตาและยายไม่ได้ทิ้งเจ้านะ ยังรักเหมือน (พันธุ้แดง-เผ่าพันธุ้) ยังรักแพงหวงเหมือนไข่หมั่นจะเคาะตีเจ้าก็ไม้เคย หมั่นที่จะขว้างพาดเจ้าก็ไม้เคย ใ้อยู่ที่เข้านือเฮินนี้แหละ ก้อนเส้าไปแล้วเจ้าถึงไป (ถึงคราวตายไปแล้วเจ้าค้อยจากกัน) คว่าเจ้าจิ้งคว่า (ควรที่เจ้าจะกลับมายุ) ใ้ลูกจากปามาสู่เรือนลูกจากสวนมาบ้าน ถ้าเจ้าเกียจคร้านก็ใ้มาอยู่ที่บ้านนี้แหละ มาเถอะนะขวัญเจ้าจงมาเป็นเพื่อน ใ้จากพุ่มข่า (จิง, ข่าที่อยู่ใ้ในป่า) มาเป็นปากกล้วยป่าอ้อยในสวน ใ้กว้างใหญ่เสมอลุดเสมอป่า สูงเสมอต้นพร้าวาวเสมอต้นตาล (ใ้เป็นที่รักของลุดป่าและญาติฟื่นน่องทุกคน) ขอให้มันยืนเหมือนพระคุณของพระพุทธเจ้า ใ้สังขารยืนยาวเหมือนต้นโพธิ์ต้นไทร มันยืน มันยืน สาธุ)

ปัจจุบันการบายศรีสู่ขวัญได้กลายเป็นสัญลักษณ์ต้อนรับผู้มาเยือน โดยเฉพาะชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งจะถือเป็นกิจกรรมที่ขาดเสียไม่ได้เพื่อต้อนรับผู้มาเยือน หรือแก่แขกผู้มีเกียรติ เป็นการเชื่อมไมตรีจิตได้เป็นอย่างดี

4.2 ประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย

ประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งมีประเด็นศึกษาดังนี้ต่อไปนี้

4.2.1 ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนา

ชาวผู้ไทยแต่เดิมยังไม่มีการนับถือศาสนา นับถือแต่ผีบรรพบุรุษ คือ ผีปู่ย่าตายาย ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ต่อมาเมื่อเจ้าอนุรุธกุมารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ประทานครบถ้วนแก่พระยาแก้วหน้าชาวผู้ไทยพร้อมกับพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเพื่อช่วยอบรมสั่งสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งแนะแนวทางการทำบุญทำทาน ชาวผู้ไทยจึงเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนาผสมผสานกันไปกับการนับถือผีบรรพบุรุษอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของตนเองไปด้วย การถือ “ฮิตคอง” ในการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาที่ได้ถือเอาตามแบบอย่างชาวลาวเวียงจันทน์ ตั้งแต่นั้นจนกระทั่งอพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิม

“ฮิตคอง” ที่ถือปฏิบัติ คือ “ฮิตสิบสอง” กล่าวคือเป็นประเพณีประจำสิบสองเดือนในรอบปี เป็นช่วงของการร่วมกันทำบุญแต่ละเดือน สมาชิกในชุมชนทุกคนจะได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และทำงานเสียสละเพื่อชุมชนตนเอง ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

“ฮิตสิบสอง” ถือปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม นิมนต์สังฆเจ้าเข้ากรรม เพื่อให้พระสงฆ์ประพาศต้องอาบัติสังฆาทิเสสได้บำเพ็ญเพียรและสารภาพกรรมอันลามก (บาป) ต่อคณะสงฆ์เพื่อปลุกจิตสำนึกและเตือนสติตัวเองให้พึงระวังต่อการดำรงสมณเพศต่อไป

สำหรับบ้านโคกโก่งจากการสัมภาษณ์พบว่ายังไม่เคยมีการจัดงานปรีวาธรรมขึ้นในหมู่บ้านเพื่อให้พระสงฆ์เข้าพิธีสังฆกรรม แต่เมื่อมีการจัดงานปรีวาธรรมในละแวกใกล้เคียงกัน ผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งข่าวให้ชาวบ้านได้ทราบและไปร่วมทำบุญ สำหรับพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดท่านจะเดินทางไปร่วมเป็นบางครั้ง ทั้งนี้อยู่ที่ความสะดวกในการเดินทางเป็นสำคัญ

2) เดือนยี่ บุญคุณคุณลาน เป็นพิธีทำบุญหลังการเก็บเกี่ยวขึ้นแล้วเสร็จ เจ้าของผู้ฉางจะกำหนดวันประกอบพิธีตามความเชื่อ

พิธีกรรมคุณหรือบุญกุ่มข้าวของชาวผู้ไทยเป็นการ “สู่ขวัญข้าว” จะถือเอา “วันฟู” เป็นวันสู่ขวัญ เครื่องสู่ขวัญจะประกอบไปด้วยข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ชั้น 5 รูป เทียน ดอกไม้ นำไปวางไว้บนยุ้งข้าวพร้อมบอกกล่าวให้ “ผี” ผู้คุ้มครองได้มารับของไหว้

บางครอบครัวจะจำวันควายไปด้วย โดยจะมีไข่ต้ม ข้าวเหนียวปั้น ไปวางไว้บนศีรษะควาย พร้อมๆ กับนำค้ายสายลัญจณ์คล้องบนเขา และกล่าวเรียกขวัญให้กับควายที่ต้องใช้กำลังและแรงงานตลอดฤดูกาลและทำนาที่ล่วงผ่านมา

ปัจจุบันรูปแบบของการทำบุญคุณข้าวได้เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบการทำนา ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวบ้านนิยมใช้รถไถแทนแรงงานควาย ชาวบ้านไม่นิยมมัดข้าวในลานแล้วจึงนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง แต่จะใช้รถนวดข้าวแทนแล้วใส่กระสอบเก็บเอาไว้ บางครัวเรือนยังข้าวได้กลายเป็นที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตรอย่างอื่นก็มี จากการสัมภาษณ์พบว่าบางครอบครัวยังถือการสู่ขวัญ อยู่เช่นเดิม แต่เปลี่ยนจากสู่ขวัญควายมาเป็นสู่ขวัญรถไถแทน

3) เดือนสาม บุญข้าวจี่ โดยปกติจะทำพิธีในวันเพ็ญเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชาทางพุทธศาสนา เป็นการนำข้าวที่เป็นผลผลิตมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วตลอดถึงการอุทิศให้แก่ผีไร้ญาติ

การทำบุญข้าวจี่ของชาวผู้ไทย เริ่มต้นจากพระสงฆ์และชาวบ้านไปร่วมกันหาไม้ที่เรียกว่าต้นข้าวจี่จากป่ามากองไว้ที่วัด ตอนเช้าชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาประชุมกันที่วัด ปั่นข้าวเหนียวไว้โอบไม้ที่ตัดแล้วอย่างไฟ ทาด้วยไข่ไก่โรยเกลือใส่น้ำอ้อยในข้าวเหนียว เรียกข้าวที่ปิ้งสุกแล้วว่าข้าวจี่ หลังจากนั้นจะนำไปถวายพระ

ปัจจุบันการทำบุญข้าวจี่ยังคงถือปฏิบัติอยู่เช่นเดิม แต่ประเพณีการปฏิบัติได้เปลี่ยนไป ชาวบ้านจะปิ้งข้าวจี่ตั้งแต่อยู่เรือนแล้วนำลงไปถวายพระก็ถือเป็นอันเสร็จพิธี

4) เดือนสี่ เทศกาลบุญพะแหวด หรือบุญเทศน์มหาชาติ รำลึกถึงการบำเพ็ญ “ทานบารมี” ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โพธิสัตว์ ชาวผู้ไทยถือเป็นบุญใหญ่ประจำปี

ปัจจุบันชาวบ้านโคกโก่งไม่มีการจัดบุญประเพณีบุญเทศน์มหาชาติแล้ว แต่ยังคงมีความเชื่อและศรัทธาอยู่ โดยจะไปร่วมงานบุญเทศน์มหาชาติที่หมู่บ้านอื่นๆ อยู่ทุกปี

ในช่วงเทศกาลเดือน 4 ชาวผู้ไทยนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งใหญ่แก่ผู้ล่วงลับด้วยเรียกว่าการถวาย “เม็ง”

“เม็ง” ชาวผู้ไทยหมายถึงเตียงที่ตกแต่งไปด้วยกระดาษหลากสีสันต่างๆ บรรจุเครื่องบริขาร เช่น หมอน มุ้ง เสื้อ ผ้า ขนมห และเครื่องอุปโภคต่างๆ เพื่อที่จะนำไปถวายพระ และอุทิศให้แก่คนตายด้วย โดยเครื่องบริขารต่างๆ จะได้มาจากญาติพี่น้องของผู้ล่วงลับมาร่วม “โหมบุญ” (อนุโหมทนา)

การถวายเม็งอุทิศส่วนกุศลจะใช้เวลาเตรียมการถึง 1-2 เดือนเพื่อเตรียมทอผ้า ยัดหมอน ทำดอกไม้ ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำงานถึงวันงานจริงๆ ผู้ที่จะทำหน้าที่รับกองบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลก็คือ “พระ” ซึ่งจะเป็ญญาติของผู้ล่วงลับ หรือถ้าไม่มีครอบครัวก็จะทำพิธี “หุดสงฆ์” หมายถึงรดน้ำเอาพระที่อยู่ในวัดเพื่อให้รับ “เม็ง”

หลังจากการถวายเม็งแด่พระภิกษุแล้ว ญาติๆ ก็จะนำอัฐิมารรจูลใส่เจดีย์ไว้ และยกผ้าทุง (ธงปลากุ) ขึ้นสู่เสาเป็นขั้นตอนการทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งสุดท้ายแก่ผู้ตาย

สำหรับการยกธงขึ้นสู่เสานี้โดยความเชื่อของชาวผู้ไทยเชื่อว่าเป็นการปูฟ้าเพื่อจะได้เป็นบันไดสู่สวรรค์ อีกนัยหนึ่งก็เพื่อเป็นการประกาศให้รู้ว่าได้ทำบุญอุทิศให้เรียบร้อยแล้ว

5) เดือนห้า บุญสงกรานต์ เป็นบุญประเพณีที่ชาวผู้ไทยบ้านโคกโค้งถือปฏิบัติ เช่นเดียวกับชาวผู้ไทยหมู่บ้านอื่นๆ และชาวไทยอีสานทั่วไป

ในเทศกาลวันสงกรานต์ชาวผู้ไทยจะถือเอาวันที่ 13 14 และ 15 เป็นวันสงกรานต์เล่นน้ำ ตอนเช้าเมื่อถวายอาหารพระสงฆ์เสร็จแล้วจะมี “การตีกองโหม” เป็นสัญญาณให้ชาวบ้านทำน้ำอบน้ำหอมใส่ขัน เพื่อลงมารวมกันที่วัดเพื่อนิมิตพระพุทธรูปลงมาให้ชาวบ้านได้รดน้ำ รวมทั้งพระสงฆ์ด้วย เสร็จแล้วชาวบ้านก็จะรดน้ำกันเป็นที่สนุกสนาน ช่วงเย็นจะมีขบวนแห่ของชาวบ้านเพื่อไปเก็บดอกไม้ตามหมู่บ้านและตามป่ารอบๆ หมู่บ้านเพื่อมาถวายเป็นเครื่องบูชาพระพุทธรูป

วันสุดท้ายจะเป็นวันที่อาราธนาพระพุทธรูปขึ้นสู่ศาลาการเปรียญตามเดิม จะมีการตีกองโหมเพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำอบน้ำหอมมาสร้งน้ำพระ เสร็จแล้วจะมีการขนทรายเข้าวัด โดยก่อกองเป็นเจดีย์รูปทรงต่างๆ พร้อมกับประดับประดาด้วยดอกไม้อย่างสวยงาม จนถึงตอนเย็นประมาณเวลา 19.00 น. – 20.00 น. ชาวบ้านจะกลับมารวมกันอีกครั้งที่วัดเพื่อทำวัตรสวดมนต์ และทำพิธีถวาย “ทราย” คืนแก่วัด

ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์ที่ถือเป็วันปีใหม่ตามความหมายเดิมจะมีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงให้ความสำคัญถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันนำพระประจำบ้านมาทำความสะอาดและสร้งน้ำ และผู้สูงอายุจะรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็กๆ 8-10 คน เพื่อร่วมรดน้ำคำหัวให้แก่กันและกัน

สำหรับวัยรุ่นหนุ่มสาวมักจะรวมกลุ่มกันไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ โดยรถมอเตอร์ไซด์ หรือรถยนต์โดยจะมีถึงน้ำขนาดใหญ่บรรจุน้ำไปด้วย วิ่งไปตามหมู่บ้านใกล้เคียงกันเพื่อร่วมเล่นสงกรานต์

6) เดือนหก บุญบั้งไฟ หรือบุญเบิกฝน ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยและชาวไทยอีสานทั่วไปที่เชื่อว่าการทำบุญบั้งไฟเป็นการจุดถวายพญาแถน ที่อยู่สวรรค์จะสามารถบันดาลให้ฝนตกฟ้าร้องได้ จึงได้จัดให้มีประเพณีนี้เพื่อขอให้ฟ้าได้โปรยฝนมาให้ทำไร่นา

พิธีกรรมการเลี้ยงปู่ตาหรือ “เจ้าปู่” ของชาวผู้ไทยถือเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ถือปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการเลี้ยงตายก่อนฤดูกาลทำนา ปกติจะกำหนดในวันพุธเดือน 6 โดยแต่ละครอบครัวต้องเข้าร่วมด้วย มีดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวเหนียวป่น และที่ขาดไม่ได้ก็คือ เหล้าขาว อาจจะเป็นการแบ่งใส่ขวดเล็กมาเพื่อเป็นเครื่องเซ่นไหว้

“เจ้าจ้ำ” จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเซ่นไหว้ เสร็จแล้วก็จะนำเอาไก่ที่เซ่นไหว้ลงมาเพื่อจะเอาคางไก่มาคว่ำมีลักษณะใด ถ้าโค้งก็หมายถึงข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตดี ถ้าหงิกงอก็จะหมายถึงจะเกิดฝนแล้ง ข้าวกล้าเหี่ยวแห้งตาย ให้ผลผลิตไม่ดี แต่ถ้าเหยียดตรงก็หมายถึงฝนตกน้ำท่วมทำให้หน้าข้าวเสียหายได้ หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านก็จะร่วมรับประทานอาหารที่เหลือจากเครื่องเซ่นไหว้ ก่อนจะแยกย้ายกันเป็นอันเสร็จพิธี เครื่องเซ่นที่เหลือก็เป็นของเจ้าจ้ำ

● สำหรับประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านโคกโก่งนิยมไปร่วมงานกับหมู่บ้านอื่นที่จัดขึ้น เช่นที่บ้านคำหว่า (กุดหว่า) บ้านบัวขาว บ้านคำบง เป็นต้น

7) เดือนเจ็ด บุญซำฮะ เป็นช่วงของการทำบุญบวงสรวงมหศักดิ์หลักเมือง เพื่อขอความคุ้มครองจากเทวดาอารักษ์ มีการหว่านทรายเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่างๆ

ปัจจุบันการทำบุญซำฮะ เป็นช่วงของการทำบุญกรณีพิเศษจริงๆ เช่น เกิดโรคภัยไข้เจ็บสมาชิกในหมู่บ้านล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุติดต่อกันหลายราย การเกิดเหตุร้ายในหมู่บ้านมีการฆ่ากันตายทำให้เกิดความหวาดกลัว เป็นต้น หากมีเหตุการณ์เช่นนี้คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะตกลงเพื่อกำหนดวัน โดยจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลตามหลักทางพระพุทธศาสนา อาราธนาพระสงฆ์สวด “พระปริตร” เพื่อไล่ภูมิจิปิศาจออกจากหมู่บ้านสร้างขวัญกำลังใจแก่ชาวบ้าน สำหรับหมู่บ้านโคกโก่งยังไม่มีการทำบุญซำฮะ

8) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เป็นช่วงระยะเวลาที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาต้องอยู่จำพรรษาตามหลักพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะให้ความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์และถือศีลปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ชาวผู้ไทยที่นับถือพุทธศาสนาโดยส่วนมากจะถือเป็นช่วงทำบุญพิเศษ จะมีการนุ่งขาวห่มขาวถือศีล 8 ทุกวันพระ และอยู่จำอุโบสถที่วัดเป็นการบำเพ็ญเพียรตามคติทางพุทธศาสนา และในวันปกติตอนช่วงเย็นจะมีการฟังเทศนา ทำวัตรสวดมนต์และฟังธรรม

สำหรับชาวบ้านโคกโก่ง การถือศีลในวันพระคงปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่จะไม่มีการฟังเทศน์ตอนเย็นเพราะขาดพระที่จะเป็นองค์ธรรมกถึก เพราะมีเพียงหลวงพ่อดีซึ่งสูงอายุนานแล้ว และสุขภาพไม่ค่อยดีนัก

9) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญเกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว นิยมทำในแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี

ตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย และตามความเชื่อเรื่องเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารตามคติการทำบุญในพระพุทธศาสนา ชาวไทยเชื่อว่าในแรม 14 ค่ำ เดือน 9 จะเป็นวันเปิดประตูนรกให้เปรตขึ้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องได้

ตอนเช้าญาติพี่น้องจะนำสิ่งของเช่น ไข่ ปลา เนื้อ และกับข้าวอื่นๆ โดยมากเป็นอาหารแห้งมาห่อใส่ใบตองไปถวายพระ หลังจากพระรับเพียงพอก็จะฉันแล้วก็ให้คืนกลับมาชาวบ้านก็จะนำไปวางไว้ตามประตูวัด หน้าเจดีย์บรรจุกระดูก เพื่อเป็นการนำส่งให้เปรตกิน ปัจจุบันนี้ยังคงถือปฏิบัติอยู่เช่นเดิม

10) เดือนสิบ บุญข้าวสากหรือสลากภัต “บุญห่อข้าวสาก” เป็นการเตรียมเครื่องทานไปเขียนเป็นสลากถวายแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ

การทำบุญสลากเป็นการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับโดยญาตินิยมเขียนชื่อญาติผู้ล่วงลับไปแล้วติดเบอร์หมายเลขกำกับไว้ เมื่อไปรวมกันที่วัดแล้วพระสงฆ์จะจับสลากเพื่อจะให้เจ้าภาพไปถวายตามลำดับเลขที่ได้ หลังจากนั้นพระสงฆ์จะให้การอนุโมทนาอุทิศส่วนกุศลเป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบันประเพณีบุญข้าวสากยังคงถือปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เพียงแต่รูปแบบการถวายไม่ต้องตามลำดับหมายเลขสลากเพราะพระสงฆ์มีน้อย จึงถวายเพียงครั้งเดียวก็เป็นอันเสร็จพิธี

การทำบุญถวายข้าวสาก นอกจากความเชื่อตามพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวไทยยังเชื่อว่าเป็นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษด้วย โดยเฉพาะหญิงที่เป็นสะใภ้มักจะทำขนมบรรจุใส่ห่อนำไปมอบให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายเพื่อจะไปเช่นไหว้ผีเรือน และเป็นการคารวะแก่ปู่ย่าด้วย ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะมอบข้าวปลาอาหารและขนมต่างๆ ตามสมควรเป็นของตอบแทน ปัจจุบันประเพณีเช่นนี้ไม่นิยมปฏิบัติกันแล้วในหมู่บ้านโคกโก่ง

11) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เป็นช่วงของการออกพรรษาของพระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาตลอด 3 เดือน ชาวไทยถือเป็นประเพณีสำคัญเช่นเดียวกับชาวพุทธท้องถิ่นอื่นๆ

เมื่อถึงเดือน 11 ก่อนออกพรรษา 1-2 วัน ชาวไทยจะเตรียมตัวห่อข้าวต้ม ทำของหวานเตรียมไว้ถวายพระ และเตรียมไม้มาทำเป็นรูปบ้านเรือน เครื่องใช้สอยต่างๆ อุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เป็นการจำลองเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ในวันออกพรรษาตามความเชื่ออีกอย่างหนึ่งคือเชื่อว่า

เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับลงจากสวรรค์หลังจากไปโปรดพุทธมารดา ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรเทโว

ชาวบ้านโคกโก่ง เมื่อถึงวันทำบุญตักบาตรเทโว จะร่วมกันนำอาหารคาวหวานพื้นบ้าน และอาหารที่หาซื้อได้ตามร้านค้า เช่น ปลากระป๋อง มะหมี่ยี่ห้อต่างๆ เป็นเครื่องไทยทานใส่บาตรอย่างพร้อมเพรียงกัน หลังจากวันตักบาตรเทโวช่วงเวลาภายใน 1 เดือนก็จะตระเตรียมงานบุญกฐินประจำหมู่บ้าน

12) เดือนสิบสอง บุญลอยกระทง เป็นการทำบุญและงานรื่นเริงขึ้น 15 ค่ำ เป็นการชำระล้างจิตใจและบูชาแม่น้ำ

ชาวผู้ไทยจะมีคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทงตามคติทางพุทธศาสนาที่เชื่อว่าเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าและอีกประการหนึ่งก็เป็นการเชื่อว่าเป็นการบวงสรวงผีสงเทวดาผู้ให้ความคุ้มครองตนเองด้วย

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนาของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งมีรูปแบบเหมือนฮีตสิบสองของชาวไทยอีสาน และคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั่นเอง

4.2.2 ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิต

4.2.2.1 การเกิด

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนถึงขั้นตอนการเตรียมความพร้อมให้กับชีวิตใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้นและเจริญเติบโตในอนาคต เสฐียรโกเศศ (2510 : 1-63) กล่าวถึงประเพณีพิธีกรรมการเกิดว่ามีคติความเชื่อจากมูลเหตุ 3 ประการคือ

1. เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันอาจจะเกิดขึ้นแก่หญิงมีครรภ์
2. เพื่อให้คลอดง่ายไม่เป็นอันตรายแก่ชีวิต
3. เพื่อป้องกันรักษาทารกที่คลอด

การเกิดหรือการ “เอื้อลู่” ตามสำเนียงของชาวผู้ไทย หมายถึง การคลอดบุตรออกจากครรภ์มารดา ชาวผู้ไทยให้ความสำคัญกับการเกิดเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นการให้ชีวิตใหม่และเป็นอุดมมงคลแก่ครอบครัว

การบำรุงรักษาครรภ์จะเริ่มตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ ผู้เป็นมารดาจะถือหรือปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ (ชะล่า) โดยหลีกเลี่ยงอาหารที่จะเป็นอันตรายแก่ครรภ์ จะต้องระมัดระวังทุกอิริยาบถไม่

ว่าจะเป็นการขึ้น การเดิน การนั่ง การนอน การรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ตลอดถึงการหมั่นทำบุญประกอบกุศลเพื่อส่งผลให้เด็กมีสุขภาพกายและจิตที่ดี

เมื่อทราบว่าภรรยาตั้งครรภ์ผู้เป็นสามีจะต้องเตรียมไม้เพื่อมาทำเป็นพื้น โดยมากนิยมเลือกไม้ตะแบก ไม้มะขาม ซึ่งเป็นไม้ที่เผาแล้วไม่แตกเป็นอันตรายเป็นมารดาและทารกที่กำลังจะเกิด โดยท่อนไม้จะถูกตัดเป็นท่อนๆ ขนาด 1 ศอก หรือถ้าเป็นท่อนซุงขนาดใหญ่จะต้องผ่าเป็นซีกเพื่อสะดวกแก่การก่อไฟ

สถานที่ที่คลอดมักจะเลือกเอามุมใดมุมหนึ่งของบ้าน ซึ่งจะต้องสะดวกแก่การระบายควันไฟและระบายน้ำ เมื่อถึงกำหนดคลอด ผู้เป็นสามีและญาติพี่น้องจะเตรียมเตาไฟเอาไว้พร้อมๆ กับกั้นห้องไว้เป็นที่เฉพาะสำหรับการอยู่ไฟ

ด้านล่างของเรือนบริเวณที่เป็นห้องคลอด สามีจะต้องนำหนามไม้พุทรามาปอกคลุมเอาไว้เป็นการป้องกันฝักระสือมากินเลือดและของควาที่เกิดจากการคลอดบุตรใหม่ตามความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งฝักระสือนี้สามารถเข้าสิงในท้องของมารดาและบุตรจนอาจทำให้เสียชีวิตได้ หนามพุทราจะเป็นเครื่องป้องกันฝักระสือได้

เมื่อถึงกำหนดคลอด ห้องที่ใช้สำหรับคลอดและอยู่ไฟจะต้องโยงด้ายสายสิญจน์รอบๆ ห้อง เป็นการป้องกันภูตผีปีศาจมารบกวน และญาติผู้ใหญ่จะต้องแต่งชั้น 5 (ประกอบไปด้วยดอกไม้ม 5 คู่ เทียน 5 คู่) ไปคอบ (บอกกล่าว) ให้สิบบรรพบุรุษได้ทราบและมาปกป้องรักษาให้การคลอดดำเนินไปด้วยความปลอดภัย

ตามความเชื่อดั้งเดิม เวลาคลอดบุตรจะต้องให้มารดาหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เพราะถือว่าการเกิดใหม่เสมือนการขึ้นของดวงอาทิตย์ หรืออาจจะหันหน้าตามความสะดวกตามที่หมอด้ายแนะนำ ขณะคลอด ญาติซึ่งเป็นหญิงจะมาช่วยหมอด้ายและถือเป็นการเข้าไปให้กำลังใจอย่างใกล้ชิดอีกด้วย

เวลาตกลูกซึ่งถือเป็นเวลาเริ่มต้นชีวิตใหม่ของทารกจะกำหนดเอาเมื่อตอนทารกออกจากครรภ์ของมารดาและตกถึงพื้น หมอด้ายจะอุ้มเด็กคว่ำหน้า ใช้มือล้วงปากควักเมือกและเลือดออกจากปากเด็กเพื่อให้หายใจได้สะดวก จับขาทั้งสองข้างยกขึ้นให้หัวหย่อนลงทางพื้นพร้อมตบกันให้เด็กร้องเพื่อให้รอกออกจากปาก หมอด้ายจะคว่ำอวัยวะของเด็กไว้สักครู่ก่อนจะปล่อยตามความเชื่อว่ามีเจริญเติบโตเต็มวัยจะมีอวัยวะที่เข้ารูปสมบูรณ์ไม่พิการ

หมอด้ายจะใช้เชือกด้วยด้ายผูกสายสะดือเป็นสองปลี และตัดตรงกลางโดยใช้ไม้รวกหรือไม้ไผ่ที่คมและสะอาดตัด นำขมิ้นชันสดตำพอกห้ามเลือดจากสายรก สำหรับสายรกให้ไปฝังไว้โคนไม้สูงหรือฝังไว้ที่เดินเชิงบันได ตามความเชื่อที่ว่าจะทำให้เด็กมีความผูกพันกับบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ต่อจากนั้นจะอาบน้ำอุ่นให้กับทารกทำความสะอาดร่างกายเด็ก เสร็จแล้วห่อ

ผ้าให้เด็กและนำเด็กนอนระหว่างเข่งหันศีรษะไปทางปลายเท้า ผูกด้ายสายสิญจน์แก่เด็กทารกและมารดาเพื่อเป็นสิริมงคล ต่อจากนั้นนำเด็กวางบนกระดังซึ่งภายในกระดังจะมีห่อบรรจุสมุด ดินสอด เครื่องเรียนเอาไว้ ตามความเชื่อที่จะทำให้เด็กฉลาดหลักแหลม ใฝ่การศึกษาเล่าเรียน หมอตำแยก็จะยกกระดังร้อนเบาๆ ให้เด็กตกใจร้อง โดยจะยกร้อน 3 ครั้ง เสร็จแล้วกล่าวว่า “สามมือลูผี ลี่มือลูกคน ลูผีหีลูกคนอื่น” (สามมือลูกผี ลี่มือเป็นลูกคน ลูกผีหรือลูกคนเจ้าตัวนี้) ผู้เป็นญาติก็จะตั้งว่า “ลูกคนหันแหล่ว” (ก็ลูกคนนะสิ) ต่อจากนั้นหมอตำแยก็จะมอบเด็กให้แก่ญาติ

ส่วนมารดาของเด็กหลังการคลอดแล้วหมอตำแยจะให้นั่งยองๆ เอนกายหมุนหมอน หมอตำแยจะนำใบพลูหย่อนลงคอกให้อือหรือจามเพื่อให้รกออกมา ต่อจากนั้นให้กินยาส้ม มะขามเปียกผสมเกลือช่วยให้การระบายดีขึ้น หากเลือดยังตกค้างต้องกินยาเลือด และอยู่ไฟจนกว่าจะครบกำหนด

มารดาของเด็กจะต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟ) เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 เดือน ตลอดระยะเวลาที่อยู่ไฟจะต้องนำค้ำน้ำร้อนอาบตลอดเวลา ซึ่งน้ำร้อนจะผสมยาสมุนไพร สำหรับน้ำค้ำจะต้องค้ำน้ำยาสมุนไพรจนกว่าความคูลูกจะเข้าสู่ภาวะปกติ

ตามความเชื่อดั้งเดิม เพื่อเป็นการป้องกันอาหารที่อาจแสลงต่อสุขภาพหลังคลอด มารดาต้องกินอาหารที่ไม่แสลงต่อการอยู่ไฟตามความเชื่อของชาวผู้ไทย เช่น ข้าวกับเกลือ ปั่นข้าวจี่ ข้าวกับปลา น้ำยาสมุนไพรเสื่อโคร่ง น้ำส้มมะขามคั้น หรือตามที่หมอตำแยแนะนำ และจะต้องเอาหลังอังไฟอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหงื่อซึมออก

เมื่ออยู่กรรมครบ 1 เดือน จะต้องแต่งขันธุ์ 5 บอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษ และสามารถรับประทานอาหารได้ตามปกติ แต่ต้องละเว้นการสัมผัสกับสามีเป็นเวลาอย่างน้อย 3 เดือน เป็นการป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับครรภ์ผู้เป็นแม่

การตั้งชื่อบุตรผู้เกิดใหม่ในอดีตจะถือเอาตามสิ่งแวดล้อม หรือตามคำที่เชื่อว่าเป็นคำที่เป็นสิริมงคล เช่น ชื่อว่า “เก่ง” จะได้เก่งกล้าตามชื่อ, ชื่อว่า “บุญคุ้ม” เพื่อจะให้บุญกุศลคุ้มครอง, ชื่อ “ทอง” เพื่อจะได้แข็งแรงและร่ำรวยเงินทอง เป็นต้น

ปัจจุบันความเชื่อทางพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลจนกลายเป็นวิถีทางวัฒนธรรมของสังคมชาวผู้ไทยไปแล้ว การตั้งชื่อเด็กสมัยใหม่จะถือเอาตามหลักทักษาปกรณ์ตามคติทางพุทธศาสนา ดังนี้

วันอาทิตย์	นำด้วย	อะ,อา,อิ,อี,อุ,อู,อี,อี,เอ,โอ
	เว้น	ส ห ล
วันจันทร์	นำด้วย	ก ข ค ฆ ง

	เว้น	อะ,อา,อิ,อี,อุ,อู,อี,อี,เอ,โอ
วันอังคาร	นำด้วย	จ ฉ ช ฌ ญ
	เว้น	ก ข ค ฃ ง
วันพุธ (กลางวัน) นำด้วย		ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
	เว้น	จ ฉ ช ฌ ญ
วันพุธ (กลางคืน) นำด้วย		ข ร ล ว
	เว้น	บ ป ผ พ ฟ ภ ม
วันพฤหัสบดี	นำด้วย	บ ป ผ พ ฟ ภ ม
	เว้น	ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
วันศุกร์	นำด้วย	ส ห พ
	เว้น	ข ร ล ว
วันเสาร์	นำด้วย	ค ต ถ ท ฐ น
	เว้น	ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ

ปัจจุบันประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของชาวผู้ไทยได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก คงเหลือเฉพาะการผูกแขนทำขวัญให้แก่มารดาและทารกซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ถึงปัจจุบัน ส่วนการถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมแทบจะไม่ปรากฏให้เห็น

4.2.2.2 การแต่งงาน

การแต่งงานเป็นจารีตประเพณีที่ประกาศให้เป็นที่รู้ว่าชายและหญิงที่จะเข้าพิธีแต่งงานจะอยู่กินฉันท์สามีภรรยา ห้ามผู้อื่นมาเกี่ยวข้องและเกี่ยวพาราสีอีก และให้เจ้าโคตรตายรับรู้เห็นเป็นสักขีพยานว่าทั้งสองจะอยู่กินเป็นสามีภรรยาตามประเพณี การแต่งงานโดยลักษณะแล้วมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรกเรียกว่าวิวาหะมงคล เมื่อแต่งงานเจ้าบ่าวต้องไปอยู่บ้านเจ้าสาว ประเภทที่สองอาวหะมงคล เมื่อแต่งแล้วเจ้าสาวต้องไปอยู่บ้านเจ้าบ่าว (เสฐียรโกเศศ, 2539 : 1-5)

ประเพณีการแต่งงานของชาวผู้ไทยจะเรียกว่า “พะชู” หรือ “ปะชู” ตามสำเนียงชาวผู้ไทย อาจจะมีผิดเพี้ยนไปบ้างในแต่ละท้องถิ่น สันนิษฐานว่าคงจะมาจากคำว่า “บ้ายสี” (บายศรี) และ “สู่ขวัญ” (สู่ขวัญ) รวมเป็น “เฮ็ดบ้ายชู” ซึ่งตามขั้นตอนแล้วก็ถือว่าการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นหัวใจของการแต่งงานชาวผู้ไทยเลยทีเดียว (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2538 : 127)

สังคมชาวผู้ไทยดั้งเดิมให้ความสำคัญกับการครองเรือนมาก ปรากฏในขั้นตอนการแต่งงานซึ่งมีถึง 9 ขั้นตอน คือ

ครั้งที่ 1 กล้าวโอม จัดเข้าแกไปสูขอ ต้องเสียเงิน 3 บาท ให้กับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ซึ่งเรียกว่า “ลุงตาพาเข้า” เรียกว่า “เงินไขความปาก”

ครั้งที่ 2 หมาย เป็นการจัดของกินของใช้ เป็นต้นว่า หมาก พลู บุหรี่ ก๊วย อ้อย ข้าวต้มใส่กระหยัง เต็ม 2 กระหยัง ให้คน 2 คน นำไปมอบให้ลุงตาพาเข้าของฝ่ายหญิง เป็นการจับจองตัวเจ้าสาว ล่วง 3 วัน ฝ่ายหญิงจึงคืนกระหยังเปล่าให้ชาย

ครั้งที่ 3 ให้ของฝาก จัดของอย่างครั้งที่ 2 แต่ต้องเพิ่มจำนวนของที่ส่งไปให้ โดยใส่เต็ม 4 กระหยัง และเพิ่มตะกร้าเล็กๆ อีก ถ้าผู้หญิงนั้นเป็นลูกคนหัวปีหรือสุดท้อง ต้องใช้ตะกร้า 32 ใบ นอกจากนี้ใช้ 16 ใบ ในตะกร้าเหล่านี้ ใส่ไขไก่ 4 ใบ ใส่ข้าวเปลือก 4 ใบ เงิน 2 บาท นำไปให้ฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงเก็บเงินไว้ 2 บาท กระหยัง 2 ใบ คืนกระหยังให้ฝ่ายชาย 2 ใบ ตะกร้านอกนั้นเอาแจกหมู่พี่น้องที่นับว่าเป็นเจ้าโคตรลุงตาพาเข้า ต่อแต่นั้นก็หาฤกษ์ปลูกเรือนหอ

ครั้งที่ 4 พะชู หรือ ปะชู คือขันการแต่งงาน ครั้นวันฤกษ์ดี ฝ่ายชายจัดสุกร 1 ตัว ไก่ 10 ตัว ขึ้นไป นำไปบ้านฝ่ายหญิง ทำกับข้าวรวมกันจัดเป็นสำรับมากบ้างน้อยบ้าง แต่ฝ่ายหญิงต้องจัดมากกว่าฝ่ายชาย 2 สำรับ ในสำรับชายต้องมีเงิน 1 บาท สำรับหญิงต้องมีเงินสำรับละ 1 สตางค์ ครั้นเลี้ยงดูกันแล้ว แห่เจ้าบ่าวขึ้นเรือนหอ และทุกๆ คนต้องยื่น อ่าเพ็งนั่งในเมื่อขึ้นไปแล้ว จนกว่าผู้กล่าวโอมจะรับเจ้าสาวขึ้นมา จึงพากันนั่งได้ ลำดับนั้น คู่ขวัญ เสร็จแล้วชายหญิงทั้งคู่ไหว้ญาติพี่น้อง คือชายไหว้พี่น้องเจ้าโคตรฝ่ายหญิง และหญิงไหว้พี่น้องฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงต้องมีของไหว้ เช่น ที่นอน หมอนมุ้ง (เครื่องเรือน)

ครั้งที่ 5 แพงออก หลังจากนั้น 9 วัน ชายจับไก่ต้ม 1 ตัว ไห (มีสุราหรือไม่มีก็ได้) 1 ไห ถ้วย 1 ลูก (สำหรับใช้ดื่มสุรา) กับสตางค์ 6 สตางค์ ไหว้ผีฝ่ายหญิง ผ่านเจ้าโคตรลุงตา ขอย้ายสังกัดหญิงมานับถือฝ่ายชาย ของชายเหล่านี้ ผู้ปกครองฝ่ายหญิงเก็บไว้ (การกินของเหล่านี้หมายความว่าหย่าร้างกัน ถ้าไม่คืนตราบใดถือว่าไม่หย่าร้างกันตราบนั่น)

ครั้งที่ 6 กินดอง เมื่อครบ 3 ปี ฝ่ายชายจัดสุกร 1 ตัว สุรา 6 ไห ฝ่ายหญิงจัดไก่ 10 ตัว หรือสุกร 1 ตัว รวมกันทำกับข้าวที่บ้านของผู้ปกครองฝ่ายหญิง แต่ต้องแยกกันทำคือชายทำก่อน แล้วเอาไปเช่นผีฝ่ายหญิง พร้อมกับเงิน 1 บาท แล้วเลี้ยงเจ้าโคตรทั้งสองฝ่าย เสร็จแล้วหญิงเลี้ยงเจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายอีกครั้งหนึ่ง และต้องจัดสำรับกับข้าวเหมือนครั้งที่ 4

ครั้งที่ 7 กินด่าง เมื่อมีบุตร 2 คนแล้ว ฝ่ายชายจัดกระบือ 1 ตัว สุกรเล็ก ๆ 1 ตัว (ขนาดต้มทั้งตัวได้) ฝ่ายหญิงจัดสุกร 1 ตัว รวมกันทำกับข้าวที่บ้านของฝ่ายหญิง ทำพิธีเหมือนครั้งที่ 6 เสร็จแล้ว ฝ่ายชายนำเงิน 6 ตำลึง กระบือ 1 ตัว ไปไหว้โคตรตาฝ่ายหญิง

ครั้งที่ 8 กินชอด หรือกินชวด เมื่อมีบุตร 3 คนแล้ว ฝ่ายชายจัดกระบือ 1 ตัว ไปบ้านฝ่ายหญิง ทำเหมือนครั้งที่ 4,5,6,7

ครั้งที่ 9 กินหมกมฮอย หรือกินหมกมฮอย กินควายแม่ลูกผูกถูน เมื่อมีบุตร 4 คนแล้ว ฝ่ายชาย จัดกระบือแม่ที่มีลูกติด 1 ตัว สุกร 1 ตัว ไก่ 1 ตัว ไปบ้านฝ่ายหญิง ผูกกระบือไว้ใต้ถุนมุม ต้นเสาเรือน ผูกไก่ไว้ที่บันไดชั้นล่าง เรียกว่า ไก่ชะปก นกกะหุ่ม ต้มสุกรทั้งตัวนำไปเช่นฝึฝ่ายหญิง เรียกว่ากินหมกมฮอย กระบือนั้น แม่มันผูก ลูกมันฆ่า คือฆ่าลูก เรียกว่ากินควายแม่ลูกผูกถูนไก่อ้นฆ่า เอาไก่อ้นไปพร้อมกับเนื้อสุกรเนื้อกระบือ ใส่ขวัญให้แก่ผู้กล่าวโอม คู่ขวัญแล้วเป็นอันยุติพิธีที่เนื่องด้วยการแต่งงานมาแต่ต้น

ปัจจุบันประเพณีการแต่งงานของชาวไทยได้ดัดดองลงไปมากตามเหตุผลทางความเหมาะสมและทางเศรษฐกิจ แต่ก็คงขั้นตอนที่ถือว่าเป็นสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเพณีขั้นตอนของประเพณีการแต่งงานที่ยังคงปรากฏมีดังนี้

ขั้นตอนการพะชู จุดเริ่มต้นของประเพณีการแต่งงานเริ่มขึ้นหลังจากที่ทั้งชายและหญิงตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ด้วยกันแล้ว ฝ่ายชายก็จะบอกญาติผู้ใหญ่ของตนเพื่อปรึกษากับ “เจ้าคิด” (ที่ปรึกษา) เพื่อไปขอร้อง ตามธรรมเนียมชาวไทยการขอร้องนั้นมี 2 วิธี คือ ประการแรกญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เจ้าคิดและผู้ที่เกี่ยวข้อง 4-5 คนไปขอร้อง ประการที่สอง คือ การไปหาล่ามไปขอ พร้อมกับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย

ขั้นตอนการหาล่าม “ล่าม” หรือ “พ่อล่าม” จะมีบทบาทสำคัญมากในการแต่งงาน และการครองชีวิตคู่ของชาวไทยตลอดไป แม้ว่าการขอร้องครั้งแรกจะไม่มี “ล่าม” ไปด้วย ขั้นตอนต่อไปต้องหา “ล่าม” ให้ได้ ล่ามจะเป็นผู้คอยดูแลให้คำปรึกษาการครองชีวิตครอบครัว ตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ เป็นผู้คอยไกล่เกลี่ยปัญหาครอบครัวของ “ลูกล่าม” ทั้งหญิงและชายจะต้องประพฤติตนต่อล่ามประดุจพ่อแม่ที่สองของทั้งคู่

การตระหนักถึงปัญหาชีวิตคู่ที่อาจจะมีผลกระทบกระทบกันได้ ด้วยความเป็นผู้ใหม่ต่อการครองเรือน ไม่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตคู่ เมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งหากต้องให้ญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายเข้ามาไกล่เกลี่ยอาจเป็นไปได้ว่าความเป็นสายเลือดจะทำให้เกิดอคติขึ้นได้ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่ออีกฝ่าย การมี “ล่าม” จึงเสมือนเป็นพ่อแม่คนใหม่ของคู่แต่งงานซึ่งจะเป็นคนกลางที่จะคอยให้คำปรึกษาและผู้เป็นลูกล่ามก็ต้องเชื่อฟังคำแนะนำ หากคู่สามีภรรยาที่เป็นลูกล่ามทะเลาะเบาะแว้ง มีปัญหาที่ไม่สามารถจะปรองดองได้ สุดความสามารถที่ล่ามจะไกล่เกลี่ย ล่ามก็จะกินดอกไม้เทียนคู่ให้แก่ทั้งสอง ถือว่าสิ้นสุดของการเป็นล่ามและลูกล่าม หลังจากนั้นเป็นจุดพินิจของพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายที่จะตัดสินร่วมกันต่อไป

การสรรหาผู้ที่จะเป็นล่าม เป็นหน้าที่ของ “เจ้าคิด” (ที่ปรึกษาของฝ่ายชาย) จะพิจารณาหากเป็นญาติใกล้ชิดตามลำดับสายญาติของทั้งฝ่ายชายและหญิง ต้องคัดเลือกผู้ที่อยู่ลำดับที่สูงกว่าทั้งสองฝ่าย จะต่ำกว่าไม่ได้ ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติเป็นที่เชื่อถือของคนทั้งหลาย มีคนถือเอาเป็น

ตัวอย่างได้ ไม่เป็นมาย ไม่มีเมียหลายคน มีลูกที่วุ่นนอนสอได้ง่าย เพราะเชื่อว่าเป็นผู้ปลูกฝังตั้งแต่งเสมือนเป็นพ่อแม่อีกคนหนึ่งด้วย และประการสำคัญต้องเป็นที่พึงพอใจของผู้ที่จะเป็น “ลู่ลุ่ม” และ “เก้อลุ่ม” ด้วย ในพิธีการแต่งงานนี้เป็นหน้าที่ของลู่ลุ่มจะต้องจัดทำทุกอย่าง อาทิเช่น จูงเข้าพาขวัญ ผูกแขน ป้อนไข่ ฟายเหล้า จูงแขนเข้าห้อง ล้วนเป็นหน้าที่ของลู่ลุ่มทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาเห็นผู้ที่สมควรจะมาเป็นลู่ลุ่ม เจ้าคิดหรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายนำดอกไม้เทียนคู่ไปหาที่บ้านกล่าวคำว่า

“ คู่ซ้อยได้นำดอกไม้เทียนคู่มาหาเจ้าไปเป็นลู่ลุ่มดวงดีหวีดวงแก้วพาบ่าว..(ระบุชื่อชาย)...ลงสู่หลุมหม้อแห่น ความมีหลายไหว้สา” (พวกข้าพเจ้าได้นำดอกไม้เทียน 1 คู่มาให้ท่านไปเป็นลู่ลุ่มนำพา....ไปหาลูกหาเมียด้วย ถ้าพูดมีไม่มาก ขอไหว้ละ)

ขั้นตอนฮิตขอสาว ครั้นถึงวันฤกษ์ดีที่กำหนดไว้แล้ว ผู้เป็นพ่อแม่ของเจ้าบ่าวจะนัดแนะเจ้าคิดทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ไปสู่เรือนพ่อแม่ฝ่ายหญิงในวันที่กำหนดนั้น ถ้ามีเวลาพอให้หาลู่ลุ่มไปด้วยยิ่งดี (ถ้ายังไม่หาลู่ลุ่ม) มีดอกไม้เทียนคู่ไปด้วย พอขึ้นไปถึงเรือนแล้วให้ผู้เป็นเจ้าคิดผู้มีอายุสูงที่สุด หรือลู่ลุ่มก็ได้เอาดอกไม้เทียนคู่วางใส่ไว้ในขันหมาก พร้อมกับกล่าวคำวดังนี้

“ คู่ซ้อยทั้งหลายเป็นเจ้าคิดลู่ลุ่มบ่าว....(ชื่อบ่าวอะไรว่าตามชื่อ)... มีดอกไม้เทียนคู่มาขอไหว้ ขอสาวต่อเจ้าโคตรลุงตาทุ่งนาพาเข้า เอ้อ...เป็นลูกสิ่งหลานนั้นแหละ ว่ามาเยอะมาขอแบ่งข้าวมันป็นข้าวปลูแนว ขอคุณหน่วยแล้วแก้วหน่วยดีไว้เฮ็ดเก้อนางหางไก่อ่าชั้นแหละ มิหื้ออัดท่างตันทางด้าย ขอหื้อลุงตาชี้เซาะเบาะหื้อหะป่องหื้อ ไปป้อนกะไคหื้อขึ้นหื้อลง เรื่องฮิตสิบสองคองสิบสี่ประการพลอก็ดี ความมีหลายไหว้สา”

(ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นที่ปรึกษาของหนุ่มชื่อ.... มีดอกไม้เทียน 1 คู่มาขอไหว้เพื่อขอสาวต่อญาติผู้ใหญ่ เป็นเรื่องของลูกหลานนั่นเอง ต้องการจะมาแบ่งข้าวดีไปปลูกเป็นพันธุ์ ขอลูกสาวซึ่งเหมือนแก้วดวงดีไปเป็นลูกสะใภ้กันนั้นแหละ อย่าได้ทำปฏิเสศตัดสัมพันธ์กันเสีย ขอให้ญาติผู้ใหญ่ได้ชี้แนะบอกทางให้ การจะให้เข้าตามตรอกออกตามประตู เรื่องฮิตสิบสองคองสิบสี่ประการใดก็ดี ของบอกมา)

ฝ่ายพ่อแม่ผู้สาว เมื่อรู้ข่าวหรือได้นัดหมายกันไว้ล่วงหน้าไว้แล้วว่าจะมีเจ้าคิดของฝ่ายชายมาขอลูกสาวตนดังนั้น ให้รับหาลู่ลุ่มมารับและตกลงเขาร่วมกับผู้เป็นพ่อเป็นแม่

เมื่อลู่ลุ่มหรือเจ้าคิดหาดอกไม้เทียน 1 คู่ เงิน 10 บาท (หรือตามความเหมาะสม) เหล้า 1 ขวด ยกเข้าไปหาฝ่ายหญิงที่เรียกว่าฝ่ายลุงตาแล้วพูดว่าดังนี้

“ขอไหว้สา ลุงตาพาเข้า ได้ดอกไม้เทียนคู่ เงินสิบบาท เหล้าขวด 1 มาขอเข้าปลูแนวนำลุงตาพาเข้า เพราะว่ามั่งน้ากินดินยู มั่งพ่อมั่งแม่ มั่งโคตร มั่งวงศ์ ขอหื้อลุงตาพาเข้า เป็นแห

ผืนกว้าง เป็นน้ำสร้างอันเย็น ตัดแต่งเน่งคอง ตามฮีดตีสองคองสิบสี่ ขอบปิดค้ำงเหื่อเห็นเคอ ปัดเบอเหื่อเห็นมะ อาญาเอี้ย คั้นเว้าน้อยชอถวย คั้นเว้าหลายชอไหว้คาย อาญาเอี้ย”

(ข้อไหว้ต่อญาติผู้ใหญ่ ได้ดอกไม้และเทียน 1 คู่ เงินสิบบาท เหล้า 1 ขวดมาชอข้าวปลุกข้าวพันธุ้กับญาติผู้ใหญ่ เพราะว่าชอบน้ำกินและดินที่อยู่ ชอบพ่อชอบแม่ ชอบตระกูลและเชื้อสาย ขอให้ญาติผู้ใหญ่ได้เป็นแห่ผืนกว้าง เป็นน้ำบ่ออันเย็น ใต้รับจัดแจงตามฮีดตามคอง ตามฮีดตีสองคองสิบสี่ ขอบเปิดห้ำง (ที่ปลูกผัก) ให้เห็นรากเหง้า เปิดใบให้เห็นผล ถ้าหากพุดน้อยไปก็ชอได้ถวย ถ้าพุดมาก (สินสอดมาก) ก็ชอไหว้ไว้ละ)

ฝ่ายลุงตาตอบ “สาธุแล้ว ที่ได้ดอกไม้รูปแทน ฮีดมีเหื่อหมอง คองมีเหื่อเศร้า ฮีดแต่ปุ้มีเหื่อห่า ฮีดแต่ข่ามีเหื่อเส กะติแล้ว อาญาเอี้ย เฮาเล็งดูไว้ทำชายเล็งควายไว้ทำอะทำอะไร อาญาเอี้ย แต่ว่าละสาวกก เพิ่นผัดคืดค่าหลาย ลูกสาวปายเพิ่นผัดคืดค่ากว้างคาย อาญาเอี้ย”

(สาธุเถอะ ที่ได้ดอกไม้รูปเทียน จาริตมิให้หมอง คองก็ไมให้เศร้า จาริตคั้งเดิมตั้งแต่ปุ้ไมให้ห่า (เลิกปฏิบัติ) จาริตยาก็ไมให้เสื่อมเสีย ก็คิแล้วละ ท่านเอี้ย เราเล็งดูไว้ก็คอยชาย เล็งควายก็ไว้สำหรับใส่แอกและไถ ท่านเอี้ย แต่อย่างว่าละ ลูกสาวคนโต ท่านจะว่าเยอะ และลูกสาวคนปลายก็จะว่ากว้าง (ว่าเอาให้มาก) ท่านเอี้ย)

เบื้องต้นการฮีดชอสาวนั้นฝ่ายลุงตาพาเข้า ซึ่งหมายถึงญาติลำดับชั้นฝ่ายยายขึ้นไปถือว่่าเป็น “ผู้หั้นกกไม้คอยหมาใน” ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยถือมีสิทธิที่จะเรียกร้องกินเงิน “คำไขปะ” (เงินคำบอฮีดชอบคองให้ฝ่ายชาย) จะหลีกเลียงไมได้ เพราะถือว่่าเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ

หลังจากนั้นจะเป็นการต่อรองราคาค่าสินสอด ถ้าบอกราคาสองฝ่ายผู้เป็นล่ามหรือญาติผู้ใหญ่จะชอต่อรองด้วยคำพูดว่่า “สาธุ ลุงตาพาเข้าเว้ามานั้น ยอเซาะกะมีแควน ยอแหนกะมีฮิ้นแล้ว อาญาเอี้ย เงินคำห่าเย มะไม้อยู่สูง อาญาเอี้ย ขอบเหื่อโผคผายข้าน้อยแน อาญาเอี้ย ขอบไหว้สา”

(สาธุ ญาติผู้ใหญ่กล่าวมานั้น ยกเชือกก็กระดิก ยกแขนก็ไม่ขึ้น ท่านเอี้ย เงินทองหายากลำบาก ผลไม้ก็อยู่สูง ท่านเอี้ย ขอบให้ลดลงให้ผู้น้อยด้วย ท่านเอี้ย ขอบไหว้ละ)

หลังจากนั้นทั้งสองฝ่ายจะตกลงค่าทองเงินเป็นที่พอใจกันทั้งสองฝ่ายและนัดวันแต่งงานกันต่อไป ซึ่งปัจจุบันการถือเอาฤกษ์ยามจะถือเอาความสะดวกเป็นสำคัญ

ขั้นตอนการเน่งฮีดเน่งคอง หมายถึงการที่ฝ่ายลุงตาสอบถามกันถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นเขยนั้นเอง ถือเป็นธรรมเนียมการตรวจสอบผู้ที่จะมาเป็นเขยแก้ว ระหว่างเน่งอยู่เน่งนั้นให้เจ้าคิดตอบไปเรื่อย ๆ คำเน่งฮีดคองดังนี้

“ความเสั้นหนึ่งไหว้สาวกานเจ้าล่าม กับทั้งเจ้าพ่อล่าแม่หลังลุน คือว่าเยอะชออนุญาตบาดค่านำเจ้า ผู้เป็นไม้แมนแขนนางชอท้วงชอถามเบ็งว่าผู้เฮ้าละมาสมสู่อยู่สร้าง นำดูข้อยทั้งหลาย

นี่กะคิมิแม่นนอกลีเลอเครือลีอื่นบ้อ เป็นลูกโงงบ้านหลานโงงเฮือนอยู่บ้อ มิได้เป็นปุมเนื้อเข้าเป่าเนื้อข้าง ป้างเนื้อปุมบ้อ ท่ากลางเทื่อฝ่าเฮือนบังหน้าผ้าบังผืนสั้นดอก คันแม่นว่าท้าวผู้ดีลีผู้อาดมิได้เป็นข้อยทาสคนละเฮือนพื้นนั้น ดูข้อยจึงสู้จักความปลุกความแปงคาย คันมิแม่นท้าวผู้ดีลีผู้อาดเป็นข้อยทาสคนละเฮือนพื้นนั้น ดูข้อยทั้งหลายมิสู้จักความละปะละเปงเป็นแห้ว อันนั้นนั้นซู้หวาสาวสับแต่ก่อนแต่เก่ามิได้ห้อมมะแมนแขวนมะมีปุมกะเหลา เป้ากะหลิดฮาปานหน้าเหยงเพียงปานหน้าด้าง กว้างปานหน้ากลองสีลองชัย ฮ้างปานดาวขาวปานฟ้านั้น ดูข้อยทั้งหลายจึงสู้จักความปลุกความแปงคาย คันได้ซู้หวาสาวสับเก่ายังห้อย มะแมนแขวนมะมีอยู่เซอะ มิสู้จักความปลุกความแปงแห้ว ไหว้สาวกานเจ้าล่ำ”

(คำที่กล่าวมาขอไหว้ตอบต่อเจ้าล่ำ และพ่อแม่ที่ติดตามมา กล่าวคืออยากจะขอทราบจากปากคำของท่าน ผู้จะเป็นที่พึ่งของลูกสาว ขอท้วงถามว่าผู้ที่เข้ามาสมสู่อยู่สร้างด้วยกันกับพวกข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ เป็นคนที่อยู่ต่างเชื้อชายเผ่าพันธุ์หรือเปล่า เป็นลูกที่โงงกินบ้านเป็นหลานที่โงงกินเมืองหรือเปล่า มิได้เป็นโรคติดต่อที่น่าเกลียดใช้หรือเปล่า เพราะบางทีดูไม่ออกเหมือนเส้นผมบังภูเขา ถ้าหากเป็นผู้ดีผิวพรรณสะอาด พวกข้าพเจ้าก็จะได้เตรียมจาริตที่จะทำต่อไป ถ้าหากไม่ใช่ผู้ดีผิวพรรณสะอาดกลับเป็นข้าทาสคนละเรือนละก็ พวกข้าพเจ้าก็มิรู้จักที่จะทำจาริตให้สร้างให้แปงต่อไปได้ อนึ่งนั้นหญิงสาวที่คอยคบหาแต่เก่าก่อนไม่ให้มาเกี่ยวข้องกับอีก หากยังคบหากันอยู่ให้เป็นที่รู้จักออกหน้าออกตา เป็นที่รู้จักแพร่หลายกว้างขวางดังกลองมหาชัย รุ่งแจ้งดังแสงดาวสว่างเหมือนท้องฟ้า พวกข้าพเจ้าก็จะจัดการตามจาริตเดิม ถ้าหากยังมีซู้สาวคนเก่าเกี่ยวข้องกับอยู่ คิดต่อเหมือนดังลูกขนุนละก็มิรู้จะจัดให้เป็นไปตามจาริตได้อย่างไร ไหว้แล้วละเจ้าล่ำ”

ฝ่ายล่ำหรือญาติผู้ใหญ่ตอบรับรองว่า “ไหว้สาวลูกตาพาเข้า อันผู้ละมาสมชู่อยู่สร้างนำท่งนาพาเข้านี้ มิได้ห้อยมะแมนแขวนมะมี มิได้หนีได้สิน เกียงคือหลอดปอดคือไข่ แจ้งปานดาวขาวปานฟ้านั้นแห้ว จึงได้มาขอสมชู่อยู่สร้างนำโคตรวงศ์ท่งนาเจ้าพ่อล่ำแม่ ความมิหลายขอไหว้สา”

(ขอไหว้ละญาติผู้ใหญ่ ผู้ที่จะมาแต่งงานอยู่สร้างกับไร่นาพาเข้านี้ ไม่มีคนอื่นที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด ไม่มีหนีสิน เกียงเหมือนหลอดและสะอาดเหมือนไข่ โปร่งใสเหมือนแสงดาว ขาวบริสุทธิ์เหมือนท้องฟ้านั้นแห้ว จึงได้มาอยู่สร้างกับโคตรวงศ์ อยู่กับท่งนาญาติผู้ใหญ่ คำพูดมิไม่มาก ขอไหว้ละ)

ขั้นตอนฮิตโอมสาว หลังจากการขอสาวตกลงกันแล้ว กำหนดวันเวลาอันเป็นฤกษ์ยามที่ดีได้แล้วก็ต้องมีการ “โอม” การโอมต้องหากะหย้งหรือกระเตะซึ่งจะเป็นการสับของฝากและของหมาย กระหย้งต้องได้ 4 ลูก ในกระหย้งหมายจะมาผ้าขาว 1 วา พร้อมด้วยเครื่องกำของคุณ

ข้าวต้ม กล้วย อ้อย หมากพลู ยาสูบ ไข่ เวลาไปโอมให้เด็กผู้หญิงพาย 4 คนตามหลังเจ้าล่าม ถ้าหากโอมใส่กระแตมาให้ต้องได้ไข่ 16 ฟอง เอาผ้าขาวรอง ความโอมว่า

“ความเส้นหนึ่งไหว้สา สิ่งลึกลับหลานเตบหน้ากล้ำสูง เตบน้ำทำสว่านน้ำแก่ง แข่งใหญ่ มาขาใหญ่ขึ้น ว่าเยอะได้เข้าได้เอือนว่าชั้นแหล่ว คิดเบิ่งแต่นกยังหาคุหนุยังหาเอือนหาฮัง คนเฮากะคือเต่ว ญิงอยู่ค้ายชวยอยู่ป่าวะกะมีเป็น เพ็นจึงได้หาผู้ข้านี้มาเป็นล่ามดวงดีหวิดวงเกี่ยว เป็นไม้แมน แขนนางดินซ่ายเหยียบนาตีนขวาเหยียบฮ้องเป็นหมอชื่อจ้อความชั้นแหล่ว จึงได้นัดแม่วันปิ่นแม่มีื่อว่ามือนี้แมนมือสั่นวันกล้ำสว่านแจ่ง จึงคิดมีติได้ต้องตามฮิตตามคอง เอาหับพุมามาหมายสายพุมากี่ยว เป็นของพะมะหลามี...(มีกระหยังหรือกระแตให้ว่าไป) มามอบหมายถวายเป็น ขอโอมอ่าน ต้านเอาน้ำเจ้าพ่อล่าแม่ลุงตาพาเข้า ขอแบ่งข้าวมันปิ่นข้าวปลุก ไปเป็นเพื่อเป็นนางหางไก่ ความมีหลายไหว้สา”

(คำพูดต่ออีก ขอไหว้ละ (ขอโอกาส) การที่ลูกหลานได้เตบโต เตบโตจากน้ำหนอง และแจ่งแรงจากน้ำป่า แจ่งขาเตบใหญ่ขึ้น ประสงค์อยากจะได้ครอบครว้นนั้นแหล่ว คิดดูแม่แต่นก ยังต้องการหาคุ หนุยังต้องการเรือ่นหารัง คนเราก้เหมือนกัน ผู้หญิงจะอยู่เดียวค้ายผู้ชายจะอยู่คนเดียวไม่มีทางเป็นไปได้ ท่านจึงได้หาข้าพเจ้านี้ให้มาเป็นล่าม เป็นเสมียนไม้เชื่อมต่อให้ถึงมือฝ่ายหญิง ทำซ่ายเหยียบท้องนาทำขวาเหยียบร่อนน้ำ เป็นพนายผู้จดจำความนั้นแหล่ว จึงได้นัดณะฤกษ์ยามกันว่าวันนี้เป็นวันฤกษ์ดีดีดีกล้ำ จึงคิดถึงจาริตประเพณีที่พึงปฏิบัติ เอาหมากมาหมาย เอาสายพุมากี่ยว เป็นของฝากของหมั้นหมายหลายเป็นต้นว่า.....(ของที่เตรียมไป).....มามอบหมายชี้ทางให้ ขอโอม (หมั้นหมาย) เอาน้ำค้ำจากพ่อและแม่ญาติผู้ใหญ่ ขอได้แบ่งปิ่นข้าวไปปลุก ไปเป็นสะไก่นางแก้ว คำพูดมีไม่มากขอไหว้ละ)

ความลุงตาจับโอม “สาธุการเคาะความเจ้าล่ามสายสมร ผู้เป็นหมอชื่อจ้อความได้หับพุมามาหมายสายพุมากี่ยว มีของพะโหลงของพะน้อย มามอบถวายเซอฮิตเซอคองต่อโคตรวงศ์ทั้งนาพาเข้าเจ้าพ่อล่าแม่มีื่อ ว่าเยอะขอท้วงขอลามเบิ่งว่า ผู้ละเฮามีสมสู่อยู่สร้างนาคุซ้อยทั้งหลายนี้ มิได้ผู้ฮาวสาวลับห้อยมะแมนแขวนมะมีอยู่บ้อ มิได้ลักซ้างหาความจ่ายบ้อ มิได้เป็นหนีสินพื้นบ้อ เกียงคือหลอดปอดคือไข่แจ่งคือดาวขาวคือฟ้าอยู่บ้อ คันมิได้เป็นแนวเว้าเซอะจึงละฮับของพะมะหลายโอมอ่านต้านเอาได้ไหว้มากวานเจ้าล่าม”

(สาธุละอะคะเจ้าล่าม ผู้เป็นพนายจดจำความ ได้หมากมาหมายได้สายพุมากี่ยว มีของฝากมากน้อยมาถวายเป็นของเพื่อให้ถูกจาริตประเพณีต่อเจ้าโคตรตายายของพ่อแม่มีื่อ อยากจะถามว่าผู้ที่จะเข้ามาอยู่สร้างกับพวกข้าพเจ้านี้ ไม่มีหญิงสาวอื่นมาเกี่ยวข้องติดกันเหมือนลูกขนุน มีหรือเปล่า มิได้ลักขโมยซ้างหาความใส่ตัวดอกหรือ มิได้เป็นหนีสินคนอื่นไซหรือเปล่า เกียงเหมือนหลอดและสะอาดเหมือนไข่ โปร่งใสเหมือนแสงดาว ขาวบริสุทธิ์เหมือนท้องฟ้าหรือเปล่า

ถ้าไม่ได้เป็นดังที่กล่าวมาละก็ จะไม่รับของฝากทั้งหลายที่มาหมาย จะขอदानทานเอาไว้นะ กล่าวตอบมาคณะเจ้าล้าม)

ความล้ามรับลุงตา “ไหว้สา ลุงตาพาเข้า อันผู้ละมาสมชออยู่สร้างนำท่งนาพาเข้านี้ มีได้ห้อยมะแมนแขวนมะมี มีได้หนีได้สิน เกี้ยงคือหลอดปอดคือไข่ แจ้งปานดาวขาวปานฟ้านั้นแหละ จึงได้มาขอสมชออยู่สร้างนำโคตรวงศ์ท่งนาเจ้าพ่อล้าแม่ ความมีหลายขอไหว้สา”

(ขอไหว้ละญาติผู้ใหญ่ ผู้ที่จะมาแต่งงานอยู่สร้างกับไร่นาพาเข้านี้ ไม่มีคนอื่นที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด ไม่มีหนีสิน เกี้ยงเหมือนหลอดและสะอาดเหมือนไข่ โปร่งใสเหมือนแสงดาว ขาวบริสุทธิ์เหมือนท้องฟ้านั้นแหละ จึงได้มาอยู่สร้างกับโคตรวงศ์ อยู่กับท่งนาญาติผู้ใหญ่ คำพูดมีไม่มาก ขอไหว้ละ)

หลังจากรับของฝากหมายเสร็จพิธีแล้ว ฝ่ายหญิงจะต้องแจกของแก่ผู้มาร่วมพิธีเพื่อเป็นของที่ระลึกเป็นหลักฐานในการสู่ขอ ความหมายในของฝากหมายตามคติความเชื่อของชาวผู้ไทย "กระหยัง" ถือเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเข้าไร่ไปสวน เพราะพื้นเพเดิมบรรพบุรุษชาวผู้ไทยเมื่ออยู่เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู เมืองบกเมืองวัง อาศัยอยู่ริมเทือกเขาไม่มีการทำนา แต่ดำรงชีพด้วยการของป่าตามป่าเขา กระหยังเป็นเครื่องใส่ข้าว พริก มะเขือ พัก แพง เป็นต้น ส่วนผ้าขาว 1 วา นำเก็บเอาไว้เพื่อเป็นผ้าอ้อมเวลากำเนิดลูกน้อยแล้วให้นำผ้าผืนนี้ไปรองรับ เวลาซักผ้าจะต้องนำไปซักที่แม่น้ำน้อยอ้อยหนูซึ่งเป็นธารน้ำไหลที่ใสสะอาด

ขั้นตอนฮิตชูสาว เมื่อได้เวลาฤกษ์ดีแล้ว ก่อนที่จะนำขบวนแห่ไปสู่เฮือนชู (เรือนหอ) นั้นให้เจ้าคิดนำเงินค่าสินสอด ไปมอบให้ลุงตาของฝ่ายหญิงเสียก่อน หลังจากนั้นเมื่อได้ฤกษ์มหาชัยแล้ว ผู้เป็นล้ามก็นำขบวนแห่ท้าวไปสู่เฮือนชู (เรือนหอ) เสร็จแล้วให้ล้ามหาดอกไม้เทียนคู่ไปไหว้หาฮิตคองต่อลุงตาที่เรือนฝ่ายหญิงเพื่อให้ลุงตาใจคำและบอกทางเรื่องฮิตคองต่อไป

จากนั้นก็ขอย้ายนางไปสู่เฮือนชูพาขวัญ พร้อมกับส่งกระส้าแห้มหรือเงินแทน เสร็จแล้วล้ามก็มอบกระส้าแห้ม แล้วให้ลุงตาส่งกระหยัง 2 ลูก กับกระส้าแห้ม 4 ลูกตอบคืนเจ้าคิดล้าตามอีก

เมื่อเสร็จสู่ขวัญฝ่ายหญิงและฝ่ายชายแล้ว ลุงตาก็เน่งเอาฮิตคอง ปางแบ่งก่อน เมื่อได้แล้วก็นั่งฮิตคองปะชูกุหา(สอบถามขั้นตอนต่อไป) จากล้ามหรือเจ้าคิดต่อไป

ขั้นตอนฮิตเขียนเขย หลังจากปางแบ่งและปะชูเสร็จแล้ว ลุงตาต้องบอกสอนเขยใหม่ต่อล้าม แต่ก่อนที่จะบอกสอนต้องเรียกเอาฮิตเขียนก่อน ซึ่งเรียกชื่อว่า “เน่งเอาถั่วเขียน” ผู้เป็นล้ามต้องนำถั่วเขียนซึ่งประกอบไปด้วย ถั่ว 1 ใบ เงิน 1 สตางค์ ไก่ต้ม 1 ตัว พร้อมกับดอกไม้เทียนคู่คำบอกว่า

“ได้ดอกไม้เทียนคู่ กับถ้วยเบอ 1 เงินสตางค์ 1 ไก่ต้มเต๋อ 1 มามอบหื้อลุงตาพาเข้า
เขียนเซอบว่าเซอห้ว ความมีหลายไหว้สา”

(ได้ดอกไม้เทียน 1 คู่ พร้อมด้วย 1 ใบ เงิน 1 สตางค์ ไก่ต้ม 1 ตัว มามอบให้ญาติผู้ใหญ่
ของงได้เข้ามาเขียนใส่ปากกล่าวว่ใส่ห้ว คำพูดมีไม่มากขอไหว้ละ)

ขั้นตอนการเขียนเขยถือเป็นพิธีที่สำคัญ หากฝ่ายชายจะต้องไปขอให้ลุงตาเขียน
(สอน) เขยเสียก่อน มิฉะนั้นจะไม่ยอมให้ผูกแขนเป็นเขยได้เลย

ฝ่ายลุงตาเมื่อรับถ้วยเขียนแล้วกล่าวต่อล่าวว่า

“ความเส้นหนึ่งไหว้สากวานเจ้าล่ำม คือสิ่งลู่ลู่หลานละเข้ามาสมสู่อยู่สร้างนำลุงตาพา
เข้าเจ้าพ่อล่ำมแม่นั้น เป็นห้วละมิหลิเป็นปีละมิบิบบ้อ คันเป็นห้วมิหลิเป็นปีมิบิบนั้นเซอะละเขียน
เซอบว่าเซอห้วด้าย ไหว้สา”

(ขอกล่าวถามก่อนเถิด ขอไหว้ละ (ขอโอกาส) คือว่าการที่ลูกหลานจะมาแต่งงานอยู่
สร้างกับญาติผู้ใหญ่พ่อแม่ นั้น ถ้าเป็นห้วก็จะไม่หลิก ถ้ามีปลิกก็จะไม่บิบหรือเปล่า ถ้าเป็นห้วแล้ว
ไม่หลิก เป็นปลิกแล้วไม่บิบหนีละก็จะเขียนสอนใส่ปากว่าใส่ห้วแล้วนะ ไหว้ละ)

ล่ำมตอบว่า “ไหว้สาลู่ลู่เข้ามาสมสู่อยู่สร้างนำลุงตาพานั้น เป็นข้างกะละหื้อจี้โ
เป็นโจกะละหื้อได้ คันเป็นไม้กะละหื้อบักหื้อพัน เป็นห้วกะมิหลิเป็นปีกะมิบิบละ มิเป็นหมานิล
กินข้าวหมาแล้ว ไหว้สาลุงตาพาเข้า”

(ขอไหว้ละ ผู้ที่จะมาแต่งงานอยู่สร้างกับญาติผู้ใหญ่ นั้น เป็นข้างก็จะให้จี้ห้ว เป็น
สะพานก็จะให้ไต้ ถ้าเป็นไม้ก็จะให้ถากให้ถาง เป็นห้วก็จะไม่หลิก เป็น (มี) ปีก็จะไม่มีวันบิบหนี
จะไม่เป็นหมานิลกินข้าวแซ่เฉยๆ ไหว้ละญาติผู้ใหญ่)

หลังจากนั้นแล้ว ลุงตาพาเข้าจะได้เน่งความฮิตเขียนเขย เป็นการสอบถามความพร้อม
ของฝ่ายชายตามธรรมเนียม

การเขียนเขยเป็นหน้าที่ของลุงตาพาเข้าฝ่ายหญิงที่จำต้องคัดสรรผู้มีความชำนาญใน
การเขียนเขยมากล่าวคำเขียนเขย

ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้มีความชำนาญในประเพณีชาวไทยได้กล่าวถึงการเขียนเขยว่าเป็นการวางข้อ
ปฏิบัติให้ยึดถือ เป็นการว่ากล่าวสั่งสอนให้รู้จักการเป็นเขย เรียกว่า “คองของเขย” ซึ่งจะต้อง
ยอมตัวเข้ามามอบให้ลุงตาว่ากล่าวได้ ดังคำเขียนที่ว่า “ซ้างฮ้าย ควายยะ ไม้กะชะหนามสน หน้า
แข่งหื้อเอาเอ็ดหินฝน คนโด้หื้อเอาเอ็ดคนเซ้อ” (ซ้างร้าย ควายควมไม่ได้ ไม่ไฝ่หนามกรู้ง
หน้าแข่งให้ทำเหมือนเห็นลับมิด ร่างกายก็ให้พร้อมที่จะรับใช้) เป็นการยอมตัวให้ลุงตาใช้สอยดั่ง
บุตรหลานข้าทาส

ลูกตาผู้จะกล่าวความเขียนเขยกล่าววว่า

“ลูกหลานผู้ละมาสมสู่อยู่สร้าง นำลูกตาพาเข้านำเจ้าพ่อลำแม่ ละได้เขียนใส่ฮีตใส่คองต่อไปอีกคือ” (ลูกหลานผู้จะมาแต่งงานร่วมสร้างครอบครัวกับญาติผู้ใหญ่ จะได้กล่าวถึงจารีตประเพณีต่อไปอีก คือ)

“เอ้าแม่ไปแล้วมิหื้อตีต่างฟ้าห้าต่างเสม หลังดีหื้อสู้ทาตานมิหื้อเอ้าแบบเมโงเมควย (เอาเมียไปแล้วห้ามทุบตีด้วยพรวดด้วยเสียม สมสู่แต่ทุบตีใช้งานเหมือนวัวเหมือนควย)

มิหื้อค้ำหื้อนายชายเมื่อนำจ่ายหื้อข้าค้ำหื้อแก้ว

(ไม่ให้ค้ำขาย ขายไปที่อื่น แจกจ่ายไปให้คนข่า ไปขายให้คนญวน)

มิหื้อคอบคนจรอนมิน สูดฝิ่นกินกันชา ดิ้นเบ้แทงบอก

(ห้ามคอบคนจรจัด คนสูดฝิ่น, ักญาฯ เล่นการพนันต่างๆ)

มิหื้อโตะลุงโตะต่ากินเหล้าบ้ำยาเมา เว้อค้ำแข่ง แทะความอันมิแน่น มิหื้อข่มน้องน้ำกะฟ้าน้องเม เซเซอแม่เต้าแม่ยาย

(ห้ามโกหกญาติผู้ใหญ่ เสพสุราเมรัย พุดจาสามหาว ต่อกปากต่อคำในเรื่องไม่เป็นจริง ห้ามข่มเหงญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง เกี่ยวพาราสีน้องเมียหรือแม่ยาย)

มิหื้อข่มโหดัง ขะนังโหสบ เด็กท้อก้อย น้อยท้อทุ ลู้งหลานดำ มิหื้อเว้ามิงกูหนูโก่ง หื้อฮ้องว่าเจ้าว่าข้อย มิหื้อคำสับหื้อแม่โคตรดำพาเข้า

(ห้ามประพฤติข่มเหง ให้ยำเกรงญาติผู้ใหญ่ฝ่ายภรรยาแม้จะเป็นเพียงแค่ลูกเล็กเด็กแดง ให้พุดจาว่า “เจ้า” ว่า “ข้อย” เสมอ ห้ามคำถึงโคตรเหง้าเท่ากอของญาติพี่น้องฝ่ายภรรยา)

สามมือหื้อเบ็งเฮินหน้า ห้ามือหื้อเบ็งเฮินหลัง หล้าฮาด เฮินโให้ ช้างฮ้าย ควายยะไม้กะชะหนามสน ฮ้องหื้อหาน วานหื้อข้อย

(สามวันให้ตรวจเรือนที่อยู่ด้านหน้า ห้าวันให้ตรวจดูเรือนที่อยู่ด้านหลัง หล้า (มุงหลังคา) ขาดหลังคาบ้านรั่ว ช้างคือ ควายควบคุมไม่ได้ หนามกรูกรัง เมื่อเรียกขานให้ช่วยเหลือก็อย่าได้นิ่งดูตาย)

ฮีนเฮินลั้งเฮินดำ เฮินพ้อเต้า แม่เต้า มิหื้อเตะเต่วลอยชาย เว้าเสงก้าว่าเสงแข่ง คีคะตะล่าง ป้างป้างเท่งเฮิน บ่อนญ้มหื้อญ้ม บ่อนเก่งหื้อเก่ง

(ขึ้นบนเรือนญาติผู้ใหญ่ เรือนพ่อตาแม่ยาย ห้ามมิให้ปล่อยชาย (โจงกระเบน) พุดจาไว้ความเคารพยำเกรง ดีโทยตีพายทั้งใต้ถุนเรือนและบนเรือนที่พึงเคารพให้เคารพที่พึงนอบน้อมให้นอบน้อม)

ล่งนั้มีเหื่อเอ็ดกัันฟูจกฐุมิเหื่อเอ็ดแห่นลััน แห่นลัันเหื่อเอ้าไม้ต่อสุคฮื่อเหื่อเอ้าไม้ตาม
 ตึกแห่แ่มอง ค็องซ้างเซอเฮิน ได้ป้าเหื่อกัันแต่ได้ ได้ไก่อเหื่อกัันแต่ได้ ได้นุกกุ่มเหื่อเออมาหาพอ
 ได้นุกคอกเหื่อเออมาหาเฮิน กัันซัันมีเหื่อลัับคา กัันป้ามีเหื่อลัับแคง อันนี้กะเหื่อเป็นฐะแ่แ้วแ่เขย
 (ค่าน้าอย่าทำกัันโก่งไว้ ล่วงรูปปลาก็อ่าทำเป็นแชนลััน แชนลัันให้หาไม้ต่อ ไม้สุค
 ฮื่อแล้วก็ให้หาซัันอื่นมาต่อตาม หว่านแห่งอวนหรือออกคล็องซ้างได้ปลาก็อ่าได้ส่งแต่ได้ปลามา
 ได้ไก่ออ่าได้ส่งเฉพาะดินมา ได้นุกกุ่มให้แบ่งปันให้พอ ได้นุกคอกให้กลับมากินที่เรือน ทั้งหมด
 นี้ก็มอบให้แ่เจ้าเขยแ่แก้ว)

หน้าแ่งเหื่อเอ้าเอ็ดหินฝน คนโตเหื่อเอ้าเอ็ดคนซื่อ หนักกะเหื่อหาบ หยาบกะ
 เหื่อดิง ใฮ้มิซัวเหื่อซัว นามิกว้างเหื่อกว้าง อันนี้กะมอบแ่แ้วแ่เขย
 (หน้าแ่งให้เหมือนกับหินลัับมิด ตัวตนจงประพฤติให้คนนับถึอ หนักก็จงเพียรหาบ
 เอาไว้ หน้งหยาบก็เพียงดิงให้ขาด ไร้งไม่แ่้วถางก็ให้ทำ ที่นายังไม่พอทำกินก็ให้เร่งขยาย
 ทั้งหมดนี้ก็มอบให้เป็นภาระแ่เจ้าเขยแ่แก้ว)

เชื่อไปเมิงเหื่อมิเหื่อว่าไก่อเชื่อไปเมิงโทมิเหื่อว่าค่าน เบาะเมอใฮ้มิเหื่อละไลเมอนา
 เบาะเมอนามิเหื่อลาเมอบ้าน เซอะโงเหื่อบ้าย เซอะควายเหื่อปัน

(ใช้ไปเมืองจีนไม่ให้บ่นว่าไกล ใช้ไปเองไทยไม่ให้บ่นว่าเกียจคร้าน บอกไปไรไม่ให้
 หลบไปทุ่งนา บอกไปนาไม่ให้ลากลับบ้าน เชือกวัวให้จับ เชือกควายก็ให้รู้จักปั่นไว้ใช้)

ไปเหื่อลามาเหื่อคอบ มิเหื่อฮ้ายหนีคืออยู่ สามมือนอนป่าห้ามือนอนเฮิน นี้กะผิดฮึด
 คองลั้งคองต้า

(ไปก็ให้ลา มากก็ให้รู้จักบอกกล่าว ไม่ให้ทำตัวเมื่อโกรธก็หนี เวลาดีก็อยู่สามวันไป
 นอนอยู่ป่า ห้าวันกลับนอนเรือน สิ่งนี้ผิดธรรมเนียมการปฏิบัติต่อญาติผู้ใหญ่)

มิเหื่อห้ามนายกำยล้าม ล้ามสิวิไหววี ซี้ทางเอาเบาะทางไป เป็นผู้สู้ผู้แ่งแ่งตั้ง เหื่อ
 เป็นพ่อเป็นแม่ หลักเสมโท

(ไม่ให้หมองข้ามหรือจงเกลียดจงชังล้าม ล้ามเป็นผู้ที่ควรเคารพนับถึอซี้ทางออก บอก
 แนวทางเดินของชีวิต เป็นผู้ช่วยเสริมแต่งชีวิตให้เป็นครอบครัวให้เป็นพ่อแม่ เป็นหลักเป็นฐานได้)

ได้มาหนักเงินลาด บาดเงินแ่ง ครุฑแสงแ่งดำ ครุฑน้อยแ่แก้ว แ่แก้วน้อยมุงคุณ ดาบ
 โต้งดี กระบี่โต้งคม แ่หัวหมูตัน จันตะคาด แ่งคนกะดันผี เอามาแต่เฮินหลัง ยังเฮินเก่า เหื่อมา
 แ่งเนื้อคุดผามปะรำเซื่อ คันมิแ่งมักตกเฮื่อเสไป มันละยะแ่เจ้าซ้อยมอหน้า

(ได้กำไรเงินลาด เงินบาทเงินแดง ทรัพย์สินอันมีค่า ทรัพย์สินอันเป็นมงคล ดาบนำดี
 กระบี่เล่มคม เขี้ยวหมูตัน จันตะคาด กระโหลกผีที่มาแต่เรือนเดิม ให้มาแ่งให้ผู้เป็นเจ้าของ แ่
 วงศาคนญาติ ถ้าไม่แ่งไว้เมื่อสูญหายไป จะเกิดความลำบากแ่เราเธอและคนอื่นต่อไปภายหน้า)

ลมพัดหญ้าคาพัดต้อง นกเค้าเห็น นกกระเด็นสู้ เห็นหญิงนอนหงายชายนอนคว่ำ นีกะมีเหื่อห้ามดัดโคตี เหื่อจับถามเอาน้ำปะเสก่อน อันนี้เหื่อเอาไว้แก่เจ้าขุนมุนนาน พิจารณาปรับเมื่อเชอโทด คันผิดฮิตลูงคองตำละได้เมื่อเงินฮ้อยน้ำหกกับควายโคตีหนึ่ง

(ลมพัดมาหญ้าคาพัดมาสัมผัส นกเค้ามองเห็น นกกระเด็นรับรู้เห็นฝ่ายหญิงนอนหงาย ฝ่ายชายนอนคว่ำ (คบซู้) สิ่งนี้ไม่ให้จับคาดคั้นตัดความสัมพันธ์ไปเลย ให้จับไว้สอบถามด้วยวาจาเสียก่อน มอบให้เป็นภาระของเจ้าหน้าที่เพื่อพิจารณาปรับสินไหม ถ้าผิดจาริตประเพณีของญาติพี่น้องจะได้ปรับสินไหมเป็นเงินฮ้อยกับควาย 1 ตัว)

ฮิตลูง คองตำ ฮิตลูง คองผู้ไทย มีเหื่อทิมเซอพะ ละเซอดิน มีเหื่อลืบเสตอห่อเสเล่ม ลืบฮอยตำ วาฮอยปู้ ฮิตแต่ปู้มีเหื่อหย่า ฮิตแต่หย่ามีเหื่อเส ฮิตข้าข้ามิได้โล ฮิตผู้ไทยมิได้ปะ”

(จาริตประเพณีของปู่ของพ่อ จาริตของคนลูง ครอบครองของผู้ไทย ไม่ให้ทิ้งบนบกปล่อยไว้บนดิน ไม่ให้เสียมเสียดอ กร่อนจนเสียด้าม ลืบจาริตดา ซานจาริตปู้ จาริตตั้งแต่ปู้ไม่ให้ละทิ้ง จาริตตั้งแต่ย่าไม่ให้เสียมเสียดอ จาริตข้าข้าก็ไม่ทิ้งไป จาริตผู้ไทย ผู้ไทยก็ไม่ละเลย)

● หลังจากกล่าวคำเขียนเขยต่อหน้าเขยจบลงแล้ว เจ้าโคตรก็จะกล่าวสรุปความว่า

“ความเพิ่นเขียนใส่บ่าว่าใส่หัว ซ้อยผู้เป็นหมอชื่อจ้อความจำได้หุบหอบขอบเจิง มาหาเจ้าคิดคำตามก่อนเจ้าตนเจ้าตัว ผู้ละมากินสู่อู่สร้างนำตู่ซ้อยพี คันรับความหมุ่นี้ได้ ตู่ซ้อยจึงละเหื่อมาปลุกมาแปลงเหื่อเป็นคู้หัวตัวเมีย คันว่ารับความเขียนนี้มิได้นั้น เหื่ออย่าเสแต่กว้างฮ้างเสียดแต่ไกล เหื่อเจ้าผู้เป็นล่ามดวงดีหิวดวงเกลี้ยงสูบฮอบกอบกำ เอาความหมุ่นี้ไป มีเหื่อตกเซอฝากลากเซอดิน มีเหื่อห้อยควาย หยายฮอยซ้าง เหื่อเอาไปบอกแก่เจ้าตนเจ้าตัวและเจ้าโคตรลูงตาเจ้าพ่อล่าแม่ว่าซันແแล้ว ความมิหลายไหว้สา”

(คำสอนที่ท่านสอนใส่บ่าว่าใส่หัว ข้าพเจ้าเป็นผู้จดจำได้นำมาว่ากล่าว ได้มาหาเจ้าคิดที่ปรึกษาก่อนเจ้าตัวผู้จะมาแต่งงานอยู่กับพวกข้าพเจ้านี้ ถ้ารับคำสอนนี้ได้ พวกข้าพเจ้าจึงจะให้มาสร้างมาแปลงให้เป็นคู้หัวตัวเมียกัน ถ้ารับคำสอนไม่ได้ ขออย่าได้ให้เสียหายมากไปกว่านี้ ขอให้ท่านผู้เป็นล่ามดวงดีหิวดวงเกลี้ยงได้รับเอาคำสอนนี้ไป ไม่ให้ตกที่ฝากลากไว้บนดิน ไม่ให้ตกหายบนรอยควาย เรี่ยรายบนรอยซ้าง ของงได้บอกกล่าวแก่เจ้าตัวและญาติผู้ใหญ่ปู่แม่แน่นอนແละ คำพูดมิไม่มาก ขอไหว้ละ)

ขั้นตอนการเขียนเขยของชาวผู้ไทยนั้น ส่วนวนการกล่าวจะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นไม่มีแบบแผนที่เป็นเฉพาะเหมือนบทสวดมนต์เมื่อพิเคราะห์ตามสาระเนื้อความที่ปรากฏแล้วก็คือการสั่งสอนเขยผู้ที่จะเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกของครอบครัวของฝ่ายหญิง จากการสอบถามที่มาของประเพณีการเขียนเขยของชาวผู้ไทยพบว่าธรรมเนียมการเขียนเขยชาวผู้ไทยได้รับอิทธิพลจากรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่อง "สังศิลป์ไชย" ตอนยักษ์กุมภันท์ลักลอบเอานางสุมนชญา

ไปสู่สมโดยผลการ ท้าวสีป้อชัย ท้าวสีโท และท้าวสังข์ทอง ไปรบเอานางสุมณฑาทินมา ยักษ์กุมภกัณฑ์จึงมาขอขมาและแต่งงานโดยยอมเป็นเขยที่ดี ญาติๆ ฝ่ายนางสุมณฑาทินจึงกำหนดคดิกา เขียนเขยเอาไว้ ชาวผู้ไทยจึงยึดถือเป็นประเพณีสืบต่อมาเป็นส่วนวนภาษาผู้ไทย และโดยมากสืบทอดกันมาโดยจดจำปากต่อปาก (Oral traditions) สืบต่อจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนบายศรีจุตคาและเลี้ยงข้าวเขย หลังเสร็จพิธีการเขียนเขยอบรมสั่งสอนแล้วจะมีการบายศรีจุตคาพาเข้าญาติพี่น้องฝ่ายหญิงโดยวิธีการลูบล้างข้างสี ไม่ให้ฝ่ายจุตคาต้องเสียใจที่ต้องเสียลูกสาวไป ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดทุกคน

เมื่อแล้วจากเขียนเขยแล้ว ให้จุตคาแต่งสำหรับข้าวเลี้ยงรับลูกเขยโดยเชิญให้เขยมานั่งล้อมสำหรับข้าวและเชิญทุกคนที่เป็นญาติมากินด้วยกัน ญาติผู้ใหญ่ก็จะกล่าวว่า

“ข้าว 4 พา เหล้าโกค 1 เลี้ยง เหื่อเหลอเก้อเหื่ออ้มไส้ทั้งทั้งโค้ง โป่งทั้งขวางแท้คายพากันคบกันกินเส” (ข้าว 4 สำหรับ เหล้า 1 ขวด ขอเลี้ยงอย่างเหลือเฟือ ขอให้อ้มทั้งไส้เล็กไส้ข้อยนั้นแหละ ร่วมกันกินเถิด)

ขั้นตอนการนุ่งเสื่อนุ่งไบ

การที่ฝ่ายหญิงจะต้องไปอยู่เรือนพ่อแม่ฝ่ายชายชาวผู้ไทยเรียกว่า “การดำนาง” หรือ “การปลดข้าวสะพาน” หลังจากบอกกล่าวให้ญาติผู้ใหญ่ทราบกันแล้ว ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงต้องสั่งความหรือทำสัญญาด้วย กล่าวเรียกว่า “นุ่งเสื่อนุ่งไบ” มีความว่าดังนี้

“ความเส้นหนึ่งไหว้สา คั้นว่าเอาเมื่อแล้วบอกมีนอนอนมิได้ ไปเข้าสวนผักสักสวนแดงกะดี ขออย่าฟ้าเหื่อสูหาโรงหาศาล ขอเหื่อพ่อแม่ทางนี้สู้จักนำเสก่อนจึงพร้อมกันบอกกันสอนมีคำเมื่อนายชายเมื่อน้ำมาเมื่อแก้ว ลูกหมูลูกหมาเหื่อส่งหามังลูกสูงลูกค่างเหื่อส่งจำภูจำผา อันลูกลุงลูกตากันเหื่อส่งหาพ่อแม่เสก่อน คั้นไปเมื่อไ้มีเหื่อตะแคงตาไปเมื่อหามีเหื่อตะแคงหน้า ลงน้ำมีเหื่อว่าควาย กลายทางมีเหื่อว่าข้อยเข้าด้าย มีเหื่อแก่กะเบนข้าวหนี หลังดีจีทาลานพันประมาณมีเหื่อเอ็ด ความคนตัวข้อยเป็นประทุปฐุนี้ ถิมเซอตกทักเซอเพาเนื่อ เจ้าผู้เป็นลำนายสายคั้นขอเหื่อสุบปอบกอบกำไปหาเจ้าคิลำตามปะถิตฮิตคองหมุ่นี ปูสั่งมาตาสั่งไว้ความมีหลายไหว้สา”

(ขอกล่าวอีก ขอไหว้ละ (ขอโอกาส) ถ้าหากเมื่อนำไปแล้วบอกกล่าวสั่งสอนไม่ได้ ไปเข้า (ขโมย) สวนผักสวนแดงก็ดี ขออย่าได้รับส่งโรงศาล ขอให้พ่อแม่ทางนี้รู้เรื่องก่อนแล้วจึงพร้อมกันบอกกันสอน ไม่ได้ผลสักไล่ไล่ส่งไปทางอื่น ลูกหมูลูกหมาให้ส่งมามัง (คอก) ลูกสูงลูกค่างให้ส่งมาภูผา อันลูกลุงตาให้ส่งมาหาพ่อแม่เสก่อน ถ้าไปหาที่ไรไม่ไห้ตะแคงมาใส่ (ทำหน้าชิงชัง) หลับไปหากก็ไม่ไห้ทำรังเกียจใส่ ลงน้ำไม่ไห้ดำวว่าควาย ผ่านหน้าบ้านก็ไม่ไห้ดำวว่าข้าทาส ไม่ไห้หอบเครื่องครัวหนี ไม่ไห้ทุบตีจนเลือดตกยางออก ข้อความของข้าพเจ้าเป็นดังนี้ ขอให้จำใส่ดักใส่เพล

เอาไว้กับเจ้าผู้เป็นล่ามผู้เป็นพนาย ขอให้รับคำนำไปบอกกล่าวแก่ญาติผู้ใหญ่ตามจารีตประเพณีนี้เป็นสิ่งที่ปู่สั่งมาตั่งไว้ คำพูดไม่มาก ขอไหว้ละ)

ขั้นตอนฮิตชูเมียฮ่วมเฮือน ธรรมเนียมผู้ไทยการชูเมีย ต้องตั้งเฮือนหลังใหม่ใกล้เฮือนของพ่อแม่เมีย เรียกว่าเฮือนชู ถ้าผู้ชายไม่สามารถจะตั้งเฮือน ได้อนุญาตให้ชูฮ่วมเฮือนพ่อแม่ได้ แต่ลุงตาต้องเรียกเอาค่าโล้มนอน 6 บาท ค่าหมอนึ่งจีไฟ 12 บาท ของเงินสมัยเก่าสมัยนี้คิดเทียบเอา

ขั้นตอนการแปงออกตามฮิตคองเก่า ชาวผู้ไทยนับถือผีบรรพบุรุษตามความเชื่อดั้งเดิม ฉะนั้นการแต่งงานออกเรือนจะต้องมีการเลี้ยงผีเพื่อลาจากผีเดิมและเข้าผีกับสามี การที่จะออกจากการนับถือผีก็ทำได้ตามพิธี “แปงออก” พิธีการการแปงออกนั้นเริ่มด้วยจากการให้ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้แนะนำฝ่ายหญิงที่ทำพิธีนั้นให้นำไก่ลงไปผูกไว้เชิงหัวบันไดแล้วเอาผ้าคลุมหัวไว้ จากนั้นให้ล่ามเป็นผู้ปล่อยไก่ ขณะทำพิธีต้องนัดแนะให้ผู้อยู่บนเรือนโปรยน้ำฝอยเห่ลารดหัวพร้อมกับให้ญาติผู้ใหญ่กล่าวว่า “ไก่สะปกนกสะหุ้ม แหลกกทองมอลูกลอย ผ้าขาวปกหัวหนีไปหน้า แพรพาดบ่าหนีไปไกลฟูนเนื้อ” (ไก่ดีตัวขนปกตัวเหมือนนก แหลกกทองมอลูกลอย ผ้าขาวคลุมหัวหนีไปหน้า ผ้าแพรพาดที่บ่าหนีไปไกลโน้นนะ) เพียงเท่านี้ถือเป็นการแปงออก

หลังจากนั้นจะเป็นพิธีการส่งคู่บ่าวสาวเข้าหอ ล่ามจะทำหน้าที่เป็นผู้จูงนำฝ่ายหญิงเข้าห้องและแนะนำทิศทางการนอน ให้ฝ่ายหญิงการวะฝ่ายชายก่อนที่จะขึ้นเตียงนอนเป็นครั้งแรก

จากการศึกษาเรื่องประเพณีพิธีกรรมการแต่งงานแสดงให้เห็นลักษณะสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ตลอดถึงการแบ่งหน้าที่ที่สมาชิกในสังคมของชาวผู้ไทยที่พึงปฏิบัติต่อกัน นอกจากนี้ “คำเจียนเขย” แสดงให้เห็นถึงลักษณะของภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันในสังคมชาวผู้ไทยได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันนี้ประเพณีการถือฮิตคองการแต่งงานยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะหากการแต่งงานนั้นเป็นการแต่งงานระหว่างชาวผู้ไทยด้วยกันจะถือปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าว หรือบางครั้งมีการแต่งงานกับคนต่างถิ่นก็ถือตามธรรมเนียมชาวผู้ไทย แต่บางคู่ก็ไม่ถือตามฮิตคองผู้ไทยแต่อย่างใด

4.2.2.3 ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวผู้ไทย

ประเพณีเกี่ยวกับศพเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง การตั้งศพ หมายถึงการประวิงเวลาเพื่อให้ญาติมิตรได้เห็นและได้อยู่เป็นเพื่อนศพอีกระยะหนึ่ง ก่อนที่จะจากกันโดยเด็ดขาด ประการที่สอง การฝัง (การพลัดพราก) เป็นพิธีที่ดำเนินไปเพื่อสกัดกั้นการกลับมาของวิญญาณผู้ตาย ทั้งนี้อาจเป็นไปเพื่อป้องกันโรคภัย หรือเพื่อป้องกันการจากไปของสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย ประการที่สาม การไปสู่ภพใหม่ (การผสมผสาน) ถือว่าวิญญาณของผู้ตายอยู่ใน

ลักษณะการ ไปสู่ภพใหม่แดนใหม่ ญาติมิตรก็จะจัดพิธีเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย (ธิดาโมสิกรัตน์ และจ่านงค์ ทองประเสริฐ ,2538 : 52)

สำหรับชาวไทยมีความเชื่อว่าเมื่อมีคนตายแล้วจะกลายเป็น “วิญญาณ” หรือ “ขวัญ” การทำพิธีศพจึงเป็นการส่ง “วิญญาณ” หรือ “ขวัญ” ของผู้ตาย เพื่อไปอยู่เมืองฟ้าพญาแถน หลังจากนั้นแล้ว “วิญญาณ” หรือ “ขวัญ” จะกลับมาอยู่บนเรือนเพื่อคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลานของตนเอง

เมื่อมีผู้เจ็บป่วย และอาการหนักดูแล้วจะไม่รอด ญาติพี่น้องจะมาเฝ้าดูแล บางรายที่เป็นหนี้สินกัน หรือ โกรธเคืองกันอยู่ก่อนแล้วก็จะมาบอกยกเลิกหนี้สิน โหสิกรรมไม่ให้เป็นเวรกรรมต่อกัน พร้อมทั้ง บอกให้หมดห่วง ขอให้เดินทางไปโดยไม่ต้องมีความกังวล เมื่อสิ้นลมหายใจแล้ว ญาติผู้ใหญ่ก็จะแต่งขันธ 5 ไปสักการะผีเรือน (ผีบรรพบุรุษ) ให้มารับไปสู่สุคติ

ตามปกติเมื่อมีคนตายในหมู่บ้านก็จะมีกรยิงปืน 1 นัดเป็นสัญญาณแจ้งข่าวการเสียชีวิต หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อจะส่งวิญญาณของผู้ตายขึ้นสู่สวรรค์

การจัดงานศพปกติจะให้เวลาทำพิธีกรรมที่บ้าน 1 วัน ถ้าวันไม่ตรงกับที่โบราณห้ามไว้ตามฤกษ์วันเก้ากองสองฟัน หรือถ้าไม่ต้องการจะรอญาติที่อยู่ห่างไกล ในวันรุ่งขึ้นหลังจากการถวายอาหารเพลแก่พระสงฆ์แล้วเสร็จก็จะนำศพไปฌาปนกิจที่ป่าช้า

การจัดการศพ หากเป็นการตายแบบธรรมดา เช่น ป่วยตาย ตายด้วยโรคชรา ญาติ ๆ จะอาบน้ำให้ศพด้วยน้ำอบน้ำหอม และแต่งตัวให้สวยและดูดีเท่าที่จะทำได้ ต่อจากนั้นก็หวีผมโดยหวีออกเป็นสองท่อนไปข้างหลังครึ่งหนึ่ง ข้างหน้าครึ่งหนึ่ง เสร็จแล้วหักหวีออกเป็นสองท่อนทิ้งเสีย เป็นคติธรรมว่า การเกิดและการตายเป็นของกลุ่มกัน ทุกชีวิตเกิดมาบนโลกล้วนเป็นอนิจจังเกิดแล้วก็ต้องตาย

การนุ่งผ้าให้ศพจะใช้ผ้าขาวนุ่งสองชั้น ชั้นในกลับด้านหลังเป็นด้านหน้า ส่วนชั้นที่สองนุ่งตามปกติ ตามความเชื่อว่า “นุ่งข้างหลังหื้อข้า นุ่งหน้าหื้อผี” เสร็จแล้วก็จะนำเงินใส่ไว้ในปากเรียกว่า “เงินปะผี” เชื่อว่าจะเป็นค่าเดินทางไปสวรรค์แต่อีกนัยหนึ่งก็เพื่อเป็นคติธรรมสอนใจว่าเมื่อมีชีวิตอยู่ก็อย่าได้ยึดติดกับเงินทองวัตถุภายนอก พึงเร่งชวนชวยแต่ความดี เพราะตายไปแล้วแม้จะใส่ปากให้ก็ไม่สามารถจะเอาไปได้

การใช้ขี้ผึ้งปิดตาปิดปาก ทั้งนี้เพื่อป้องกันแมลงจะซ่อนไซไปวางไข่ซึ่งจะทำให้ศพเน่าเปื่อย และก็เป็นคติธรรมว่าเป็นการช่วยลดความกังวลใจของผู้ตายไม่ให้ต้องกังวลต่อผู้อยู่เบื้องหลัง อีกนัยหนึ่งก็ว่าเพื่อเป็นปริศนาธรรมสอนให้รู้จักสำรวจมรณะ ดา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นประตูรับเอาความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นบ่อเกิดของความประมาทในชีวิต

การมัดมือศพ จัดให้อยู่ในท่าประนมมือให้ได้มากที่สุดพร้อมๆ กับนำดอกไม้ ธูปเทียน มาใส่มือของผู้ตายเพื่อไปบูชาพญาแถนในเมืองฟ้า หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อไปบูชาพระธาตุเกศแก้ว

จุฬามณีของพระพุทธเจ้าบนเมืองสวรรค์ สำหรับร่างกายจะถูกมัดเป็น 3 ส่วน คือ ที่คอ ที่มือ และที่ข้อเท้า เพื่อป้องกันการคิดตัวของศพ หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อเป็นคติธรรมสอนใจว่า เมื่อมีชีวิตอยู่คนเรานั้นจะเกี่ยวข้องกับใครด้วย บุตร ทรัพย์ และสามีหรือภรรยา เป็นเครื่องร้อยรัดให้ตกอยู่ในวิภวสงสารไม่พ้นบ่วงแห่งกรรม

การตั้งศพ ชาวผู้ไทยถือคติว่าตายตรงไหนก็ให้ตั้งไว้ตรงนั้น ไม่ให้ย้าย และต้องหันไปทางทิศตะวันตก หรือหันไปตามชื่อเรือน

หลังตั้งศพเรียบร้อยแล้วลูกหลานก็จะนำข้าวปลาอาหารที่เป็นของชอบของผู้ตายในสมัยที่มีชีวิตอยู่มาให้พร้อมๆ กับแตงชั้น 5 แล้วบอกกล่าว “เฮ้อละเต๋อ บัดนี้กะตายเป็นผีนี้เป็นพื้น ไปเสได้ ย่าติดข้องหมองเจ้อ เงินทองไฮ้นาพะเหล่อกะดี ลูกหลานยังละคว้อเอาเคาะ ไปอยู่สุขสบายเค้อเมืองฟ้าเมืองแถนฟูนละ จงกว่าพระเมตไตเจ้าพื้นละมา” (บัดนี้ได้ตายกลายเป็นอื่นไปแล้ว ไปเถอะนะ อย่าได้ติดข้องหมองใจ เงินทองไรนาและทรัพย์สินอื่น ๆ ลูกหลานจะดูแลเอาเอง ไปอยู่สุขสบายที่เมืองฟ้าเมืองแถนโน้นละ จงกว่าพระศรีอริยมไตจะมาโปรด) ทั้งนี้เป็นการบอกกล่าวตัดความกังวลแก่ผู้ตาย

ผู้รับผิดชอบในการทำศพก็คือเขย ซึ่งชาวผู้ไทยหมายถึงเขยน้ำนมและเขยมูล เขยน้ำนมคือผู้ที่มาแต่งงานอยู่กับลูกสาวของผู้ตาย การทำหน้าที่จัดงานศพเป็นภาระแก่เขยน้ำนมโดยตรง ส่วนเขยมูลคือน้องเขย และหลานเขย หากครอบครัวนั้นไม่มีเขยน้ำนมการจัดงานศพก็ตกเป็นหน้าที่ของเขยมูลต้องช่วยกันจัดงานให้เรียบร้อย ความบกพร่องใดๆ ที่เกิดระหว่างงานศพ เช่นศพเน่าส่งกลิ่นเหม็น เขยต้องช่วยกันแก้ไขจนสุดความสามารถ การนำศพไปเผาไม่ว่าจะเป็นการแบกหรือการหาม หรือการเข็นศพ เป็นหน้าที่ของเขยต้องรับผิดชอบ ส่วนคนอื่นเป็นผู้ช่วย เขยผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงคือเขยยก หรือเขยรอง ถ้าไม่มีเขยเลยก็เอาเจ้าโคตร (พวกผู้ชายฝ่ายภรรยา) หรือไม่กี่บุตรชายของเขยทำหน้าที่แทน

การจุดไฟให้แก่ศพ ตามปกติจะมีตะเกียงหรือได้ จุดไว้ตลอดเวลาที่ตั้งศพ เริ่มตั้งแต่ตอนแตงชั้น 5 บอกศพ โดยจะตั้งอยู่ปลายเท้าของศพหรือด้านข้างตามสมควร ระหว่างนี้ตัวแทนของญาติผู้ตายจะคอยรอต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน คอยรับชูปเทียน ดอกไม้ ข้าวสาร เงิน และเครื่องของอื่น ๆ ที่นำมาช่วยงาน ซึ่งเจ้าภาพจะรวบรวมเอาไว้เพื่อนำไปถวายวัดอีกต่อหนึ่ง

หลังพระสวดมาติกาเรียบร้อยแล้ว ญาติจะช่วยกันเคลื่อนย้ายศพ โดยจัดเตรียมเครื่อง “ส่งสะกาน” สำหรับศพ โดยจัดไว้ใน “บุงบาง” (ตะกร้าบรรจุของกินของใช้สำหรับคนตาย) และในระหว่างนี้ก็จะมีการเลี้ยงเขยเพื่อเอาเรี่ยวแรงจัดงานศพต่อ โดยมีไก่ต้มไม่น้อยกว่า 1 ตัว สุราและอาหาร การเตรียมแ้วถางทางและสถานที่เตรียมเผาศพ ตอนเคลื่อนศพออกจากเรือนโบราณให้หักเอา “พี๊ดไม้” (แขนงไม้) มาปักไว้ตรงบันไดเป็นความเชื่อว่าจะก่อนจะลงเรือนผีจะจำพี๊ดไม้เป็น

สัญลักษณ์บ้านตัวเอง เมื่อเคลื่อนศพออกไปแล้วให้เอาฟัดไม้ออกเสีย เวลาฝิย้อนกลับมาเรื่อนมองไม่เห็นฟัดไม้ก็จะนำไม้ไผ่มาเรื่อนไหนดเป็นของตนเอง

การเลือกที่เผาศพ เมื่อถึงป่าช้า จะต้องทำการเสี่ยงทายโดยใช้ไข่เสี่ยงทายโดยกล่าวว่า “นี่บ้อบ่อนละอยู่ บ่อนดินตะทะทำ หล้าตะทะก่อ กันละอยู่กะเหือตะทะเสคือไข่ นะ” (นี่หรือสถานที่ที่จะอยู่ ที่ซึ่งดินงาม มีหล้าแตกกอ ถ้าจะอยู่ก็ให้แตกเสียนะไข่ นะ) แล้วก็โยนไปตามที่สมควร หากไข่แตกตรงไหนก็จะเผาบริเวณนั้น ถ้าไข่ไม่แตกห้ามเผาเพราะเชื่อว่ามีเจ้าของอยู่แล้ว และเจ้าของไม่อนุญาตด้วย แต่ถ้าไข่แตกก็หมายความว่าเจ้าของอนุญาตแล้วนั่นเอง หลังจากนั้นญาติๆ ก็จะช่วยกันหาไม้มากอง เรียกว่า “กองฟอน” เตรียมสำหรับเผา

ก่อนจะตั้งศพต้องเวียนรอบกองฟอนด้านซ้าย (เวียนซ้าย) เป็นการส่งศพ 3 รอบเป็นคติธรรมว่าชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏจักร ตามหลักปฏิจสมุปบาท เป็นกงเวียนกำเกวียนต่อเนื่องกัน หากไม่มีการตัดขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ต้องตกอยู่ในห้องวัฏสงสารเหมือนเดิม และเมื่อครบ 3 รอบ แล้วกระแทกโลงศพลงพื้น 3 ครั้ง เป็นคติธรรมว่า แม้แต่เสียชีวิตไปแล้ว หรือที่ชาวผู้ไทยว่า “ตายเป็นผีหนีเป็นเงินแล้ว” ก็ไม่พ้นการถูกระแทกแตกดับ คือ ตดินินินทา

การหันศีรษะศพก่อนจะทำการเผา ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยแล้วจะหันไปทางทิศตะวันออก หรือไม้ก็หันไปทางที่ตั้งของเมืองแก้ว (เวียงคนาม) ตามความเชื่อว่าวิญญาณจะเดินทางไปเมืองแดนอันเป็นที่กำเนิดของบรรพบุรุษ เมื่อตั้งศพเรียบร้อยแล้ว เขกกจะเปิดโลงศพก้มหน้าเอาปากคาบผ้าแพรที่คลุมหน้าผู้ตายเพื่อแจกญาติๆ ถือเป็นผ้าที่เป็นสิริมงคลแก่ลูกหลาน ต่อจากนั้นก็เปิดโอกาสให้ญาติๆ มาล้างหน้าพรมน้ำอบน้ำหอมให้แก่ผู้ตาย สุดท้ายล้างหน้าผู้ตายด้วยน้ำมะพร้าวซึ่งถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์และอยู่ที่สูง เสร็จแล้วปิดฝาโลงศพ

เมื่อปิดฝาโลงศพจะนำไม้เนื้อแข็ง 2 ท่อน ปักปลายโคนลงดินให้ไม้ประสานกันเหนือโลงศพเรียกว่าไม้ข่มเหง (ชาวผู้ไทยเรียกว่า ไม้พันเพือะ) เพื่อป้องกันไม่ให้โลงศพตกลงจากกองฟอน และตามความเชื่อที่ว่าเป็นการวางไม้ข่มเหงหรือเต็ง (ทับ) ฝิไว้ไม่ให้ออกมาอาละวาด อีกนัยหนึ่งก็เพื่อเป็นคติธรรมสอนว่า ธรรมมักจะข่มอธรรมไว้ ตามปกติพระจะต้องสวดเป็นคาบาคาว่า “นหิ รัมโม อรัมโม จะอุโก สมวิปกติโน อรัมโม นิระยัง เนติ รัมโม ปาเปติ สุขะติง” (แปลว่า ความดีกับความชั่วนั้นส่งผลแตกต่างกัน ความชั่วพาให้ทุกข์ ความดีพาให้สุข) เสร็จแล้วนำผ้าที่เป็นเครื่องเช่นผู้ตายที่ต้องการจะนำกลับไปใช้โยนข้ามโลงศพ 3 ครั้ง ฝ่ายโยนจะถามว่า “ผ้าฝิหีฝาคันอันนิ” ผู้ตอบก็จะตอบว่า “โยะ กะฝาคันหันแหลแล้ว” ครบ 3 ครั้งก็นำมาเก็บไว้เพื่อนำไปใช้หรือถวายวัด หลังจากนั้นนิมนต์พระสวดมาติกา เสร็จแล้วโยงค้ายจากโลงให้พระชกบังสุกุล เสร็จแล้วพระให้พร และจุดไฟเผา

การจุดไฟเผาศพจะจุดเอาจากกองไฟที่จุดสำรองไว้ตั้งแต่ต้น ไม่นิยมจุดต่อกันและกัน ตามคติธรรมที่ว่าไฟทุกอย่างเป็นของร้อน ไฟตามหลักพุทธศาสนาคือ โลภะ โทสะ และโมหะไม่ควรจุดให้เป็นเชื้อแก่คนอื่น ควรดับให้สนิทกับตัวเองจะได้ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่สังคมผู้อื่น

ก่อนจะเดินทางกลับบ้าน เขจะต้องตัดกิ่งไม้ทับทางไว้ ตามความเชื่อว่าจะป้องกันไม่ให้ผีตามกลับบ้านได้

เมื่อกลับเข้าถึงหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านและญาติพี่น้องผู้ตายจะกลับมาที่วัดเพื่อกราบไหว้พระเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองหลังการไป “ส่งผี” เรียบร้อยแล้ว และแยกย้ายกันกลับเรือนของตนเอง

ตอนเย็น หรือตามความสะดวกของเจ้าภาพจะนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์และรดน้ำพุทธมนต์ดับไล่เคราะห์เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อไป

ตามประเพณีชาวผู้ไทยหลังการจัดงานศพญาติผู้ใหญ่ก็จะเตรียมน้ำอบ น้ำหอม น้ำส้มป่อยเตรียมเอาไว้ เมื่อพวกเขาเลิกจากป่าช้าแล้ว ญาติผู้ใหญ่ก็จะพรมน้ำพร้อมอวยพรให้พ้นเคราะห์พ้นโศก ต่อจากนั้นก็เลี้ยงดูเขย มีเหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว พร้อมกับกล่าวว่า “มือนี่ได้ไปส่งผีก็จะดู มาสอดเอ็นแล้ว มาได้หัวนั้นนะ ลูกตาพาเข้ากะได้เหล่าโจด 1 มามอบหื้อเขย เลี้ยงดูปู่ต่อแล้ว หื้อเจ้าอยู่ดีมีแสง เจ็บอย่าหื้อได้ ไข้อย่าหื้อมี ชูชูคนเคื่อ” (มือนี่ได้ไปส่งผีเผากระดูก มาถึงบ้านแล้ว มาเถอะนะขวัญนะ ญาติผู้ใหญ่ได้เหล้า 1 ขวด มามอบให้เขย เลี้ยงดูกัน ขอให้เจ้าอยู่ดีมีสุข อย่าได้เจ็บไข้ ทุกผู้ทุกคน) จากนั้นญาติๆ ก็จะฉีกเนื้อไก่ต้มเป็นชิ้นๆ มาวางบนฝ้ามือเขย พร้อมกับผู้แขนรับหัวัน หากใครต้องการความเป็นสิริมงคลก็จะขอพรจากญาติผู้ใหญ่ เสร็จแล้วก็จะนำไปทำเป็นอาหารมาเลี้ยงดูกันเป็นอันเสร็จพิธี

การหยายพาเข้า

การทำบุญถวายสังฆทานแก่ผู้ตายหลังเสียชีวิตชาวผู้ไทยเรียกว่า “การทำบุญหยายพาเข้า” โดยจะมีญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดร่วมกัน เตรียมอาหารคาวหวาน และเครื่องไทยธรรมไปถวายสังฆทานอุทิศแก่ผู้ตายในตอนเช้าเป็นอันเสร็จพิธี ชาวผู้ไทยถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายได้กินอยู่ไปพลางๆ ก่อนทำบุญแจกข้าวต่อไป

การทำบุญแจกข้าว

การทำบุญเก็บกระดูก และอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายเรียกว่า “การทำบุญแจกข้าว” ญาติพี่น้องได้กำหนดวันเป็นที่แน่นอนแล้ว ก่อนวันถวาย 1 วัน ญาติพี่น้องจะเตรียมสำหรับ 1 ที่เพื่อไปเช่น ผีแจ้งข่าวให้ไปรับบุญแจกข้าววันพรุ่งนี้ เสร็จแล้วก็จะเก็บกระดูกตามปกติจะใช้น้ำมัน หรือกำ

กล้วยมาเชี่ยกระดูก จะไม่ใช่มือเพราะถือว่า “ชะล่า” มือที่จับจะร้อน ปลุกพืชผักผลไม้ไม่ขึ้นไม่งาม รวบรวมกระดูกเสร็จแล้วจะล้างด้วยน้ำอบน้ำหอม จากนั้นจะกองกระดูกเป็นรูปหุ่นคนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพื่อสมมติว่าตาย นิมนต์พระบังสกุล พอเสร็จแล้วลบลรูปหุ่นแล้วกองใหม่แต่หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก สมมติว่าเกิดใหม่ นิมนต์พระมาสวด “บังสกุลเป็น” เพื่อเรียกวิญญาณไปกินข้าวและไปเกิดใหม่จากนั้นเขยจะรวบรวมกระดูกใส่หม้อดิน ขุดหลุมฝังไว้พร้อมๆ กับนำเสาที่จารึกชื่อวันเดือนปีเกิดและตายพร้อมอายุไปปักไว้ที่หลุม เสานี้ชาวผู้ไทยเรียกว่า “หลักจอนกอน” ส่วนกระดูกที่เหลือห่อด้วยผ้าขาวเพื่อนำไปบรรจุในเจดีย์ต่อไป ต่อจากนั้นพระสวดมาตีกาบังสกุลให้พรเป็นอันเสร็จพิธี

ช่วงเย็นคณะญาติๆ ของผู้ตายจะนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์

ตอนเช้าเจ้าภาพและเครือญาติจะไปทำบุญที่วัดเพื่อถวายสังฆทานอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย การแจกข้าวนี้จะแบ่งสำหรับ 3 พา (3 ชุด) พา 1 ถวายเป็นข้าวพระพุทธรูป พา 2 เป็นพาเวรเช่นไหวกแก่ผู้ตาย พา 3 ถวายแก่พระสงฆ์

● หลังพระฉันภัตตาหารเสร็จ เจ้าภาพจะห่อกระดูกด้วยผ้าขาว หรืออาจจะเป็นโกฏิบรรจุกระดูก เตรียมไว้หน้าเจดีย์ที่จะบรรจุ นิมนต์พระสวดบังสกุล จากนั้นจะนำกระดูกไปไว้ที่เจดีย์ สายสิญจน์จะถูกโยงไว้ตามเดิม พระบังสกุล 3 จบ เสร็จแล้วดึงสายสิญจน์ให้ขาด ถือว่าวิญญาณได้ออกไปเกิด จากนั้นเจ้าภาพจะนำธง (ผ้าทุง) ซึ่งผูกไว้ปลายไม้ไผ่ ปักผ้าทุงไว้ในวัดซึ่งจะต้องขออนุญาตเจ้าอาวาสก่อน ดอกไม้รูปเทียนและเงินใส่หลุมไว้ พร้อมรดน้ำขมิ้นจากโคนเสาถึงปลายเสา บอกผู้ตายให้ไปเกิดบนสวรรค์ ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยเชื่อว่าทางธงปลิวไปทางทิศใดก็หมายถึงผู้ตายไปเกิดทิศนั้น

การทำกงบุญ หรือ คีตบุญ

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งที่ 3 ของชาวผู้ไทย เป็นการทำบุญครั้งสุดท้ายหลังการตาย เรียกว่า “กงบุญ” หรือ “คีตบุญ”

การทำ “กงบุญ” หรือ “คีตบุญ” เริ่มต้นจาก “เจ้าคิด” หรือ “เจ้าภาพ” ซึ่งเป็นลูกหลานคิดถึงผู้ล่วงลับไปแล้ว และมีความพร้อมที่จะจัดงานอุทิศส่วนกุศลให้ เจ้าภาพก็จะไปบอกบุญแก่ญาติพี่น้องแจ้งวันงานให้ทราบ

การทำ “กงบุญ” ชาวผู้ไทยจะ “บวชนาค” ไปด้วยซึ่งเป็นหน้าที่ของบุตรชายหรือลูกหลานที่เป็นชายของผู้ตาย แต่ถ้าไม่มีผู้ใดบวชเลย ญาติของผู้ตายก็จะไปนิมนต์พระที่บวชอยู่ก่อนแล้วเป็นผู้รับแทน ซึ่งพระสงฆ์ที่จะรับกงบุญต้องเข้ารับการ “สวดสงฆ์” ตามประเพณีก่อน ซึ่งการสวดสงฆ์นี้จะเป็นการสถาปนาศักดิ์นาพระของชาวอีสาน ชาวผู้ไทยก็ถือตามนั้น พระที่บวช

ไม่ได้รับการหุดสงฆ์สักออกไปเรียกว่า “ทิด” พระที่ได้รับรับการหุดสงฆ์ 1 ครั้ง ขณะเป็นพระจะได้รับการเรียกว่า “เสด็จ” เวลาสักออกไปเรียก “จาน” รับการหุดสงฆ์ครั้งที่ 2 ขณะเป็นพระจะเรียกว่า “ซา” ครั้งที่สามเรียกว่า “หัวครู” หลังจากนั้นไม่มีปรากฏเรียก สำหรับผู้ที่เป็น “ซา” และ “หัวครู” เมื่อสักออกไปได้รับการเรียกว่า “จานซา” และ “จานครู” โดยลำดับ จากการสัมภาษณ์พระเถระในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ทราบว่าผู้ที่ได้รับการหุดนั้น เดิมต้องมีพรรษา 4 ขึ้นไป แต่ปัจจุบันบวชเพียง 1 พรรษาก็สามารถจะเข้าพิธีหุดสงฆ์ได้แล้ว ทั้งนี้เนื่องมาจากขาดพระที่จะบวชจำพรรษานานๆ เหมือนในอดีต

สำหรับการเตรียมกองบุญประกอบด้วย บริหารบุญ คือบริหาร 8 สำหรับถวายพระ ตั้งขันธ 5 ขันธ 8 ไว้ในกระหย่ง และต้องเตรียม “เม็ง” (เตียงสำหรับพระใช้จำวัด) ซึ่งประดับประดาไปด้วยกระดาดสีต่างๆ อย่างสวยงาม เครื่องบริหาร 8 และบริวารเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย จะจัดไว้ใน “เม็ง” ทั้งหมด

ก่อนวันจะ “โฮมบุญ” ญาติพี่น้องของผู้ตายจะต้องนิมนต์พระไปบังสุกุลที่เจดีย์บรรจ้อัฐิของผู้ตายก่อน เสร็จแล้วก็เรียกเอาวิญญาณเพื่อกลับไปรับเอากองบุญ ชายเสื้อ ชายผ้า พร้อมบอกให้ทราบว่าลูกหลานจะทำบุญอุทิศให้

วันสมโภชกองบุญ ญาติๆ จะนิมนต์พระใหม่ซึ่งบวชเสร็จก่อนหน้านั้นแล้ว หรือพระภิกษุผู้ที่จะรับกองบุญมานำขบวนแห่กองบุญไปรอบๆ หมู่บ้าน ถึงวัดเขียนประทักษิณศาลา 3 รอบก่อนที่จะรำไปตั้งเรียงรวมกับกองบุญกองอื่น ๆ โดยจะต้องเรียงลำดับจากอายุพรรษาของพระที่บวชใหม่

ตกเย็นมีมหรสพสมโภช แต่เจ้าภาพจะต้องมานอนเฝ้ากองบุญ เพื่อรอรับศรัทธาบุญที่ชาวบ้านและญาติมิตรจะทยอยมาร่วมเป็นระยะๆ

ตอนเช้าวันถวาย เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะถวายกองบุญจะต้องนิมนต์พระใหม่มานั่งประจำกองบุญ เพื่อรับภัตตาหารจากเจ้าภาพ พระผู้รับกองบุญจะต้องจุดเทียนบอกข่าวแก่วิญญาณก่อน เสร็จแล้วรับกองบุญ อนุโมทนาอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย และพระจะฉันภัตตาหารต่อ

หลังการถวายกองบุญแล้วญาติๆ จะร่วมกันปักธงผ้าทูลงซึ่งใช้ไม้ไผ่บ้นยอดเสาจะมีรูปจำลองนาคแขวนเอาไว้ ตามความเชื่อของชาวไทยว่าวิญญาณของผู้ตายจะได้ผ้าขึ้นสู่สวรรค์ หรืออีกนัยก็เพื่อเป็นการประกาศแจ้งว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายได้เสร็จสมบูรณ์แล้ว

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเชื่อมแสดงให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อของชาวผู้ไทยเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ความเชื่อวิญญาณหลังความตาย ตลอดจนความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ผสมกลมกับความเชื่อของชาวผู้ไทยดังจะเห็นได้จาก

ลักษณะของประเพณีพิธีกรรมหลังการตาย นอกจากนี้ในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาว
 ไทยยังได้แสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ของเครือญาติผ่านการแบ่งหน้าที่และลำดับ
 ความสำคัญของการทำหน้าที่ในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายด้วย

4.2.2.4 พิธีกรรมเหยา

การเหยาเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวผู้ไทยที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่
 จนถึงปัจจุบัน การเหยาเป็นพิธีกรรมการสื่อสารกันระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ โดยมีผู้ทำหน้าที่
 สื่อสารนั้นเรียกว่า “หมอเหยา” มีอุปกรณ์การสื่อสาร เช่น คาย (เครื่องเช่นบูชา) ทำนองลำ กลอนลำ
 การเหยานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาผู้ป่วย เพื่อต่ออายุ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อขอบุญผีหรือ
 วิญญาณที่มารักษาผู้ป่วย หรือเพื่อช่วยปกป้องรักษาให้อยู่ดีมีสุข (บุญยงค์ เกศเทศ, 2537 : 191-192)
 พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ติสโส) (2515: 367-369) ได้อธิบายลักษณะการเหยาของชาวผู้ไทยไว้ว่า
 เป็นพิธีกรรมเสี่ยงทาย คือ เมื่อมีผู้ป่วยไข้จากการประทุติไม่ถูกต้องแล้วที่นั้งได้ไปหาหมอเหยา
 มาลำเสี่ยงทาย ก่อนจะลำเสี่ยงทายต้องจัดหาคายให้พร้อม เมื่อคายพร้อมแล้วก็จะมีคนเอาแคนเป่า
 เรียกว่า “หมอม้า” หมอเหยาที่จะลำกล่าวคือ ยกคาย แล้วเชิญมาเข้าทรง การเหยาเป็นลักษณะของ
 รักษาโรคตามวิถีชาวบ้านอย่างหนึ่ง ชิดา โมสิกรัตน์ และจ่านงค์ ทองประเสริฐ (2538 : 9) กล่าวว่า
 เป็นพิธีกรรมการรักษาโรคซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากอิทธิวิสัยเหนือธรรมชาติ
 (Super naturalism) จึงต้องประกอบพิธีโดยใช้หมอทางไสยวิทยา เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542 :
 134) ได้กล่าวถึงลักษณะการติดต่อกับผีนี้ว่า พิธีกรรมจะเป็นสื่อกลาง หรือเป็นวิธีการที่สำคัญที่ใช้
 สื่อสารหรือต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมเป็นหลักประกันให้กับจิตใจกล่าวคือทำให้
 เราเกิดความสุข ความสบายใจ

สำหรับชาวผู้ไทยการเหยาเกิดจากความเชื่อที่ผูกพันกับผีบรรพบุรุษมาช้านาน โดยเชื่อ
 ว่าผีจะปกป้องรักษาให้อยู่ดีมีสุขจึงต้องมีการติดต่อกับผีอยู่เสมอ การติดต่อนั้นจะต้องผ่านพิธีกรรม
 เหยา

พิธีกรรมโดยลักษณะมี 4 ประเภท

1. เหยาเพื่อชีวิต เป็นการเหยาเพื่อให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข เช่น เหยารักษาคนป่วยไข้
 เหยาเรียกขวัญ เหยาต่ออายุ เหยาแก้บน เป็นต้น
2. เหยาคุมผีออก พิธีกรรมโดยลักษณะมีถึง 4 ประเภทเป็นการเหยาเพื่อหาทายาทหมอ
 เหยาหรือเหยาเพื่อเพิ่มจำนวนหมอเหยา
3. เหยาเพื่อเลี้ยงผี คือ เป็นการเลี้ยงขอบุญผีในรอบปีหนึ่งๆ ระหว่างเดือน 3-4-5

4. เหยาเอาฮูปเอาฮอย เป็นการเหยาในบุญประเพณีพะเหวดประจำปี ซึ่งจะมีปีละครั้ง และทำติดต่อกันกันครบ 3 ปี แล้วเว้นอีก 1 ปีขึ้นไปจึงจะกลับมาทำอีกได้

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอถึงการเหยาเพื่อชีวิต คือการเหยารักษาคนไข้ และต่อด้วยการเหยาเพื่อค้อมฝือก ซึ่งจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และการเหยาเลี้ยงผี ส่วนการเหยาเพื่อเอาฮูปเอาฮอยนั้นจะไม่กล่าวถึงรายละเอียด เพราะในปัจจุบันไม่มีพิธีกรรมการเหยาเอาฮูปเอาฮอยในหมู่บ้านโลกโง่ง แต่จะได้กล่าวไว้โดยย่อเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อที่ชาวผู้ไทยได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แม้ว่าพิธีกรรมเหยาเอาฮูปเอาฮอยนี้ไม่มีการประกอบพิธีกรรมในบ้านโลกโง่งแต่ชาวบ้านก็มีความศรัทธาเชื่อถือและมีหลายครอบครัวได้ไปร่วมพิธีกรรมที่หมู่บ้านชาวผู้ไทยอื่นๆ ที่จัดขึ้น เช่น บ้านหนองโอบ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งตามประวัติความเป็นมาถือเป็นชาวผู้ไทยที่มีเชื้อสายใกล้ชิดกับชาวบ้านโลกโง่งเพราะเป็นชาวผู้ไทยสายเมืองบกเมืองวังเช่นเดียวกัน

คุณสมบัติของหมอเหยา “หมอเหยา” ผู้ทำพิธีการเหยา หมายถึงชายหรือหญิงที่มีเหตุเจ็บไข้มาก่อน และเมื่อเอาหมอเหยา (ภาษาหมอเหยาเรียก พ่อเม็งหรือ แม่เม็ง) มารักษาแล้วพบว่าสาเหตุการเจ็บป่วยนั้นเป็นเพราะ ผีฟ้า ผีแดน หรือผีเชื้อจะลงมาทรงอยู่ด้วย (ชาวผู้ไทยเรียก ผีจะเอา) หมอเหยาก็จะทำพิธีค้อม (เชิญ) ผีให้ลงมาทรงให้ได้ เมื่อลงมาแล้วก็ถือเป็นการสืบทอดความเป็นหมอเหยา และมีฐานะเป็น “ลูเม็ง” ของหมอเหยาที่มาค้อมฝือกให้ แต่ก็มีบางรายที่หมอเหยาค้อมฝือกแล้วแต่ไม่ต้องการที่จะสืบทอดเป็นหมอเหยาก็จะอยู่ฐานะเป็น “ลูเล็ง” มีหน้าที่ในการยกคาย (เครื่องสักการะ) ไปบูชาหมอเหยาผู้เป็นพ่อเมืองหรือแม่เมืองตามประเพณีที่พ่อเมืองหรือแม่เมืองแต่ละคนถือปฏิบัติ บางคนก็ยกคายขึ้นเพียง 2-3 เมื่อเห็นว่าอยู่สุขสบายก็ลาออกจากการเป็น “ลูเล็ง” เพราะกลัวความยุ่งยากต่อการปฏิบัติดังกล่าวที่ว่า “ถือผีหลายเสไก่อ่ ไม้ใหญ่เสขวานเสลิ้ม” (ถือผีมากก็เสียไก่อ่มาก ไม้ต้นใหญ่มากก็เสียขวานเสลิ้มขวาน)

สำหรับหมอเหยาที่จะไปทำการเหยานั้น จะต้องแต่งกายแตกต่างจากคนธรรมดา โดยเฉพาะหมอเหยาผู้หญิงจะแต่งตัวเป็นพิเศษ เครื่องแต่งตัวของหมอเหยานี้ไม่ได้กำหนดแน่นอนแล้วแต่ผีจะกำหนด เช่น ใต้อาลัยดอกกลิ่นทมทำเป็นสายสะพายในบางครั้งบ้าง ในการเหยาเลี้ยงผีหมอเหยามีการเอ้ (แต่งโชว์) เป็นพิเศษมาก มีเครื่องแต่งตัวทำไหร่นำมาแต่งทั้งหมด

1) การเหยาเพื่อชีวิต

มูลเหตุของการเหยา

การเหยาเพื่อชีวิต คือ การเหยรักษาโรค เริ่มต้นเมื่อมีผู้เจ็บป่วยชาวผู้ไทยจะประกอบพิธีเหยาเพื่อหาสาเหตุก่อนว่ามูลเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากอะไร สำหรับอาการของโรคที่ชาวผู้ไทยเชื่อว่าเป็นเพราะผิดผีหรือล่องเกินผีและจะต้องเลี้ยงขอขมาผี เช่น ปวดหัวตัวร้อนเป็นไข้ติดต่อกันหลายวัน ป่วยไข้เพื่อคร่ำครวญไม่ได้สติ มีอุบัติเหตุรถชน รถคว่ำ สัตว์ร้ายกัดต่อย เป็นต้น บางครั้งการเหยาจะทำความคู่ไปกับการรักษาโรคตามแผนปัจจุบันด้วย

การเข้าหาหมอเหยามาลำส่ง

เมื่อจะทำพิธีเหยาญาติผู้ใหญ่ก็จะเตรียมดอกไม้และเทียนอย่างละ 1 คู่เข้าไปหาหมอเหยา และกล่าวกับหมอเหยาเป็นภาษาผู้ไทยว่า

“ความเสี้ยนนี้ไหว้สา เจ้าผู้ปะเป็นหมอผู้คอเป็นเจ้า ขอได้ไปแยงไปส่งเบ็งลูเบ็ง หลานผู้เจ็บไข้ได้ป่วยแนได้ อาญาเอ๊ย” (ขอโอกาสไหว้ละ ท่านผู้เป็นหมอ ผู้คอเป็นเจ้า ขอจงได้เป็นเยี่ยมส่งลูกหลานผู้เจ็บไข้ได้ป่วยด้วยเถอะ ท่านเอ๊ย)

หมอเหยาจะรับดอกไม้เทียนคู่ นั้นไว้ และกำหนดวันที่หมอจะเดินทางไปลำส่ง ในโอกาสนี้หมอจะแนะนำให้ตั้งคาย (เครื่องสักการะ) เตรียมเอาไหว้ให้ได้ตามความประสงค์ของผู้เป็นหมอเหยา หรือตามความต้องการของผู้เป็นเจ้าของหมอนั้น โดยหมอจะเป็นผู้แจ้งให้ทราบ

วันเวลาประกอบพิธีการเหยา

หมอเหยาไม่นิยมประกอบพิธีในวันพระขึ้น 8 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ และแรม 8 ค่ำ แรม 15 ค่ำ ซึ่งกำหนดวันตามความสะดวกของญาติผู้ป่วย โดยจะอยู่ระหว่างเวลา 17.00 น. เป็นต้นไป ไม่นิยมประกอบพิธีช่วงเวลาบ่าย 13.00 น. – 14.00 น. ตามความเชื่อที่ว่าช่วงของเวลาเคลื่อนศพไปป่าช้า ส่วนสถานที่จะถือเอาบ้านที่ผู้ป่วยรักษาตัวอยู่

เครื่องคายบูชาครู (เครื่องสักการะผี)

วัสดุที่ใช้ในพิธีเหยานั้นแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ เครื่องคาย และเครื่องประกอบสำหรับเครื่องคาย ชั้น 8, เทียนง่า, เทียนลิม, ข้าวสาร, ถ้วย 1 ใบ, เงินค่าครู, หมากจิบ 2 คำ, ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง, ฝ้าย 1 ไน, แพรวหรือผ้าชิ้น 1 ผืน, เครื่องคายทั้งหมดจะวางบน “กะโตกตีนตั้ง” หรือ ชั้นโดก มีผ้าขาววางรองคายทั้งหมดจะวางไว้บน

เครื่องประกอบอื่น ได้แก่ กระทบสำหรับสะเคาะเคราะห์, คาบหรือภาษาผู้ไทยเรียกง้าว, แคน, ปี่

ขั้นตอนการเหยา (ภาษาผู้ไทยเรียกว่าการจอนยครู)

หลังจากจัดเครื่องคายของเหยาให้เรียบร้อยแล้วยกเครื่องคายมาวางตรงหน้าของหมอเหยา โดยให้คนป่วยนั่งหรือนอนอยู่ใกล้ๆ หมอเหยา หรือกรณีอยู่ที่อื่น เช่น ที่โรงพยาบาล หมอเหยาจะให้นำเอาเสื้อผ้าของคนป่วยมาวางไว้หน้าพิธีนั้น

หมอแคนจะเริ่มเป่าแคน หมอเหยาจะเริ่มบูชาครูก่อน แล้วลำเชิญผีสิง หรือป่าวผีให้มาเข้าทรง เพื่อจะได้ถามว่าคนป่วยนั้นเป็นอะไร เมื่อผีมาเข้าทรงแล้วจะมีการแต่งกายหมอเหยาอีกครั้งกล่าวคือ ถ้าผีที่เข้าทรงนั้นเป็นผีเงือกผีงู หมอเหยาที่จะเอาผ้าแดงมามัดศีรษะด้วยผ้าดอกไม้ ถ้าผีที่เข้าทรงเป็นผีนักมวยก็จะใช้ผ้าแดงมัดศีรษะเหมือนกัน แต่เวลาร่ายรำหมอเหยาจะกำมือเหมือนจะชกมวย และร้องรำไปตามทำนองแคน

ตัวอย่างลำเหยาเชิญผี

“...ข้อยมานี้มิได้ตบมือมาค้าย หงายมือมาป่าว ขันเมี่ยงมาชูเจ้าพลูอ่อนมาชูเจ้าแก้วแก้วหมากแดงมีแสงจิ้งจกไว้ เหื้อเจ้าขึ้นนำข้อยทางเอะ เหื้อเจ้าเบาะข้อยทางไป ความรู้ข้อยมีทันเต็มตัก ความมักข้อยมีทันเต็มโต โทเสกมีทันกำโหม่มมีทันหัน ข้อยมานี้นอนหลับเหื้อเจ้าผู้ต้น อื่นฟ้าเจ้ายังเฮือน..”

(ข้าพเจ้ามาราวนี้ไม่ได้ตบมือมาเดียดคาย หงายฝ่ามือมาเปลา มีขันเมี่ยงมาก้านลเจ้า มีพลูอ่อนมาฝากให้ท่านได้เคี้ยว เคี้ยวหมากให้ปากแดงๆ มีเรียวแรงแล้วค่อยสนทนากัน ขอให้ท่านได้ชี้หนทางออกบอทางไปให้ข้าพเจ้า ความรู้ของข้าพเจ้ายังไม่ทันเต็มตัก (สมบุรณ์แบบ) ความต้องการ(วิชาความรู้)ของข้าพเจ้ายังไม่ได้เต็มที่ เป็นเชือกก็ยังไม่แข็งแรง เป็นม้ายังไม่ชำนาญจึงข้าพเจ้ามาถึงนี้แล้วหากท่านนอนหลับอยู่ก็ให้รู้จักตื่นภาระอื่นที่ยังค้างอยู่ให้เก็บไว้บนเรือน...”

ผีก็จะตอบกลับมาเป็นกลอนลำเหยาว่า “นอนหลับข้อยผู้ต้น อื่นฟ้าข้อยยังเฮือนเสงปะท้าวทางได้หา เสงพะญาได้มาว่า”

(นอนหลับอยู่ข้าพเจ้าก็รู้จักเวลาตื่นแล้ว เรื่องอื่นที่เป็นภาระก็เก็บไว้บนเรือน เสียงเจรจของผู้ใดจากไหนมาเรียกหา เสียงของพญาท่านใดจะมาพูดด้วย)

หมอเหยาที่จะตอบกลับว่า “เสงปะข้อยหมอโหลงเม็งม้า หมอเฒ่ามานำขวัญโห เจ้าอยู่นี่เชื่อข้อยลาบบายอยู่บ่อ)

(เสียงเจรจของข้าพเจ้าหมอเหยาชื่อโหลงเม็งม้า หมอเฒ่าผู้มานำหาขวัญศีรษะ ท่านอยู่ทางนี้ได้จับพี่น้องข้าพเจ้าไว้เป็นทาสหรือป่าว)

ตลอดระยะเวลาที่ผีมาเข้าสิงตัวหมอเหยาแล้วก็จะมีการร้องรำตอบโต้กันระหว่างผีและหมอเหยาและระหว่างนี้ญาติก็จะคอยสอบถามถึงความต้องการของผีโดยผ่านหมอเหยา และคอยรับฟังผีต้องการอะไร แก้ไขอาการป่วยอย่างไรจึงจะหาย และต้องเช่นไรด้วยเครื่องเช่นอะไรบ้าง คำโต้ตอบของหมอเหยาและของผีจะออกจากปากของหมอเหยาสลับกันไป

ตัวอย่างการลำโด้ตอบระหว่างผีและหมอเหยา

“เจ็บโให้เฮานี้พ้คมีวะเจ็บหน้าพะเฮานี้พ้คมีวย เหือเจ้าพีนี่นำชีทางเอาะเด้ไทเฮาเอ้ย เหือเบาะนำโทยทางไป อันความรู้ข้อยนี้มิเต็มคักได้ไทเฮาเอ้ย ความหลักข้อยมิทันเต็มคัก ล่งกะเฮือล่งกำบ้านได้ไทเฮาเอ้ย ตะลวันเพิ่นลงมากำงเอน ละแม่ไม้ทางได้เด้อมาดีไทเฮาเอ้ย แม่ผีทางได้มาเอ็ด ตาหลักเฮานี้เหือเข้มในได้ไทเฮาเอ้ย มาไสเฮานี้เหือเข้มเนาะ ผีโล่งกะเหือนำมาเว้าได้ไปเฮาเอ้ย ผีป่าทางคั่งพัดมาเซย หูตั้งพัดได้จันวันนั้มบ่เอ้ไทเฮาเอ้ย คันมิแก้พัดเฮานี้พัดแม่ตายได้ไทเฮาเอ้ย เอ็ดเฮือนี้พัดละคี่พ้อมบาคบ่ไทเฮาเอ้ย เยอะกินแต่ไก่ผู้แดงได้ไทเฮาเอ้ย เยอะกินแต่เส่งผู้ต่อได้ไทเฮาเอ้ย เส่งหั้นเพิ่นนี้คู้งฟ้า เส่งกะด้าเพิ่นนี้คู้งบันได้ไทเฮาเอ้ย เหือแก้ตามหมอนี้ถาม เหือแก้ตามหมอยามนี้เว้าได้ไทเฮาเอ้ย สองลบเฮานี้จั้งเชือ สามท้อข้อยนี้จั้งได้เอาได้ไทเฮาเอ้ย”

(พูดหัวอย่างเดียวก็ไม่ว่าแต่กลับพูดราวหน้าผากไปด้วย ให้ท่านนี้ได้ชี้แนวทางออก บอกทางนะพวกเราเอ้ย ให้บอกชี้แนวทางไป อันความรู้ของข้าพเจ้ายังน้อยไม่ทันเต็มคัก (สมบุรณ์) นะพวกเราเอ้ย ความรู้ที่สำคัญๆ ยังไม่ได้เต็มที่ ลงจากเรือลงกลางบ้านนะพวกเราเอ้ย และให้ท่านลงมากกลางเรือน และแม่ไม้ (นางไม้) จากไหนมาดีพวกเราเอ้ย แม่ผีจากไหนมาทำ ดวงตาหลัก (จิต) ของเรานี้ให้มองเห็นทางในได้นะพวกเราเอ้ย ตาใสๆ ของเรานี้ให้มองเห็นภายนอก ผีใหญ่ขนาดไหนก็ให้มาบอกนะพวกเราเอ้ย ผีป่าจากป่าดงล่องลอยมาสัมผัส หูตั้งคล้ายได้ยินว่าบ่อน้ำนะพวกเราเอ้ย ถ้าหากไม่แก้ละก็พวกเรานี้ก็จะเสียชีวิตแน่แท้ะพวกเราเอ้ย ถ้าหากทำให้แล้วละก็จะดีสมบุรณ์หรือเปล่าพวกเราเอ้ย ต้องการกินเฉพาะไก่ผู้ตัวขนสีแดงนะพวกเราเอ้ย ต้องการกินไก่ตัวที่มีเสียงเป็นไก่ต่อนะพวกเราเอ้ย เสียงของมันนี้ต้องคั่งสนั่นฟ้า เสียงร้องของมันต้องดังถึงเบื่องบนนะพวกเราเอ้ย จงแก้ตามที่หมอได้ถามมานี้ ให้แก้ตามที่หมอพูดท่านได้บอกนะพวกเราเอ้ย สองครั้งเรานี้ถึงจะเชือ สามครั้ง(เสียงทวยคู้ถึง 3 ครั้ง) ถึงจะเอานะพวกเราเอ้ย)

การเสีงทวยเครื่องบูชาผี

ช่วงที่สอบถามถึงความต้องการของผีหมอเหยาจะทำพิธีเสีงทวยเพื่อความแน่ใจด้วยว่าที่ผีต้องการนั้นเป็นที่พอใจจริงหรือเปล่าโดยมีเครื่องเสีงทวย 3 ชิ้นตอนคือ

ครั้งแรก เสี่ยงทายด้วยข้าวสารโดยหยิบจากคาย (เครื่องสักการะ) เมื่อนับได้คู่ถือว่าดี ถ้าเป็นคี่ต้องเสี่ยงทายอีก จนถึง 3 ครั้ง

ครั้งที่สอง เสี่ยงทายด้วยไข่ โดยหอมเหยาะจะโปรยข้าวสารลงบนไข่ ถ้าจำนวนเมล็ดข้าวสารที่เกาะค้างอยู่บนไข่เป็นคู่ และทิศทางของหางเมล็ดข้าวหันเข้าหากันเชื่อว่าโรคจะหาย ถ้าไม่เป็นไปตามที่กล่าวมาเชื่อว่าโรคนั้นจะไม่หาย

ครั้งที่สาม เสี่ยงทายด้วยดาบ หอมเหยาะจะปักดาบลงบนห่อข้าวสาร ถ้าดาบปักตั้งอยู่ แสดงว่าดี โรคภัยมีโอกาหาย ระหว่างเสี่ยงทายหอมเหยาะก็จะกล่าวเป็นทำนองลำเหยว่า “ท้าวทงกั๋งหลังเอาง้าว สืบค้นเข้ามาทักกัก หกฮ้อยเห่ามาทักปาย เว้าแนวเลอเหือเซือเจือแนวั้นได้ เอ้าหวั่นเน่งหึ่งนึ่งเซอคาย เอ้าแสงนายเซอหลังซ้างเด้อไทเฮ้อเอ้ย” (ขอให้พระยาผีได้กัมโน้มหลังลงมาเอาดาบ ขอให้ผี 10 คนได้เข้ามาจับที่ต้นค้ำม ผีอีก 600 คนจงมาจุดตรงปลาย พุดคำใดให้เชื่อคำนั้น ให้เอาขวัญใส่หิ้งบูชาหนึ่งมาใส่คาย (เครื่องบูชา) เอาเรียวแรงใส่หลังซ้างมานะพวกเราเอ้ย) หอมเหยามีความเชื่อว่าถ้าหากผู้ป่วยจะหาย ผีจะมาช่วงจับขั้วให้ตั้งอยู่ได้โดยไม่ล้ม

● การเสี่ยงทายทั้งสามครั้งนี้จะต้องมีทิศทางเดียวกัน กล่าวคือถ้าคี่ก็ต้องดีทั้งหมด ถ้าไม่ดีเสี่ยงทายผลไปทางไมคี่ก็ต้องไมคี่ทั้งหมดจึงจะสรุปตามผลของการเสี่ยงทาย

ตลอดระยะเวลาการเหยาตั้งแต่การลำเหยสอบถามมูลเหตุการป่วย แนวทางการแก้ไขจนถึงการเสี่ยงทายจะใช้เวลานาน แล้วแต่ว่าผีจะบอกว่ามีต้องการอะไร และจะแก้ไขอย่างไร กล่าวคือเวลาเหยาหอมมองเห็นว่าต้องแก้บนอย่างไรแล้วก็จะแก้บนไปด้วย นอกจากบางครั้งที่ไม่สามารถจะทำตามได้เลยในขณะนั้นก็จะบนบานไว้ และจะทำตามภายหลัง

ขั้นตอนหลังการเหยา

หอมเหยาได้ลำเหยเสร็จแล้ว ผีหรือโรคภัยไม่ยอมออกจากร่างของผู้ป่วย หอมเหยาต้องทำพิธีกวาดออก การกวาดนั้นจะต้องให้ผู้ป่วยนอนหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก แล้วใช้เส้นตอกไม้ไผ่ทำเป็นรูปกรวยมากวาดหรือคล้องจากศีรษะไปทางปลายเท้า ถ้าผีหรือโรคภัยนั้นคือไม่ยอมไป หอมเหยาก็จะเอาดาบทำพิธีกวาดออก

บางครั้งเมื่อหอมเหยาได้ลำเหยไปแล้ว ไล่ผีหรือโรคภัยใช้เจ็บออกจากร่างของคนป่วยแล้ว แต่เมื่อมาลำเหยเหยาอีกครั้งปรากฏว่าผีหรือโรคภัยยังไม่ยอมออกจากร่าง ต้องทำกระทง 9 ห้อง ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้ ญาติจะต้องนำเครื่องเช่นสังเวชประกอบด้วยกระทง 9 ห้อง มีเครื่องประกอบตามที่ผีต้องการ เช่น กรวยใบขนุน อาหารคาวหวาน เช่น ข้าวดำ ข้าวแดง ดอกไม้ ชูบเทียน เมื่อแต่งเครื่องครบแล้ว หอมเหยาก็จะทำพิธีกวาดเคราะห์เจ็บไข้และผีออกจากร่างคนป่วย โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนไล่ตั้งแต่ศีรษะคนป่วยพร้อมกับพูดว่า “หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก ตก”

พอพูดคำว่าตกแล้วก็จะโยนก้อนขี้วุ้นลงในกระทง ทำจนครบ 3 ครั้งแล้วก็จะตัด ภาษามอเหยา เรียกว่า “ตัดค้าง” โดยให้คนป่วยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก แล้วมอเหยาจะเอาฝ้ายผูกเอวของคนป่วยต่อมายังกระทงแล้วจะใช้ดาบตัดเส้นฝ้ายให้ขาด

หลังเสร็จพิธีการเหยาแล้วมอเหยายังไม่รื้อคาย (เครื่องสักการะไหว้) หลังจากญาติๆ ของคนป่วยได้ไปแต่งแก้ให้แล้วก็จะกลับมาดูแลอาการของคนป่วยว่าดีหรือไม่ พอประมาณสัก 4-5 วัน มอเหยาจะมาเหยาอีกครั้งหนึ่งเป็นการมา “เหยาเอาจอบคาย” คือฝีที่มากจะทำให้คนป่วยนั้น พอใจหรือยัง ถ้าพอใจแล้วก็จะกระทำในขั้นตอนต่อไป ระหว่างนี้ถ้ารักษาไม่หายมอเหยาจะมาเยี่ยมดูอาการ เมื่อทราบว่าจะไม่หายจริงๆ ก็จะแนะนำให้ไปหาหมอเหยาที่มีความสามารถเก่งกว่าตนเองมาทำการรักษาต่อ ขั้นตอนก็จะมีลักษณะคล้ายๆ กัน

การรื้อคาย (ปงคาย)

การรื้อคายจะทำก็ต่อเมื่อทราบแน่ชัดแล้วว่าผู้ป่วยได้หายขาดจากการป่วย โดยต้องมีค่าคายเป็นเงินอีกส่วนหนึ่งให้กับมอเหยาซึ่งแล้วแต่จะกำหนดว่าค่าครูของมอเหยาต้องบูชาเท่าใด มอเหยาบางคนหลังจากรื้อคายแล้วยังต้องนำคายไปบูชาครูของตนเองที่บ้านสักกระยะหนึ่งก่อนถึงจะนำเงินนั้นมาใช้จ่ายได้ ส่วนผู้ป่วยที่รักษาหายแล้วมอเหยา ก็จะผูกแขนให้เป็นลูกเลี้ยงของตน และผู้ที่เป็นลูกเลี้ยงก็จะให้ความเคารพนับถือเหมือนพ่อของตนเช่นกัน

การรื้อคายนอกจากจะรื้อเพราะการรักษาได้เสร็จสมบูรณ์แล้ว ยังมีกรรื้อคายระหว่างการการรักษาด้วย อันสืบเนื่องมาจากการรักษาที่ไม่หาย จนหมอผู้นั้นหมดความสามารถที่จะรักษาให้หายได้แล้ว จะต้องรื้อคายเพื่อให้มอเหยาคนอื่นมารักษาตามความประสงค์ของผู้ป่วยและญาติ ในการรื้อคายระหว่างการรักษานี้ผู้ป่วยและญาติก็ยังคงจ่ายค่าครูบูชามอเหยาด้วยเช่นกัน

2) การเหยาคุมผีออก

เป็นการเหยาเพื่อหาทายาทมอเหยาหรือเหยาเพื่อเพิ่มจำนวนมอเหยา ซึ่งจะเกิดต่อเนื่องจากการเหยารักษาคนป่วย แต่เมื่อเหยาไปแล้วระหว่างที่ผีบรรพบุรุษ (หรือ แดน ผีฟ้า) เข้าทรงร่างจนเกิดอาการสั้น (ภาษาผู้ไทยเรียกว่า ผีสุน) กล่าวคือเกิดอาการเกรี้ยวกราดควบคุมตัวเองไม่ได้เหมือนคนปกติกำลัง โกรธแค้น โมโห มอเหยาบอกให้ทราบว่าคุณป่วยจะหายดีก็ต่อเมื่อได้รับสืบทอดเป็นมอเหยา ถ้าคนป่วยพร้อมญาติฯ รับปากก็จะทำให้หายป่วยได้ เมื่อผู้คนป่วยและญาติฯ รับปากว่าจะเป็นมอเหยา “บะ” (บนบาน) ไว้ก่อนโดยจะมีขันธห้าแต่งรับเอา มอเหยา ก็จะทำพิธีคุมผีออก (เชิญผีลงทรงร่าง) จนอาการเกรี้ยวกราดโมโหของผู้ป่วยสงบลง ญาติผู้ป่วยก็จะ

นำขันธ 8 (เทียน 8 คู่ และดอกไม้ 8 คู่) มามอบให้แก่หมอเหยา และหมอเหยาที่จะนำค้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือ ผู้ป่วย แสดงถึงว่าได้เป็นหมอเหยาอีกคนหนึ่ง และอยู่ในฐานะ “ลูกเมือง” ของหมอผู้คุมฝือกให้ สำหรับลำดับขั้นตอนพิธีการต่างๆ มีลักษณะเหมือนกับการเหยาคนป่วยตามปกติ

ในบางครั้งผู้ป่วยที่รับเอาฝือกจะเป็นหมอเหยา ต่อมาไม่ต้องการจะเป็นหมอเหยาส่งคืนกายให้แก่ผู้เป็นพ่อเมืองหรือแม่เมือง และหมอเหยาที่เป็นพ่อเมืองหรือแม่เมืองจะเหยาทำพิธีส่งออกจากลูกเมืองคนนั้น โดยทำพิธีเหมือนกับการเหยาส่งผีทั่วๆ ไป เมื่อส่งเสร็จแล้วก็จะรื้อหิ้งรื้อห่อที่บ้านของลูกเมืองนั้นด้วย ลูกเมืองผู้นั้นก็จะกลายสภาพเป็นเพียงลูกเลี้ยงเท่านั้น

3) การเหยาเลี้ยงผี

จากการศึกษาการเหยาเลี้ยงผีในสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยมีลำดับขั้นตอนสำคัญดังต่อไปนี้

มูลเหตุของการ เหยา

หมอเหยาทุกคนจะมีผีประจำตัวทุกคน ผีนี้เป็นผีบรรพบุรุษที่ได้เกาะ “กะต่ากะหยั้ง” ของลูกหลานตามมาจากเมืองบกเมืองวัง ตั้งแต่สมัยอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ทุกครั้งที่ทำการรักษาผู้อื่นจะต้องมีการเชิญผีลงมาด้วย การเหยาเลี้ยงผีจึงเป็นเหมือนการไหว้ครูของหมอเหยาตามประเพณีของชาวผู้ไทย เป็นการตอบแทนคุณของผีที่ได้ปกป้องรักษาให้ทุกคนได้อยู่เย็นเป็นสุข มีหมอเหยาหลายๆ คนมาเข้าร่วมพิธีด้วย และหมอเหยานั้นจะต้องเป็นหมอที่มาจากแม่เมืองหรือพ่อเมืองเดียวกัน แต่ถ้าหมู่บ้านของตัวเองไม่ได้เลี้ยงหมอเหยาผู้นั้นก็ต้องไปร่วมกับหมู่บ้านหมอเหยาคนอื่นที่มีพิธีกรรมเลี้ยงผี และจะต้องนำเหล้ามาด้วยเพื่อมา “ฟาย” (ริน) ใส่แก้วพร้อมทั้งจุดเทียนเชิญผีมาดื่มที่บ้านของตนเองอีกที ในการจัดงานจะมีลูกเลี้ยงและชาวบ้านที่มีความเชื่อถือมาช่วยเหลือเรื่องอาหารต้อนรับแขกที่จะมาร่วมงาน

วันและเวลาประกอบพิธี

นิยมถือเอาช่วงเดือน 3-4 ตามความเชื่อที่ว่าเป็นช่วงแห่งเดือนดอกไม้บาน ภาษาผู้ไทยว่า “เดินสามดอกยังมี เดินสี่ดอกยังบาน” (เดือนสามดอกไม้ยังมิ เดือนสี่ดอกไม้ยังบาน) ใช้เวลา 1 คืนกับอีก 1 วัน เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 19.00 น. -20.00 น. ชาวผู้ไทยถือว่าเป็นช่วงหนุออกจากรัง “หนุเอาะฮู” เป็นเวลาที่ผีสะกดต่อการเดินทางที่สุกในรอบปีหนึ่งๆ จะมีการชุมนุมเหยาเลี้ยงผี 1

ครั้ง เมื่อมีการเลี้ยงแต่ละปีเจ้าภาพก็จะนำดอกไม้เทียนคู่ไปเชิญหมอเหยาเข้าร่วมพิธีด้วย โดยจะกล่าวเชิญว่า

“ความเส็นนี้ไหว้สา เจ้าผู้ปะเป็นหมอ ผู้ค่อเป็นเจ้า ขอเชิญเจ้าได้ไปคิ่นไปกินนำเต๋วไต้ฮาวนี้ ความมีหลายไหว้ละ”

(ขอโอกาสกล่าว ไหว้ละ เจ้าผู้มีปากเป็นหมอ ผู้มีค่อเป็นเจ้า ขอเชิญท่านได้ไปเที่ยวเล่นไปกินด้วยกันนะคราวนี้ คำพูดมีไม่มากไหว้ละ)

สถานที่ประกอบพิธี

มักจะใช้สถานที่ใกล้ๆ บ้าน เช่น บริเวณลานบ้านของผู้เป็นพ่อเมืองหรือแม่เมือง หรือของลูกเมือง โดยจะมีการปะรำ (ตูป) มุงด้วยหญ้าคา (ปัจจุบันส่วนมากนิยมกางเต็นท์) ซึ่งจะต้องพอเหมาะกับหมอเหยา สำหรับปะรำหรือตูปนั้นจะกั้นด้วยหญ้าคาเป็นฝาสามด้าน

เครื่องคาย (เครื่องบูชาผี)

เครื่องคายทั้งหมดเหมือนกับเครื่องคายใช้สำหรับการเหยาคนป่วย วัสดุที่ใช้ในพิธีเหยานั้นแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ เครื่องคาย และเครื่องประกอบ

สำหรับเครื่องคาย ชั้น 8, เทียนง่า, เทียนลิ้ม, ข้าวสาร, ถ้วย 1 ใบ, เงินค่าครู, หมากจิบ 2 คำ, ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง, ฝ้าย 1 ไร่, แพรวหรือผ้าชิ้น 1 ผืน, เครื่องคายทั้งหมดจะวางบน “กะโตกตื้นตั้ง” หรือ ชั้นโตก มีผ้าขาววางรองคายทั้งหมดจะวางไว้บน

เครื่องประกอบอื่นได้แก่ กระทงสำหรับสะเดาะเคราะห์, ดาบหรือภาษาผู้ไทยเรียกง้าว, แคน, ปี และที่เพิ่มเติมจากคือรูปจำลองทำด้วยไม้ที่จะใช้สมมติเป็นบริวารของเจ้าเมืองผี ได้แก่ รูปช้าง, รูปม้า, รูปเรือ, รูปหอลมหอยเลย (บันไดขึ้นช้าง-ม้า), ฉัตรกั้น, หลักเมือง, หอดุ้มหอยก (จำลองเป็นรูปสามเหลี่ยม), ปืน, หน้าไม้, มีดดาบ, กลอง(จะทำจากไข่ไก่), เหล้าไห, สุรา และสำหรับหมอเหยาที่ยังใหม่ (เข้าพิธีเลี้ยงผีไม่ถึง 3 ครั้ง) จะต้องมีผ้าขาวโยงทอดยาวจากฝาผนังมายังเครื่องคายของหมอเหยาใหม่เพื่อจะเป็นสะพาน (หรือ โขมึง) ที่พ่อเมืองจะเชิญผีลงมาให้

ลำดับตอนการเหยาเลี้ยงผี

เมื่อคณะหมอเหยานั่งที่สำหรับจัดเตรียมไว้แล้วจากตำแหน่งพ่อเมืองลดหลั่นลงมาตามลำดับ (เหมือนพระสงฆ์นั่งอันดับ) หมอเหยาจะเริ่มยกเครื่องคายบูชาครูเพื่อเชิญผีลงมาเลี้ยงและดำเนินไปตามลำดับคือ

ขั้นการป่าวผีลง เป็นการเหยาเชิญผีให้ลงมาเทียมหรือมาเข้าทรง เริ่มจากหมอที่อาวุโสที่สุด และลดหลั่นตามลำดับ เมื่อผีเข้าแล้วร่างกายหมอเหยาจะสั่น ร่ายรำตามมือไปตามจังหวะแคนเสร็จแล้วจะหยุดพัก เป็นการ “เซาช้าง” เพื่อให้บริวารมีความพร้อม

ขั้นตอนการตีกิ่งโลงโสมพล เป็นการตีไข่ด้วยคอกฝ้าย เป็นการรวมพลผี เตรียมความพร้อมที่จะออกเดินทาง

ขั้นตอนการตัดดอกไม้ฝ้าย เป็นการประดับประดาดอกไม้ที่เตรียมมา หมอเหยาจะออกท่าทางสุดคมเพื่อพิสูจน์กลิ่นว่าหอมหรือไม่ ถ้าหอมก็จะสวมคล้องคอ นอกจากนี้ก็จะมีพวงมาลัยที่ทำจากดอกคันทม

ขั้นตอนการปิดหิ้งปิดหอ หมอเหยาจะใช้ผ้าฝ้ายปิดฝุ่นที่หิ้งบูชาครู เหมือนกับการทำความสะอาดบ้านก่อนออกไปเที่ยว

ขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบเมือง หมอจะเชิญผีเข้าทรงและร่ายรำไปตามเสียงแคนเดินวนรอบๆ ประรำเหมือนเป็นการออกตรวจดูบ้านเมืองและบริวารว่าอยู่สุขสบายหรือไม่ โดยในมือจะถืออาวุธคาบไปด้วย

ขั้นตอนการกินเหล้ารวมพล หรือ “จี่ช้างโสมพล” หมอเหยาทั้งหมดจะมารวมกันดูเหล้าพร้อมกันเป็นการเตรียมความพร้อมของผีที่จะออกจากเมือง

ช่วงนี้ผู้ที่เข้าร่วมดูพิธีจะเข้าไปดูคนเหล้าด้วย เป็นการขโมยกินเหล้าผี เป็นการสมมติว่าเป็นผีป่าผีร่อนมาขโมยกินของ และเป็นที่สนุกสนาน

ขั้นตอนการเสี่ยงทายข้าวสาร เป็นการหยิบเมล็ดข้าวสารเพื่อเสี่ยงทายว่าบ้านเมืองจะร่มเย็นหรือไม่ ถ้าจำนวนเมล็ดเป็นคู่จะดี ถ้าเป็นคี่จะไม่ดี ครั้งแรกจะเป็นการเสี่ยงบนฝ่ามือ ต่อจากนั้นจะเสี่ยงทายบนไข่เหมือนกับเสี่ยงทายในพิธีการเหยาคนป่วย

ขั้นตอนการเสี่ยงง้าว หรือเสี่ยงดาบ เป็นขั้นตอนต่อจากการเสี่ยงไข่ โดยใช้ปลายดาบปักลงบนถ้วยข้าวสาร โดยให้ดาบนั่นตั้งตรง ถ้าตั้งตรงถือว่าเป็นนิมิตที่ดี

ขั้นตอนการเล่นเครื่องอาวุธ โดยนำเครื่องศาสตราวุธต่างๆ ออกมาเล่น โดยนำเอาเฉพาะของที่ทำขึ้นใหม่ๆ มาดมสูดกลิ่นดี เริ่มจากหมอเหยาผู้อาวุโสแล้วส่งต่อกันไปโดยลำดับเสร็จแล้วจะออกร่ายรำตามเสียงแคนเดิน เหมือนกับการแสดงความพร้อมด้านศักยภาพของพลพรรคของผีดู

ขั้นตอนการดมดอกข่า เป็นช่วงที่หมอเหยาจะดมดอกไม้ที่ทำจากดินหมอน แล้วใช้มีดตกแต่งให้เป็นรูปใบดอกไม้แล้วทาด้วยขมิ้นจนออกเป็นสีเหลือง เป็นเหมือนกับการเดินชมสวนดอกไม้ของผีก่อนที่จะออกป่า

ขั้นตอนการคล้องช้าง เป็นช่วงที่นำเอาช้างมาเล่นน้ำ โดยหมอเหยาจะถือเอารูปช้างมาเล่นน้ำที่ตุ่ม หรือถ้ำน้ำที่เตรียมไว้สมมติว่าเป็นสระ และช่วงนี้จะมีผู้ชมได้ขยับไปทำทีท่าว่าเป็นผีปามาขโมยช้างและยื้อแย่งกันกับหมอเหยาเป็นที่พลัดพลิน

ขั้นตอนการสว่างเอือหรือแข่งเรือ เป็นขั้นตอนที่หมอเหยาจะนำรูปเรือมาลอยน้ำในตุ่ม และจะมีผู้ชมคอยนำไม้มาตีสมมติว่ามีผีปามาแย่งเรือ ฝ่ายหมอเหยาก็จะป้องกัน และยื้อแย่งกันเป็นที่สนุกสนุนพลัดพลิน

ขั้นตอนการรำลา หลังจากเล่นจนครบทุกขั้นตอนแล้ว โดยใช้เวลา 1 คืนกับอีก 1 วันผีก็จจะพ้อนรำตามเสียงแคนเพื่อลากลับเมือง

ขั้นตอนการถมฮอยช้างฮอยม้า หรือกลบรอยช้างรอยม้า หมอเหยาจะนำไม้มาเดินเหยียดตามทางเดินสมมติว่าเป็นการเกลี่ยรอยช้างรอยม้าหลังจากที่ออกไปท่องป่ากันแล้ว

ขั้นตอนการม้วนผีขึ้นหิ้ง เป็นลำดับสุดท้าย เป็นการเชิญผีกลับเข้าเมือง และหมอเหยาจะเป็นผู้เชิญกลับเพื่อไปประจำที่หิ้งบูชาประจำที่เรือนของหมอเหยาแต่ละคน

ขั้นตอนทั้งหมดของการเหยาเลี้ยงผีตลอด 1 คืนและ 1 วัน คล้ายกับเป็นการจำลองอาณาจักรผีมาถ่ายทอดให้กับประชาชนได้รับรู้ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การพูดถึงสภาพในอาณาจักรผี (เมืองผี) ซึ่งจะมีพ่อเมืองเป็นหัวหน้า มีแม่เมือง ลูกเมือง บริวารของผี พร้อมทั้งเครื่องบริวาร เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย การเหยาเลี้ยงผีจะถ่ายทอดเรื่องราวของพ่อเมืองที่จะออกชมสวนในเดือน 3 - 4 เป็นช่วง “เดือนสามดอกฮังมี เดือนสี่ดอกฮังบาน” (เดือนสามดอกไม้ร้างมี เดือนสี่ดอกไม้ร้างบาน) ก่อนที่จะออกจากเมืองต้องมีการรวมพลพรรคของผีและแจ้ข่าวให้ทราบ มีการสำรวจยุทธโศปกรณ์ว่าอยู่ในสภาพเป็นเช่นไร เสร็จแล้วจะออกไปชมสวนดอกไม้บนานาพรรณที่อยู่นอกเมือง ถึงป่าลึกก็จะเป็นการคล้องช้างมาเป็นบริวารเพิ่มเติมและนำช้างไปอาบน้ำ พร้อมๆ เจ้าเมืองผีลงเรือเล่นน้ำไปด้วย จากนั้นก็จะกลับเมืองของตนเอง ขณะที่กลับก็จะกลบรอยเท้ารอยม้าไปด้วย

ลำดับขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนรำลาเพื่อกลับเมือง จะมีการพ้อนรำไปตามจังหวะเสียงแคนตลอดเวลา ซึ่งเสียงแคนในปัจจุบันได้เปลี่ยนจากคนเป่ามาเป็นเสียงเทปจากตู้ลำโพงจากการสัมภาษณ์ได้พบว่าหมอแคนซึ่งจะต้องเป่าเป็นทำนองตลอดงานนั้นในปัจจุบันหาผู้ที่มีความอดทนเช่นนั้นได้ยากจึงได้เปลี่ยนเป็นเสียงแคนจากเครื่องขยายเสียงแทน

การเหยาเลี้ยงผีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งเรียกว่าเป็นเลี้ยง “ผีจี่เมา” ซึ่งเป็นผีป่า ดังนั้นแต่ละขั้นตอนจะมีการเตรียมเหล่าไว้ตลอดทั้งเหล่าชาวที่ซื้อจากท้องตลาดและเหล่าอูที่ชาวบ้านจัดทำกันขึ้นมาเอง และการเลี้ยงผีอีกประเภทหนึ่งคือการเลี้ยง “ผีดอกไม้” หรือผีบ้าน การเลี้ยงจะจัดในเวลาเดียวกัน แต่จะไม่มีขั้นตอนละเอียดเหมือนการเลี้ยงผีป่า ไม่มีการเลี้ยงเหล่า ผีดอกไม้จะกินเฉพาะน้ำหอมที่มีกลิ่นดอกไม้เท่านั้น

การเลี้ยงผีประจำปีนอกจากจะเป็นการแสดงถึงความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผีต่างๆ ที่ชาวผู้ไทยนับถืออยู่ด้วย จากการเข้าร่วมสังเฏการณัพบวาระหว่างที่หมอเหยากำลังเหยาลี้งผีนััน หมอเหยาที่เป็นพ่อเมืองจะให้ความสำคัญกับหมอจ้ำหรือเจ้าจ้ำ ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนเจ้าปู่ที่มานัันร่วมชมอยู่ด้วย ตลอดระยะเวลาที่แสดง หมอเหยาที่ร้องรำตามลี้งแคนมาเมื่อเวียนมาถึงหน้าหมोज้ำก็จะนำเหล้ามาให้ดื่มเป็นการแสดงความเคารพผู้เป็นเจ้าบ้าน ไปด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุหลายท่านพบว่าการเหยาลี้งผีจะถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้านชาวผู้ไทย เป็นบุญพิธีประจำปีทีสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การเลี้ยงผีทุกปีจะเป็นช่วงการหยุดงานทำไร่ทำนาของชาวบ้านเพื่อมาร่วมงาน โดยมีความเชื่อว่าเมื่อมาร่วมแล้วตนเองจะอยู่เย็นเป็นสุขเพราะเจ้าเมืองผีจะให้การคุ้มครองดูแล อีกทั้งการเลี้ยงผีประจำปีจะเป็นช่วงเวลาทีให้ความสนุกสนานเหมือนเทศกาลบุญประจำปีของชาวผู้ไทยเลยทีเดียว

ปัจจุบันแม้จะมีการสืบทอดการเลี้ยงผีอยู่เช่นเดิม แต่ความเชื่อและการให้ความสำคัญได้ลดน้อยลง โดยเฉพาะชาวบ้านโคกโก่งที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น เมื่อสอบถามถึงขั้นตอนพิธีกรรมแล้วแทบจะไม่มีใครเล่ารายละเอียดได้เลย และอีกหลายคนก็บอกว่าการเหยาลี้งผีประจำปีนั้น เป็นงานเลี้ยงทีผู้สูงอายุจะมากินเหล้าด้วยกันเท่านั้นเอง ดังคำกล่าวว่ “ผู้เฒ่าหาแนวมันกินเหล้าเตว” และการรับรู้เรื่องจารีตประเพณีต่างๆ ของชาวผู้ไทยดั้งเดิมก็เพียงจะสนใจในช่วงระยะเวลาทีหมู่บ้านได้รณรงค์เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและจัดระเบียบหมู่บ้านเพื่อจะเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับทางจังหวัดนัันเอง

4) การเหยาเอาสุบเอาฮอย

การเหยาเพื่อเอาสุบเอาฮอย เป็นการเหยาประเภทหนึ่งซึ่งจัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานของชาวผู้ไทยจะจัดในช่วงเทศกาลบุญพะเวด (บุญเทศน์มหาชาติ) ปัจจุบันประเพณีเช่นนี้ที่ยังคงปรากฏอยู่และชาวบ้านโคกโก่งหลายคนได้เดินทางไปร่วมชมพิธีกรรมด้วยคือทีหมู่บ้านในเขตอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นถิ่นชาวผู้ไทยทีมีความสัมพันธ์ทางประวัติความเป็นมากับชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งนัันเอง การเหยาเพื่อเอาสุบเอาฮอยเป็นเรื่องทีสมมติถึงอวัยวะเพศหญิงและเพศชายทีเคยอยู่ด้วยกัน แต่ต่อมาเกิดทะเลาะวิวาทไม่เข้าใจกันแล้วหนีจากกัน จนกลายเป็นเรื่องเดือดร้อนฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจึงต้องตามไปอ้อนวอนเชิญเทพดาในเมืองแถนมาช่วยตามหาอวัยวะเพศหญิงและอวัยวะเพศชายให้มาอยู่ด้วยกัน แต่เมื่ออยู่ด้วยกันแล้วกลับถูกผีป่าขโมย

ไปอีกเดือนรื้อนเทพคาต้องมาช่วงตามหาอีกเช่นเดิมจนได้มาด้วยด้วยกันตราบนทุก
วันการดำเนินเรื่องการเหยาเอาฮูปเอาฮอยนี้ถ้อยคำที่ออกมาจะเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะเพศทั้งนั้น
ตัวอย่างเช่น

“ลงมาแล้วหื้อเจ้านำห้วนหิหื้อได้ ห้วนหิดักเมื่อฟ้านำชอก ห้วนหิเอาเนาะฟ้าปัก
เป็นนำเอา ห้วนหิหิ้นเมอภูผิงแคด ห้วนหิตัดหิ้นเมอฟ้าออยไคว”

(ลงมาแล้วให้ท่านนำเอาขวัญของอวัยวะเพศหญิงมาให้ได้ ขวัญของอวัยวะเพศหญิง
ตกใจหนีหายไปเมื่อฟ้าผ่าชอก ขวัญอวัยวะเพศหญิงหนีไปข้างนอกให้ฟ้าปักเป็น (ฟ้าผู้เป็นเพศ
ชาย) ได้ตามเพื่อนำกลับมา ขวัญอวัยวะเพศหญิงหนีขึ้นภูเขาไปหลบผิงแคด ขวัญอวัยวะเพศหญิง
หนีขึ้นกลับเมืองฟ้าให้เพื่อล่ออวัยวะเพศชาย)

การเหยาเอาฮูปเอาฮอยนี้จะมีลักษณะเหมือนการละเล่นอวัยวะเพศหญิงและอวัยวะเพศ
ชายในช่วงการแห่บุญบั้งไฟในท้องถิ่นภาคอีสาน แต่การดำเนินเรื่องของการเหยาเอาฮูปเอาฮอยจะมี
รายละเอียดเป็นขั้นตอนมากกว่า เป็นช่วงระยะเวลาที่ชาวบ้านได้ปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึกเล่น
ได้อย่างเต็มที่ เป็นที่สนุกสนานไปพร้อมๆ กับการทำบุญเทศน์มหาชาติไปด้วย

บทที่ 5

การจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม

บทนี้เป็นการกล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในภาคสนาม มีรายละเอียดดังนี้

5.1 การจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง

5.1.1 การริเริ่มหรือแรงบันดาลใจ

การจัดการท่องเที่ยวของบ้านโคกโก่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ตามโครงการจัดงานน้ำตกโคกโก่ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า เป็นน้ำตกจากภูหินสันทเขา กั้นเขตระหว่างอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์กับอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีสายน้ำไหลผ่านโขดหินที่เกิดจากการกัดเซาะของน้ำทอดยาวลงหล่อเลี้ยงชาวบ้านโคกโก่งและหมู่บ้านใกล้เคียง และในบริเวณน้ำตกยังประกอบด้วยป่าไม้เบญจพรรณ มีโขดหินน้อยใหญ่ มีลานหินกว้างที่ชาวบ้านเรียกว่าลาน “สไลด์เดอร์” นายอำเภอในขณะนั้นมีความเห็นว่าสภาพภูมิประเทศแถบน้ำตกตาดสูงเหมาะที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งเที่ยงเที่ยวของอำเภอ และเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายแก่นักเที่ยวเที่ยว จึงได้ประสานงานกับชาวบ้านจัดงานน้ำตกตาดสูงขึ้น และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมาจะมีการจัดงานน้ำตกตาดสูงขึ้นในต้นเดือนตุลาคมของทุกปี น้ำตกตาดสูงหรือที่ชาวบ้านใกล้เคียงรู้จักในนาม “น้ำตกโคกโก่ง” และก็ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายตั้งแต่นั้น

ปี พ.ศ. 2541-2542 รัฐบาลได้กำหนดให้เป็น “ปีการท่องเที่ยวไทย” (Amazing Thailand) และได้ถือเป็นนโยบายเร่งด่วนให้ทุกจังหวัดปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ขึ้นตามศักยภาพท้องถิ่น เพื่อเป็นการต้อนรับปีการท่องเที่ยวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ได้ตอบรับนโยบายดังกล่าวโดยก่อตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด” ขึ้นสำรวจพื้นที่และศึกษาความเป็นไปได้ของการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

“โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย” กำเนิดขึ้นจากแนวคิด “เจียรนัยเพชรผู้ไทยสู่สายตาโลก” ซึ่งโครงการนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ที่ต้องการสร้างคำขวัญจังหวัด คือ “เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี” ให้เป็นรูปธรรมและสามารถสัมผัสได้ โดยเฉพาะคำว่า “วัฒนธรรมผู้ไทย” ยังไม่สามารถสัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรม และด้วยตระหนักว่า “วัฒนธรรมผู้ไทย” จะมีศักยภาพสามารถที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดจึงได้วางแผนและออกสำรวจหมู่บ้านชาวผู้ไทยในเขตอำเภอต่างๆ เพื่อจัดเป็นหมู่บ้านตัวอย่างนำร่อง เบื้องต้นได้แก่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกโก่ง, บ้านวังมน เขตตำบลกุดหว้า และบ้านห้วยม่วง เขตตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์

ผลจากการพิจารณาของคณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดมีมติเห็นชอบเลือกหมู่บ้านโคกโก่งเพื่อส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะบ้านโคกโก่งมีสภาพภูมิประเทศเหมาะสม มีน้ำตกตาดสูง ตาดยาว มีทิวเขาล้อมรอบหมู่บ้านเป็นทิวทัศน์ที่สวยงาม ประกอบกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ดำเนินชีวิตแบบผู้ไทยให้เห็นปรากฏอยู่

ภายหลังประสานงานทำความเข้าใจกับชุมชนแล้ว คณะกรรมการฝ่ายการท่องเที่ยวของจังหวัดได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างกรอบแนวความคิดด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน เช่น แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบ HOME-STAY การท่องเที่ยวในรูปแบบ ECO-TOURISM เป็นต้น จนกระทั่งคณะกรรมการเห็นว่ามีความพร้อมและสามารถจะเปิดเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมได้แล้วจึงได้ทำการเปิดหมู่บ้านโคกโก่งให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2541 โดยมีนายประสิทธิ์ พรรณพิสุทธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นเป็นประธานพร้อมด้วยหน่วยงานเอกชนจำนวนทั้งหมด 40 คน นับจากนั้นบ้านโคกโก่งก็ได้ถูกบันทึกรายชื่อไว้ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีศิลปวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยเป็นจุดขาย

5.1.2 สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจ

พิจารณาจากสภาพทางภูมิประเทศ สังคมและวัฒนธรรมของบ้านโคกโก่งแล้วจะเห็นได้ว่านอกจากการประชาสัมพันธ์ที่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่องแล้ว ปัจจัยสำคัญพื้นฐานที่ทำให้หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านโคกโก่งได้รับความสนใจก็คือองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในพื้นที่เอง องค์ประกอบเหล่านี้ได้แก่ ความงดงามของธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.1.2.1 กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในรอบปี

1) งานประเพณีน้ำตกตาดสูง

จัดในวันเสาร์แรกของเดือนตุลาคม มีการทำบุญ พิธีเช่นไหว้เจ้าปู่ การแสดง ศิลปวัฒนธรรมผู้ไทย และมหรสพให้ชมตลอดวัน

2) เลี้ยงผีเขือ

หมอเหยาในหมู่บ้านร่วมกันจัดเพื่อขอบคุณดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ มีการรวมญาติ จัดงานรื่นเริง มีอาหารเช่นไหว้ จะจัดให้มีขึ้นในระหว่างเดือน 3 – 4 ของทุกปี

3) เลี้ยงหอมเหล็ก

ชาวบ้านร่วมกันจัดเพื่อบูชาเจ้านายที่เคยปกครองตนเอง ให้ช่วยปกป้องรักษาบ้านเมือง ให้อยู่เย็นเป็นสุข จัดให้มีพิธีเลี้ยงหอมเหล็ก ปีละ 1 ครั้งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนหกถึงสิ้นเดือนเจ็ด

4) พิธีเหยา

คือพิธีการเหยาเพื่อเลี้ยงผี เหยารักษาคนป่วย ของชาวผู้ไทย เป็นการขอขมาผีที่ทำให้เจ็บป่วย

5.1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง

1) วนอุทยานภูผาวัว

มีพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ อยู่ติดหมู่บ้านผู้ไทยโลกโห่งด้านทิศเหนือ ธรรมชาติสวยงาม มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ชมต้นไม้ประจำถิ่น และพืชสมุนไพร (น้ำตกตาดสูง น้ำตกตาดยาว ผานางแอ่น ผานางคอย ดานโหลง น้ำเต้าปรุง ผาคันยู ไก่แก้ว เป็นต้น)

2) น้ำตกตาดสูง

เป็นน้ำตกที่เกิดจากจากภูตีสถานต้นเขากันเขตรหว่างอำเภอภูนิารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์กับอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และในบริเวณน้ำตกยังประกอบด้วยป่าไม้เบญจพรรณ มีโขดหินน้อยใหญ่ อยู่ห่างจากหมู่บ้านโลกโห่ง ประมาณ 200 เมตร นอกจากนี้ยังมีลานน้ำตกที่มีบริเวณกว้างซึ่งชาวบ้านเรียกว่าลาน “สไลด์เดอร์” เป็นลานสไลเดอร์ธรรมชาติที่ใหญ่และกว้างยาว

3) ดานโหลง

เป็นลานหินกว้างใหญ่เนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ มีตะบองเพชรหิน ข่อยดาน และไม้ป่านานาชนิดขึ้นอยู่เป็นจุด ๆ ตามธรรมชาติ

4) วนอุทยานภูผาผึ้ง

อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือประมาณ 12 กิโลเมตร เดินป่าชมธรรมชาติ ลานหินปุ่ม จุฑชมวิว ถ้ำฝ่ามือแดง สะพานหิน (ข้าวหิน) ที่เกิดจากธรรมชาติ

5) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน

อยู่ห่างจากหมู่บ้าน โลกโถ่งประมาณ 27 กิโลเมตร มีทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ สมุนไพร ลานหิน อ่างเก็บน้ำสีฐาน

6) แหล่งพรอยเท้าไดโนเสาร์ วนอุทยานภูแฝก

โดยเด็กหญิงพัชรี ไวเสณ และเด็กหญิงกัลยมาศ เป็นผู้พบเห็น เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ระหว่างที่ไปเที่ยวป่ากับผู้ปกครอง พบเห็นรอยเท้าไดโนเสาร์พันธุ์คาโนซอร์ ซึ่งเป็นไดโนเสาร์กินเนื้อ ดินอยู่ที่ลานหินทางน้ำไหล ขนาดใหญ่ชัดเจน จำนวน 7 รอย ห่างจากหมู่บ้าน โลกโถ่งประมาณ 40 กิโลเมตร

7) ภูคุ้มข้าว อำเภอสหัสขันธ์

เป็นแหล่งค้นพบซากฟอสซิลกระดูกไดโนเสาร์ชนิดกินพืชมากกว่า 600 ชิ้น ทั่วมุมอยู่บริเวณเดียวกัน เป็นสถานที่ตั้งสถานีวิจัยไดโนเสาร์ มีเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณี ปฏิบัติงานชุดและวิจัยซากฟอสซิล ไดโนเสาร์ มีอาคารครอบคลุมและนิทรรศการเรื่องไดโนเสาร์จากแหล่งต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เป็นสถานที่ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ห่างจากบ้าน โลกโถ่ง ประมาณ 95 กิโลเมตร โดยมากหากคณะทัวร์มีโปรแกรมการเดินทางไปที่ภูคุ้มข้าว อำเภอสหัสขันธ์ มักจะเดินทางไปในช่วงกลางวัน และเดินทางต่อมายังบ้าน โลกโถ่งในช่วงเวลาเย็น

5.1.2.3 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1) วัดป่าพุทธบุตร

อยู่ห่างจากหมู่บ้าน โลกโถ่งประมาณ 30 กม. เป็นสถานที่เก็บต้นไม้กลายเป็นหิน และซากฟอสซิลปลาเลปิโดเทส ซึ่งเป็นพันธุ์ปลาโบราณจำนวนมากมาย โดยจุดพบที่ภูโหล่ย

2) หมู่บ้านหนองห้าง-ห้วยม่วง

อยู่ห่างจากหมู่บ้าน โลกโถ่งประมาณ 18 กิโลเมตร ชาวบ้านที่นี่เป็นชาวผู้ไทยที่มีฝีมือในการผลิตสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่ เช่น กระเตาะ กระติบ มีลวดลายสวยงามมาก และมีชื่อเสียงในการทอผ้าลายจิด

3) วัดสิมนาโก

อยู่ห่างจากหมู่บ้าน โลกโถ่ง 19 กิโลเมตร ชมพิพิธภัณฑ์ชาวผู้ไทย มีวัตถุ และเครื่องใช้ของชาวผู้ไทย สมัยโบราณให้ชมมากมาย เป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งมีพระภิกษุ

สามเณรจำนวนมากศึกษาเล่าเรียนอยู่ สามารถศึกษาวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง วัดกับบ้าน ตลอดถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในฐานะ “ผู้ค้า” หรือ “อุปถัมภ์” กับวิถีชีวิตของเหล่าภิกษุ สามเณรที่อยู่ในฐานะ “ลูกค้า”

4) ศูนย์แกะสลักหินบ้านนากะเดา

ชาวบ้านมีอาชีพแกะสลักหินเป็นรูปใบเสมา ลูกนิมิต และรูปสัตว์ต่างๆ อยู่ห่างจาก บ้านโคกโก่งประมาณ 47 กิโลเมตร

5.1.3 ปัจจัยดึงดูดและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการต่อนักท่องเที่ยวของชุมชน

ชุมชนได้จัดบริการให้นักท่องเที่ยวได้พักค้างแรมร่วมกับชาวบ้านในรูปแบบโฮมสเตย์ (Home-Stay) มีการจัดการต้อนรับและอำนวยความสะดวกดังนี้

1) จัดให้มีการศึกษาธรรมชาติและสมุนไพรพื้นบ้าน มี 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 ภูผาวัว – น้ำตกตาตยาย – กรงนกทา – เตาฮาง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 ภูผาวัว – น้ำตกตาดสูง – จุดชมวิว – ผานางแอ่น – ผานางคอย – ดาน

โหลง- ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

2) วิถีชีวิตตามแบบชาวบ้านชนบท ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย

หมู่บ้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ทอผ้าฝ้าย ทำเสื่อผู้ไทย

การเพาะปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์เลี้ยง

ประเพณีการไหว้ผี การรำผู้ไทย การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ

5.1.4 ประเภทนักท่องเที่ยว

ในช่วงระยะเวลาการดำเนินการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านจัดกลุ่มได้ดังนี้

1) กลุ่มคณะทัวร์ เป็นคณะทัวร์ทั้งจากกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยจะมาเป็นคณะ

ทัวร์ตามเส้นทางท่องเที่ยวในภาคอีสานและมาค้างคืนที่บ้านโคกโก่ง

2) กลุ่มคณะข้าราชการ ซึ่งเป็นหน่วยงานจากภาครัฐ เดินทางมาในรูปแบบนักท่องเที่ยว

เพื่อพักผ่อน และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศ

3) กลุ่มสื่อมวลชน เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเพื่อหาข้อมูลในการจัดทำ

รายการสารคดีส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ มีทั้งรายการโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และ นิตยสารต่างๆ

4) กลุ่มนักศึกษา เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อเก็บข้อมูลในการทำการวิจัยและศึกษาวิถีทางวัฒนธรรม มาจากสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

5) กลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงที่เดินทางมาในลักษณะมาเข้าเย็นกลับ โดยมาท่องเที่ยวชมธรรมชาติของน้ำตกและซากฟอสซิลไดโนเสาร์, กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศซึ่งได้รับข้อมูลเข้ามาเพื่อศึกษาวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.1.5 อัตราค่าบริการสำหรับการพักผ่อนและการจัดกิจกรรม

สำหรับคณะนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเป็นหมู่คณะ อัตราค่าพักผ่อนโดยรวมอาหารท้องถิ่น 3 มื้อ มีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ การแสดงดนตรีพื้นเมือง นำชมแหล่งท่องเที่ยวรอบๆ หมู่บ้าน อัตราค่าบริการมีดังนี้

1) เป็นคณะตั้งแต่ 5 - 9 คน ค่าบริการ	700	บาท/คน
2) เป็นคณะตั้งแต่ 10-19 คน ค่าบริการ	600	บาท/คน
3) เป็นคณะตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป ค่าบริการ	500	บาท/คน

5.1.6 การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวของบ้านโคกโก่งในระยะแรก เริ่มขึ้นจากการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ตามโครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของอำเภอ และจนกระทั่งมีการส่งเสริมให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาเมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน หน่วยงานภาครัฐคือคณะกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ได้เข้ามาวางกรอบแนวคิดในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้กับชุมชน สนับสนุนเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อให้มีความพร้อมต่อการต้อนรับนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันหน่วยธุรกิจเอกชนจากภายนอกก็ได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมด้วยการเข้ามาลงทุนทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น งานออกร้านสินค้าพื้นบ้าน บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น

5.1.6.1 การสนับสนุนจากภาครัฐ การส่งเสริมให้มีการจัดประเพณีน้ำตกตาดสูง ในปี พ.ศ. 2526 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่หน่วยงานภาครัฐได้เข้าไปส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวให้แก่บ้านโคกโก่ง และในปี พ.ศ. 2541 รัฐบาลได้กำหนดให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นนโยบายและแผนงานในการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัด และเมื่อบ้านโคกโก่งได้รับการคัดเลือกให้เป็น

หมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว หน่วยงานภาครัฐของจังหวัดกาฬสินธุ์ก็ได้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนขึ้นภายในหมู่บ้าน การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของคณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดมีดังนี้

1) การจัดระเบียบหมู่บ้าน เป็นการเข้าไปรณรงค์ให้ชาวบ้านตกแต่ง ปรับปรุงบ้านเรือน และสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นทุนสังคมเดิมที่มีอยู่แล้ว ภายใต้คำขวัญ “โคกโก่งถิ่นผู้ไทย ประทับใจผู้มาเยือน”

- บ้านเรือนต้องแข็งแรง ปลอดภัย คงสภาพความเป็นชาวผู้ไทยให้มากหรือประยุกต์
- ถนนภายในหมู่บ้านต้องสะอาด มีเครื่องหมายบอกเส้นทางกำกับไว้
- ตามแนวรั้วทุกครัวเรือนจะมีพืชผักกินได้ตามวิถีชาวบ้าน
- จัดบริเวณวัดศาลาการเปรียญให้เป็นสถานที่ไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นสิริมงคล
- ประดับธงทิวตามจุดต่างๆ ของหมู่บ้านตามสมควร
- มีสวนหย่อมสวนสมุนไพรหรือสถานที่อันเหมาะสมสำหรับไว้ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก
- สร้างซุ้มประตูที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ
- จัดให้มีร้านค้าภายในหมู่บ้านที่ขายสินค้าพื้นบ้านให้แก่นักท่องเที่ยว

2) การต้อนรับนักท่องเที่ยว

- ต้อนรับด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม มีอัธยาศัยไมตรี
- มีดอกไม้สำหรับปักหน้าอกต้อนรับ
- แต่งกายด้วยชุดผู้ไทย
- ใช้ภาษาผู้ไทยเป็นภาษาในการสื่อสารซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ทางภาษา

3) กิจกรรมการต้อนรับ จัดให้มีการแสดงศิลปะพื้นบ้าน และประเพณีท้องถิ่นของชาวผู้ไทยเพื่อแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การเหยา การบายศรีสู่ขวัญ การฟ้อนผู้ไทย จัดดนตรีพื้นบ้านขับกล่อมนักท่องเที่ยว การจัดอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

4) จัดนิทรรศการวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย เป็นการจัดนิทรรศการแสดงความรู้เรื่องความเป็นมาของชาวผู้ไทย เพื่อแสดงความรู้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจในระยะเวลาสั้นๆ

5) จัดให้มีการฝึกอาชีพทอผ้าพื้นเมือง โดยจัดให้มีการอบรมกลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในหมู่บ้านจำนวน 30 คน เป็นเวลา 3 วัน และอบรมกลุ่มแม่บ้านโดยงบประมาณผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ (นายประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์)

- 6) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับหมู่บ้านโคกโก่ง ได้แก่
- เส้นทางเชื่อมโยงกุฎาวัว ชมไดโนเสาร์นาโครี
 - เส้นทางเทียวน้ำตกตาดสูง ตาดยาว
 - เส้นทางเที่ยวชมนก สัตว์ป่า เทียวผา เทียวถ้ำที่ภูมะตูม ภูก่อง ภูอ่างน้ำ

นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐต่างๆ เช่น กรมโยธาธิการได้เข้ามาสร้างถนนเส้นทางนาโครี-ห้วยแดงให้เป็นถนนลาดยางทั้งสาย หน่วยสาธารณสุขอำเภอได้เข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยพื้นฐานแก่ชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ได้เป็นศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เป็นต้น องค์การบริหารส่วนตำบลกุฎาวัวสนับสนุนด้านงบประมาณ วนอุทยานกุฎาวัวกรมป่าไม้ ช่วยทำป้ายชื่อต้นไม้ และอำนวยความสะดวกการเดินทาง โรงเรียนบ้านโคกโก่ง ได้สนับสนุนบุคลากรในการจัดการต้อนรับและฝึกอบรมกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว

5.1.6.2 การสนับสนุนจากภาคเอกชน ในระยะแรกของการจัดการท่องเที่ยวในบ้านโคกโก่ง ธุรกิจเอกชนที่มีส่วนในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในระยะแรกคือห้างร้านตัวแทนเครื่องคัมต่างๆ นักการเมืองผู้มีชื่อเสียงในท้องถิ่น และข้าราชการระดับสูงของท้องถิ่น ปัจจุบัน องค์กรเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการประชาสัมพันธ์มากขึ้น ทั้งวิทยุโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของหมู่บ้านให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่งมีการขยายตัวมากขึ้นภายหลังจากมีการประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลายและพัฒนาระบบบริการการท่องเที่ยว อาทิ การพักผ่อน ร้านอาหาร ที่พัก การเช่ารถจักรยานยนต์ การเชื่อมโยงกับบริษัททัวร์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐคือประชาสัมพันธ์จังหวัดและอำเภอ และภาคเอกชนคือบริษัททัวร์ต่างๆ

5.1.6.3 หน่วยงานอื่นๆ นักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่น โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณในการประชาสัมพันธ์และอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานหน่วยงานอื่นๆ

5.1.7 รูปแบบการจัดการและการแบ่งหน้าที่

เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ บ้านโคกโก่ง ตำบลกุฎาวัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพึ่งพิงตนเอง ดังนั้นชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการทั้งหมด คณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการแต่งตั้ง

คณะกรรมการในเรื่องนี้โดยเฉพาะเรียกว่า “คณะกรรมการบริการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน” ประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ดังนี้

5.1.7.1 คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ในการให้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน และประชาสัมพันธ์ข่าวสารของหมู่บ้านแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาติดต่อ ประกอบด้วย

- 1) นายพร อัฐนาค
- 2) นายจุฬา ศรีบุตรตะ
- 3) นายสุพจน์ สารผล
- 4) นางปัทมาวี ศรีกำพล

5.1.7.2 คณะกรรมการฝ่ายอาหารและต้อนรับ มีหน้าที่ในการประชุมวางแผนเตรียมการต้อนรับนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง เพื่อการต้อนรับดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ประกอบด้วย

- 1) นายปิ่น ปัทมะมุก
- 2) นายเครือ คนชื้อ
- 3) นายสะอ้อน ไชยฤทธิ์

5.1.7.3 คณะกรรมการฝ่ายการเงินและบัญชี มีหน้าที่รับผิดชอบรายรับรายจ่ายในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง ตลอดจนการจัดสรรรายได้ให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย

- 1) นายวิถี คนหาญ
- 2) นายเผย อัฐนาค
- 3) นายหนูรัก คนหาญ
- 4) นายบุคดี แสงโคตร

5.1.7.4 คณะกรรมการฝ่ายกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมือง มีหน้าที่ในการประสานงานติดต่อกับสมาชิกในหมู่บ้านเพื่อนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายเป็นที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว และประสานงานกับกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองตามหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อนำสินค้ามาออกจำหน่าย ประกอบด้วย

- 1) นางไกลี่ นองสูง
- 2) นางบรรทม ศรีบุตรตะ
- 3) นางสาว ไตรระวงษ์

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการจัดการและการแบ่งหน้าที่กันแล้ว แต่ภายในกลุ่มดำเนินไปอย่างที่ไม่เป็นระเบียบที่แน่นอน การบริการจัดการและการประสานงานกับภายนอกกลุ่ม เช่น คณะทัวร์ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว พัฒนาการอำเภอ เป็นต้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นประธานดำเนินงานโดยตำแหน่งคอยประสานงานอีกครั้ง ดังนั้น การแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติจริงจึงเป็นไปตามธรรมชาติ คือคณะกรรมการผู้ใดเห็นส่วนไหนติดขัดก็จะเข้าไปช่วย ไม่จำกัดอยู่ตามหน้าที่เฉพาะที่ได้รับมอบหมาย ตลอดถึงสมาชิกในหมู่บ้านก็สามารถเข้าช่วยตามจุดต่างๆ ได้

คณะกรรมการการท่องเที่ยวจะเป็นผู้คัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม โดยปัจจุบันสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม HOME-STAY จำนวน 26 ครั้วเรือน โดยถือเอาความสมัครใจและความพร้อมของครั้วเรือนสมาชิกเป็นสำคัญ เช่น ความพร้อมเรื่องที่พัก ห้องน้ำ อาหาร เป็นต้น ครั้วเรือนใดที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสถานที่พักของนักท่องเที่ยวก็จะมีภารกิจกำกับหมายเลขระบุเอาไว้ และในการต้อนรับแต่ละครั้งคณะกรรมการหมู่บ้านจะประชุมสอบถามถึงความพร้อมของแต่ละครั้วเรือนว่ามีความพร้อมหรือไม่ หากมีความพร้อมก็จะคัดรายชื่อไว้เพื่อเตรียมต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยจะแจ้งให้ทราบตามลำดับในวันที่คณะทัวร์เดินทางมาถึง

สำหรับการคัดเลือกครั้วเรือนที่มีความพร้อมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวนั้น คณะกรรมการจะไม่จำกัดเฉพาะครั้วเรือนที่ได้ขึ้นบัญชีไว้เท่านั้น แต่ได้เปิดโอกาสให้ครั้วเรือนที่มีความพร้อมเข้ามาแจ้งความประสงค์ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อีกด้วย เพื่อจะได้ขึ้นทะเบียนบัญชีไว้ ทั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการที่ต้องการให้ทุกครั้วเรือนสามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง

นอกจากนั้นสมาชิกในหมู่บ้านทุกครั้วเรือนถือว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต้อนรับการท่องเที่ยวทุกครั้วเรือน ดังนั้นเมื่อมีคณะทัวร์เข้ามาในหมู่บ้าน แต่ละครั้วเรือนจะต้องมีสมาชิกไปร่วมงานต้อนรับอย่างน้อย 1 คน หรือมากกว่านั้นถึงจะมีส่วนได้รับส่วนแบ่งรายได้จากคณะกรรมการ

สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมต้อนรับการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งจะไม่มีงบบังคับ แต่ดำเนินไปด้วยความสมัครใจ ดังนั้นในแต่ละครั้งจะไม่มีงบจรายชื่อสมาชิกของครั้วเรือนที่เข้าไปร่วมงาน แต่จะอาศัยการสังเกตและสอบถามกันปากต่อปากเท่านั้น หากพบว่าไม่มีสมาชิกผู้ใดในครอบครัวนั้นไปร่วมงานเลย คณะกรรมการก็จะไม่แบ่งรายได้ไปให้

5.1.8 แหล่งเงินทุนหรืองบประมาณในการจัดการ

ในเบื้องต้นแหล่งเงินทุนหรืองบประมาณในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้านได้ใช้ทุนเดิมซึ่งอยู่ในรูปของเงินสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ ซึ่งมีวงเงินอยู่ประมาณ 60,000 บาท มาเป็นทุนหมุนเวียนเพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว จากนั้นได้รับงบประมาณพิเศษเพื่อเป็นทุนในการดำเนินกิจกรรม เช่น งบประมาณจากผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อการอบรมกลุ่มแม่บ้าน เป็นจำนวนเงิน 30,000 บาท งบประมาณอุดหนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และนักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการการท่องเที่ยวยังได้ขอเงินสนับสนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้าอีก 40,000 บาท (ปี พ.ศ. 2544) งบประมาณสนับสนุนจากคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ วงเงิน 40,000 บาท และคณะกรรมการหมู่บ้าน ร่วมกับคณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ยังได้เสนอขอรับงบประมาณโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแผนเงินกู้เพื่อการท่องเที่ยวและส่งเสริมการสร้างงานภายใต้โครงการลงทุนเพื่อสังคม จำนวนเงิน 7,450,000 บาท (อยู่ระหว่างการพิจารณาจากนักเศรษฐศาสตร์กลาง)

สำหรับการดำเนินงานปัจจุบัน คณะกรรมการการท่องเที่ยวหมู่บ้านได้ตั้งเงินกองทุนหมู่บ้านไว้เพื่อเป็นทุนส่วนกลางในการจัดกิจกรรม โดยจะหักจากรายได้จำนวน ร้อยละ 5 ของรายได้จากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

5.1.9 ขั้นตอนการดำเนินงานจัดกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

การจัดกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวของหมู่บ้าน โลกโวกมีลักษณะคล้ายกับการเตรียมงานต้อนรับแขกตามเทศกาลสำคัญๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านคุ้นเคยกันคืออยู่แล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อต้อนรับจึงไม่เป็นสิ่งแปลกใหม่ เพียงแต่วัตถุประสงค์ของการจัดงานเปลี่ยนไปเป็นการต้อนรับแขกผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งต่างจากอดีตที่มาในฐานะผู้มาร่วมบุญ สำหรับการเตรียมงานคงอาศัยรูปแบบการแบ่งงานในรูปของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อมารับผิดชอบต่องานที่ตนได้รับผิดชอบ และสมาชิกสามัญทั่วไปสามารถเข้าร่วมได้ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนการดำเนินงานเมื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวมีดังนี้

5.1.9.1 ขั้นตอนคณะกรรมการรับงานจากหน่วยงานต่างๆ และคณะทัวร์ทั่วไป

การติดต่อจากนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นหน่วยงานต่างๆ หรือจากคณะทัวร์ทั่วไป จะติดต่อโดยตรงผ่านนายสีเทือก ไตรยะวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่งทางหมายเลขโทรศัพท์ คือ 043-819500, 043-851225 หรือบางครั้งจะแจ้งผ่านหน่วยงานราชการ เช่น พัฒนาชุมชนจังหวัด หมายเลขโทรศัพท์ 043-811274 หรือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ หมายเลขโทรศัพท์ 043-244498-9 เป็นต้น หน่วยงานดังกล่าวจะแจ้งต่อให้ ผู้ใหญ่บ้านอีกครั้งหนึ่ง

5.1.9.2 ขั้นตอนคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและเตรียมความพร้อม

หลังจากได้รับการติดต่อและแจ้งกำหนดการเป็นที่ชัดเจนแล้ว คณะกรรมการ จะประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบ โดยจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการ ประชาสัมพันธ์เพื่อเตรียมความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ตามวันเวลาที่นัดหมายกันไว้ ศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ของหมู่บ้านอยู่ที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านโคกโก่ง ผู้ใหญ่บ้านจะเปิด เครื่องกระจายเสียงรายงานข่าวสารและแจ้งข่าวการเตรียมงานการต้อนรับตั้งแต่เวลา 05.30 น. – 07.30 น.

ก่อนจะถึงวันงานต้อนรับนักท่องเที่ยว 1-2 วัน ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุม คณะกรรมการและสมาชิกในหมู่บ้านทั้งหมดเพื่อสรุปเตรียมงานต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง โดยจะนัด ประชุมกันที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านโคกโก่ง ในช่วงเย็นเวลาประมาณ 19.00 น. – 21.30 น.

สำหรับการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ผู้มีส่วน รับผิดชอบจะมาร่วมกันทำงานที่วัดบ้านโคกโก่ง ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นสถานที่ในการเตรียมการ ต้อนรับ สิ่งที่จะต้องจัดเตรียมไว้ล่วงหน้ามีดังนี้

1) ประเภทพิธีกรรม

ขันมะเบ็ง เป็นขันสำหรับการทำบายศรีสู่ขวัญ ที่ทำจากใบตองกล้วยที่ทำพับจัดเรียง เป็นชั้นๆ คล้ายต้นสนฉัตรอย่างเป็นระเบียบรอบๆ ขันบายศรีจะมีข้าวต้มกล้วยไข่ไก่ เหล้าไห (สาโท) ดอกไม้ และค้ายผูกแขนสีขาว

ไข่ต้ม นิยมใช้ไข่ไก่ สำหรับการใส่มือตอนผูกสายสิญจน์รับขวัญนักท่องเที่ยว

ฝ้ายผูกแขน สำหรับผูกแขนต้อนรับนักท่องเที่ยว

2) ประเภทอาหารและเครื่องบริโภค

ข้าวเหนียว เป็นข้าวเหนียวหนึ่งใส่กระติบสำหรับเลี้ยงอาหารพวงแดง

ข้าวจ้าว (ข้าวสวย) เตรียมไว้เพื่อนักท่องเที่ยว

กับข้าว เน้นอาหารพื้นบ้าน เช่น แกงผักหวาน แกงหน่อไม้ ชุบหน่อไม้ ต้มผักกระเจียว เป็นต้น และคำนึงถึงความสะอาดตามหลักอนามัยด้วย

เหล้าหรือเหล้าไห ชาวผู้ไทยเรียกว่า “ซ้าง” เลียบไม้กะแสนเอาไว้สำหรับจุด เตรียมไว้สำหรับคอยต้อนรับนักท่องเที่ยว มีห้องที่บรรจุใส่ไห และส่วนที่เตรียมใส่กระติบน้ำไว้ต้อนรับ

3) ประเภทกิจกรรมบันเทิง

ดนตรีพื้นเมืองและเครื่องเสียง เป็นวงดนตรีประยุกต์ ระหว่างเครื่องดนตรีสมัยใหม่ และดนตรีพื้นเมือง เช่น ปี่ แคน กลอง โปงกลาง เป็นต้น

การฟ้อนผู้ไทย เป็นการเตรียมนักฟ้อนไว้ฟ้อนต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีตั้งแต่สตรีวัยกลางคนลงมาถึงขนาดวัยรุ่น โดยทุกคนจะได้รับการฝึกฝนก่อนแล้วเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีกิจกรรมพิเศษที่เตรียมไว้สำหรับการแสดงต้อนรับกรณีพิเศษ เช่น แสดงเพื่อถ่ายทำสารคดี แสดงเพื่อต้อนรับแขกผู้ใหญ่ เป็นต้น คือกิจกรรมลงช่วงและกิจการมการเหยา

ประเพณีการลงช่วง คำว่า “ช่วง” ในความหมายของชาวผู้ไทยหมายถึงบริเวณที่เป็นลานกว้าง หรือเรียกอีกอย่างว่า “เดิน” กิจกรรมการลงช่วงหมายถึงการมาชุมนุมกันเพื่อป็นใหม่ ปั่นฝ้ายในเวลากลางคืนระหว่างเวลา 19.00 น. – 24.00 น. ซึ่งจะอยู่ระหว่างฤดูหนาวหลังการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ทางการเกษตรเรียบร้อยแล้ว โดยกำหนดเอาวันที่มีพระจันทร์เต็มดวง วันไหนที่มีกำหนดจะลงช่วงหนุ่มสาวจะพากันออกไปเก็บฝ้ายมาเตรียมเอาไว้ชาวผู้ไทยเรียกว่าการ “เอาหลัว” หรือ “เอาโหล” กลางคืนจะมีการเข่นฝ้าย ปั่นฝ้าย รอบๆ กองไฟ เป็นช่วงระยะเวลาที่หนุ่มสาวจะได้คุยกัน โดยฝ่ายชายจะเล่นดนตรีประกอบไปด้วย เช่น การเป่าแคน การร้องเพลง เกี้ยวสาวๆ ชาวผู้ไทยเรียกการ “แอนสาว” ไปด้วย

ประเพณีการเหยา เป็นกิจกรรมที่จำลองแบบขั้นตอนการบูชาผีฟ้าผีแผ่นดินตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวผู้ไทย ซึ่งจะประกอบไปด้วยหมอเหยา หมอแคน และเครื่องคาย โดยเฉพาะการเหยารักษาคนป่วยซึ่งลักษณะคล้ายกับการสวดวิญญูต้อนรับนักท่องเที่ยว

5) ประเภทสินค้าออกร้าน

เสื้อผ้า – กางเกง เป็นเสื้อผ้าพื้นเมืองชาวผู้ไทย แบบดั้งเดิม และแบบประยุกต์ จะมีทั้งที่เย็บด้วยมือ และเย็บด้วยเครื่องจักรอุตสาหกรรม

ผ้า มีทั้งผ้าที่ทอเสร็จแล้วแต่ยังไม่ได้แปลงเป็นสินค้าอย่างอื่น

ของที่ระลึกอื่นๆ เช่น หมอน ผ้าขาวม้า ผ้าลายจิด ย่อม เป็นต้น

สินค้าของที่ระลึกนี้ นอกจากจะมีซุ้มของกลุ่มสตรีบ้านโคกโก่งเองแล้ว ยังมีพ่อค้าที่มาจากหมู่บ้านอื่นนำสินค้าเข้ามาจัดซุ้มขายได้ เช่น สินค้าจากบ้านหนองห้าง บ้านชุมจี๊ยาง

6) ประเภทสถานที่ต้อนรับ

ลานแสดง ลานวัดหน้าศาลาการเปรียญคือลานแสดงต้อนรับที่คณะกรรมการจัดเตรียมเอาไว้ โดยจะมีเวทีชั่วคราวที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ไว้เป็นเวทีแสดงดนตรี ด้านหน้าเวทีจะปูลาดด้วยเสื่อเป็นแนวยาวสำหรับเป็นลานแสดงพ่อนผู้ไทย และจะมีเก้าอี้สำหรับให้แขกนั่งชมอยู่ด้านหลังบริเวณรอบๆ ลานแสดงจะประดับไปด้วยหลอดไฟฟ้าเพื่อเตรียมให้แสงสว่างตอนกลางคืน

ศาลาการเปรียญ นอกจากจะเป็นสถานที่กราบไหว้บูชาพระแล้ว ยังเป็นสถานที่จัดเตรียมไว้ต้อนรับแขกในกรณีที่มีแขกมาไม่มากนัก และต้องการจัดพิธีการต้อนรับแบบง่ายๆ ภายในตัวศาลาการเปรียญจะถูกประดับไปด้วยดอกไม้กระชาย ผ้าขาวม้า ผ้าทอ ซึ่งถูกดัดแปลงให้เป็นลาดลายดอกไม้ที่สวยงามประดับไว้ตามเสาศาลาการเปรียญ มีลักษณะเหมือนการเตรียมงานเทศกาลบุญประจำปี

ซุ้มจัดแสดงสินค้า จะอยู่ด้านข้างของลานแสดง มีลักษณะเป็นเพิงหญ้าขนาดกว้าง 1.5 เมตร x 1.5 เมตร สำหรับโชว์สินค้าพื้นบ้านที่กลุ่มสตรีแม่บ้านบ้านโคกโก่งนำมาจัดแสดงขายให้แก่แขกท่องเที่ยว

บ้านของสมาชิกสำหรับต้อนรับแขก จะมีบัญชีรายชื่อเตรียมไว้ก่อนแล้ว เมื่อมีแขกมาพักด้วยก็เพียงแต่เน้นการรักษาความสะอาดและการปฏิสัมพันธ์เท่านั้น

สำหรับสมาชิกในหมู่บ้านทั้งหมด เมื่อร่วมพิธีต้อนรับเรียบร้อยแล้วก็ให้ดำเนินชีวิตไปตามปกติ คณะกรรมการหมู่บ้านได้ขอความร่วมมือให้แต่งกายในชุดของชาวผู้ไทยแบบดั้งเดิม และการทักทายสนทนากับแขกก็ให้ใช้ภาษาผู้ไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย

7) ขั้นตอนการต้อนรับนักท่องเที่ยวตามกำหนดวันนัดหมาย

ช่วงแรก สำหรับคณะทัวร์ซึ่งมีกำหนดการทัวร์ตามจุดท่องเที่ยวแห่งอื่นๆ มักจะเดินทางเข้ามาถึงหมู่บ้านโคกโก่งประมาณ 16.00 น. – 18.00 น. หรือบางคณะก็ล่วงเวลาถึง 20.00 น. ก็มี ระหว่างนี้ชาวบ้านโคกโก่งก็จะลงมาพร้อมกันที่บริเวณวัดด้วยชุดผู้ไทยแบบดั้งเดิมบ้าง ชุดผู้ไทยประยุกต์ที่ตกแต่งด้วยลายผ้าผู้ไทยกับรูปทรงผ้าสมัยใหม่บ้าง ชุดตามสมัยนิยมบ้าง

เมื่อรถของคณะทัวร์ซึ่งเดินทางมาถึงหน้าวัดศรีภูขันธ์ ผู้ใหญ่บ้านจะประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ทราบ ชาวบ้านจะพร้อมใจกันไปยืนตั้งแถวรอรับคณะนักท่องเที่ยวที่จะเดินลงบันไดตามลำดับกันและตัวแทนของชาวบ้านก็จะเข้าไปคล้อยพวกมาลัยให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการบ่งบอกให้ทราบว่าได้เดินทางมาถึงจุดหมายปลายทางคือหมู่บ้านโคกโก่งเรียบร้อยแล้ว ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายก็จะประกาศรายชื่อให้เจ้าของบ้านเข้ามารับเอานักท่องเที่ยวตามลำดับที่ได้แจ้งให้ทราบกันแล้ว เจ้าของบ้านที่ได้ก็จะนำนักท่องเที่ยวไปพักผ่อนที่เรือนของตนเองเพื่อทำความคุ้นเคยและให้รู้จักที่พักผ่อนของตนเอง

● ในระหว่างที่นักท่องเที่ยวขึ้นไปพักผ่อนบนเรือน ชาวบ้านมีหน้าที่ในการแนะนำสถานที่ ห้องที่พักอาศัย ตลอดถึงห้องน้ำสำหรับอาบน้ำ ห้องพักผ่อน และพักผ่อนตามอัธยาศัย นักท่องเที่ยวจะถือโอกาสนี้สนทนาซักถามทำความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ตลอดถึงเรียนรู้ภาษาผู้ไทยเบื้องต้น เช่น คำทักทาย ชื่ออาหาร ฯลฯ

ช่วงที่สอง เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวได้อาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเรียบร้อยแล้ว เจ้าของบ้านก็จะนำนักท่องเที่ยวลงมาที่บริเวณวัดอีกครั้งหนึ่งเพื่อชมร้านจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านและร่วมชมกิจกรรมการต้อนรับในลำดับต่อไป ซึ่งดำเนินการตามลำดับขั้นตอนคือ

- **การกล่าวต้อนรับ** เมื่อได้เวลาพร้อมแล้วผู้ใหญ่บ้านก็จะขึ้นบนเวทีกล่าวต้อนรับนักท่องเที่ยวอีกครั้ง โดยจะใช้ภาษาผู้ไทยเป็นภาษาสำหรับการสื่อสารล้วนๆ ทั้งนี้เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางภาษา

- **การฟ้อนต้อนรับ** หลังจากนั้นเครื่องดนตรีจะบรรเลงเพลงพื้นบ้านเป็นสัญญาณให้นักฟ้อนหญิงได้เตรียมความพร้อม และทยอยออกมาตั้งแถวบริเวณลานแสดงหน้าเวที การแสดงฟ้อนต้อนรับจะใช้ระยะเวลา 20-25 นาที โดยจะเริ่มวาดฟ้อน ซึ่งท่าหลักที่นำมาแสดงต้อนรับคือ ท่าเตรียม (โยก) ท่าท่าคามเคารพ เป็นการเตรียมความพร้อม, ท่าบูชาแดน เป็นการรำด้วยท่าประคองอัญชลีประนมมือไหว้เป็นสัญลักษณ์บูชาเทพยดาหรือแดนตามความเชื่อ, ท่ารำพลิน เป็นท่าทางเลียนแบบการเดินแบบนวนายกตามจังหวะดนตรี, ท่าสายเดี่ยวลง เป็นท่าแสดงการสายตัวลงตามจังหวะของดนตรี, ท่าสวัสดิ เป็นท่าจบการแสดง เป็นการแสดงท่าทางการไหว้แสดงความ

เคารพแก่แขกผู้มาเยี่ยมเยือน นอกจากการวาดพ่อนตามท่าหลักๆ ดังกล่าวแล้ว ในการแสดงการต้อนรับแต่ละครั้งจะมีการประยุกต์สลับกันไปมากับท่าวาดพ่อนอื่นๆ

- **การบายศรีสู่ขวัญ** หลังจากเสร็จพิธีการพ่อนต้อนรับและเคลียร์พื้นที่แล้ว ชาวบ้านจะเชิญนักท่องเที่ยวให้มานั่งล้อมรอบขันมะเบ็งขนาดใหญ่ซึ่งได้เตรียมไว้ก่อนแล้วเพื่อจะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ โดยเริ่มต้นจากพราหมณ์หรือผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านมาทำพิธีกล่าวคำสู่ขวัญ เป็นทำนองภาษาพื้นบ้าน ใช้ระยะเวลาประมาณ 10 – 15 นาที ซึ่งเนื้อความจะกล่าวถึงการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปกป้องรักษาและอวยพรให้แขกได้อยู่เย็นเป็นสุข

ตัวอย่างคำอัญเชิญขวัญผูกแขน

“...สาธุพิพิธพระพรฝ้ายแก้วมาจะมิงสะหวั้นอินทะปุ่นป็นเจ็ดแสงใช้ฮามา พุแทนหวั้นสามฮอบอันประกอบด้วย รัสมิ รั้งสี ฟันฟุงฮั้นมา แจ้งโลกนี้โยกแล้วเห้อเจ้าหู้ฮั้นเจ้อ อันฮ้ายเห้อเจ้ากวดนี้ อันดีเห้อเจ้ากวดเฮ้า หวันเจ้าเห้อมาหู้เหือหู้โต พุแทนฮ้ายเห้อหวั้นเจ้ามา พุแทนขวาเห้อหวั้นเจ้ามาตุ้มมาโฮมเสได้ เห้อเจ้าอายุมันเห้อหวั้นเจ้ายินได้ สาธุ” (ถอดความว่า...สาธุ พิพิธพระพรฝ้ายแก้วมาจากเมืองสวรรค์อินทรปัตโน้น ได้ให้กำลังถึงเจ็ดแรงให้เรามาผูกแขน เชิญขวัญสามรอบ อันประกอบไปด้วยรัสมิ รั้งสี ซึ่งฟุงแสงรุ่งเรืองขึ้นมาให้โลกนี้สว่าง โยกแล้วให้ เจ้าอยู่เย็นสงบใจ อันที่ร้ายขอให้เจ้ากวาดทิ้งหนี อันที่ดีให้เจ้ากวาดรับเอาไว้ ขวัญของเจ้าของงได้ กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว ผูกแขนฮ้ายก็ให้ขวัญเจ้ากลับคืนมา ผูกแขนขวาก็ให้ขวัญเจ้ามาล้อมมา รอบตัวเถิดนะ ขอให้เจ้าจงมีอายุมัน ขอให้ขวัญเจ้าจงยังยืนเถิดนะ สาธุ)

เมื่อหมोजักกล่าวบทสวดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนพิธีการต่อไป คือการจ้ำลักษณะการจ้ำคือหมोज้ำจะหยิบเอาข้าวไข่ไก่อย่างละน้อยมาวางตรงกลางฝ่ามือของตัวแทนนักท่องเที่ยวพร้อมกันหยิบฝ้ายผูกแขนมาวางไว้ด้วยกัน หลังจากนั้นเมื่อเสร็จพิธีด้วยผูกแขน จะถูกแจกจ่ายให้ทั่วถึงกัน ผู้เฒ่าผู้แก่จะเริ่มนำฝ้ายมาผูกแขนให้ผู้มาเยือนเพื่อความเป็นสิริมงคล ชาวบ้านก็จะสัมผัสมือต่อๆ กันเป็นสัญลักษณ์ถึงการเชิญขวัญร่วมกับผู้ผูกแขนด้วย

- **รับประทานอาหาร และร่วมพ่อนรำ** หลังจากพิธีการบายศรีสู่ขวัญแล้ว คณะพ่อครัวและแม่ครัวจะยกข้าวปลาอาหารเย็นหรือที่ชาวผู้ไทยเรียกว่า “ข้าวพาดง” เป็นตำรับที่บรรจุมารด้วยขันโตกมาตั้งตรงกลางของบรรดานักท่องเที่ยวเพื่อเลี้ยงต้อนรับขับสู้ ส่วนมากแล้วอาหารจะเป็นแบบพื้นบ้านพื้นเมืองจำพวกของที่ทำได้ง่ายตามธรรมชาติอย่างเช่น ซุปหน่อไม้ แกงยอดหวาย อ่อมกบ เจียด ฯลฯ ทั้งยังไม่จำเป็นต้องจ่ายซื้อหา ระหว่างนี้ชาวบ้านก็จะร่วมรับประทานอาหารไปด้วย พร้อมกับแนะนำรายการอาหารที่นำมาเลี้ยงนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่รับประทานอาหารแบบพื้นบ้านไม่ได้ คณะพ่อครัวแม่ครัวก็จะนำอาหารภาคกลางเตรียมเพื่อสำรองเอาไว้ และทยอยออกมาบริการสำหรับผู้ที่ทานอาหารพื้นบ้านไม่ได้

ระหว่างที่รับประทานอาหาร เหล้าอุหรือที่ชาวผู้ไทยเรียกว่า “ซ้าง” อันเป็นสัญลักษณ์ของชาวผู้ไทยจะถูกยกมาเตรียมไว้บริการให้นักท่องเที่ยวและแขกทุกคนได้ดื่มกิน โดยแต่ละใบนั้นจะมีไม้กะแสนซึ่งมีลักษณะคล้ายไม้ไผ่แต่มีรูกลวงทะลุทั้งลำ ขนาดเท่านิ้วก้อย 4-5 อันเสียบเข้าไปในไหเหล้าอุเพื่อให้ผู้ดื่มได้พูดคุยกันเชื่อมสัมพันธ์มิตรภาพที่ดียิ่งอีกด้วย การเลี้ยงด้วยเหล้าอุถือว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ชาวผู้ไทยถือปฏิบัติกันมาในการต้อนรับแขก เข้าบ้านจะต้องนำเหล้าอุหรือ “ซ้าง” ออกมาต้อนรับ และร่วมคูดพร้อมๆ กับนักท่องเที่ยวหรือแขกบ้านแขกเมือง เป็นการแสดงถึงความจริงใจของชาวผู้ไทยในการเลี้ยงต้อนรับขับสู้

หลังจากการรับประทานอาหารแล้ว สักกระยะหนึ่งเครื่องดนตรีก็จะบรรเลงเปลี่ยนจังหวะเพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้ออกไปร่วมรำวงเป็นเกียรติกับเจ้าภาพจนกระทั่งเวลาประมาณ 24.00 น. เครื่องดนตรีก็จะหยุดแสดงเป็นสัญญาณพิธีปิดการต้อนรับในตอนเย็น เจ้าบ้านที่รับนักท่องเที่ยวก็จะพานักท่องเที่ยวกลับไปพักผ่อน

สำหรับคณะกรรมการและชาวบ้านที่ยังอยู่ในบริเวณวัดก็จะช่วยกันเก็บเสื่อเก้าอี้ และเครื่องอุปกรณ์ต่างๆ โดยจะเก็บไว้ในบริเวณวัดนั่นเอง

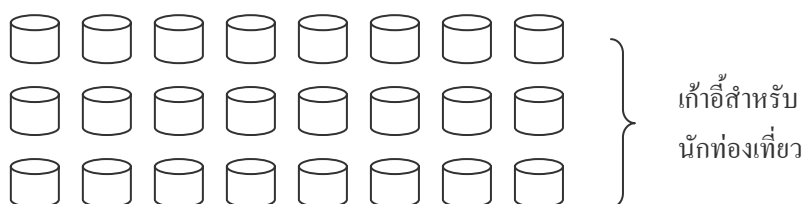
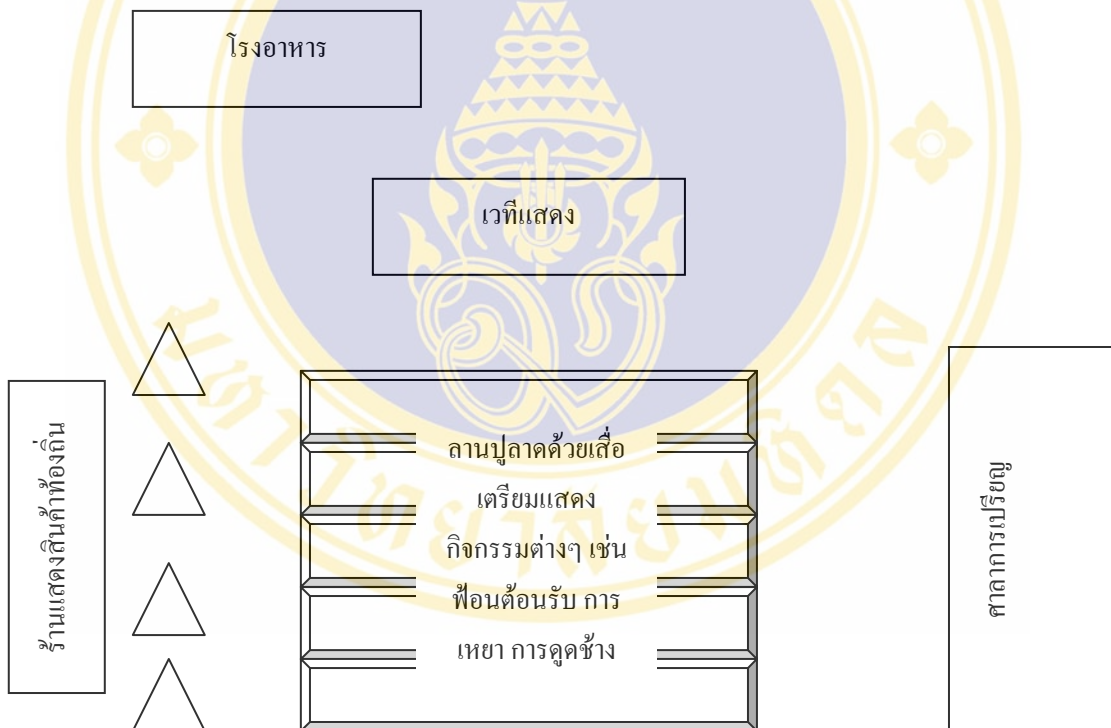
ช่วงที่สาม ตอนเช้าเป็นกิจกรรมตักบาตรร่วมกับชาวบ้าน โดยจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 06.00 น. ชาวบ้านและบรรดานักท่องเที่ยวจะได้ร่วมกันทำบุญตักบาตรพระ ซึ่งถือเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่งดงามของชาวผู้ไทย ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวจะเตรียมกับข้าวและอาหารไว้ที่หน้าบ้านรอให้พระสงฆ์เดินผ่านมา พร้อมกับนำอาหารที่เตรียมไว้ถวาย เป็นการทำบุญร่วมชาติตักบาตรร่วมกัน ในโอกาสที่ได้เวียนมาพบกัน ถือเป็นสิริมงคลทั้งแก่ตัวชาวบ้านเอง และแก่นักท่องเที่ยวด้วย

ช่วงที่สี่ เป็นช่วงการเดินชมธรรมชาติ หลังจากทำบุญตักบาตรร่วมกันเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำพานักท่องเที่ยวออกเดินชมธรรมชาติและน้ำตกซึ่งอยู่ด้านหลังหมู่บ้าน ตามเส้นทางในการเดินป่าสู่น้ำตกจะเป็นทางเดินที่เกิดจากการเดินหาของป่าตามปกติของชาวบ้านซึ่งจะมี 2 เส้นทางคือเส้นทางริมคลองน้ำ และเส้นทางตรงถึงลานน้ำตกสไลเดอร์มีระยะทางประเทศ 2 กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้จะมีน้ำเฉพาะช่วงฤดูฝนเท่านั้น และน้ำส่วนนี้จะถูกกั้นและผันให้ไหลผ่านหมู่บ้านไร่ นำมาใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา ส่วนในฤดูแล้งจะเหลือเฉพาะโขดหินทอดลงตามธารน้ำ ปรากฏเป็นธรรมชาติที่ให้ทัศนียภาพงดงามอีกรูปแบบหนึ่ง

หลังจากการเดินทางชมป่า นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาที่เหลือเดินเยี่ยมชมตามครัวเรือนรอบๆ หมู่บ้านตลอดถึงศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย เยี่ยมชมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอหูก การเย็บผ้า บางคณะหากว่างเวลาถึงเที่ยงวันของวันใหม่ก็จะร่วมรับประทานอาหารกับครัวเรือนเจ้าภาพอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเลี้ยงต้อนรับกันเองในเรือนที่พัก

ช่วงที่ห้า ส่งนักท่องเที่ยว เมื่อถึงกำหนดเวลาเดินทางออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านจะพร้อมใจกันมาส่งแขกและนักท่องเที่ยวที่รถ ส่วนสมาชิกในหมู่บ้านคนอื่นๆ ก็จะมาส่งนักท่องเที่ยวเช่นกัน เป็นการเสร็จพิธีในการต้อนรับ

แผนภูมิที่ 2 แสดงแผนผังการจัดสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว

8) ขั้นตอนคณะกรรมการจัดสรรรายได้หรือผลประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยว
รายได้จากการจัดการท่องเที่ยวคณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดไว้ดังนี้คือ

(1) ค่าบริการบ้านพักคณะกรรมการจะจัดสรรรายได้โดยหักจากผลประโยชน์ตอบแทนจากนักท่องเที่ยวร้อยละ 40 ซึ่งในแต่ละครั้งจะได้เฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 100 –200 บาท ซึ่งรวมถึงค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ที่ครอบครัวนั้นจะต้องรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยวด้วย

(2) ค่าอาหาร เป็นการหักจากรายได้ส่วนกลางเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าอาหารหวานคาวที่ต้องใช้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ร้อยละ 30

(3) การแสดงต้อนรับ เป็นค่าตอบแทนคณะผู้แสดงต้อนรับ หักจากส่วนกลางไว้ร้อยละ 15 จากรายได้ทั้งหมด ซึ่งในแต่ละครั้งจะได้เฉลี่ยรายละ 20 - 40 บาท

(4) กองทุนหมู่บ้าน เป็นการหักจากส่วนกลางเพื่อบำรุงกองทุนส่วนกลางของหมู่บ้านเพื่อนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ของหมู่บ้าน โดยจะหักไว้ ร้อยละ 5 ของรายได้ส่วนกลางแต่ละครั้ง

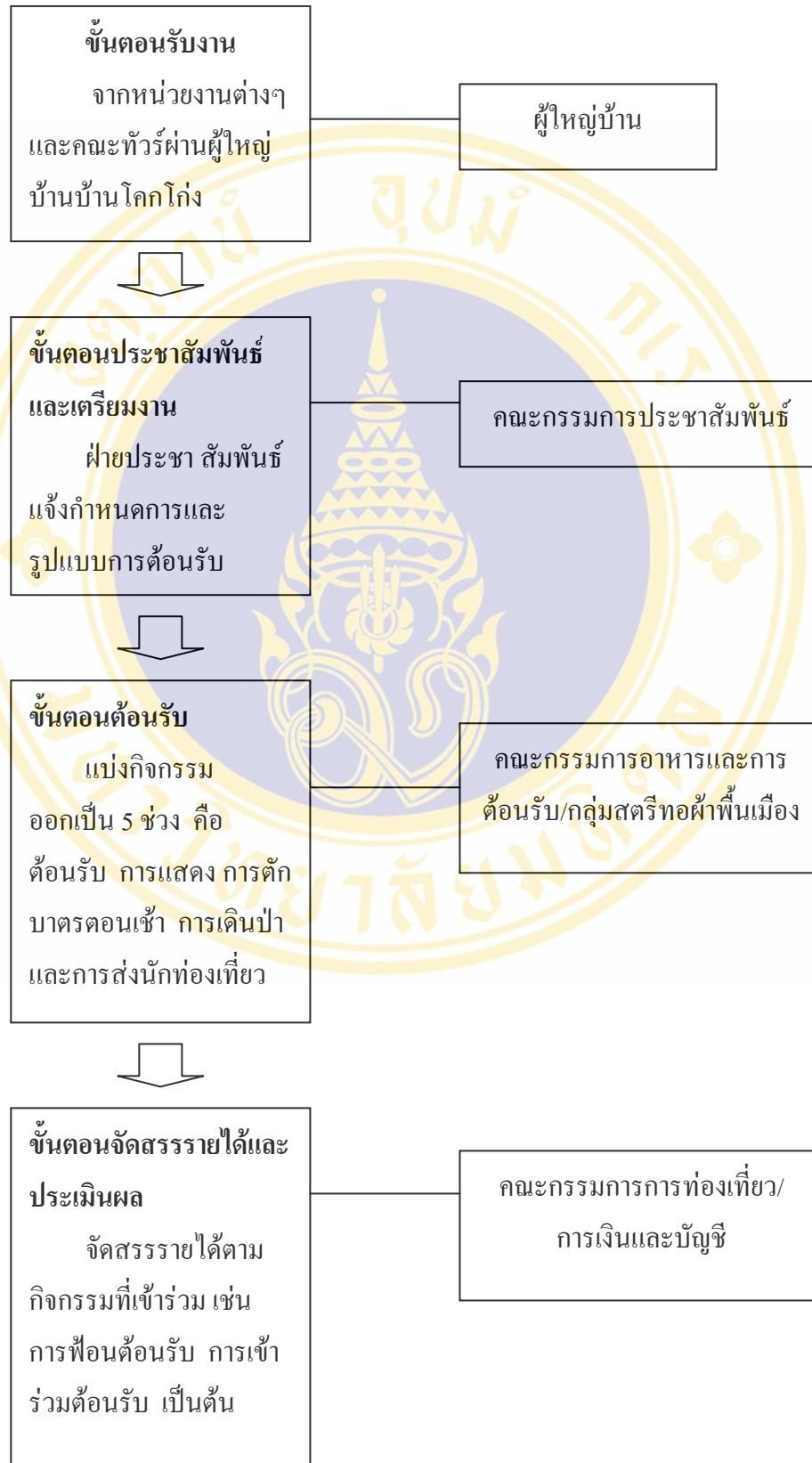
(5) คริวเรือนทุกหลังคา เป็นค่าตอบแทนการมาร่วมกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นเงินที่หักออกจากรายได้ส่วนกลางร้อยละ 10 ซึ่งในแต่ละครั้งจะได้รับเฉลี่ยครอบครัวละ 10-20 บาท ทุกหลังคาเรือน เว้นแต่ครอบครัวนั้นไม่มีสมาชิกคนใดไปร่วมงานเลย

นอกจากนี้แล้วรายได้ส่วนหนึ่งจะได้จากการขายสินค้าของที่ระลึกที่นำมาออกร้านให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งรายได้ส่วนนี้จะเป็นรายได้พิเศษต่างจากรายได้จากการจัดการต้อนรับนักท่องเที่ยว คณะหมู่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบและแบ่งรายได้แก่สมาชิกเมื่อเสร็จสิ้นการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง และในบางส่วนจะเป็นสินค้าที่ชาวบ้านนำมาฝากขายเมื่อขายได้แล้ว คณะกรรมการก็จะคืนทุนและกำไรแก่เจ้าของ และหักเปอร์เซ็นต์เอาไว้สำหรับส่วนกลาง

อย่างไรก็ดี รายได้จากการจัดการท่องเที่ยวแต่ละครั้งจะไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในหมู่บ้านแต่ละครั้ง ถ้ามีมากก็จะได้ค่าตอบแทนมากไปด้วย

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว มีคณะกรรมการที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างน้อย 3 คณะ คือคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการอาหารและการต้อนรับ/กลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมือง และคณะกรรมการการท่องเที่ยว/การเงินและบัญชี คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยว ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการต้อนรับ

5.2 ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชน

การศึกษาส่วนนี้ได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยใช้แนวคำถามนำ (Interview guide) ผลการศึกษาปรากฏว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา กิจกรรมทางการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งได้เข้าสู่สถานะที่เรียกว่าการจัดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง และได้นำความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรมในหลายๆ ด้านแตกต่างกันไป ดังต่อไปนี้

5.2.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านโคกโก่งมีอาชีพหลักตั้งแต่ก่อนมีการจัดการท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบันคือการทำนา ผลผลิตจากการทำนาใช้สำหรับการบริโภคและบางส่วนสำรองไว้ขายเมื่อคราวจำเป็น นอกจากนี้ชาวบ้านต้องอาศัยรายได้จากการทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การรับจ้าง เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว การจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนแม้จะมีบทบาทต่อการขยายการลงทุนในกลุ่มชาวบ้าน เกิดการสร้างงาน และนำรายได้มาให้ชุมชน แต่ก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นรายได้หลักของชาวบ้านเป็นแต่เพียงรายได้เสริมให้กับชุมชนเท่านั้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจดังต่อไปนี้

5.2.1.1 แบบแผนการประกอบอาชีพของชุมชน จากการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมหลายอย่างและทำให้เกิดอาชีพใหม่ๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การฟ้อนต้อนรับ งานออกร้านแสดงสินค้าพื้นเมือง วงดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพเสริมรายได้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดทั้งการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การจักสาน แต่เดิมผลิตเพื่อไว้ใช้กันเองในครัวเรือนได้เปลี่ยนมาเป็นผลิตเพิ่มจำนวนมากขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

5.2.1.2 รายได้ของครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของชุมชนแต่ละครัวเรือนตกเฉลี่ยประมาณ 15,000 – 20,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์พบว่ารายได้หลักมาจากการขายสินค้าทางการเกษตร สัตว์เลี้ยง และจากการรับจ้าง ส่วนรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวพบว่าแม้จะมีการนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแต่ก็ไม่ได้ทำให้ทุกครัวเรือนจะได้รายรับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้าร่วมกิจกรรม เพราะบางครอบครัวไม่เข้าร่วมกิจกรรมเลยก็มี การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ครอบครัวรายได้เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 500 – 1,000 บาทต่อปี

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้มีความแตกต่างตามกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น การเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน การเปิดบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้าพักแบบ Home-stay ซึ่งครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้จะมีรายได้เพิ่มเป็นจำนวนเท่าตัวกับครอบครัวที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตามรายได้จากการท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับปริมาณของนักท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมาเป็นคณะจำนวนมาก ค่าตอบแทนก็จะสูงตามไปด้วย

5.2.1.3 แบบแผนการครองชีพ

การศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งแบบแผนการครองชีพดังต่อไปนี้

1) **ค่าครองชีพ** จากการสัมภาษณ์พบว่าก่อนจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนจะมีรายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 500 – 800 ต่อเดือน แต่ในบางเดือนก็จะมีรายจ่ายสูง เช่น การจ่ายเพื่อการศึกษาของบุตร การจ่ายเพื่อการเดินทางไกล เป็นต้น สำหรับการเปลี่ยนแปลงด้านรายจ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวพบว่ารายจ่ายต่อเดือนไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เพราะรายจ่ายในกิจกรรมการท่องเที่ยวจะมีกองทุนส่วนกลางสำรองเป็นค่าใช้จ่ายสำรอง ส่วนครัวเรือนที่ให้บริการบ้านพักแบบ Home-stay นั้น จะมีรายจ่ายเพิ่มประมาณ 150 –200 บาท ต่อครั้งเพื่อใช้จ่ายสำหรับค่าอาหารและบริการอื่นๆ แก่นักท่องเที่ยว แต่รายจ่ายส่วนนี้ก็จะมีการรับจากค่าบริการบ้านพักทดแทน

2) **การว่างงาน** การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการขยายตัวด้านการลงทุนและการสร้างงานในชุมชนทั้งที่โดยตรงและโดยอ้อม จากการสัมภาษณ์ถึงทัศนคติของชุมชนเกี่ยวกับว่างงานโดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน พบว่าชุมชนต่างให้ความเห็นว่าการว่างงานในชุมชนลดลง และมีครอบครัวที่ย้ายไปประกอบอาชีพต่างจังหวัดได้ย้ายกลับมาอยู่ชุมชนหลังจากมีกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน

5.2.1.4 การขยายตัวของการลงทุน

1) **การออกร้าน** การออกร้านขายของที่ระลึกซึ่งจะตั้งอยู่บริเวณวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นจุดต้อนรับและส่งนักท่องเที่ยว ลักษณะการออกร้าน เป็นซุ้มเล็กๆ 5 ซุ้ม ประเภทสินค้าที่นำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว นั้น เป็นผลิตผลจากหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น เสื้อชุดพื้นบ้านชาวผู้ไทยแบบดั้งเดิม และแบบประยุกต์ ผ้าทอสำเร็จรูปขายเป็นผืน หมอน ผ้าลายขิด ยาม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงการลงทุน พบว่าแต่เดิมชุมชนได้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านสำหรับใช้สอยในครอบครัวเท่านั้น แต่เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาหมู่บ้าน

ชาวบ้านได้รวมกลุ่มตั้งเป็นชมรมสตรีบ้าน โศก โกงังและนำผลิตภัณฑ์มาออกร้านขายเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยตรง

นอกจากนี้แล้วชมรมสตรีบ้าน โศก โกงังยังได้นำผลิตภัณฑ์ ไปจำหน่ายในการออกร้านแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นตามสถานที่ต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เชิญไปร่วมงาน เช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ สภาภาษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น ทำให้กิจกรรมพื้นบ้านของชุมชนบ้าน โศก โกงังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น

2) การตั้งวงดนตรีพื้นบ้าน การตั้งวงดนตรีพื้นบ้านเป็นการรวมกลุ่มลงทุนของชุมชนบ้าน โศก โกงังซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์พบว่า แนวคิดริเริ่มการจัดตั้งวงดนตรีเริ่มจากสมาชิกในชุมชนมีความเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวควรมีวงดนตรีสำหรับให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว โดยประยุกต์เครื่องดนตรีร่วมสมัยกับดนตรีพื้นเมือง ประกอบกับชุมชนมีวงดนตรีของชุมชนแต่เดิมอยู่แล้ว เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวสมาชิกในชุมชนจึงได้มีการรวมกลุ่มตั้งวงดนตรีขึ้นเพื่อให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว อุปกรณ์สำหรับเล่นดนตรีส่วนใหญ่เป็นสมบัติของส่วนกลาง ซึ่งได้จัดซื้อจากเงินส่วนกลางของหมู่บ้านที่ได้จากงานบุญเทศกาลประจำปี จากกิจกรรมการท่องเที่ยว และนอกจากนี้อุปกรณ์ส่วนหนึ่งยังได้จากการสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่น

รายได้จากการจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านเพื่อแสดงบริการแก่นักท่องเที่ยวจะจัดสรรจากเงินส่วนกลางจากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยได้รับรายละประมาณ 40 บาทต่อครั้ง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งก็คือวงดนตรีพื้นบ้านของชุมชนมักจะมีการว่าจ้างให้ไปแสดงนอกชุมชน โดยคิดอัตราว่าจ้างประมาณ 1,200 – 1,500 บาทต่อครั้ง นอกจากเงินส่วนแบ่งแก่สมาชิกแล้วเงินส่วนหนึ่งจากการว่าจ้างจะหักเข้ากองทุนส่วนกลางของชุมชน เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนอีกส่วนหนึ่ง

5.2.1.5 ทริพย์สิน

จากการสัมภาษณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทริพย์สินของชุมชน โดยเปรียบเทียบระยะการได้มาซึ่งทริพย์สินจากช่วงก่อนมีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนกับหลังการมีการจัดการท่องเที่ยว ปรากฏว่า ปริมาณการเพิ่มของทริพย์สินในชุมชนไม่มีความแตกต่างกันนัก ทริพย์สินส่วนใหญ่ได้จัดซื้อไว้ก่อนมีการจัดการท่องเที่ยว และทริพย์สินที่เพิ่มขึ้นใหม่ๆ ก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรายได้จากการท่องเที่ยวแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินที่เป็นสมบัติของส่วนกลางได้เพิ่ม โดยมากเป็นทรัพย์สินที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น เก้าอี้ หม้อหุงข้าว เครื่องขยายเสียง โดยทั้งหมดจะเก็บไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านและศาลาการเปรียญของวัด

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชุมชนเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพย์สินของชุมชนทั้งก่อนและหลังมีการจัดการท่องเที่ยวมีระดับการเปลี่ยนแปลงน้อยเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวยังอยู่ระหว่างการเริ่มต้น และการเพิ่มรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวมีปริมาณที่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้หลักของชุมชน

5.2.2 ผลกระทบด้านสังคมและสภาพแวดล้อม

การศึกษาในส่วนของสิ่งแวดล้อมในครั้งนี้ พิจารณาจากสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน และจากการสัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้ประเมินสถานการณ์ภายในชุมชนของตนเองพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพด้านต่างๆ ดังนี้

5.2.2.1 ความสัมพันธ์ทางสังคม

จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนที่มีต่อสมาชิกภายในชุมชนและนอกชุมชนทั้งก่อนและหลังการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนก่อนมีการจัดการท่องเที่ยวและหลังมีการจัดการท่องเที่ยวด้านต่างๆ เช่น การเกื้อกูลกัน การเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้าน การทักทาย ของชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามประเด็นต่างๆ เนื่องจากสมาชิกภายในชุมชนมีการเคารพนับถือกันตามลำดับเครือญาติ พฤติกรรมต่างๆ อยู่ในระดับปกติ ส่วนความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนกับนอกชุมชนยังคงดำเนินไปอย่างปกติมีการเดินทางไปมาหาสู่และต้อนรับเพื่อนบ้านในเทศกาลตามโอกาสต่างๆ เป็นไปตามปกติ

5.2.2.2 การร่วมกิจกรรมทางสังคม

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชนบ้านโคกโก่งในประเด็นการเข้าร่วมงานทำบุญหรือประเพณีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ งานเหยา ของสมาชิกในหมู่บ้าน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น จากเดิมก่อนที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน สมาชิกในชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรม โดยไม่ต้องมีการบอกกล่าวอย่างเป็นทางการ สมาชิกของชุมชนเมื่อทราบข่าวก็จะไปร่วมงานตามประเพณี การแต่งตัวก็แต่งให้เข้ากับงานนั้นๆ เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการประกาศให้สมาชิกของชุมชนรับทราบทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน กิจกรรมบางอย่างที่จัดขึ้นในขณะทีคณะทัวร์เข้ามาพักก็จะเน้นให้สมาชิกในชุมชนแต่งตัว

ด้วยเสื้อผ้าตามแบบผู้ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าร่วมกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยวสมาชิก ในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วม โดยการแต่งชุดผู้ไทยอยู่ที่บ้าน ออกมาต้อนรับนักท่องเที่ยว จนกระทั่งนักท่องเที่ยวออกจากชุมชน

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายนอกชุมชนบ้าน โศกโก่ง ในประเด็นของการได้รับ เชิญให้ร่วมงานบุญหรือประเพณีต่างๆ ของเพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้องที่อยู่นอกชุมชนบ้าน โศกโก่ง พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมก่อนที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนความสัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิด เริ่มมีความห่างเหินมากขึ้น จากการสัมภาษณ์พบว่า สมาชิกในชุมชนต้องคอยต้อนรับคณะ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในชุมชน แต่เมื่อคณะนักท่องเที่ยวได้ออกจากชุมชนไปแล้วความสัมพันธ์ ของสมาชิกในชุมชนกับการเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกชุมชน ไม่พบการเปลี่ยนแปลง

5.2.2.3 การได้รับบริการต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์พบว่า การได้รับบริการต่าง ๆ จากภาครัฐและเอกชนมีเพิ่ม มากขึ้นหลังจากได้มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานของรัฐต่างๆ เช่น กรมโยธาธิการได้สร้างถนนลาดยางเส้นทางนาโครี-ห้วยแดง หน่วย สาธารณสุขอำเภอได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยพื้นฐานแก่ชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 ได้ช่วยเป็นศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่ รู้จักแพร่หลาย องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้าสนับสนุนด้านงบประมาณ วนอุทยานภูผาแก้ว กรมป่าไม้ ช่วยทำป้ายชื่อต้นไม้ และอำนวยความสะดวกการเดินทาง โรงเรียนบ้านโศกโก่ง สนับสนุนบุคลากรในการจัดการต้อนรับและฝึกอบรมกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว

สำหรับการสนับสนุนจากภาคเอกชน ได้มีนักธุรกิจเอกชนเข้ามาตั้งร้านเป็นตัวแทน ขายเครื่องดื่มต่างๆ นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงของท้องถิ่นปัจจุบัน องค์กรเอกชนได้เข้ามา มีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของหมู่บ้านให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

5.2.3 ปัญหาสังคม

การศึกษาถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนเปรียบเทียบกับก่อน-หลังมีการจัดการ ท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้ **ปัญหาด้านการลักขโมย** ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าไม่มีปัญหานี้ เพราะชุมชนอยู่อย่างระบบเครือญาติ และเป็นชุมชนขนาดเล็ก **ปัญหายาเสพติด** ผู้ให้สัมภาษณ์ ตอบว่าพฤติกรรมของคนในชุมชนทั้งก่อนและหลังการจัดการท่องเที่ยวไม่มีปัญหาสิ่งเสพติดที่ผิด กฎหมายที่ร้ายแรงแต่อย่างใด และ**ปัญหาการพฤติกรรมเกรงของวัยรุ่น** ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่าชุมชน

ทั้งก่อนและหลัง ไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาทที่มีสาเหตุจากวัยรุ่น แต่จะมีวัยรุ่นบางส่วนที่ยังอยู่ในวัยเรียน ได้หลบหนีมาพักผ่อนอยู่บริเวณน้ำตก

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภายในชุมชนไม่มีปัญหาอะไรที่ถึงกับกลายเป็นปัญหาสังคม เนื่องจากชุมชนบ้านโคกโก่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก และปริมาณของนักท่องเที่ยวก็มีจำนวนไม่มากนัก

5.2.4 สภาพแวดล้อม

การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านโคกโก่งได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากร ด้านต่างๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

5.2.4.1 การจัดระเบียบหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า คณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ได้รณรงค์ให้ชุมชนได้ร่วมกันรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน โดยเน้นความสวยงามเป็นที่ประทับใจต่อแขกผู้มาเยือน ซึ่งผลการรณรงค์ทำให้สิ่งแวดล้อมรอบๆ หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกล่าวคือ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตามถนนจะมีป้ายชื่อกำกับบอกเส้นทางไปสถานที่สำคัญของหมู่บ้านและสถานที่ท่องเที่ยวทำให้สะดวกต่อการเดินทาง นอกจากนี้ยังมีการสร้างซุ้มประตูเป็นสัญลักษณ์การเข้าสู่หมู่บ้าน การสร้างเวทีสำหรับการแสดงต้อนรับ และการประดับตกแต่งธงทิวบนศาลาการเปรียญวัด สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติว่าทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีขึ้นทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่าชุมชนมีเทศกาลบุญประเพณีอยู่ตลอดเวลา และทำให้ชุมชนน่าอยู่อาศัย

5.2.4.2 การจัดระเบียบสถานที่ท่องเที่ยว ก่อนการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน สถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจของหมู่บ้านคือน้ำตกตาดขาวตาดสูง แต่ถึงกระนั้นก็ตามปริมาณน้ำในน้ำตกมีเพียงช่วงระยะเวลาช่วงฤดูฝนเท่านั้น ช่วงฤดูอื่นนอกนี้บริเวณน้ำตกจะเหลือเพียงโขดหินทำให้แรงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวลดน้อยตามไปด้วย ผลการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทำให้มีการจัดระเบียบสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น พัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ สถานที่ชมวิว โดยมีการการจัดทำคู่มือและป้ายบอกชื่อต้นไม้สำคัญๆ กำกับเอาไว้ตามแนวทาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเข้าไปด้วย จากการสัมภาษณ์พบว่าการจัดระเบียบสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านนี้ส่งผลให้ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยกันทำนุบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านของ

ตนเองเพราะหากเป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวแล้วก็จะทำให้หมู่บ้านของตนเองมีชื่อเสียงตามไปด้วย และจะเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้าน

5.2.4.3 สาธารณูปโภคพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสาธารณูปโภคตามทัศนคติของชาวบ้านที่ปรากฏชัดที่สุดคือคมนาคมซึ่งทางการได้เร่งรัดให้มีการพัฒนาเส้นทางเข้าหมู่บ้านจากเดิมเป็นถนนลูกรังเป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง ทำให้การเดินทางสะดวกสบายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังเห็นว่าการที่ภาครัฐส่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้ามาให้การอบรมความรู้เรื่องสุขอนามัยให้แก่ชุมชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อบริการนักท่องเที่ยวนั้นได้ส่งผลดีให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตของตนเองมากยิ่งขึ้น

5.2.4.4 มลภาวะ พบว่า มีการเก็บขยะมูลฝอยยังไม่เป็นระเบียบ มีกระจาย แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ยังไม่เป็นที่ปรากฏแน่ชัด ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวยังมีไม่มากนัก

5.3 ผลกระทบด้านวัฒนธรรม

5.3.1 แบบแผนของประเพณีและวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชาวบ้านโคกโก่งยึดถือประเพณีและวัฒนธรรมตามฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นประเพณีในรอบปีเช่นเดียวกับชาวอีสานท้องถิ่นอื่น และนอกจากนี้ยังมีการประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตคือ ประเพณีการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการเหยา จากการสัมภาษณ์พบว่านักท่องเที่ยวไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าว

5.3.2 ประเพณีในรอบปี ปัจจุบันประเพณีในรอบปีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ไม่เคยปรากฏในหมู่บ้านเลยก็คือ บุญเข้ากรรม, บุญคูณลาน, บุญเทศน์มหาชาติ, บุญบั้งไฟ และบุญซำฮะ นอกนั้นยังมีปรากฏให้เห็น สาเหตุสำคัญของการขาดหายไปของประเพณีเหล่านี้สืบเนื่องจากไม่มีผู้นำในการฟื้นฟู และชาวบ้านก็ไม่มีความพร้อมที่จะจัดประเพณีดังกล่าว อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะไม่มีการจัดประเพณีในหมู่บ้านแล้วแต่ชาวบ้านก็ยังคงความเชื่อถือในประเพณีดังกล่าว โดยในรอบปีหนึ่งๆ เมื่อถึงงานเทศกาลบุญเหล่านี้ชาวบ้านจะเดินทางไปร่วมงานกับญาติพี่น้องตามหมู่บ้านที่จัดงานเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ ส่วนผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อประเพณีในรอบปีนี้ชาวบ้านให้

พบว่ายังไม่มีผลกระทบแต่อย่างไร เพราะในกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยวไม่ได้จัดประเพณีเหล่านี้ให้แก่นักท่องเที่ยวนั่นเอง

5.3.4 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ในการศึกษาครั้งนี้ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญของชาวบ้านโคกโก่งก็คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน และประเพณีการเหยา จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์พบว่าประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวมากที่สุดก็คือประเพณีการเหยา ซึ่งคณะกรรมการบริการการท่องเที่ยวเห็นว่าประเพณีที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยได้มากที่สุด และยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้มาก ดังนั้นจึงได้นำมาแสดงโชว์ให้แก่นักท่องเที่ยวได้ดู การเหยาที่นำมาจัดแสดงก็คือการเหยารักษาคณปวยซึ่งจำลองเอาความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวผู้ไทย พิธีกรรมนี้ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมคตินิยมทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับการเหยาลดน้อยลงไป และรูปแบบพิธีกรรมที่นำมาแสดงก็เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดความกระชับต่อการแสดง

5.3.5 วัฒนธรรมการบริโภค

1) **วิธีการประกอบอาหาร** จากการสัมภาษณ์พบการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบชุมชนให้ความสำคัญกับสุขอนามัยในการประกอบอาหารมากขึ้น โดยได้รับการอบรมจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทั้งนี้เพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย

2) **การรับประทานอาหาร** การเปลี่ยนแปลงด้านการรับประทานอาหารในครอบครัวที่รับนักท่องเที่ยวพิจารณาได้เป็น 2 ช่วง คือช่วงเวลาปกติที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมาพักอยู่กับครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะให้ความสำคัญกับการร่วมรับประทานอาหารโดยพร้อมเพียงกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยว สำหรับช่วงเวลาปกติที่ไม่มีนักท่องเที่ยวการรับประทานอาหารจะคำนึงถึงโอกาส เช่น มีธุระจำเป็นนอกบ้านต้องรับประทานอาหารก่อน โดยส่วนมากจะรับประทานอาหารเย็นพร้อมเพียงกัน

3) **ประเภทอาหาร** การเปลี่ยนแปลงประเภทอาหาร พบว่า ก่อนมีการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนจะมีการบริโภคอาหารที่หาได้ตามท้องถิ่นและอาหารที่ซื้อตามตลาด ภายหลังมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจะเน้นประเภทอาหารที่เป็นท้องถิ่นมากขึ้นตามนโยบายการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวแต่ละครั้งชุมชนจะเตรียมอาหารท้องถิ่นภาคกลางไว้ด้วยเสมอเพื่อบริการนักท่องเที่ยวที่ไม่คุ้นเคยอาหารท้องถิ่น

4) **เชื่อเพลิงในการปรุงอาหาร** พบการเปลี่ยนแปลงในครอบครัวที่ให้บริการนักท่องเที่ยว ได้มีการใช้เปลี่ยนจากใช้ไม้เป็นเชื่อเพลิงมาเป็นใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า และเกิดในการหุงต้มอาหาร เพื่อใช้สำหรับอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

5.3.6 วัฒนธรรมการแต่งกาย

1) **การแต่งกายในที่อยู่อาศัย** ก่อนมีการจัดการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนปรากฏว่ามีการแต่งกายตามสมัยนิยม ส่วนการแต่งกายตามวัฒนธรรมแบบผู้ไทยนั้นนิยมเฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุเท่านั้น หลังจากชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวการแต่งกายตามแบบผู้ไทยเริ่มได้รับความนิยมในกลุ่มสมาชิกในชุมชนมากขึ้น จะเห็นได้จาก การไปร่วมงานพิธีกรรมทางสังคม เช่น งานบวช พิธีศพ งานแต่งงาน สมาชิกในชุมชนจะแต่งกายแบบผู้ไทยไปร่วมงานเสมอ

2) **การแต่งกายเมื่อออกไปนอกบ้าน** ก่อนที่ชุมชนจะมีการจัดการท่องเที่ยวเมื่อออกไปนอกบ้านก็จะแต่งให้เหมาะสมกับงานตามแบบชุมชนในภาคอีสานทั่วไป เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน สมาชิกในชุมชนเมื่อจะออกไปร่วมงานหรือไปติดต่อราชการจะนิยมแต่งตัวแบบผู้ไทย จากการสอบถามพบว่า เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้ผู้อื่นได้รู้จักชุมชน และการแต่งกายแบบผู้ไทยในปัจจุบันเป็นที่ชื่นชอบของผู้พบเห็น อีกทั้งทางคณะกรรมการของชุมชนก็สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ให้แต่งแบบผู้ไทยเมื่อต้องไปร่วมงานทางสังคมกับชุมชนอื่นๆ

3) **การแต่งกายในงานพิธี** ลักษณะการแต่งกายในการเข้าไปร่วมพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน สมาชิกในชุมชนจะให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมที่เข้าไปร่วม ก่อนการท่องเที่ยวจะเข้ามาในชุมชน ผู้ที่จะแต่งกายแบบผู้ไทยนั้นก็ยังคงปรากฏอยู่ในกลุ่มของผู้สูงอายุ จนกระทั่งมีการจัดการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมีการรณรงค์การใช้หัตถกรรมพื้นบ้านมากขึ้นส่งผลให้มีผู้นิยมการแต่งกายด้วยชุดชาวผู้ไทยมากขึ้น

บทที่ 6

บทวิเคราะห์ข้อมูล

บทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับหมวดหมู่ไว้แล้วในบทที่ 1 ซึ่งเป็นการกล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป บทที่ 4 เป็นการกล่าวถึงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม และบทที่ 5 เป็นการกล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลทั้ง 3 บทจะมีความเชื่อมโยงกัน โดยผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์และตีความเพื่อประกอบการอธิบายและตอบข้อปัญหาของการวิจัยในครั้งนี้ การนำเสนอบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอออกเป็น 3 ตอน คือ

6.1 สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

6.2 การจัดการท่องเที่ยวของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

6.3 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

6.1 สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

6.1.1 ประวัติความเป็นมาทางสังคมและวัฒนธรรม

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ 4 แสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง เป็นกลุ่มชาวผู้ไทยที่อาศัยอยู่ในเขตสิบสองจุไทยซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาว ซึ่งมีอาณาเขตติดกับประเทศจีนและประเทศเวียดนาม ต่อมาได้มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศลาว จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้อพยพเข้ามาสู่อาณาจักรประเทศไทย สำหรับสาเหตุการอพยพนั้น พระโพธิวงศาจารย์ (2515 : 357-360) กล่าวว่ามาจากเหตุ 2 ประการ คือ บังเกิดการอึดคัตคอดอยาก และเกิดจากเหตุผลทางการสงคราม เป็นสำคัญ

สำหรับชาวผู้ไทยบ้าน โคง โกง นั้นเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนเอง ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยด้วยเหตุผลเพื่อต้องการตั้งถิ่นฐานทำมาเลี้ยงชีพในเขตประเทศไทย

สถานที่ตั้งหมู่บ้านของชาวผู้ไทยบ้าน โคง โกง ปัจจุบันเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ติดกับเขา และมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเลี้ยงชีพ มีทำเลที่ตั้งถิ่นฐานที่ติดกับเทือกเขา และมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง (Self-sufficient) ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการที่ชาวผู้ไทยมีความผูกพันกับการทำมาเลี้ยงชีพตามภูเขามีสถานที่ติดต่อกับผืนดินอีกด้วย

จากการศึกษาภาคสนามและได้สัมภาษณ์ชาวผู้ไทยบ้าน โคง โกง พบว่าปัจจุบันชาวผู้ไทยไม่ใคร่ที่จะให้ความสำคัญของประเด็นของประวัติความเป็นมามากนัก ชาวผู้ไทยบ้าน โคง โกง ทราบแต่เพียงว่าบรรพบุรุษได้อพยพมาจากประเทศลาว ส่วนด้านประเพณีและวัฒนธรรมนั้นเขามองว่าแปลกใหม่ ได้รับรู้ลักษณะเป็นคำบอกเล่าสืบต่อกันมาโดยมากมีความเชื่อว่าเป็นนิทานปรัมปรา (Myth) มากกว่าความเป็นจริง ประวัติความเป็นมาของชุมชนซึ่งได้รับความสนใจจากชุมชนเมื่อมีการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งทางคณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์และมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้รวบรวมและได้นำมาเผยแพร่ให้ชุมชนได้รับทราบ สมาชิกในชุมชนได้กล่าวสรุปให้เห็นภาพรวมว่าส่วนใหญ่ไม่ใคร่สนใจหรือมีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มากนัก ชาวผู้ไทยสนใจหรืออยากทราบว่าชีวิตของพวกตนจะกินอยู่อย่างไรมากกว่าจะมีความสนใจว่าชาวผู้ไทยมีที่มาจากไหน หรือมีประเพณีและวัฒนธรรมสืบทอดมาอย่างไร และสาระของพิธีกรรมต่างๆ ที่พวกตนถือปฏิบัติมีความหมายหรือเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกอะไร

ประวัติความเป็นมาทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย เป็นลักษณะของการเคลื่อนย้ายและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งลักษณะการปรับตัวของชาวผู้ไทย ในทัศนะ บรรพต วีระสัย (2514) แสดงให้เห็นลักษณะของพฤติกรรมที่เกิดการปรับตัวภายใต้อิทธิพลของข้อเรียกร้องหรือแรงผลักดัน 2 ประเภท คือ

1) แรงผลักดันภายใน การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็นผลที่เกิดจากประสบการณ์ทางสังคมหรือเหตุจูงใจทางสังคม (Social Motives) เป็นความต้องการหาถิ่นฐานใหม่เพื่อประกอบอาชีพในสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าถิ่นฐานเดิม นอกจากนี้จากประวัติของชาวผู้ไทยสะท้อนให้เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างเครือญาติก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การอพยพเคลื่อนย้าย เพื่อไปตั้งถิ่นฐานที่ทำกินใหม่ ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งเรื่องถิ่นฐานทำกินระหว่างเครือญาติด้วยกันเอง

2) แรงผลักดันจากภายนอก จากสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น ชาวผู้ไทยต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีน เวียดนาม และลาว การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจ้าผู้ปกครองลาว เป็นการเลือกที่จะเข้ามารวมกลุ่มและยอมรับวัฒนธรรมของชาวลาว และเป็น

ผลสืบเนื่องให้เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยและชาวลาว ตลอดถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ได้สืบทอดจากชาวลาว ในระยะเวลาต่อมา การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย เป็นลักษณะของการปรับตัวและยอมรับเพื่อสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับกลุ่มของตนเองซึ่งลักษณะการปรับตัวเช่นนี้สอดคล้องกับทัศนะของ Malm and Jamison (อ้างในนิภา นิธยาน, 2530) ที่กล่าวว่า เป็นวิธีการที่กลุ่มคนปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มตนเองในสภาพแวดล้อมซึ่งบางครั้งส่งเสริม บางครั้งขัดขวาง บางครั้งสร้างความทุกข์ทรมาน กระบวนการปรับตัวเกิดจากการที่มนุษย์มีความต้องการและสามารถใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการนั้นๆ ในสภาพแวดล้อมหรือมีอุปสรรคขัดขวาง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวผู้ไทยจะมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ แต่จากการศึกษาพบว่าชาวผู้ไทยมักจะไม่มีติดกับสถานที่ตั้งจะเห็นได้จากประวัติการอพยพถิ่นฐานเพื่อแสวงหาที่ทำกินที่เหมาะสมกับการดำรงชีพของตนอาจกล่าวได้ว่าชาวผู้ไทย เป็นกลุ่มชนที่ไม่ใคร่ที่จะผูกมัดตนเองกับสถานที่หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กซึ่งมักเห็นได้จากการอพยพเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง ทั้งๆ ที่ชาวผู้ไทยมีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้

6.1.2 ลักษณะทางสังคมของชาวผู้ไทย

ลักษณะทางสังคมของชาวผู้ไทย หมายถึงสาระความรู้ที่แสดงถึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยทั่วไปทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมซึ่งได้รับการอบรมกล่อมเกลา (socialization) ให้สมาชิกในสังคมชาวผู้ไทยได้ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ตามประเด็นต่อไปนี้

6.1.2.1 ครอบครัวและเครือญาติ

สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นการแสดงความกตัญญูที่มีต่อวิญญาณของบรรพบุรุษและเครือญาติผู้ล่วงลับ ความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตายที่สามารถจะให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ทำให้วิถีชีวิตของชาวผู้ไทยยังมีความสัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษ มีการเซ่นไหว้ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ระบบการนับถือสายผีบรรพบุรุษนี้เองได้กลายเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทย การกำหนดบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์ครอบครัวมีพื้นฐานสำคัญมาจากระบบความเชื่อ

เรื่องผีบรรพบุรุษ ในครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยมีการจัดแบ่งหน้าที่โดยรวมดังนี้

1) หน้าที่ฝ่ายชาย หมายถึงฝ่ายชายซึ่งอยู่ในฐานะเขยของตระกูล ประกอบไปด้วย เขย/น้องเขย/หลานเขย และรวมถึงบุตรชายที่เกิดจากเขยด้วย ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัวฝ่ายหญิง และเป็นเรี่ยวแรงสำคัญใจการจัดการธุระภายในครอบครัว นอกจากนี้ฝ่ายชายมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือครอบครัวญาติๆ ของฝ่ายหญิงตามสมควร

2) หน้าที่ฝ่ายเจ้าโคตร หมายถึงญาติผู้ชายของตระกูลฝ่ายหญิง ถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับสืบทอดผีจากบรรพบุรุษ มีบทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ชาวชาวไทยเรียกฝ่ายเจ้าโคตรนี้ว่า “เจ้าคิด” (หมายถึงผู้คิดริเริ่มจัดการจารีตประเพณี)

3) หน้าที่ฝ่ายหญิง หมายถึงญาติฝ่ายหญิงทั้งหมด ซึ่งอยู่ในฐานะสะใภ้ของตระกูล ในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องถือสายผีตามสามีของตนเองโดยต้องทำพิธี “แปงเอาะ” (หมายถึงสละ) จากการนับถือผีตามบิดาของตนก่อนแล้วจึง “แปงเข้า” (หมายถึงน้อมรับเอา) เพื่อนับถือสายผีตามสามี ฝ่ายหญิงมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลญาติพี่น้องของฝ่ายชาย ตลอดถึงการให้ความช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ญาติพี่น้องฝ่ายชายตามความเหมาะสม

ในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงานจะยังคงรับและนับถือสายผีตามตระกูลของบิดาตนเอง

บทบาทและหน้าที่ของฝ่ายชายจะดำรงอยู่ที่ 2 สถานะ คือ สถานะของฝ่ายเขย และสถานะของฝ่ายเจ้าโคตร ทั้งนี้บทบาทและหน้าที่ของฝ่ายชายจะขึ้นอยู่กับลักษณะประเพณีและพิธีกรรมว่าเป็นพิธีกรรมของตระกูลตนเองหรือตระกูลของฝ่ายหญิง หากประเพณีและพิธีกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับเครือญาติของตนเองก็จะดำรงอยู่ในฐานะเจ้าโคตร เช่น กรณีญาติพี่น้องหญิงของตนเองจะแต่งงาน เป็นต้น หากประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับญาติของภรรยา ก็จะดำรงฐานะเป็นฝ่ายเขย เช่น กรณีญาติพี่น้องของภรรยาเสียชีวิตฝ่ายชายต้องมีบทบาทในฐานะเขย เป็นต้น

จากการศึกษาเรื่องครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยจะเห็นได้ว่า ชาวไทยมีลักษณะการจัดระบบญาติแบบสายเดี่ยว (Unilinear kindship) และเป็นแบบ ปิตาลย์ (Patrilinear)

นอกจากนี้แล้วตามเกณฑ์การแบ่งประเภทเครือญาติตามหลักทางมานุษยวิทยา (สุกัญญา จันทะสุน, 2538 : 77) จะเห็นได้ว่าชาวไทยมีการแบ่งเครือญาติตามความสัมพันธ์ทางสายเลือด (Consanguinity) กล่าวคือการยึดถือญาติเนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกัน และแบ่งเครือญาติตามความสัมพันธ์ที่เนื่องจากการสมรส (Affinity) โดยมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ญาติจากการสมรสอย่างชัดเจนดังได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้น

ปัจจุบันระบบครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทยบ้าน โลกโวกังยังคงได้รับการสืบทอดและยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน แต่ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติระดับกว้างกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลต่อตระกูลไม่มีความแน่นอนเหมือนดังอดีต ส่วนระบบความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติสายตรงกล่าวคือเครือญาติร่วมสายโลหิตยังมีความสัมพันธ์เหนียวแน่น

นอกจากนี้ระบบครอบครัวและเครือญาติยังเปิดโอกาสกว้างมากขึ้นกล่าวคือชาวผู้ไทยบ้าน โลกโวกังได้แต่งงานกับคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนจารีตบางส่วนเพื่อความเหมาะสม เช่น การสร้าหาล่าม จากเดิมที่คัดเอาจากญาติพี่น้องตามสายตระกูลปัจจุบันมีการเลือกผู้ที่เป็นที่น่าเคารพเชื่อถือในสังคมมาเป็นล่ามมากขึ้น โดยลดเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสายตระกูลลงไป

ครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทยสามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ (สัจญา สัจญาวิวัฒน์, 2540) ซึ่งได้แบ่งหน่วยการวิเคราะห์หน่วยทางสังคมเหมือนการแบ่งหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต (Biological Organism) ดังนี้

1) ครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทยมีระบบการปกครองตามสายผี มีการแบ่งหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับอาวุโส มีลักษณะเป็นการควบคุมตนเอง (Self-regulating) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการรักษาคุณภาพกล่าวคือ การดำรงอยู่อย่างปกติสุขของสมาชิกในครัวเรือน และในขณะเดียวกันลักษณะของครอบครัวและสังคมของชาวผู้ไทยยังมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างเครือญาติทั้งในปัจจุบันและต่ออนาคต ดังจะปรากฏเห็นในรูปแบบของพิธีกรรมที่จัดขึ้นมีลักษณะเป็นการรวมญาติและเป็นกระบวนการซึ่งนำไปสู่การกลมกลืนทางสังคม (Socialization) ในวงกว้างออกไปด้วย

2) การสร้างระบบครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทยมีลักษณะของการกำหนดบทบาทและหน้าที่ตลอดถึงความสัมพันธ์เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็น (needs or requisites) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการสืบทอดของสังคมและวัฒนธรรมเช่น การกำหนดบทบาทหน้าที่ของฝ่ายชาย ที่พึงปฏิบัติต่อฝ่ายหญิงหรือการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุตรชายในฐานะผู้สืบทอดสายตระกูลหรือสายผี เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้เองเป็นการตั้งเงื่อนไขเพื่อมุ่งสนองให้สังคมดำรงอยู่และสืบทอดเนื่องไปได้ นอกจากนี้ยังเป็นการให้เครือญาติฝ่ายต่างๆ กล่าวคือ ฝ่ายชาย ฝ่ายเจ้าโคตรลุงตา และฝ่ายหญิงให้สามารถพึ่งพาเกื้อกูลกันและกันได้ (Homeostasis) และสามารถรักษาคุณภาพของสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย สืบทอดเนื่องไปในอนาคต

3) โครงสร้างทางครอบครัวและเครือญาติของชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็นโครงสร้างที่มุ่งสร้างระบบการพึ่งพา (Homeostasis) และดุลยภาพ (Equilibrium) และการดำรงอยู่ของกลุ่ม (Survival) ดังที่สะท้อนออกมาให้เห็นทั้งจากรูปแบบของพิธีกรรมในรอบปีและพิธีกรรมที่

เกี่ยวข้องกับชีวิตซึ่งในแต่ละพิธีกรรมจะมีเงื่อนไขของช่วงเวลา (Timing) เป็นสัญญาณบ่งบอกให้เครื่องยึดตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องกระทำกิจกรรมตามช่วงเวลาดังกล่าวร่วมกับญาติพี่น้องและเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในสังคมของชาวผู้ไทยได้สำนึกร่วมในความเป็นชาวผู้ไทย

6.1.2.2 ความเชื่อของชาวผู้ไทย

ความเชื่อและศาสนาถือเป็นภาพสะท้อนประวัติความเป็นมาทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยและวิถีชีวิตด้านต่างๆ จากการศึกษาค้นคว้าและการสัมภาษณ์พบว่าชาวผู้ไทยได้พัฒนาการความเชื่อเป็น 3 ช่วงเวลา ดังต่อไปนี้

1) ช่วงความเชื่อดั้งเดิม เป็นช่วงระยะเวลาเวลาที่บรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแกว้นสิบสองจุไทย ในยุคนั้นชาวผู้ไทยมีเกี่ยววิญญูณบรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้วจะกลายเป็นวิญญูณอยู่เมืองฟ้าเมืองแดน จะคอยกำกับความเป็นไปของชีวิตลูกหลาน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติว่าจะสถิตย์อยู่ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ภูเขา ต้นไม้ หรือไร่นาที่ทำกิน ดังนั้นชาวผู้ไทยจึงมีพิธีกรรมการเช่นไหว้ผีซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทยมาจนถึงปัจจุบัน

2) ช่วงความเชื่อผสมผสาน เป็นช่วงเวลาที่ชาวผู้ไทยได้รับเอาความเชื่อตามคติทางพุทธศาสนาเถรวาทจากชาวลาว มีการผสมผสานการทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมการเช่นไหว้บรรพบุรุษของตนเอง และได้มีการทำบุญประเพณีตามครรลองอิตสิบสองตามชาวลาวด้วย

3) ช่วงปัจจุบัน ชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำครอบครัว แม้จะมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ แต่ก็ได้เชื่อว่าได้ถือเอาหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักการดำเนินชีวิต การประกอบพิธีกรรมต่างๆ นิยมประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

จากการศึกษาพัฒนาการความเชื่อของชาวผู้ไทยทำให้พบว่าปัจจุบันความเชื่อของชาวผู้ไทยมี 2 ระดับ คือ ความเชื่อที่เกิดจากวัฒนธรรมหลัก (Great tradition) คือพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมระดับชาวบ้าน (Little tradition) คือความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จากข้อแตกต่างนี้เองอมรา พงศาพิชญ์ (2541 : 34-35) กล่าวว่าเป็นการแบ่งแยกความเชื่อออกเป็น 2 แบบอย่างชัดเจน คือ 1. ศาสนาตามหลักคำสอน (Doctrinal Religion) และ 2. ศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion)

สำหรับความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทยนั้น Anthony mas Kirsch (อ้างในปราณี วงศ์เทศ, 2534 : 51) ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวผู้ไทยที่เชื่อว่าความตายมิได้ทำให้บุคคลหยุดหรือมีบทบาทในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมตนเอง ส่วนสรรพนามและความสำคัญของผีที่ชาวผู้ไทย

เรียกนั้น Kirsch กล่าวว่าผีที่ชาวผู้ไทยนับถือคือ “ผีเชื่อ” และ “ผีเสื่อ” ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ผีบรรพบุรุษ” คือผีหรือวิญญาณผู้ตายที่เป็นญาติสนิทของทั้งสองฝ่ายสามีหรือภรรยา แต่ชาวผู้ไทยไม่มีคำใช้เรียกชื่อเฉพาะของบรรพบุรุษมักกล่าวเรียกกันไปว่าเป็นผีปู่ตาชายที่มีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับผู้ยังมีชีวิตอยู่ภายในครอบครัวนั้นๆ มากกว่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับกับสายตระกูลของบรรพบุรุษ

ปัจจุบันชาวผู้ไทยยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกันทุกครัวเรือน โดยแต่ละครัวเรือนจะจัดมุมห้องไว้สำหรับเป็นที่สักการะบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษที่สักการะภายในเรือนนี้จะ เป็นผีบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าของเรือน ส่วนผีที่เป็นสายตระกูลนั้นจะสถิตอยู่เสาหลักบ้านของหมู่บ้าน

ศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมของชาวผู้ไทยได้ถือได้ว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกในสังคมชาวผู้ไทยให้อยู่รวมกลุ่มด้วยความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อความดำรงอยู่รอดของกลุ่ม และเมื่อวิเคราะห์ตามเชิงโครงสร้างหน้าที่ในทัศนะของ Durkeim (1917) สามารถสรุปหน้าที่ของศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมของชาวผู้ไทยได้ดังนี้

1) ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมของชาวผู้ไทยได้ทำหน้าที่ในการจัดวินัย (Disiplinary and preparatory function) ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมการแต่งงานซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวใหม่ในสังคมจะมีการเขียนเขยเพื่ออบรมสั่งสอนถึงบทบาทหน้าที่ทั้งต่อการประกอบอาชีพ และการปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกใหม่ในของครอบครัวฝ่ายหญิง นอกจากนี้แล้วยังได้กำหนดคตินิยมและหน้าที่ซึ่งจะต้องปฏิบัติต่อเจ้าโคตรลุงตาซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนและกระบวนการอย่างหนึ่งในการจัดวินัยในสังคมของชาวผู้ไทย

2) ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมของชาวผู้ไทยทำหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกสังคมให้เข้ากัน (Cohensine function) ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมการเหย้าเลี้ยงผี การเลี้ยงผีปู่ตา ก่อนลงนาประจำปี พิธีกรรมเหล่านี้เป็นหนึ่งในพิธีกรรมของชาวผู้ไทยที่สร้างความหมายของการอยู่ร่วมกันทั้งในแง่การประกอบอาชีพคือการทำงานและการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันละกัน สร้างอารมณ์และความรู้สึกร่วมในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของสังคมเดียวกัน พิธีกรรมต่างๆ เป็นการสร้างพลังของการร่วมกลุ่ม ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ได้ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดการท่องเที่ยวที่แม้บางส่วนจะมีความเห็นที่ขัดแย้งแต่ก็ยังเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เกิดจากความรู้สึกที่ว่าตนต้องเอาส่วนร่วมไว้ก่อน

3) ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมของชาวผู้ไทย ทำหน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Revitalizing function) ทำหน้าที่ในการสร้างศรัทธาและจิตสำนึกรักในถิ่นกำเนิดของตนเอง นอกจากนี้ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มด้วย

4) ความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมของชาวผู้ไทยทำหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่าและความสุขของการมีชีวิต (Euphoric function) ทำให้เกิดความสุขและความมั่นใจในการประกอบอาชีพและการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งยังเป็นการลดความกดดันหรือความเศร้าโศกจิตใจต่อกรณีต่างๆ ที่เป็นเรื่องไม่พึงพอใจของตนเอง เช่น การสูญเสีย การพลัดพราก หรือแม้กระทั่งการบาดเจ็บจากกรณีต่างๆ

6.1.2.3 ภาษาของชาวผู้ไทย

จากการศึกษาภาคสนามพบว่าปัจจุบันชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งใช้ภาษาผู้ไทยซึ่งเป็นภาษาถิ่นของตนเองในการสื่อสาร ซึ่งลักษณะภาษาของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งนี้ตรงกับลักษณะของภาษาผู้ไทยซึ่ง เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์ (2531: 139) ได้สรุปไว้ว่า “มีสำเนียงคล้ายกับภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ ภาษาผู้ไทยมีลักษณะทั่วไปดังนี้

1) มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 20 เสียง (ไม่นับเสียงควบกล้ำ) /p, t c, k, ʔ, p^h, t^h, k^h, b, d, m, n, ŋ, f, s, h, l, w, y /

มีหน่วยเสียงสระเดี่ยว 18 เสียง โดยไม่มีเสียงสระประสมใช้

มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์อยู่ 5 เสียง

มีพยัญชนะเสียงควบกล้ำอยู่ 3 เสียง คือ / k^hw -sw- และ kw-/ ลักษณะเด่นนอกจากมีสัทลักษณะหรือสำเนียงพุดคล้ายกับภาษาไทยวน(คือมีเสียงวรรณยุกต์แบบเสียงเบญจมา) และมีการออกเสียงแบ่งแยกระหว่างคำศัพท์ที่ใช้สระ ใ- และ สระ ใ- ด้วย ภาษาของชาวผู้ไทยที่เป็นสำนวนหรือสุภาษิตต่างๆ ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวผู้ไทยยังคงปรากฏให้เห็นในรูปของการรื่องราว โดยเฉพาะในพิธีกรรมเหยาจะมีบทราตอบโต้ระหว่างหมอเหยาและผีป่าจะมีการสอดคล้องสุภาษิตหรือคำพังเพยของชาวผู้ไทยดั้งเดิมอยู่

นอกจากลักษณะของภาษาดังกล่าวข้างต้นแล้วชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งยังเอกลักษณ์ทางภาษาในการใช้สรรพนามเรียกขานที่เป็นศัพท์ท้องถิ่นและสามารถบ่งบอกถึงระดับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้พูดกับผู้ฟังที่สนทนาด้วย เช่น สรรพหลานเขย หลานเพื่อ เจ้าจ๋า เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวผู้ไทยจะยังคงเอกลักษณ์ทางภาษาท้องถิ่นของตนเองไว้ได้แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยที่เกิดโดยเฉพาะศัพท์ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ หรือคำเฉพาะถิ่นได้หายไป ทั้งนี้เพราะการได้รับอิทธิพลทางภาษาทั้งภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยมาตรฐานนั่นเอง

6.1.2.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ

จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยพบว่า มีข้าวของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการดำรงชีพ เป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยฝีมือของชาวผู้ไทย ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้ว่าปัจจุบันจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งอำนวยความสะดวกให้ได้มากกว่าและสามารถซื้อหาได้ก็ตาม แต่จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยแล้วจะยังคงเห็นสิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้และอุปกรณ์ต่างๆ ของชาวผู้ไทยที่ถูกนำมาใช้ประกอบในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เหล่านั้นเป็นเครื่องบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์รายละเอียดตามลำดับดังนี้

1) ลักษณะของบ้านเรือน ปัจจุบันรูปแบบอาคารบ้านเรือนของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งไม่ปรากฏให้เห็น แต่ในการจัดภายในที่อยู่อาศัยภายในบ้านเรือนยังคงรูปแบบเดิมเอาไว้ โดยทั่วไปแล้วชาวผู้ไทยจะจัดเรือนเป็นสัดส่วนกัน 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ห้องนอน ชาวผู้ไทยเรียก “โก่ง” ส่วนที่ 2 เรียก “เกย” เป็นห้องโถงสำหรับรับแขก ส่วนที่ 3 ชาน เป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่นปลูกต้นไม้ หรืออาบน้ำ (อดีต) ส่วนที่ 4 “เฮนไฟ” หรือห้องครัว โดยในแต่ละครัวเรือนจะมีการจัดห้อง สำหรับไว้บูชาผีบรรพบุรุษ อาจจะใช้เป็นห้อง หรือบ้านใดที่มีเนื้อที่ไม่เพียงพอที่จะจัดมุมเรือนมุมใดมุมหนึ่งเป็นสถานที่สำหรับบูชาผีบรรพบุรุษ เครื่องเช่นไหว้ที่ตั้งไว้บูชาประกอบด้วย หมอนสำหรับรองกราบ ชั้น 5 (จานดอกไม้ประกอบด้วยเทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่) นอกจากนี้แล้วภายในแต่ละครัวเรือนจะมีหิ้งสำหรับบูชาพระพุทธรูป ซึ่งจะแยกออกจากหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ

2) เครื่องแต่งกาย ชาวผู้ไทยมีฝีมือในการทอผ้า ตัดเย็บผ้าสำหรับใช้สอยภายในครอบครัว เสื้อผ้าที่ชาวผู้ไทยใช้แบ่งเป็น 2 ชุดด้วยกัน คือ 1. ชุดที่ใช้สำหรับอยู่บ้านภายในครอบครัว 2. ชุดที่ใช้สำหรับการร่วมพิธีกรรมต่างๆ ชุดที่นิยมใช้ในงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ นิยมเรียกว่า “ชุดเอาบุญ” ซึ่งมีใหม่กว่าชุดที่สวมใส่ทั่วไป รูปทรงเครื่องแต่งกายจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันแตกต่างกันที่การประดับด้วยเครื่องประดับ เครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับร่วมงานตามโอกาสพิเศษต่างๆ จะประดับด้วยกระดุม ชายเสื้อ คอเสื้อ ด้วยลวดลายพิเศษและมีสีสรรค สีส้าที่ชาวผู้ไทยนิยมคือสีคำที่ได้จากต้นคราม

ปัจจุบันเสื้อฟ้าได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชาวผู้ไทยที่เห็นได้ชัดเจน คณะกรรมการหมู่บ้านได้ขอความร่วมมือชุมชนให้สวมใส่เสื้อประจำถิ่นเพื่อเป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยวและเป็นการแสดงเอกลักษณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย การตัดเย็บเสื้อด้วยชุดผู้ไทยในปัจจุบันมิได้เปลี่ยนแปลงรูปทรงไปตามสมัยนิยม แต่ยังคงลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เอาไว้ อย่างไรก็ตาม การประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเหยาจะมีการแต่งกายที่คงเอกลักษณ์ไว้มากที่สุด

3) เครื่องประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เครื่องใช้สอยที่ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น หิ้งผี หิ้งพระ หอคุ้ม เป็นต้น เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่สร้างขึ้นจากวัสดุที่มีในท้องถิ่น นอกจากนี้เครื่องประกอบต่างๆ ยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวไทยได้เป็นอย่างดี เช่น หิ้งพระที่จัดทำจากไม้ไผ่มีไข่และเมล็ดข้าวสารเป็นส่วนประกอบ หอคุ้มซึ่งประกอบด้วยรวงข้าวและฟางข้าว ดอกฝ้ายซึ่งใช้เป็นไม้ตีทองในพิธีกรรมเหยา เป็นต้น เครื่องประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยที่มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติและ การประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นสำคัญ

6.1.3 ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทย

จากการศึกษาพบว่าประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยได้ผสมผสานกันระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับประเพณีพิธีกรรมของชาวลาวตั้งแต่ครั้งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตประเทศลาว ประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทยจึงดำเนินตามฮีตสิบสองของชาวไทยอีสาน นอกจากนี้ยังมีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตในโอกาสการเปลี่ยนแปลงของชีวิตด้านต่างๆ

ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทย สรุปลักษณะดังต่อไปนี้

6.1.3.1 พิธีกรรมในรอบปี หรือฮีตสิบสอง กิ่งแก้ว อัครสาร (2528 : 6-10) ได้สรุปความหมายไว้ว่า ฮีต มาจากคำว่าจารีตและออกเสียงแปลง ร เป็น ฮ หรือ cycle group rite) เป็นพิธีกรรมหมุนเวียนประจำ นักมานุษยวิทยาเรียกว่า cere monial calendar สำหรับพรรณนาถึงพิธีกรรมในรอบปี ฮีตสิบสองมีดังนี้

1) เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม นิมนต์สังฆเจ้าเข้ากรรมเพื่อให้พระสงฆ์ประพาศต้องอาบัติสังฆาทิเสสได้บำเพ็ญเพียรและสารภาพกรรมอันลามก (บาป) ต่อคณะสงฆ์เพื่อปลุกจิตสำนึกและเดือนสติตัวเองให้พึงระวังต่อการดำรงสมณเพศต่อไป

2) เดือนยี่ บุญคูณลาน เป็นพิธีทำบุญหลังการเก็บเกี่ยวขึ้นแล้วเสร็จ เจ้าของผู้จ้างจะกำหนดวันประกอบพิธีตามความเชื่อ

3) เดือนสาม บุญข้าวจี่ โดยปกติจะทำพิธีในวันเพ็ญเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชาทางพุทธศาสนา เป็นการนำข้าวที่เป็นผลผลิตมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนการอุทิศให้แก่ผีไร้ญาติ

- 4) **เดือนสี่ เทศกาลบุญพระเวศ** หรือบุญเทศน์มหาชาติ รำลึกถึงการบำเพ็ญ “ทานบารมี” ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โภชิสต์ว์ ชาวผู้ไทย ถือเป็นบุญใหญ่ประจำปี
- 5) **เดือนห้า บุญสงกรานต์** เป็นบุญประเพณีที่ชาวผู้ไทยบ้าน โศก โกง่ก่ถือปฏิบัติ เช่นเดียวกับชาวผู้ไทยหมู่บ้านอื่นๆ และชาวไทยอีสานทั่วไป
- 6) **เดือนหก บุญบั้งไฟ** หรือบุญเบิกฝนก ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยและชาวไทยอีสานทั่วไปที่เชื่อว่าการทำบุญบั้งไฟเป็นการจุดถวายพญาแถน ที่อยู่สวรรค์จะสามารถบันดาลให้ฝนตกฟ้าร้องได้ จึงได้จัดให้มีประเพณีนี้เพื่อขอให้ฟ้าได้โปรยฝนมาให้ทำไร่นา
- 7) **เดือนเจ็ด บุญซำฮะ** เป็นช่วงของการทำบุญบวงสรวงมเหศักดิ์หลักเมือง เพื่อขอความคุ้มครองจากเทวดาอารักษ์ มีการหว่านทรายเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่างๆ
- 8) **เดือนแปด บุญเข้าพรรษา** ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เป็นช่วงระยะเวลาที่พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาต้องอยู่จำพรรษาตามหลักพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะให้ความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์และถือศีลปฏิบัติอย่างเคร่งครัด
- 9) **เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน** เป็นบุญเกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว นิยมทำในแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี
- 10) **เดือนสิบ บุญข้าวสากหรือสลากภัต** “บุญห่อข้าวสาก” เป็นการเตรียมเครื่องทานไปเขียนเป็นสลากถวายแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ
- 11) **เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา** เป็นช่วงของการออกพรรษาของพระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาตลอด 3 เดือน ชาวผู้ไทยถือเป็นประเพณีสำคัญเช่นเดียวกับชาวผู้ไทยท้องถิ่นอื่นๆ
- 12) **เดือนสิบสอง บุญลอยกระทง** เป็นการทำบุญและงานรื่นเริงขึ้น 15 ค่ำ เป็นการชำระล้างจิตใจและบูชาแม่น้ำ

การประกอบประเพณีพิธีกรรมตามฮีตสิบสองของชาวผู้ไทยบ้าน โศก โกง่ก่ในปัจจุบันสามารถสรุปได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 1) ประเพณีและพิธีกรรมที่ยังคงถือปฏิบัติในปัจจุบัน ประกอบด้วย ประเพณีบุญเดือน 2, 3 , 4, 5, 8, 9, 10, และ 11
- 2) ประเพณีและพิธีกรรมที่เดินทางไปร่วมกับหมู่บ้านอื่น ได้แก่ ประเพณีบุญเดือน 6, เดือน 7 และเดือน 12

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเพณีเดือน 6 เดือน 7 และเดือน 12 ไม่มีการจัดในหมู่บ้าน โศกโศกเนื่องจากสถานที่และความไม่ต้องต่อการจัดกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว ชาวบ้านจึงนิยมเดินทางไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียง

6.1.3.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต หรือพิธีกรรมหัวเลี้ยวหัวต่อ กิ่งแก้ว อัถดถาวร (2514 : 6-10) ได้สรุปความหมายไว้ว่า เป็นพิธีกรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิตที่ต่างไปจากพิธีกรรมในรอบปีที่ถือปฏิบัติอยู่แล้ว ที่สำคัญคือ พิธีกรรมการเกิด (Birth and childhood) พิธีกรรมการหมั้นและแต่งงาน (Betrothal and Marriage) และพิธีกรรมศพ (Funeral)

สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทยที่สำคัญคือ

1) **พิธีกรรมการเกิด** เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหลังจากมารดาคลอดบุตร ชาวผู้ไทยให้ความสำคัญกับพิธีกรรมดังกล่าวทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นพิธีกรรมการต้อนรับชีวิตใหม่ ซึ่งจะเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวและของสังคม

2) **พิธีกรรมการตาย** เป็นพิธีกรรมการปฏิบัติเมื่อมีการสูญเสียชีวิต ตามความเชื่อของชาวผู้ไทยถือว่าเป็นพิธีกรรมที่จะแสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้ที่เสียชีวิตลงไป ในการประกอบพิธีดังกล่าวจะมีการกำหนดบทบาท และหน้าที่ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม โดยถือเอาความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและความสัมพันธ์ทางนบถือสายผี พิธีกรรมการตายได้มีความเชื่อโยงถึงประเพณีและพิธีกรรมรอบปีด้วย

3) **พิธีกรรมการแต่งงาน** เป็นประเพณีและพิธีกรรมสำคัญเกี่ยวกับชีวิตที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลหนึ่งกับอีกตระกูลหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของฝ่ายชายที่จะเข้ามาเป็นญาติโดยการเป็นเขย ชาวผู้ไทยมีพิธีกรรมการส่งสอนคือการเขียนเขยอบรมส่งสอนให้รู้ถึงหน้าที่และสิ่งที่ตนเองพึงปฏิบัติต่ออีกฝ่ายหนึ่ง พิธีกรรมการแต่งงานยังเป็นการย้ายการนับถือผีของฝ่ายหญิงซึ่งจะต้องมานับถือตามสามีด้วย

4) **พิธีกรรมการเหยา** พิธีกรรมของชาวผู้ไทยประกอบด้วย 1. เหยาเพื่อชีวิต เป็นการเหยาเพื่อให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข เช่น เหยารักษาคนป่วยไข้ เหยาเรียกขวัญ เหยาต่ออายุ เหยาแก้บน เป็นต้น 2. เหยาคุมผีออก พิธีกรรมโดยลักษณะมีถึง 4 ประเภทเป็นการเหยาเพื่อหาทายาทหมอเหยาหรือเหยาเพื่อเพิ่มจำนวนหมอเหยา 3. เหยาเพื่อเลี้ยงผี คือ เป็นการเลี้ยงขอบคุณผีในรอบปีหนึ่งๆ ระหว่างเดือน 3-4-5 และ 4. เหยาเอาฮูปเอาฮอย เป็นการเหยาในบุญประเพณีสะเทวดประจำปี ซึ่งจะมีปีละครั้ง และทำติดต่อกันกันครบ 3 ปี แล้วเว้นอีก 1 ปีขึ้นไปจึงจะกลับมาทำอีกได้

นอกจากนี้แล้วประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทย ยังมีลักษณะของการตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาของชาวผู้ไทยในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และมีความสุขโดยเฉพาะความสุขทางจิตใจ ซึ่งการวิเคราะห์ตามนัยโครงสร้างหน้าที่ในทัศนะของ Arnold van Gennep (1960) คือ

1) พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็น พิธีกรรมแยก (Rite of separation) ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับผู้ตาย เป็นพิธีกรรมที่มุ่งที่จะแยกผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ออกจากผู้เสียชีวิต แต่ทั้งนี้ยังมีพิธีกรรมต่างๆ เป็นจุดเชื่อมโยง เป็นการแสดงออกถึงความผูกพันระหว่างผู้ยังมีชีวิตอยู่และผู้ที่ยากไป

2) พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนสภาพ (Rite of transition) ดังจะเห็นได้ทั้งจากพิธีกรรมการแต่งงานที่มีการเปลี่ยนสภาพจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งของกลุ่ม เช่น จากคนที่รู้จักกลายเป็นบุตรเขย เป็นหลานเขย เป็นต้น นอกจากนี้ พิธีกรรมการตายก็เป็นการแสดงออกถึงการเปลี่ยนสภาพเช่นกัน กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนสภาพจากความเป็นมนุษย์ไปสู่โลกลิขิต เป็นต้น

3) พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทยมีลักษณะเป็นการเข้าไปอยู่ในสภาพใหม่ (Rite of incorporation) ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ การเหยา การแต่งงาน เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการแสดงถึงการเข้าไปอยู่ในสถานภาพใหม่ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ และการสร้างความมั่นใจต่อการดำเนินชีวิตทั้งจากผู้รับและผู้เป็นสมาชิกใหม่

6.1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย

สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยได้มีการขับเคลื่อนไปตามกาลเวลาและกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

อิทธิพลทางพุทธศาสนา ชาวผู้ไทยได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่เมื่อครั้งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตประเทศลาว เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยก็ยังคงนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ในหมู่บ้านโคกโก่งนับถือพระพุทธรักษาทุกครัวเรือน ในรอบวันชาวผู้ไทยจะมีกิจกรรมทำบุญตักบาตรตามประเพณีชาวพุทธทั่วไป มีการถวายภัตตาหารเพล และในประเพณีพิธีกรรมในรอบปีก็จะมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา อิทธิพลของพระพุทธรูปอันเนื่องได้ทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยโดยเฉพาะเกี่ยวกับความเชื่อได้เปลี่ยนไป เช่น มีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความเชื่อเรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

เป็นต้น นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังมีความนิยมให้บุตรหลานได้เข้าบวชเรียนเขียนอ่านในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีของชาวผู้ไทยก็ยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทยจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในส่วนของเยาวชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษามากขึ้นได้รับการอบรมจากระบบการศึกษาไทยที่มีฐานความเชื่อจากพุทธศาสนามากขึ้น จากการสัมภาษณ์พบว่าเยาวชนเหล่านี้แม้ไม่มีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิมแต่ก็ไม่ได้ต่อต้านต่อประเพณีและพิธีกรรมเหล่านั้น แต่กลับมีความภาคภูมิใจมากขึ้นในฐานะที่ประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นกระบวนการทางสังคมที่จรรโลงความเป็นชุมชนให้ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

1) การศึกษาและประสบการณ์เรียนรู้ของชุมชน ชุมชนบ้านโคกโก่งได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบจากภาครัฐโดยในหมู่บ้านโคกโก่งมีโรงเรียนเปิดการสอนระดับประถม นอกจากนี้แล้วยังมีเยาวชนได้รับการศึกษาต่อในระดับมัธยมในโรงเรียนประจำอำเภอ และต่อระดับปริญญาตรีทั้งในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์และต่างจังหวัด การได้รับการศึกษาจากสถาบันทางศาสนาคือวัดก็เป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่สอดคล้องกับชุมชนภายนอกด้วย ประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชนที่ได้รับ โดยเฉพาะจากสื่อสารมวลชนที่แพร่กระจายไปอย่างทั่วไปถึง ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ทำให้ชุมชนเกิดความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันหมู่บ้านโคกโก่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐให้เผยแพร่เอกสารข้อมูลเชื่อมโยงทางอินเทอร์เน็ตอีกด้วย

2) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การได้รับการศึกษาและประสบการณ์ชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น การเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร ตลอดจนการพัฒนาปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ทำให้ชุมชนมีการรับเอาวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น ค่านิยมต่างๆ ได้เปลี่ยนไป เช่น ค่านิยมการรักษาพยาบาลจากเดิมที่นิยมรักษากับหมอเฒ่าเปลี่ยนเป็นค่านิยมในการไปโรงพยาบาลและการรักษาพยาบาลสมัยใหม่มากขึ้น ค่านิยมการแต่งกายที่นิยมซื้อเสื้อผ้าจากท้องตลาดซึ่งหาซื้อได้สะดวกมากกว่าการทอผ้าซึ่งต้องทอด้วยตนเองซึ่งต้องใช้ระยะเวลานาน และต้องเสียเวลาในการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างอื่นด้วย

3) ระบบเศรษฐกิจ ชุมชนบ้านโคกโก่งมีอาชีพการทำนาและทำสวนเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยมีจุดประสงค์เพื่อการทำกิน นอกเหนือจากที่เก็บไว้กินและใช้ในรอบปีแล้วจะนำไปขายเพื่อเป็นรายได้เข้าครอบครัว ดังนั้นระบบเศรษฐกิจของชุมชนจึงมีลักษณะเป็นการทำกินแบบเป็นอยู่อย่างพอเพียง แต่ภายในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่สังคมได้เปลี่ยนแปลงเป็นระบบเศรษฐกิจเป็นทุนนิยมได้แพร่กระจายสู่ระดับชุมชนรากหญ้า การประกอบอาชีพต่างๆ มุ่งเพื่อผลิตเป็นสินค้ามากขึ้น เช่น มีการเพิ่มผลผลิตสินค้าทางการเกษตรมากขึ้น มีการให้บริการทางด้านการท่องเที่ยว มี

ระบบการตลาดเพื่อกระจายสินค้าของชุมชน เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมซึ่งมีการปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นสินค้าเพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว มีการแปรรูปสินค้าเกษตรและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ เพื่อให้เป็นสินค้าส่งขายตามท้องตลาด นอกจากนี้แล้วระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนมีกระแสเงินสำหรับใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้นทำให้ค่านิยมในการบริโภคเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงกันทั้งระบบ

6.2 วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวโดยเริ่มจากการจัดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยว และบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่ง ดังนี้

6.2.1 วิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวของบ้านโคกโก่ง

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์กลุ่ม ตั้งแต่เริ่มแรก คือ เริ่มตั้งแต่ระยะของการรวมตัวของกลุ่มจนถึงปัจจุบัน โดยจะใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

จากผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านโคกโก่งทำให้ทราบว่า การจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจากนโยบายจากภาครัฐที่ต้องการส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นโดยอาศัยต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในภายในชุมชนเป็นจุดขาย และเกิดจากความต้องการของชุมชนที่มีความพร้อมในการตอบสนองนโยบายของภาครัฐภาค ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยสำคัญโดยตามลำดับดังนี้

1) เกิดจากการที่รัฐบาลได้กำหนดคให้ปี พ.ศ. 2541-2542 เป็นปีการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ให้ทุกจังหวัดสำรวจและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่เสริมโทรมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ขึ้นตามศักยภาพของท้องถิ่น

2) เกิดจากจัดหัตถ์กาฬสินธุ์ ได้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลโดยจัดตั้งโครงการ “โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย” ตามแนวคิด “เจียรนัยเพชรผู้ไทยสู่สายตาโลก” โดยคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นได้สำรวจหมู่บ้านชาวผู้ไทยในเขตอำเภอต่างๆ เพื่อจัดเป็นหมู่บ้านตัวอย่างนำร่องเบื้องต้น คือ บ้านโคกโก่ง บ้านวังมน เขตตำบลกุดหว้า และบ้านห้วยม่วง เขตตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และได้พิจารณาเลือกหมู่บ้านโคกโก่งเพื่อส่งเสริมให้เป็น

หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีความพร้อมทั้งด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและด้านพื้นที่

3) เกิดจากประสบการณ์ของชุมชนที่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวน้ำตกตาดสูงตาดยาวภายในชุมชน และมีความพร้อมที่จะพัฒนาหมู่บ้านในมิติต่างๆ ให้มีความพร้อมในการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น ด้านการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรม ด้านการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย ด้านการจัดระเบียบบ้านเรือนและชุมชนให้เหมาะสมกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น

4) เกิดจากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ในการอำนวยความสะดวกในด้านการจัดการเตรียมความพร้อมต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ หน่วยงานราชการในอำเภอภูคินารายณ์ องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งได้กำเนิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวต้นตอ และดำเนินการจนถึงปัจจุบัน

การจัดการการท่องเที่ยวสามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

6.2.1.1 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยว

Falf Buckley (1994) (สถาบันวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2520) กล่าวถึงขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีองค์ประกอบ 4 ประเภทย่อยหลัก คือ 1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ 2. องค์ประกอบด้านการจัดการ 3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ 4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งหมู่บ้านโคกโก่งมีองค์ประกอบทั้ง 4 ประการครบสมบูรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ ชุมชนบ้านโคกโก่งมีองค์ประกอบสำคัญด้านพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว โดยมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ (Nature-based) เช่น น้ำตกตาดสูง-ตาดยาวทางทิศเหนือของหมู่บ้าน และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ซึ่งชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น การแต่งกาย การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ภาษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย เช่น ประเพณีการเหยา ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น หมู่บ้านโคกโก่งยังตั้งอยู่ใกล้พื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่

เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ เช่น พิพิธภัณฑสถานชาลวักไทยวัดลิมนาโก หมู่บ้าน
หัตถกรรมหนองห้าง พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์บ้านนาไคร้ เป็นต้น

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ หมู่บ้านโลกโ่งมีระบบการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainably Managed) ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีระบบการจัดการภายใต้การให้คำปรึกษาของการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ และคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมและวัฒนธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีการจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยกิจกรรมเหล่านี้ผู้นำชุมชนได้ติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากสาธารณสุขอำเภอมาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนตลอดถึงการวางมาตรการควบคุมในรูปของการออกกฎระเบียบภายในชุมชนเอง

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการจัดการอย่างเป็นระบบแต่ก็ยังมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น การจัดการกิจกรรมต้อนรับการท่องเที่ยวมีการนำเสนอประเพณีท้องถิ่น เช่น พิธีกรรมการเหยา ให้แก่นักท่องเที่ยวได้ชม ซึ่งสมาชิกภายในชุมชนบางส่วนมีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งคณะกรรมการการท่องเที่ยวหมู่บ้านได้หาทางแก้ปัญหาในการจัดการต่อไป

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ การท่องเที่ยวในหมู่บ้านโลกโ่งได้จัดให้มีการท่องเที่ยวแบบสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education - based) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Learning Process) โดยได้จัดให้มีการทัศนศึกษา ธรรมชาติและสมุนไพรพื้นบ้าน โดยแบ่งออกเป็น 2 เส้นทางศึกษา คือเส้นทางภูผาวัว – เตาอาง ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร และเส้นทางภูผาวัว – ดานโหลง ระยะทาง 2 กิโลเมตร โดยเป็นการจัดการศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจแก่ผู้มาเยือน (Knowledge, experience and appreciation) เป็นการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยวและชุมชนเอง

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโลกโ่งได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม (Community Participation-based) ตลอดกระบวนการ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมการ การดำเนินการ การปฏิบัติแต่ละบุคคล และขึ้นติดตามประเมินผล ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดในหัวข้อการวิเคราะห์ต่อไป ซึ่งการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวได้คำนึงถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเอง

กล่าวโดยสรุปแล้วการจัดการท่องเที่ยวบ้านโลกโ่งมีองค์ประกอบสำคัญครบทั้ง 4 องค์ประกอบ แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีองค์ประกอบครบแต่รายละเอียดการจัดการยังไม่

สมบูรณ์แบบมากนัก ทั้งนี้เพราะประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนเองยังมีความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างครบวงจรยังมีน้อย

5) **รูปแบบและการจัดหน้าที่** จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านโคกโก่ง ได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยมีคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเป็นซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารส่วนต่างๆ ได้แก่คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการฝ่ายอาหารและต้อนรับ คณะกรรมการฝ่ายการเงินและบัญชี และคณะกรรมการฝ่ายกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมือง โดยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ขึ้นตรงกับผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าคณะกรรมการบางท่านไม่ได้ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจะมีกรรมการเพียงบางคนที่ทำหน้าที่ได้แบ่งการบริหารเอาไว้ ดังนั้นการดำเนินงานในภาคปฏิบัติจริงจึงมีคณะกรรมการบางท่านจะทำหน้าที่พร้อมกันหลายหน้าที่ ทั้งนี้เพราะบางคนมีไม่มีความถนัดในตำแหน่งที่ตนได้รับมอบหมาย ทำให้ลักษณะการทำงานจึงมีความไม่ชัดเจนและซ้ำซ้อนกัน ซึ่งทำให้เห็นว่าการเลือกคณะกรรมการเข้ามาทำหน้าที่ในฝ่ายต่างๆ นั้นจะต้องดูที่ความชำนาญและความถนัดของสมาชิกแต่ละบุคคลด้วย เพราะจะช่วยให้ผลของการทำงานของสมาชิกเหล่านั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือคณะกรรมการการท่องเที่ยวต้องได้รับการฝึกอบรมจึงผู้มีความรู้ด้านบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มากกว่าที่เป็นอยู่

รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านยังไม่มีรูปแบบที่สมบูรณ์ เช่น โครงสร้างการบริหารหมู่บ้านยังไม่มีรูปแบบการเชื่อมโยงกับคณะกรรมการที่ปรึกษาจากหน่วยงานอื่นๆ เช่น ปลัดอำเภอ พัฒนาการ เป็นต้น รูปแบบปัจจุบันมีลักษณะการจัดรูปแบบเฉพาะกิจซึ่งจัดขึ้นเป็นกรณีเฉพาะๆ เท่านั้น การกำหนดรูปแบบโครงสร้างการบริหารที่ครอบคลุมถึงกิจกรรมต่างๆ ตลอดถึงการเชื่อมโยงหน่วยงานอื่นๆ อย่างเป็นระบบจะสามารถทำให้การกำหนดภารกิจของการบริหารจัดการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

6.2.2 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

มีการส่วนร่วมที่ดีนั้นต้องให้ความสำคัญแก่กลุ่มบุคคลมากกว่าปัจเจกบุคคล และชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 3-74-3-75) ได้กล่าวถึงแนวทางการมีส่วนร่วม 4 แนวทาง คือ

การจัดการท่องเที่ยวบ้านโคกโก่งได้มีการดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวตามแนวทางทั้ง 4 แนวทาง ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดดังต่อไปนี้

6.2.2.1 แนวทางขั้นเตรียมการ

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งได้ริเริ่มจากนโยบายภาครัฐบาลที่กำหนดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นมาตรฐานการในพัฒนากลุ่มอาชีพของชุมชน อันจะเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยจังหวัดกาฬสินธุ์ได้ตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัด เพื่อสำรวจความเป็นไปได้ของนโยบาย ซึ่งได้มีกำหนดให้ “วัฒนธรรมผู้ไทย” มาเป็นนโยบายการจัดการท่องเที่ยว และมีการเตรียมการร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน โดยมีการลงไปกำหนดเลือกพื้นที่ และเข้าไปสำรวจความพร้อมของชุมชน ตลอดจนมีการทำความเข้าใจถึงนโยบายภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในนโยบายดังกล่าว และในส่วนของท้องถิ่นได้มีการเตรียมการโดยขอความร่วมมือจากภาครัฐและสถาบันทางการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคามเพื่อมาให้ความรู้ความเข้าใจถึงการดำเนินงานต่อไปแก่ประชาชน ตลอดจนถึงการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม

จากการการศึกษาทำให้เห็นว่าจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งได้มีแนวทางในการเตรียมการภาคปฏิบัติตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และส่วนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ, 2541 : 45-59) มาตรา 79 หมวด 5 ที่กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพ สิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน และมาตรา 289 และมาตรา 290 ที่กำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

6.2.2.2 แนวทางขั้นดำเนินการ

การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับหน่วยงานและระดับชุมชน ระดับหน่วยได้ดำเนินการโดยการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานตลอดถึงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดทิศทางและนโยบาย ตลอดจนการศึกษาถึงแนวทางการดำเนินงาน หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญคือคณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ พัฒนาการอำเภอ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยเช่น การ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของคณะกรรมการ ตลอดจนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเข้ากับการท่องเที่ยวในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หน่วยงานระดับชุมชนที่บทบาทสำคัญเริ่มจากผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องและให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านและสมาชิกในหมู่บ้านในการให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมต้อนรับ การเป็นแทนในการแสดงกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

6.2.2.3 แนวทางปฏิบัติแต่ละบุคคล

ชุมชนบ้านโคกโก่งที่ได้แบ่งหน้าที่การจัดการท่องเที่ยวตามโครงสร้างการทำงาน บทบาทและหน้าที่จะดำเนินไปตามโครงสร้างที่กำหนดเอาไว้ นอกจากนี้แล้วสามารถแบ่งแนวทางการปฏิบัติของแต่ละบุคคลออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่ต้องแสดงในงานพิธีกรรมต่างและส่วนที่ต้องเข้าร่วมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนการช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดสถานที่ ดังนั้นสมาชิกแต่ละคนจะมีหน้าที่และบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน และต้องเข้าร่วมการฝึกฝนพัฒนาอย่างต่อเนื่องเมื่อมีการมาฝึกอบรม

6.2.2.4 แนวทางขั้นตอนติดตามประเมินผล

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งในปัจจุบันมีรูปแบบการประเมินผลทุกครั้งที่มีคณะนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะต้องมีการประชุมสรุปจัดสรรรายได้ตามบทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่เข้าร่วม การประเมินผลจึงดำเนินไปโดยอัตโนมัติ จากการสัมภาษณ์การประเมินและติดตามผลไม่ได้มุ่งเพื่อประเมินและสรุปผลอย่างจริงจังแต่เป็นการประเมินเพื่อสรุปการจัดสรรรายได้มากกว่าการประเมินตามรูปแบบ

การจัดการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่งมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอนและเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ดี แม้จะมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ แต่การดำเนินการในแต่ละขั้นตอนยังไม่มีความสำเร็จแบบทั้งนี้เนื่องจากยังไม่มีปฏิบัติตามรูปแบบและขั้นตอนอย่างจริงจัง

6.2.3 วิเคราะห์บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกิจกรรมการ ท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่ง

การจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

- 1) **หน่วยงานภาครัฐ** ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวจังหวัด กาฬสินธุ์ อำเภอกุฉินารายณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุดหว้า ทั้งนี้ บ้านโคกโก่งได้รับการสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ การฝึกอบรม และการบริหารจัดการต่างๆ
- 2) **หน่วยงานภาคเอกชน** ได้รับการสนับสนุนทั้งจากบริษัททัวร์ที่ได้ประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน การสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้แล้วยังได้รับการสนับสนุนจากบริษัทห้างร้านในการอำนวยความสะดวกเรื่องการตลาด

6.3 วิเคราะห์ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย

6.3.1 ผลกระทบทางบวกที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งทำให้ทราบว่าชุมชนได้รับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม มีทั้งผลกระทบด้านดีที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้นและผลกระทบที่ไม่ดีที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนในระยะยาว เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามผลกระทบหลังการจัดการท่องเที่ยวนี้ได้เป็นประเด็นสำคัญที่ทางคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวได้คำนึงถึงและได้กำหนดเป็นนโยบายไว้แล้ว ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้มีความสมดุล เหมาะสม และสามารถขับเคลื่อนไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์รายละเอียดตามประเด็นดังนี้

6.3.1.1 ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ด้านเศรษฐกิจ

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดการสร้างงานขึ้นใหม่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมให้

ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เสริมโดยอาศัยทุนทางสังคมของแต่ละชุมชนเป็นหลักสำคัญ การดำเนินนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งได้เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเสริมรายได้และการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนดีขึ้น เช่น การให้บริการบ้านพักแบบ Home-Stay การตั้งคณะมนตรีท้องถิ่นเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว การตั้งคณะเพื่อนต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งอาชีพเหล่านี้ได้สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการให้บริการเพิ่มขึ้น ชุมชนบ้านโคกโก่งได้รับการพัฒนาอาชีพเสริมรายได้เพื่อรองรับการบริการการท่องเที่ยว เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การทอผ้า การจักสาน เป็นต้น โดยได้รับความร่วมมือหน่วยงานต่างๆ ในการฝึกอบรมความชำนาญ เช่น พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดเพื่อการจัดการเครื่องอุปโภคบริโภคที่เป็นปัจจัยต่อการท่องเที่ยว ชาวบ้านโคกโก่งได้มุ่งเน้นการจัดการเครื่องอุปโภคบริโภคที่เป็นเอกลักษณ์และแสดงถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังได้มีการติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำสินค้าออกจำหน่ายตามสถานที่ต่างๆ ด้วย เช่น การแสดงสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของสภาเกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ สภาวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย งานแสดงสินค้าไทยเที่ยวไทย เป็นต้น นอกจากนี้คณะกรรมการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านยังได้ติดต่อประสานงานกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่เป็นแหล่งสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อรองรับความต้องการนักท่องเที่ยวด้วย เช่น การส่งผ้าทอจากบ้านเหล่าใหญ่ บ้านชุมช้าง บ้านหนองห้าง เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดเกิดระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาดที่เกิดขึ้น การจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดธุรกิจภายในชุมชนขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความต้องการสินค้าพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ดังนั้นชุมชนบ้านโคกโก่งจึงมีหน่วยผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาดที่เกิดขึ้นในรูปแบบของกลุ่มสตรีทอผ้า ซึ่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตเป็นวัตถุดิบของชุมชนเองและบางส่วนจากหมู่บ้านใกล้เคียงกัน

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดมีรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่ การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้ส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้ใหม่ให้กับชุมชนด้วย เช่น รายได้จาก การส่งสินค้าพื้นบ้านตามร้านค้าต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อ รายได้จากการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตามโอกาสต่างๆ ที่ได้รับเชิญทั้งจากภาครัฐและเอกชน

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดครอบครัวในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดการท่องเที่ยวได้นำรายได้ให้แก่ชุมชนทางตรงได้แก่รายได้ที่รับแบ่งสรรปันส่วนจากคณะทัวร์ที่เข้ามาในหมู่บ้าน โดยได้รับเฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 50 บาท/ต่อครั้ง และรายได้ต่อหัวประมาณ 50-100 บาท/คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่เข้าไปมีส่วนร่วมและขึ้นอยู่กับปริมาณของคณะทัวร์ นอกจากนี้แล้วครอบครัวและชุมชนยังได้รับการจัดสรรรายได้เพิ่มขึ้นจากงบประมาณภาครัฐที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภายในหมู่บ้าน มีการจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านเพื่อการปรับปรุงพัฒนาดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

2) ด้านสังคม

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดการพัฒนาด้านการสร้างสรรค์ การจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ตลอดจนถึงวิถีการดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น มีการตกแต่งบ้านเรือนให้คงความเป็นเอกลักษณ์ไว้แต่ก็ให้สอดคล้องกับยุคสมัย การตกแต่งซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้าน การตกแต่งศาลาการเปรียญด้วยศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้แล้วชุมชนยังได้ประยุกต์หัตถกรรมพื้นบ้านให้เข้ากับยุคสมัยด้วย เช่น มีการตกแต่งลายชาวผู้ไทยเข้ากับรูปทรงเสื้อผ้าร่วมสมัย เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทยการติดต่อทางสังคมมักจะเกี่ยวข้องกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ และที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เมื่อชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดติดต่อปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมากขึ้น ทำให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับชุมชนในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม การได้ประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าวได้อำนวยความสะดวกในการขอความสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงและเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนโดยอ้อม

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดเกิดสัญญาทางสังคมอันเนื่องมาจากการตกลงในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยพื้นฐานของชาวผู้ไทยบ้าน โกงโก่งมีสังคมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับบทบาท สิทธิ และหน้าที่ความรับผิดชอบสำหรับการดำเนินชีวิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาส่งผลให้ชุมชนได้มีการตกลงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกในสังคมตามบทบาทและหน้าที่ที่กำหนด

ขึ้นมาใหม่ตามโครงสร้างการบริหารจัดการ ทำให้สังคมได้เรียนรู้ถึงการจรรูปแบบทางสังคมที่แตกต่างจากการดำเนินชีวิตตามรูปแบบสังคมและวัฒนธรรมเดิม

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ชุมชนบ้านโคกโก่งได้รับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคที่เป็นผลสืบเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยว เช่น ถนนเข้าหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาเป็นถนนลาดยาง และสามารถสร้างเสร็จอย่างรวดเร็ว มีการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะเพิ่มเติม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโครงการที่จะสร้างศูนย์วัฒนธรรมขึ้นภายในหมู่บ้านเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคตด้วย

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนเอง การจัดการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านได้ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดการพัฒนาตนเองหลายประการ เช่น มีการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมให้มีความประณีตมากขึ้น มีการรื้อฟื้นและจัดการอบรม การอบรมมารยาทแก่เด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาตนเองต่างๆ ได้รับความร่วมมือทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดการพัฒนาด้านสาธารณสุข การพัฒนาสาธารณสุขเป็นประเด็นสำคัญในการให้บริการนักท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านโคกโก่งได้รับการอบรมจากหน่วยงานทางสาธารณสุขของอำเภอมาให้ความรู้เกี่ยวกับสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน เช่น การทำอาหาร การเก็บขยะ การสร้างสุขอนามัยอย่างสุขลักษณะ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพึงพอใจกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านให้มากที่สุด จากการสัมภาษณ์พบว่าหลังจากการจัดการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้ว หน่วยงานทางสาธารณสุขได้เข้ามาให้บริการแก่ชุมชนมากขึ้น และส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกในดำเนินชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน และมองเห็นความสำคัญทางสุขภาพร่างกาย

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดความเอาใจใส่ต่อบริการทางสังคมของชุมชนดีขึ้น ความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านโคกโก่งกับสังคมภายนอกจำกัดอยู่เฉพาะการทำมาหาเลี้ยงชีพ และที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต การให้บริการในรูปแบบนักท่องเที่ยวที่เป็นคนแปลกถิ่นจึงเป็นเรื่องใหม่ แต่อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์พบว่าสมาชิกในชุมชนมีความพึงพอใจที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวต่างถิ่นมากขึ้น และพร้อมที่จะรับการฝึกอบรมด้านการให้บริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มาให้การอบรมเรื่องการให้บริการ นอกจากนี้โรงเรียนประจำหมู่บ้านยังให้ความสำคัญในการอบรมมารยาทในการให้บริการแก่เยาวชนภายในโรงเรียนอีกด้วย ส่งผลให้กิริยามารยาทในการต้อนรับนักท่องเที่ยวของเยาวชนเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านส่งผลให้เกิดระบบตลาดเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีขึ้นกับชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการนำประสบการณ์ความรู้ต่างๆ เข้ามาในชุมชน เช่น คณะสื่อมวลชนที่เข้ามาทำสารคดีการท่องเที่ยว ทำวารสาร ทำงานวิจัย เป็นต้น คณะผู้มาเยือนเหล่านี้ได้นำประสบการณ์ใหม่ที่มีรูปแบบที่หลากหลายเข้ามาให้ชุมชนได้รับและเกิดการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตื่นตัวในการติดตามข่าวสารของชุมชนที่ออกไปสู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาพบว่าประสบการณ์ชุมชนที่ได้ต้อนรับบุคคลที่มีชื่อเสียงทางชุมชนทำให้เกิดความประทับใจ มีความภาคภูมิใจกับชุมชนของตนเองและเกิดการเรียนรู้ชุมชนของตนเองในมิติที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลสะท้อนจากกลุ่มบุคคลที่เข้ามาในชุมชนดังกล่าวข้างต้น

6.3.2 ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยว

ผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากการจัดการท่องเที่ยวเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งซึ่งคณะกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ได้ตระหนักและกำหนดแนวทางในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเอาไว้แล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อสอบถามคณะกรรมการการท่องเที่ยวหมู่บ้านและสมาชิกในชุมชนถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นหลังจากการจัดการท่องเที่ยวทำให้ทราบว่าจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งเพิ่งเปิดดำเนินการได้ไม่นานนัก การจัดการระบบต่างๆ จึงยังไม่สมบูรณ์นัก และปัญหาและผลกระทบในด้านลบยังไม่ปรากฏชัดเจนมากนัก อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาทำให้ทราบถึงปัญหาบางประการเกิดขึ้น ดังจะได้วิเคราะห์ตามประเด็นต่อไปนี้

6.3.2.1 ผลกระทบต่อประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนบ้านโคกโก่งเป็นชุมชนที่อาศัยสังคมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดบทบาทและหน้าที่ในการดำรงชีวิตตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีและวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิตกำกับกิจกรรมต่างๆ ในรอบปี การจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ใช้ทุนทางสังคมดังกล่าวมาเป็นจุดขายจึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและการจัดกิจกรรมต่างๆ ในรอบปี การจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ใช้ทุนทางสังคมดังกล่าวมาเป็นจุดขายจึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและการจัดกิจกรรมต่างๆ ในด้านลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การจัดกิจกรรมการเหยาเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมเหยาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของเวลาและพื้นที่ กล่าวคือเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในชุมชน และต้องจัดขึ้นในสถานที่ที่ใกล้กับผู้ป่วยที่ต้องการเหยา เป็นต้น การจัดกิจกรรมดังกล่าวเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อมุ่งให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงพิธีกรรมจึงอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อของผู้พบเห็น

และมองข้ามความสำคัญของพิธีกรรมดังกล่าวเพราะขาดความโยงแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขของเวลา และพื้นที่ที่ตั้งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

ประเพณีการเหย้าเลี้ยงผีตามเทศกาลเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากนักท่องเที่ยว แม้ว่ายังไม่มี การบรรจุเข้าในโปรแกรมการทัวร์แต่ก็เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั่วไปในฐานะเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมประการหนึ่งของชาวไทย แต่จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่าพิธีกรรมดังกล่าวแม้จะคงรูปแบบดั้งเดิมเอาไว้ แต่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับคุณค่าและความหมายของกิจกรรมแต่ละขั้นตอนแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะอยู่ ผู้ประกอบพิธีกรรมมุ่งที่จะเสนอรูปแบบของกิจกรรมแก่นักท่องเที่ยวและผู้ ที่สนใจจนละเลยการให้ความสำคัญขั้นตอนและพิธีกรรมที่ตนเองกำลังทำอยู่

กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวประการหนึ่งก็คือการต้อนรับด้วย “เหล้าอู” เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงน้ำของเจ้าบ้านที่ต้อนรับขับสู้ผู้มาเยือน การดื่มเหล้าในอดีตมีการจัดขึ้นเพื่อให้เจ้าบ้านและแขกผู้มาเยือนได้มีโอกาสดื่มเหล้าร่วมกัน แต่ปัจจุบันการนำเหล้าอูมาต้อนรับโดยไม่ทราบวัตถุประสงค์การนำมาต้อนรับอาจทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีแก่ผู้มาเยือนในแง่ลบ ดังนั้นการต้อนรับด้วยกิจกรรมดังกล่าวควรจัดให้เหมาะสมและมีการแจ้งถึงวัตถุประสงค์การให้การต้อนรับด้วยกิจกรรมดังกล่าวด้วย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการการท่องเที่ยวต่อประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยเป็นผลกระทบที่เกิดจากการที่มีการนำประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชาวไทยมาจัดเป็นรูปแบบเพื่อนำเสนอให้แก่ นักท่องเที่ยว การจัดรูปแบบดังกล่าวทำให้ขัดกับความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตของชาวไทย เป็นการสร้างรูปแบบทางประเพณีและพิธีกรรมในรูปแบบใหม่ให้กับชุมชนซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติของ สุรีย์ บุญญานุพงษ์ และสุรศักดิ์ ป้อมทองคำ (2539) ที่พบว่าผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้นเมื่อรูปแบบเป็น “Institutionalized” โดยใช้บริการสำเร็จรูป (Package Tour) นักท่องเที่ยวสัมผัสประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ แต่เพียงผิวเผินเท่านั้น ไม่มีความลึกซึ้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้จัดนำมาเสนอ

6.3.2.2 ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชนบ้านโคกโก่งมีลักษณะการพึ่งพาอาศัย และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีพื้นฐานสำคัญจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่นับถือสายศีลและเป็นเครือญาติกันและกัน กิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกันไม่มีจุดมุ่งหมายสิ่งตอบแทนที่เป็นวัตถุหรือเงินตรา หรือหากจะมีการตอบแทนก็เป็นไปในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกัน หลังจากการจัดการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนทำให้ชุมชนได้เข้าสู่ระบบธุรกิจมากขึ้น กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปโดยมีผลประโยชน์ตอบแทนโดยเฉพาะเงินตอบแทน จากการ

สัมภาษณ์พบว่ากิจกรรมและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นต้องมีประโยชน์ต่างตอบแทน อย่างไรก็ตาม ผลกระทบดังกล่าวไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งหมด

6.3.2.3 ผลกระทบต่อการบริการจัดการภายในชุมชน การบริหารจัดการชุมชนของหมู่บ้านโคกโก่งได้มีระบบบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการ ภายหลังมีการจัดการท่องเที่ยวได้มีการปรับเปลี่ยนระบบบริหารจัดการเพิ่มขึ้นคือคณะกรรมการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบการบริหารจัดการคือการกระจายบริหารไม่ครอบคลุมกับสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนบางส่วนไม่พึงพอใจกับการบริหารจัดการดังกล่าว อย่างไรก็ตามแม้จะมีความขัดแย้งแต่ก็ไม่มีผลต่อการบริหารจัดการโดยรวม ทั้งนี้เพราะสมาชิกในชุมชนยังมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ

6.3.2.4 ผลกระทบต่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ส่งผลให้รายจ่ายเกี่ยวกับการอุปโภค บริโภคของชุมชนเพิ่มขึ้น โดยชุมชนต้องจัดเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งในส่วนกลางที่ต้องเตรียมอาหาร อุปกรณ์การแสดง และสถานที่ในการต้อนรับ และในส่วนของครัวเรือนที่เปิดเป็นบ้านพักนักท่องเที่ยว ต้องมีการสั่งซื้อของเพิ่มเพื่อให้เกิดความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าคณะทัวร์บางคณะได้สั่งจองไว้แล้วและเลื่อนกำหนดกำหนดการทำให้สูญเสียเงินลงทุนที่เตรียมไว้สำหรับเตรียมการต้อนรับ

6.3.2.5 ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพอื่น การจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้เพราะการจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งไม่มีปฏิทินการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน การจัดกิจกรรมมักจะจัดตามกำหนดครที่คณะทัวร์แจ้งมา และชุมชนมีหน้าที่ต้องเตรียมการต้อนรับตามกำหนดการนั้น จากการศึกษาพบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านโคกโก่งมีอาชีพในการทำนาเป็นอาชีพหลัก การประกอบอาชีพต้องอาศัยฤดูกาลเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชนแต่ละครัวเรือนต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 1 คนต่อครัวเรือน บางครั้งทำให้ส่งผลให้สูญเสียแรงงานในการประกอบอาชีพ ทำให้สูญเสียเวลาและโอกาสที่จะต้องประกอบอาชีพในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตามสมาชิกในชุมชนยังให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว เพราะเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน

6.4 การปรับตัวและแนวโน้มการจัดการการท่องเที่ยวในอนาคต

การจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โคนง กล้วยหลายอย่าง จึงเกิดการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามความต้องการของตัวเองในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ตามแนวคิดเรื่องการปรับตัว ที่ นิภา นิษยาน (2530 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การปรับตัวเป็น กระบวนการวิธีกรต่างๆ ที่คนเราใช้ในการปรับตัวให้เป็นที่ไปตามความต้องการของตัวเองใน สภาพแวดล้อม ซึ่งบางครั้งขัดขวางการปรับตัว หรือบางครั้งสร้างความทุกข์ทรมานแก่เรา กระบวนการปรับตัวนี้เกิดจากความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จำเป็นต่อชีวิต (Needs) มากมายหลายอย่างซึ่งเป็นผลจากแรงผลักดันภายนอก และภายในตัวมนุษย์ และเราอาจใช้วิธีการ แบบต่างๆ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการเหล่านั้นในสภาพแวดล้อมที่ปกติธรรมดา หรือมีอุปสรรคขัดขวางมากน้อยต่างๆ กัน” เมื่อการจัดการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สมาชิกในชุมชนต้องมีการปรับตัว ซึ่งสามารถวิเคราะห์ตาม ประเด็นสำคัญได้ดังนี้ คือ

6.4.1 การปรับตัวของชุมชน

6.4.1.1 การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัย

การที่หมู่บ้านได้ถูกคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว การจัดบ้านเรือนที่อยู่ อาศัยให้มีความสะอาดและเหมาะแก่การต้อนรับแขกผู้มาเยือน ชาวบ้านได้ช่วยกันจัดประดับตกแต่ง รั้วบ้านและซุ้มประตูให้มีความสวยงามมากขึ้น มีการทำห้องส้วมให้ถูกสุขลักษณะ มีการจัดเก็บขยะ มูลฝอยให้เป็นระเบียบเรียบร้อย พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

6.4.1.2 ด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นส่งผลให้สมาชิกในชุมชนต้องมี รายจ่ายมากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายสำหรับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดทำอาหารเป็นต้น ค่าตอบแทนที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อาจจะมีรายได้ไม่เพียงพอหรือมีรายได้น้อย ดังนั้น สมาชิกในชุมชนบางส่วนจึงได้รวมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ขายของที่ระลึก เช่น ผ้าพื้นเมือง สิ่งประดิษฐ์จาก ชุมชน

6.4.1.3 ด้านสังคม สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมีเอกลักษณ์ที่เป็นของ ตนเอง การเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนองค์กรทาง

สังคมจากการจัดหน้าที่ของบุคคลในชุมชนแบบดั้งเดิมคือตามอาวุโส หรือตามสายการถือผี มาเป็น การจัดองค์กรทางสังคมตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งเป็นการจัดหน้าที่เพื่อสะดวกในการทำงาน และทำให้เกิดการยอมรับสังคมและวัฒนธรรมของตนเองจากนักท่องเที่ยว ในทางตรงกันข้ามสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนก็เกิดการยอมรับและปรับตัวตามวัฒนธรรมใหม่ที่มาพร้อมกับ นักท่องเที่ยว สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การปรับตัวจากสังคมที่พึ่งพาตนเอง เป็นสังคมที่ต้อง พึ่งพาปัจจัยภายนอก ในที่นี้ก็คือนักท่องเที่ยว สังคมของชุมชนได้เป็นสังคมบริโภคนิยมมากขึ้น ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนมีลักษณะการมุ่งผลเชิงธุรกิจมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สมาชิกส่วนใหญ่ได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตนเองมากขึ้น

6.4.2 แนวโน้มการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโลกโคงได้พัฒนาการอย่างต่อเนื่องทั้งด้านการจัดการ การประชาสัมพันธ์ และการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว สามารถสรุปแนวทางการ พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในอนาคตได้ดังนี้

การจัดการการท่องเที่ยว บ้านโลกโคง ได้มีการติดต่อประสานงานกับการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทยอย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเข้ากับโปรแกรมการท่องเที่ยว ภาคอีสานตามโครงการเส้นทางสายไหมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้คณะกรรมการ หมู่บ้านยังได้จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทยอย่างครบวงจรเพื่อเป็นสถานที่จัดการ แสดงประเพณีและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยแก่นักท่องเที่ยว โดยคณะกรรมการได้เสนอแนวคิดเพื่อ จะเชื่อมโยงประเพณีและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยในพื้นที่ใกล้เคียงมานำเสนอแก่นักท่องเที่ยวโดยมีบ้าน โลกโคงเป็นศูนย์กลาง

การประชาสัมพันธ์และการพัฒนาสินค้าเพื่อส่งออกจากชุมชน ชาวบ้านโลกโคงได้ เชื่อมโยงสินค้าเพื่อการเกษตรเข้ากับโครงการ 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล โดยได้รับความช่วยเหลือจาก พัฒนาการอำเภอภูผินารายณ์ในการอบรมให้ความรู้เรื่องการตลาด และการขอความร่วมมือจาก หน่วยงานราชการต่างๆ

อาจกล่าวสรุปได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโลกโคงได้มีพัฒนาการอย่าง ต่อเนื่องเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และอาจกล่าวได้ว่าการ จัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโลกโคงเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการดังกล่าว และคณะกรรมการ หมู่บ้านมีความคาดหวังว่าการจัดการท่องเที่ยวจะสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยดี แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการ พัฒนาส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐด้วย

บทที่ 7

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี” การศึกษานี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1. เพื่อศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านโคกโก่ง 2. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยว และ 3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวไทยบ้านโคกโก่ง โดยเลือกบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี เป็นพื้นที่ศึกษา การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ (Interview) และการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ตลอดถึงการศึกษารายงานต่างๆ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาจัดลำดับหมวดหมู่ วิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

7.1 สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษา มีข้อค้นพบที่สำคัญ ดังนี้

1) จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยบ้านโคกโก่งพบว่าบรรพบุรุษของชาวไทยบ้านโคกโก่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพจากจังหวัดมุกดาหารซึ่งเป็นชาวไทยกลุ่มใหญ่ที่อพยพมาจากประเทศลาวในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การอพยพเข้ามาในประเทศไทยของชาวไทยมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ อพยพด้วยเหตุผลทางสงคราม และอพยพเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินในเขตประเทศไทย บรรพบุรุษชาวไทยบ้านโคกโก่งได้อพยพเข้ามาด้วยเหตุผลเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินตามญาติที่อพยพเข้ามาก่อน และการมาตั้งถิ่นฐานในเขตหมู่บ้านโคกโก่งด้วยเหตุผลเพื่อต้องการขยายพื้นที่ทำกินจากเดิมที่ไม่เพียงพอ

2) สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยบ้านโคกโก่งมีการพัฒนาจากความเชื่อเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันความเชื่อของชาวไทยบ้านโคกโก่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและความเชื่อตามหลักทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่อง

วิญญานหลังความตายได้ส่งผลให้ประเพณี พิธีกรรมของชาวผู้ไทยดั้งเดิมได้ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ปัจจุบันชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งยังคงยึดถือรูปแบบประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่เหมือนชาวไทยถิ่นอีสานแต่จะมีรูปแบบและรายละเอียดของประเพณีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทยสอดแทรกอยู่ในแต่ละช่วงของกิจกรรม

3) จากการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นระหว่างกลุ่มเครือญาติหรือตระกูล ระบบเครือญาติของชาวผู้ไทยถือสายผีเป็นสำคัญมีการแบ่งความสำคัญของเครือญาติ (ผู้ใหญ่-ผู้น้อย) โดยการถือสายผี ความเชื่อเรื่องผียังเป็นเครื่องกำหนดบทบาทและหน้าที่ของชาวผู้ไทยในโอกาสและพิธีกรรมสำคัญๆ เช่น พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย พิธีกรรมการเลี้ยงผี เป็นต้น และระบบเครือญาติยังเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ต่อการดำเนินชีวิตภายในสังคมชาวผู้ไทยโดยมีการให้ความเกื้อกูลกันในฐานะผู้ใหญ่ผู้น้อยและผู้น้อยให้ผู้ใหญ่ตามหน้าที่ของตน

4) สังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งในปัจจุบันแสดงการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทยได้เป็น 2 มิติ คือ 1. วิถีตามปกติประจำวันที่ไม่มีคณะทัวร์เข้ามา เป็นการดำเนินชีวิตชาวผู้ไทยตามปกติเหมือนชาวผู้ไทยทั่วไป การดำเนินชีวิตเป็นปกตินี้เป็นลักษณะวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชนมากที่สุด 2. ช่วงเวลาที่มีการต้อนรับคณะนักท่องเที่ยว มีการแต่งกายตามด้วยชุดที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย สมาชิกในหมู่บ้านโคกโก่งจะร่วมใจแต่งกายด้วยชุดที่แสดงถึงเอกลักษณ์ชาวผู้ไทยอย่างชัดเจน มีกิจกรรมแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย และการแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์แสดงแก่นักท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติต่อกิจกรรมเหล่านี้ ว่าทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีงานรื่นเริงในหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา สร้างความรู้สึกครึกครื้นและมีส่วนร่วมของงานตลอดเวลา

5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านโคกโก่งเกิดขึ้นจากนโยบายของภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อหารายได้ให้กับท้องถิ่น และจังหวัดกาฬสินธุ์ได้นำมากำหนดเป็นนโยบายเพื่อพัฒนาจังหวัด หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่งเกิดจากนโยบายของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มุ่งจะนำคำว่า “วัฒนธรรมผู้ไทย” จากคำขวัญประจำจังหวัดมาพัฒนาให้เป็นรูปธรรมสามารถเห็นผลได้จริง โดยเลือกหมู่บ้านชาวผู้ไทยที่มีวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ตลอดถึงความพร้อมของชุมชนในการจัดการจัดการท่องเที่ยว

6) การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่งมีการจัดการอย่างเป็นระบบคือได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานเอกชนในการเตรียมการต่างๆ ตลอดถึงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแก่ชุมชน อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านในระดับแม้จะมีขั้นตอนการปฏิบัติแต่ในระดับปฏิบัติการยังไม่มี

การปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่น ยังขาดระบบการประเมินผลเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์สำหรับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เป็นต้น

7) การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าเมื่อมีคณะทัวร์เข้ามาสู่ชุมชน ทุกคนจะได้รับทราบข่าวสารจากหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านให้มาประชุมพร้อมกัน ณ ศาลาเปรียญในวัด แล้วแจกจ่ายงานหรือหน้าที่ให้ประชาชนที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะต้อนรับนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้านที่เป็นโฮมสเตย์ คณะพื่อนผู้ไทย คณะพิธีกรรมเหยา ในขณะที่นักท่องเที่ยวอยู่ในชุมชนทุกคนในชุมชนก็จะร่วมใจกันแต่งชุดผู้ไทยตลอดเวลา

8) การท่องเที่ยวเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นต้อนรับนักท่องเที่ยวชุมชนจะมีความรู้สึกว่าคุณได้จัดขึ้นจริงตามประเพณีที่มีประจำปี และมีความชื่นชมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง

9) ชุมชนได้ประสบการณ์การบริหารจัดการ จากการจัดการท่องเที่ยว ในด้านหลายๆ ด้าน เช่น การวางแผนงานการจัดงาน การอนุรักษ์ธรรมชาติ การประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนวิธีการหารายได้และการหาตลาดในการขายสินค้าหัตถกรรมในชุมชนเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

10) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมจะมีลักษณะอุปถัมภ์เกื้อกูลได้เปลี่ยนไปเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่มุ่งผลประโยชน์ตอบแทนมากขึ้น

11) การนำเอาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาแสดงแก่คณะทัวร์บางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี บุคคลภายนอกอาจมีความคิดว่าจะทำให้คุณค่าของพิธีกรรมดังกล่าวลดความน่าเชื่อถือ และทำให้คุณค่าของพิธีกรรมดังกล่าวลดน้อยลงไป แต่ประชาชนในชุมชนกลับมีความรู้สึกว่าจะทำให้ประเพณี พิธีกรรมเหล่านั้นยังคงอยู่ เยาวชนในชุมชนก็จะได้เรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์ไว้สืบต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะจากการศึกษาภาคสนาม

1) ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองอย่างเป็นระบบ และดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกภายนอก

2) ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการกำหนดโครงการหรือกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ชุมชนแบบบูรณาการ

3) ควรสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ที่มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเดียวกัน

4) ควรมีหน่วยงานภาครัฐที่ศึกษาวิจัยศิลปวัฒนธรรมและเผยแพร่ให้กับชุมชน

5) ควรกำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในคณะกรรมการให้ชัดเจน โดยเน้นการมีส่วนร่วมตลอดถึงการมีจิตสำนึกในการบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและควรมีการประเมินการบริหารเพื่อปรับปรุงทุกครั้งหลังการต้อนรับคณะทัวร์

6) ควรมีการกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างชัดเจนโดยเน้นการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน

7) การประสานงานกับหน่วยงานการศึกษาเพื่อเข้ามาให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนในมิติต่างๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สุขอนามัย เศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอย่างถูกต้องและทั่วถึง

7.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

1) ศึกษาพิธีกรรมและการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมเหยา

2) เปรียบเทียบผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออื่นๆ

3) เปรียบเทียบชาวผู้ไทยในประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศเวียดนาม เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยในประเทศต่างๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2541). คู่มือส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : หจก. บางกอกบล๊อค.
- การเคหะแห่งชาติ. (2544). โครงการฝึกอบรมอาชีพและเพิ่มรายได้สำหรับกลุ่มแม่บ้านจังหวัด กาฬสินธุ์. บริษัทสี่พระยาการพิมพ์.
- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2514). วรรณกรรมจากบ้านใน. กรุงเทพฯ. หน่วยงานนิเทศก์ กรมฝึกหัดครู.
- คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2539). รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษา เพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคใต้ตอนบน ประจำปีเดือนธันวาคม.
- คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2527). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ สังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- จารุ โรจนธรรม. (2537). การปรับตัวของคนชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมือง ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพฯ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2542). ตำนานในกลุ่มชาติพันธุ์ “ไท-ลาว” ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับ บริบททางสังคม” โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2535). ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ ชนชาติ ฉบับสมบูรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์สยาม.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2539). ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม และการเมืองจากการพัฒนาการท่องเที่ยว. จุลสารการท่องเที่ยวปีที่ 15 เล่ม 1 เดือนมกราคม-มีนาคม 2539.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2529). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชูติศย์ ปานปรีชา. (2539). “อารมณ์ ความเครียด และการปรับตัว” ในเอกสารการสอนชุดวิชา จิตวิทยาทั่วไป มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน่วยที่ 8-15 สาขาคุณธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ณัฐพร แสงประดับ. (2527). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการ พัฒนาการท่องเที่ยว : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เดโช สวานานนท์. (2519). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

- คำเนิร เลขะกุล. (2505). **ผู้ไทย**. ในอนุสาร อสท. ปีที่ 2 ฉบับที่ 11 ประจำเดือนมิถุนายน
เดิม วิชาคย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย.
- ถวิล เกษรราช. (2521). **ประวัติผู้ไทย**. พระนคร. บุรพาการพิมพ์.
- ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร. (2540). **การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหย้าของชาวผู้ไทย : ศึกษา
กรณีชาวผู้ไทยอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและ
วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2532). **เที่ยวอีสาน**. กรุงเทพมหานคร. พิมพ์เส.
- ธิดา โมสิกรัตน์และจ่านงค์ ทองประเสริฐ. (2538). **“ศาสนาและพิธีกรรมของไทย”** เอกสาร
ประกอบการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ธีรภาพ โลหิตสกุล. (2538). **คนไทยในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- นิภา นิชยาชน. (2530). **การปรับตัวและบุคลิกภาพ : จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต**.
กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์.
- บัณฑิต อ่อนคำ และจรินทร์ บุญมัชยะ. (2537). **เทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วม**. สถาบันวิจัยและ
พัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บรรพต วีระสัย. (2514). **สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **รายงานการวิจัยเรื่องพิธีกรรมของชาวผู้ไทย : กรณีศึกษากิ่งอำเภอ
หนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พ่องพรรณ มณีรัตน์. (2521). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ. โครงการ
ส่งเสริมตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มิตรา สามารถ. (2543). **การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ**. กรุงเทพฯ : สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์
ไทย.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542). **โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อของไทยโซ่ง**.
กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก.
- เรืองเดช ปิ่นเขื่อนขัตติย์. (2531). **ภาษาถิ่นตระกูลไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. นครปฐม. สถาบันวิจัยภาษา
และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
- รัตนภรณ์ พัสตุ. (2536). **วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอหนองสูง
จังหวัดมุกดาหาร** ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เสนอต่อมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

- วรรณพร วณิชชานุกร.(2540). **นิเวศท่องเที่ยว : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.กรุงเทพฯ :**
 ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทรศิลป์.
- วิญญู ผลสวัสดิ์.(2537). **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี
 จังหวัดมุกดาหาร** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เสนอต่อมหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- วิชัย เทียนน้อย.(2528). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.**
- สถาบันวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2520). **ผลกระทบต่อ
 สถานที่ท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.**
- สถาบันวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2540). **การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย
 การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ
 : สถาบันวิทยาศาสตร์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.**
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์.(2540). **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางใช้ประโยชน์เบื้องต้น (พิมพ์
 ครั้งที่ 7).** กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.(2536). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์
 และวางแผน.ขอนแก่น : คลังนาวิทยา.**
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและสุวรรณ บันทวน.(2528). **รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 และวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์สองแห่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ ภาควิชาสังคมศาสตร์
 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- สมศักดิ์ จำปาเงิน.(2536). **อุษัณยามดี.กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.**
- สมิทธิ สระอุบล.(2534). **มานุษยวิทยาเบื้องต้น. นครสวรรค์ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สหวิทยาลัยพุทธชินราช วิทยาครุนครสวรรค์.**
- สุกัญญา จันทะสุน.(2537). **ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : กรณีศึกษา “พิธีเสนเรือน
 ของชาวลาวโซ่ง จังหวัดพิษณุโลก”** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่และ
 การศึกษาต่อเนื่อง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุริชัย หวันแก้ว.(2540). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.**
- สุริย์ บุญญานพวงศ์ และสุรศักดิ์ ป้อมทองคำ.(2540). **ประเพณีการท่องเที่ยว : จุดเปลี่ยนของระบบ
 ความสัมพันธ์ทางสังคม.สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- สุวิทย์ ชีระสาสวัสดิ์ และณรงค์ อูปัญญ.(2538).**รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัว
 และชุมชนอีสาน : กรณีผู้ไทย. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- เสฐียร โกเศศ.(2539). **ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ.โรงพิมพ์สยาม.**

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2520). ภาษาผู้ไทย. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อมรา พงศาพิชญ์. (2542). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อกิน รพีพัฒน์. (2527). ทำไมต้องพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ. สักดีโสภา
การพิมพ์.

อุทัย หิรัญโต. (2514). สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์.

ภาษาอังกฤษ

Klausner, Willam J., Reflection on Thai Culture, Bangkok, The Siam Society, 1987.

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information)

1. นายอ้อน ไชยฤทธิ์	อายุ 60 ปี
2. นายสำราญ แสนสุข	อายุ 66 ปี
3. นางอลิสรา ไตรยะวงษ์	อายุ 35 ปี
4. นางลอย ไกรสินธุ์	อายุ 38 ปี
5. นางบุญมี ไชยฤทธิ์	อายุ 54 ปี
6. นางวันดี ไชยฤทธิ์	อายุ 66 ปี
7. นายครอง คนชื้อ	อายุ 63 ปี
8. นางกีฬา คนชื้อ	อายุ 62 ปี
9. นายเฟื่อง ไชยฤทธิ์	อายุ 63 ปี
10. นางลีดา วิเศษศรี	อายุ 70 ปี
11. นางสาวทუნ หนองสูง	อายุ 35 ปี
12. นางสาวศรีนคร วิเศษศรี	อายุ 33 ปี
13. นายเหรียญทอง ปัตลา	อายุ 42 ปี
14. นางบานเย็น หนองสูง	อายุ 56 ปี
15. นายชมภู ไชยฤทธิ์	อายุ 31 ปี
16. นายสีเทอด ไตรยะวงษ์	อายุ 44 ปี
17. นางคม ทองดี	อายุ 56 ปี
18. นายวีรพงษ์ เขาวนิช	อายุ 22 ปี
19. นางสาวลำพูน กาญจสุวรรณ	อายุ 33 ปี
20. นายพร อัฐนาค	อายุ 54 ปี

แนวทางการสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 : ข้อมูลส่วนตัว

ชื่อ – นามสกุล เพศ อายุ ปี สถานภาพ

การศึกษา อาชีพ รายได้ บาท/ปี

บ้านเลขที่

สามี/ภรรยา ชื่อ อาชีพ

บุตร คน สมาชิกในครอบครัว คน

ตอนที่ 2 : เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม

1. ปัจจุบันนี้ประเพณีอะไรบ้างที่ยังคงอยู่ และถือปฏิบัติในรอบปี

.....

.....

2. ปัจจุบันมีประเพณีอะไรบ้างที่ไม่เคยปฏิบัติมานานมากกว่า 10 ปีแล้ว

.....

.....

3. สาเหตุที่ไม่ปฏิบัติเพณีนั้นเพราะอะไร

.....

.....

4. มีประเพณีอะไรบ้างที่ยังคงมีอยู่เหมือนเดิมทุกประการ

.....

.....

5. สาเหตุใดยังคงปฏิบัติอยู่เหมือนเดิม

- ความเชื่อ
- จิตใจ
- ด้านหน้าที่
- ด้านสัญลักษณ์
- ด้านอื่นๆ

6. ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องอะไรบ้าง

.....

7. ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากสาเหตุอะไร

- องค์ประกอบของพิธีกรรม
- บุคคล
- วิธีการ
- ความคิดเห็น

8. ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมีสาเหตุเนื่องมาจากอะไร

- บุคคลผู้ร่วมงาน
- สภาพแวดล้อม
- สาธารณูปโภค
- การสื่อสาร
- อาชีพ เศรษฐกิจ
- เทคโนโลยี
- อื่น ๆ.....

9. ปัจจุบันชาวผู้ไทยในหมู่บ้าน นับถือผีบรรพบุรุษอย่างไร

.....

10. การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนามีความขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของชาวผู้ไทยหรือไม่

.....

11. ปัจจุบันมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอะไรบ้างที่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติเป็นประจำในรอบปี

.....

ตอนที่ 3 : การจัดการท่องเที่ยวและทัศนคติ

12. มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ฟื้นฟูเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

.....

13. สาเหตุที่ฟื้นฟูขึ้นมา

.....
.....

14. กิจกรรมส่งเสริมที่ได้รับการส่งเสริมจากความคิดริเริ่มของคนภายนอกมีอะไรบ้าง (เช่น พัฒนาการ ททท. ฯลฯ)

.....
.....

15. สาเหตุของการส่งเสริม

.....
.....

16. การจัดการท่องเที่ยวมีประโยชน์อย่างไรบ้างกับชุมชน

.....
.....

17. สาเหตุของการส่งเสริม

.....
.....

18. การจัดการท่องเที่ยวขึ้นมา มีประโยชน์อย่างไรกับชุมชน

1.
2.
3.
4.
5.

19. หากการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตจะเป็นอย่างไร (คงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงอย่างไร)

1.
2.
3.
4.
5.

20. กิจกรรมต่างๆ ที่ถือปฏิบัติเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไร

- 1) องค์วัตถุ เช่น อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ (แคน ข้าวต้ม ข้าวสาร ผ้าขาว ฯลฯ)

.....

.....
2) องค์การ เช่น สถาบันครอบครัว/สังคม/ชุมชน/บุคคล (โรงเรียน วัด)
.....
.....

3) องค์พิธีการ เช่น พิธีกรรม ขึ้นตอนต่างๆ
.....
.....

4) องค์มดี (ความเชื่อ/ความคิดเห็น/ความเข้าใจต่อการเข้าร่วมประเพณี)
.....
.....

21. ท่านมีบทบาทอย่างไรในกิจกรรมข้าง
.....
.....

22. ท่านคิดว่าประเพณีวัฒนธรรมชาวไทยควรจะให้มียุ่ต่อไปหรือไม่อย่างไร
.....
.....

23. ความคิดเห็นต่อประเพณีวัฒนธรรมชาวไทยที่แสดงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว
บายศรีสู่ขวัญ.....
.....
.....

อาหารการกิน.....
.....
.....

การละเล่น.....
.....
.....

อื่นๆ
.....
.....

ตอนที่ 4 : ทักษะคิดด้านสังคมและวัฒนธรรมต่อการจัดการท่องเที่ยว

24. มองความแตกต่างระหว่างการดำรงชีวิตแบบเดิมกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

.....
.....

25. คิดว่าผลที่เกิดจากการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

เศรษฐกิจ.....

สังคม.....

วัฒนธรรม.....

26. ส่วนที่ควรเพิ่มเติมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง

.....
.....

27. มีความรู้สึกเช่นไรเมื่อมีคนแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้านบ่อย ๆ

.....
.....

28. ต้องการให้หมู่บ้านมีการจัดการท่องเที่ยวต่อไปหรือไม่อย่างไร

ต้องการเพราะ

.....
.....

ไม่ต้องการเพราะ

.....
.....

29. ท่านคิดว่าหมู่บ้านควรจะส่งเสริมกิจกรรมอะไรบ้างเพื่อส่งเสริมให้การจัดการท่องเที่ยวมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

.....
.....

30. ข้อคิดเห็นอื่นๆ (ด้านการท่องเที่ยว)

.....
.....

31. ข้อคิดเห็นของผู้บันทึก

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หมายเหตุ บันทึกเมื่อ.....

ลานแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว

การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยบ้านโลกโถ่ง

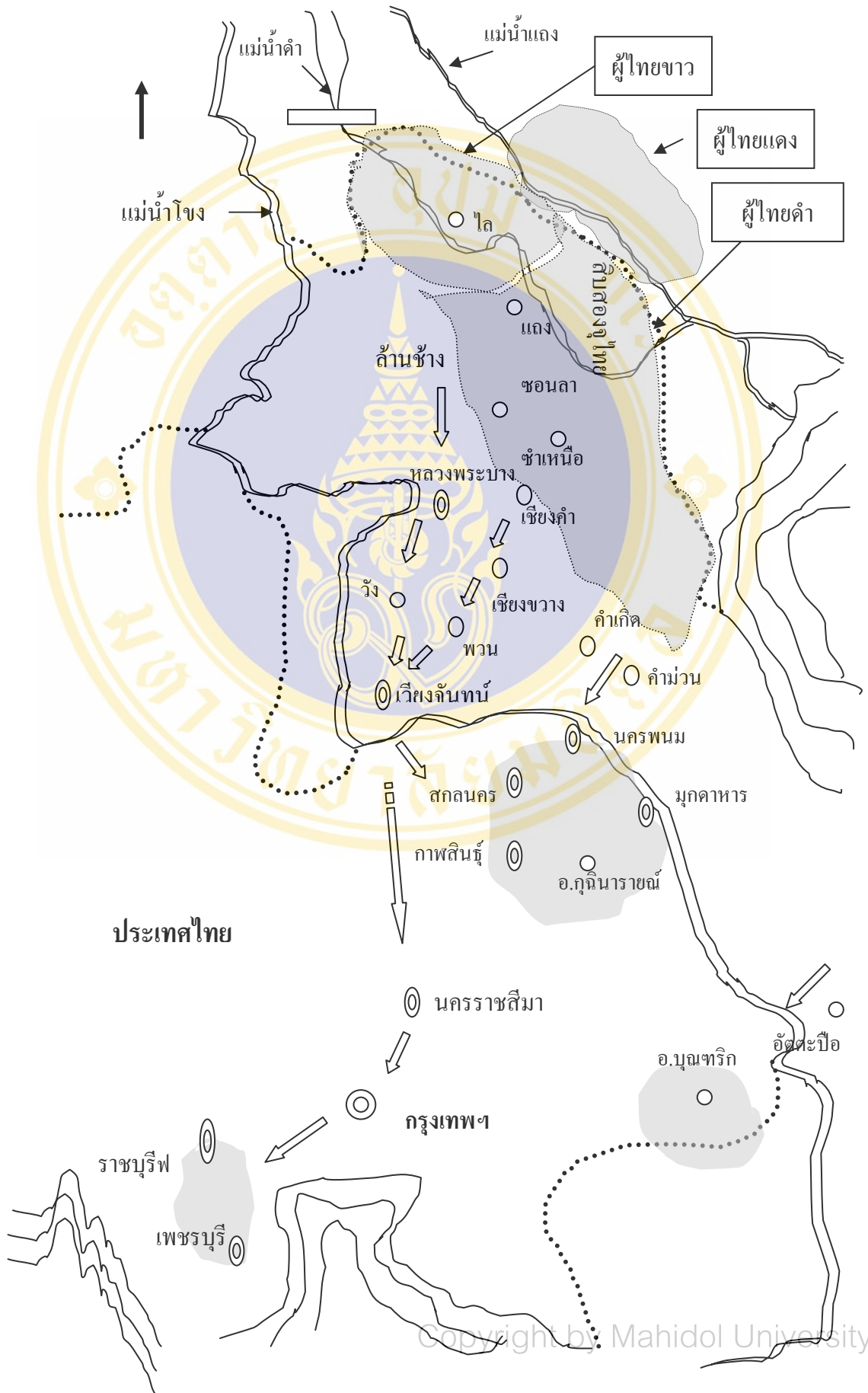
การฟ้อนต้อนรับนักท่องเที่ยวของเยาวชนชาวผู้ไทยบ้านโลกโก้

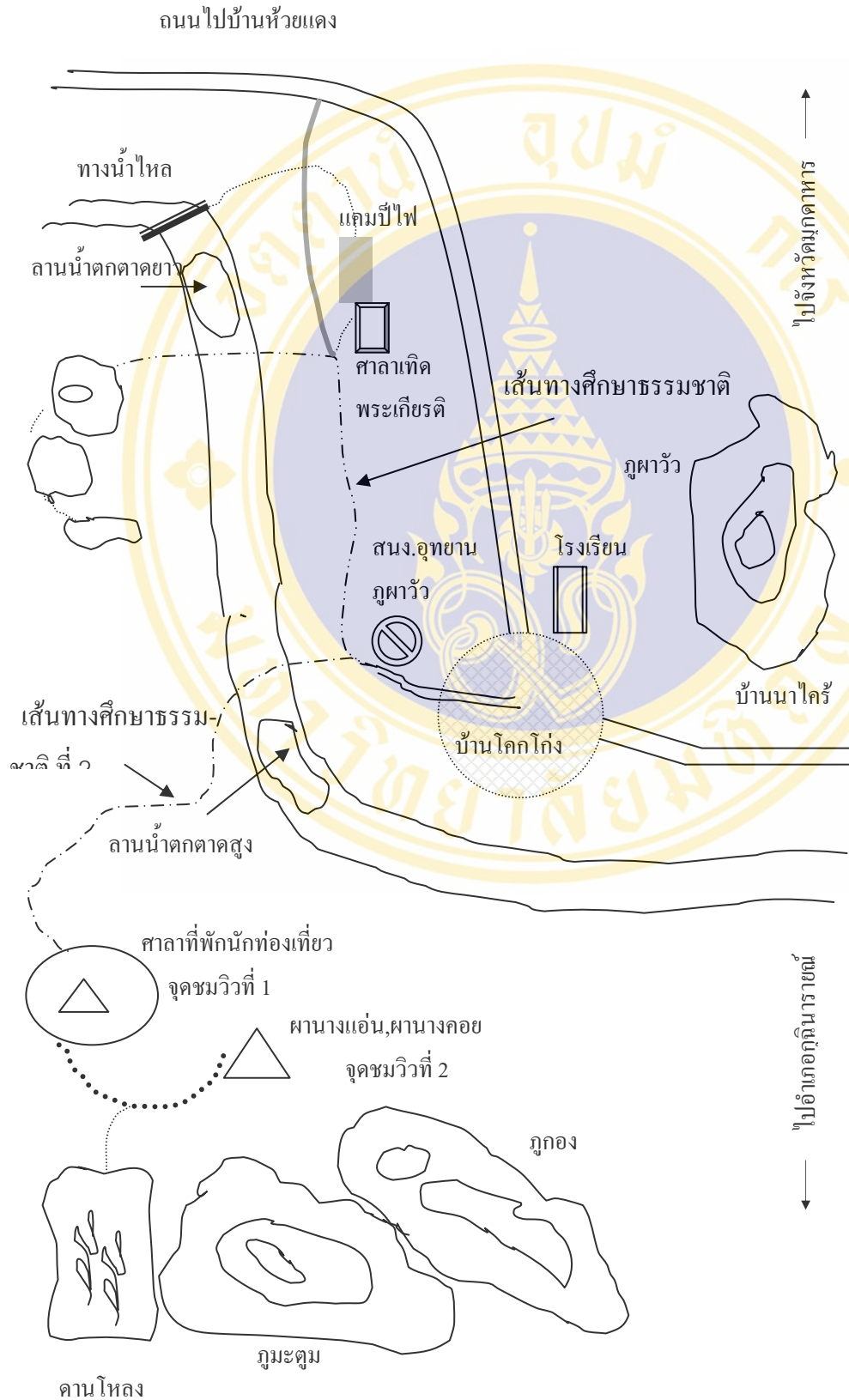
พิธีกรรมการบายสี่ถ้วยวัลญแก่นักท่องเที่ยว

แผนที่ที่ 2 แผนที่สังเขปแสดงการอพยพและถิ่นที่อยู่ของชาวผู้ไทย

แผนที่ที่ 3 แสดงสถานที่ท่องเที่ยวในเขตรวนอุทยานภูผาวัว

กม.ที่ 52 (เส้นทางหมายเลข (2042) อ.ภูผามาศ - มุกดาหาร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายเริงวิษณุ นิลโคตร
วัน เดือน ปี เกิด	28 กรกฎาคม 2517
สถานที่เกิด	จังหวัดหนองคาย ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2536-2541 พุทธศาสตรบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2542-2547 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาชนบทศึกษา)
ที่อยู่	98/44 แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพฯ 10150

Executive summary

1. Background of the study

The tourism management recently was lacked of attention to the effects toward environment, natural resources, social, cultural and lifestyle of the community. Therefore the alternative tourism which will effects the community and the tourist attraction less is introduced to local management. For example, sustainable tourism, green tourism, soft tourism, responsible tourism and eco tourism, are the most popular form of tourism in Thailand.

Kalasin province locates in the northeastern part of the country, and maintains its distinguished cultural heritage quite well, especially Phuthai culture, which is one of the province' symbol. The Phuthai is the ethnic group that migrated into the province and scatters around the area. Their distinct ethnic identity preserved in the form of culture and local wisdom is promoted in the province's tourism policy in year 2540-2541. the cultural tourism project at Khokkong village was set up in order to promote community's occupation and cash income. Tourists can experience Phuthai lifestyle through ceremonies, residence, food, language, and occupation. Households were selected for 'home-stay'. Activities derived from this tourism project has partly developed the community's living standard.

Using natural resource, culture and lifestyle as capital I tourism business cause inevitable effects. Although, the concrete evidences are lacked in some aspects, and took longer time to prove their disadvantages.

Objectives of the study

1. Studying the social and cultural aspects of the Khokkong community at Tambon Kutwa, Amphoe Kuchinarai, Kalasin province.
2. Studying the Khokkong community's tourism management.
3. Studying the effects of tourism toward social and cultural as pects of the Phuthau people at Khokkong village.

2. Benefits of the study

1. The social and cultural heritage of Ban Khokkong can be learned.
2. The form of tourist management at Ban Khokkong can be learned.
3. The effects of tourism toward society and culture of Phuthai people at Ban Khokkong can be learned.
4. The problems and obstacles found can be of use to other communities which attempt in similar activity.

3. Scope of the study

The selection of Ban Khokkong is a purposive sampling for this research because:

First, the village maintains its ethnic identity as Phuthai people firmly.

Second, the village is selected from the province to be cultural tourism village which enable community to preserve their Phuthai tradition more concretely and reflects its results clearly.

Third, I am familiar with the community and can ask for co-operation from people during the collection of field data.

Lastly, there's no research about the Phuthai at Ban Khokkong at the present.

4. Target population

The target population involved in this study included: the community leaders, senior members, households' members who provide home-stay service, and other members of the community.

5. Data collection process

The tools used in this study are the researcher; documents about Phuthai, tourism; notebook used to collect data from interviews and observation; the guideline questions for interviews; data folders; tape recorder and camera.

Documentary research

The documents are mainly from articles, researches in the websites, books and journals that are related to Phuthai and tourism, which can be found in universities' libraries.

6. Field research

Mapping – there are physical and social mappings. The primary data is from community's map, I improved the data in details. Mapping helps clarifying the perspectives of social relationship between members in community.

Population registration- I received the primary information from the health center's officer and community leaders, then I rechecked the information with the villagers while concluding the interview.

Observation

1. Participant observation – I participated in communities' activities directly such as religious festivals, folk ceremonies in order to get acquainted to the villagers.

2. Non-participant observation – is used to observe or scan the community about their ways of life, occupations, and relationships within community.

Interview

I used the in-depth interview with the key informants to get the village's history, tourism management in community, villager's attitudes toward tourism, this part was conducted formally. Then there're informal interviews, to probe and build rapport with the informants, to get more in-depth information.

7. Data analysis

First, data analysis was conducted after each day of data collecting. Then I summarized all information within the frame of these theories:

1. Functional- structural theory
2. Concept of social and cultural change
3. Concept of tourism
4. Concept of participation
5. Concept of social adaptation

8. Findings

1. The ancestors of Khokkong community were the Phuthai who migrated from the major group at Mukdahan province. All of them had formerly migrated from Laos since the beginning of Rattanakosin era, because of war and the need for more land.

2. Their present culture is a mixed animism and Buddhism, as they assimilate well to each other. The Phuthai also believe in Hit Sipsong like Isan people, but they add Phuthai ceremonies in the tradition.

3. The belief in ancestors' spirits shows the way they created relationships between families and relatives. They identify the relatives' heirachy through ancestors' spirits. It also identifies the role of individual in significant occations and ceremonies such as marriage or funeral. Relatives is also the symbol of patron relationship within the Phuthai society.

4. The villagers' way of life is divided into two sides:

4.1 Daily life without tourism – this is suitable and preferred by the community.

4.2 Tourist visit – the villager will way Phuthai clothing and presenting their traditional activities. By doing this, the villagers feel more enthusiastic and elated.

5. This cultural tourism is originated from government's policy that aims to promote tourism and increase local income. Kalasin province has put the policy into practice, as part of the province's motto promotes ' Phuthai culture', they selected the traditional Phuthai village which is able to manage tourism.

6. The cultural tourism is supported by government's policy, Tourism Authority and private sectors, however, they are not working practically and are lacked of assessment.

7. The villagers co-operate in tourist activity. They receive information and date of visit, and gather at the temple, divided the jobs such as reception, home-stay host, dancers, Yao ceremony host. And they prefer to wear Phuthai clothes during the tourists' visit.

8. Tourism has alerted community in the significance of tradition and culture.

9. Community has experiences in tourism management in various aspects: planning, natural resources preserving, links with government officers, the way to increase income, marketing and handicraft sale.

10. The relationship within community tends to dominate by individual's interests.

11. The presentation of traditional ceremonies such as Yao ceremony might decrease the holiness and value of the ceremony in the outsiders' point of view, but the villagers think of it as the way to preserve the tradition and inherited to next generation.

9. Recommendations

1. The community should be provided opportunities to preserve their own tradition and adjust themselves to changes.

2. Government should support in projects more concretely and support in art and culture knowledge.

3. The cultural links with other communities that have similar tradition should be created.

4. Government should support in art and culture research and provided the knowledge to the community.

5. The structure and role of the community's committee should be set concretely. The participation and public conscious should be highlighted and the self-assessment should be conducted after every tour.

6. The community's tourism plan should be clearly created, and emphasize in links between similar communities.

7. Contacts with the educational sector in order to get learning support in various aspects: history, environment, health, local economy; and stimulate overall development.

10. Recommendations for further study.

1. Study the Yao ceremony and its changing aspects, to learn about its existence, evolution and future.
2. Compare the community's tourism management with other communities in Northeastern Thailand, for various effects from cultural tourism toward local community in different context.
3. Comparing Phuthai ethnic groups in Thailand, Laos, and Vietnam.